

बालद्रव्यचारी श्री नेमिनाथाय नमः
नमो नमो निष्पल दंसणस्स
श्री आगनंद क्षमा ललित-सुशील-सुधर्मसागरगुरुभ्योनमः

आगम सुत्ताणि (सटीक)

भाग-४ समवायाङ्गसूत्रम्

संशोधकः सम्पादकश्चः :-
मुनि दीपरत्जसागर

ता. १४/४/२०००

रविवार २०५६

वैत्र सुद ११

४५ आगम सुत्ताणि-सटीक
मूल्य रु. ११०००/-

५ आगम श्रुत प्रकाशन ५

संपर्क स्थल :

“आगम आराधना केन्द्र” शीतलनाथ सोसायटी विभाग १,
फ्लोट नं १३, ४ थी मंडिल, ब्लायसेन्टर, खानपुर,
अहमदाबाद (ગुजरात)

समवायाङ्गसूत्रस्य विषयानुक्रमः

मूलाङ्का: ३८३

मूलाङ्का:	मुमायः	पृष्ठाङ्कः	मूलाङ्का:	समवायः	पृष्ठाङ्कः
१-	प्रथम	१	५५-५६	पञ्चविंशतितम	५४
२-	द्वितीय	२	६०-	षष्ठविंशतितम	५६
३-	तृतीय	३३	६१-	सप्तांशेशतितम	५७
४-	चतुर्थ	६४	६२-	अष्टविंशतितम	५८
५-	पञ्चम	७५	६३-	एकोनविंशतितम	६०
६-	षष्ठ	७७	६४-६९	त्रिंशतम	६२
७-	सप्तम	७८	७००-७०१	एकविंशतितम	६८
८-९०	अष्टम	७९	७०२-७०८	द्वात्रिंशतम	७०
९१-९३	नवम	२१	७०९-	त्रयस्त्रिंशतम	७२
९४-९८	दशम	२३	७१०-	चतुर्स्त्रिंशतम	७३
९९-	एकादश	२६	७३९	पञ्चविंशत्	७६
२०-२५	त्रिदश	२८	७१२-	षट्विंशत्	७८
२६-	ब्रह्मदश	३२	७१३	सप्तविंशत्	७८
२७-३१	धतुर्दश	३४	७१४-	अष्टविंशत्	७९
३२-३७	पञ्चदश	३६	७१५-	एकोनचत्वारिंशत्	७९
३८-४१	षोडश	६०	७१६-	चत्वारिंशत्	८०
४२-	सप्तदश	४१	७१७-	एकचत्वारिंशत्	८०
४३-४५	अष्टादश	४४	७१८-	द्विचत्वारिंशत्	८१
४६-४९	एकोनविंशतितम	४६	७१९-	त्रिचत्वारिंशत्	८२
५०-	विंशतितम	४७	७२०-	चतुर्चत्वारिंशत्	८३
५१-	एकविंशतितम	४९	७२१-७२३	पञ्चचत्वारिंशत्	८३
५२-	ह्यविंशतितम	५०	७२४	षट्चत्वारिंशत्	८४
५३-	ब्रह्मदिशांशतम्	५२	७२५	सप्तचत्वारिंशत्	८४
५४-	चतुर्विंशतितम	५३	७२६-	अष्टचत्वारिंशत्	८५

मूलांकः	समवायः	पुष्टिः	मूलांकः	असमवायः	पुष्टिः
१२७-	प्रकोन्दम्बाशन्	८८	१५३	प्रक्षम्बनि	१०४
१२८-	प्रक्षम्बनि	८८	१५४-१५५	प्रद्वं व्याप्ति	१०५
१२९-	प्रक्षम्बनि	८८	१५५	प्रक्षम्बनि	१०६
१३०-	प्रक्षम्बनि	८८	१५६	प्रक्षम्बनि	१०६
१३१-	प्रिपक्षाशन्	८८	१५७	प्रकोन्दम्बाशन्	१०७
१३२-	चतुर्णशाशन्	८८	१५८	अशोक्ति	१०८
१३३-	प्रक्षम्बनि	८८	१५९	प्रकाञ्जिति	१०९
१३४-	प्रक्षम्बनि	८८	१६०	द्रव्यशोक्ति	१०९
१३५-	प्रक्षम्बनि	८८	१६१	द्रव्यशोक्ति	१०९
१३६-	प्रक्षम्बनि	८८	१६२	द्रव्यशोक्ति	१०९
१३७-	अट्टपक्षाशन्	९०	१६३	चतुर्णशाशनि	१०९
१३८-	प्रकोन्दपर्ये	९०	१६४	प्रक्षम्बनि	११०
१३९-	प्रद्वं	९०	१६५	प्रद्वं गति	११०
१४०-	प्रकृपये	९१	१६६	सप्तशीति	१११
१४१-	द्विपाक्षि	९२	१६७	अद्यार्थानि	११२
१४२-	त्रिपाक्षि	९४	१६८	एकोननवति	११३
१४३-	चतुर्पाक्षि	९६	१६९	नवति	११४
१४४-	प्रत्यधार्ति	९८	१७०	एवं नवति	११४
१४५-	प्रदूषये	९९	१७१	हिन्दवति	११५
१४६-	सप्तजये	१०१	१७२	त्रिनवति	११६
१४७-	अष्टजये	१०२	१७३	चतुर्नवति	११७
१४८-	एकोनमस्ति	१०३	१७४	प्रद्वं व्याप्ति	११७
१४९-	सप्ताहि	१०४	१७५	प्रणवति	११८
१५०-	एकसप्तति	१०५	१७६	सप्तनवति	११८
१५१-	द्विसप्तति	१०६	१७७	अष्टनवति	११९
१५२-	त्रिसप्तति	१०७	१७८	नवनवति	१२०
१५३-	चतुर्सप्तति	१०८	१७९	शत	१२१
		१८०-१८१	प्रक्षम्बनि: समवायः	१२१	

समवायाङ्गसूत्रम्
(सटीकं)

नमो नमो निष्पल दंसणस्स
पंचम गणपत्र श्री सुधर्मास्वामिने नमः

४ समवायाङ्गसूत्रं

संदीक्षा

चतुर्थ अक्षसंत्रे

मूलं + अयमदेवसूरि विरचिता वृत्तिः ।

॥९॥ श्रीवर्घमानमानम्य, समयवायाह्वतिका ।

विधीयते अन्यशास्त्राणां, प्रायः सपुष्पजीवनात् ।

१२॥ दुःसभदयादसदूहनादा, भणिष्यते वद्वितयं मयेह ।
तद्वीधनैर्मनुकम्पयदिभः, शोध्यं मतार्थक्षतिरस्तु मैव

चूंकि इह स्थानाभ्युत्तीयाङ्गानुयोगानन्तरं क्रमप्राप्त एव समवायाभिधानचतुर्थाङ्गानुयोगो

भवतीति सोऽधुनासमारम्भ्यते, तत्र च फलादिद्वारचिन्ता स्थानाङ्गानुयोगवत् क्रमादवरेया, नवरं समुदायार्थोऽयमस्य, समिति-सम्प्यक् अवेत्याधिक्येन अयनमयः-परिच्छेदो जीवाजीवादिविध-पदार्थसार्थस्य यस्मिन्नसौ समवायः समवयन्ति वा समवतरन्ति संमिलन्ति नानाविधा आत्मादयो भावा अभिधेयतया यस्मिन्नसौ समवाय इति ।

स च प्रवचनपुरुषस्याङ्गमिति समवायाङ्गम्, तत्र किल श्रीश्रमणमहावीरवर्द्धमानस्यामिनः सम्बन्धी पद्ममो गणधर आर्यसुधर्मस्वामी स्वशिष्यं जन्मूनामनमभि समवायाङ्गार्थमभिधित्युः मगवति धर्मचार्ये बहुमानमाविभविद्यन् स्वकीयवद्यने च समस्तवस्तुविस्तारस्यभावावभासिकेवलालोककलितमहावीरवचननिश्चिततया विगानेन प्रमाणभिदमिति शिष्यस्य मतिमारोपयज्ञिदमादवेव सम्बन्धसुत्रमाह –

पू. (१) सुयं मे आउसंतेण भगवया एवमक्खाय- (इह खलु समणेण भगवया महावीरेण आइगरेण तित्यगरेण सदंसंखुष्टेण पुरिसुतमेण पुरिससीहेण पुरिसवरपुंडरीएण पुरिसवरगंधहत्यिणा लोगुत्तमेण लोगनाहेण लोगहिएण लोगपइवेण लोगपञ्चोअगरेण अभवदएण घक्कुदएण मग्गदएण सरणदएण जीवदएण धम्मदेसएण धम्मनायगेण धम्मसारहिणा धम्मवरचाउरतंवक्षवट्टिणा अप्पडिहयबरनाणसंणधरेण वियहुच्छउमेण जिणेण जावएण तिन्नेण तारए बुद्धेण वोहएण मुत्तेण मोयगेण सव्वनुणा सव्वदरिसिणा सिवमयलमरुवमण्ठक्षयमव्वावाहमपुणरावि-तिसिद्धिगइनामधेयं ठाणं संपाविउकामेण इमे द्वालसंगे गणिपिडिगे पत्ते।

तंजहा-आयारे ३ सूयगडे २ छाणे ३ समवाए ४ विवाहप्रती ५ नायधम्मकहाओ ६ उवासगदसाओ ७ अंतर्गडदसाओ ८ अनुत्तरोववाइदसाओ ९ पण्हाचागरण १० विवागसुए

११ विद्विवाए १२, तत्थं जे से चटत्थे अंगे समवाएति आहिते तस्सं अयमङ्गे पन्नते, तंजहा-

एगे आवा, एगे अणाया, एगे दंडे, एगे अदंडे, एगा किरिआ, एगा अकिरिआ, एगा अकिरिआ, एगे लोए, एगे अलोए, एगे धम्मे, एगे अधम्मे, एगे पुन्ने, एगे पावे, एगे वंधे, एगे मोक्खे, एगे आसवे, एगे संवरे, एगा वेयणा, एगा निजरा १८।

जंबुद्धीवे दीवे एगं जोयणसयसहस्रं आयामविकर्खंभेणं पन्नते, अप्पद्धाणे नरए एगं जोयणसयसहस्रं आयामविकर्खंभेणं पन्नते, पालए जाणविमाणे एगं जोयणसयसहस्रं आयामविकर्खंभेणं पन्नते, सब्बद्धिसिद्धे महाविमाणे एगं जोयणसयसहस्रं आयामविकर्खंभेणं पन्नते।

अद्वानवखते एगतारे पन्नते, चित्तानवखते एगतारे पन्नते, सातिनवखते एगतारे पन्नते

इमीसे णं र्यणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं एगं पलिओवमं ठिई पन्नता, इमीसे णं र्यणप्पहाए पुढवीए नेरइआणं उक्कोसेणं एगं सागरोवमं ठिई पन्नता, दोष्णाए पुढवीए नेरइयाणं जहन्नेणं एगं सागरोवमं ठिई पन्नता।

असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं एगं पलिओवमं ठिई पन्नता, दोष्णाए पुढवीए नेरइयाणं जहन्नेणं एगं सागरोवमं ठिई पन्नता।

असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं एगं पलिओवमं ठिई पन्नता, असुरकुमाराणं देवाणं उक्कोसेणं एगं साहियं सागरोवमं ठिई पन्नता, असुरकुमारिंदवज्ञियाणं भौमिज्ञाणं देवाणं अत्थेगइआणं एगं पलिओवमं ठिई पन्नता, असंखिज्ञवासाहयसत्रिपंचिदियतिरिक्वजोग्नियाणं अत्थेगइआणं एगं पलिओवमं ठिई पन्नता, असंखिज्ञवासाहयगच्छवकांतियसंगिमणुयाणं अत्थेगइयाणं एगं पलिओवमं ठिई पन्नता।

वाणमंतराणं देवाणं उक्कोसेणं एगं पलिओवमं ठिई पन्नता, जोइसियाणं देवाणं उक्कोसेणं एगं पलिओवमं वाससयसहस्रमध्यहियं ठिई पन्नता।

सोहम्मे कप्ये देवाणं जहन्नेणं एगं पलिओवमं ठिई पन्नता, सोहम्मे कप्ये देवाणं अत्थेगइआणं एगं सागरोवं ठिई पन्नता। ईसाणे कप्ये देवाणां जहन्नेणं साझेरेणं एगं पलिओवमं ठिई पन्नता, ईसाणे कप्ये देवाणं अत्थेगइयाणं एगं सागरोवमं ठिई पन्नता।

जे देवा सागरं सुसागरं सागरकंतं भवं मणुं माणुसोतरं लोगहियं विमाणं देवताए उववन्ना तेसि णं देवाणं उक्कोसे णं एगं सागरोवमं ठिई पन्नता, ते णं देवा एगस्स अछमासस्स आणमंति वा पाणमंति वा उस्समंति वा नीससंति वा, तेसि णं देवाणं एगस्स वाससहस्रस्स आहारङ्गे समुपउइ

संतेगइया भवसिल्लिया जे जीवाते एगेणं भवगगहणेणं सिज्जिस्संति बुज्जिस्संति मुच्चिस्संति परिनिव्वाइस्संति सब्बदुक्खाणमंतं कारिस्संति।

वृ. 'श्रुतम्' आकर्षितं 'मे' मया हे 'आयुष्मन्!' चिरजीवित! जम्बूनामन्! 'तेण' ति वोऽसी निर्मूलोन्मूलितरागद्वेषादिविषमभावरिपुर्सिन्यतया भुवनभावावभासनसहसंवेदनपुरस्सराविसंवादिवचनतया च त्रिभुवनभवनप्राङ्मणप्रसर्पत्युधाधवलयशोराशिस्तेन महावीरेण भगवता-समग्रेश्वर्यादियुक्तेन 'एव' मिति वक्ष्यमाणेन प्रकारेणाख्यातम्-अभिहितमात्मादिवस्तुतत्वमिति गम्यते। अथवा 'आउसंतेणं' ति भगवतेत्यस्य विशेषणमायुष्मता चिरजीवितवता भगवतेति,

अथवा पाठान्तरेण मयेत्यस्य विशेषणमिदं आवसता मया गुरुकुले आमृशता वा-संस्पृशता वा मया विनयनिमित्तं करतलाभ्यां गुरोः क्रमक्रमलयुगलमिति, यद्वा 'आउसंतेण' ति आजुषमाणेन वा ग्रीतिप्रवणमनसेति, यदयत्यातं तदधुनोच्यते-

'एगे आया' इत्यादि, कस्याचिद्वाचनाचामपरमपि सम्बन्धसूत्रमुपलभ्यते, यथा-'इह खलु समणेण भगवद्या' इत्यादि, तामेव च वाचनां वृहत्तरत्वाद्याज्यास्यामः, इदं च द्वितीयसूत्रं सद्गुड्गुल्प-प्रश्नसूत्रसैन् प्रपञ्चाहृपमवसेयम्, अस्य द्वैवं गमनिका-'इह' अस्मिन्द्वाके निर्ग्रन्थतीर्थे वा, खलु वाक्यालङ्कारे अवधारेण वा, तथा च इहैव, न शाक्यादिग्रन्थवचनेषु, श्राव्यतिन्तपस्यतीति श्रमणस्तेन, इदं चान्तिमजिनस्य सहस्रपञ्चं नामान्तरमेव, वदाह- 'सहस्रं भुइयाए समणे' ति, भगवतेति पूर्ववत्.

महांश्वासीं वीरश्वेति महावीरस्तेन, इदं च महासात्त्विकतया प्राणप्रहाणप्रवणपरीष- होपसर्गनिपातेऽप्यप्रकम्पत्वेन पीयूषपानप्रभुभिराविभावितम्, आह च-'अयले भयभेरवाणं खंतिखमेपरीसहोवसगाणं पडिमाणं पारए देवेहिं (से नामं) कए महावीरे' ति, कथम्भूतेनेत्याह- आदौ-प्राथम्येन श्रुतधर्ममाचारदिग्रन्थात्मकं करोति-तदर्थप्रयाणकत्वेन प्रणयतीत्येवंशील आदिकरस्तेन।

तथा तरन्ति येन संसारसागरमिति तीर्थ-प्रवचनं तदव्यतिरेकादिह सञ्चास्तीर्थं तस्य करणशीलत्वातीर्थकरस्तेन, तीर्थकरत्वं च तस्य नान्योपदेशवुद्धत्वपूर्वकमित्यत आह-स्वयम्- आत्मनैव नान्योपदेशातः सम्यग्दुद्धो हेयोपादेयवस्तुत्वं विदितवानिति स्वयंसम्बुद्धस्तेन-

स्वयंसम्बुद्धत्वं चास्य न ग्राकृ तस्येव संभाव्यं पुरुषोत्तमत्वादस्येत्यत आह-पुरुषाणां मध्ये तेन तेनातिशयेन रूपादिनोद्गतत्वाद्-उर्ध्ववर्त्तित्वादुत्तमः पुरुषोत्तमस्तेन, अथ पुरुषोत्तमत्वमेव सिंहाद्युपमनन्त्रयेणास्य समर्थयज्ञाह-सिंह इव सिंहः पुरुषश्वासीं सिंहश्वेति पुरुषसिंहः, लोकेन हि सिंहे शौर्यमतिप्रकृ ष्टमभ्युपगतमतः शौर्ये स उपमानं कृतः।

शौर्यतु भगवतो बाल्ये प्रत्यनीकदेवेन भाष्यमानस्याप्यभीतत्वात् कुलिशकठिनपुष्टिप्रहार- प्रहति प्रवर्द्धमानाशरीरकुञ्जताकरणाद्य इत्यतस्तेन, तथा वरं च तसुण्डरीकं च वरण्डरीकं- धवलं सहस्रपत्रं पुरुष एव वरपुण्डरीकं पुरुषवरपुण्डरीकं, धवलता चास्य भगवतः सर्वाशुभमती- मसरहत्वात् सर्वैश्च शुभैरनुभावैः शुद्धत्वादित्यतस्तेन।

तथा वरश्वासीं गन्धहस्तीं च वरगन्धहस्तीं पुरुष एव वरगन्धहस्तीं पुरुषवरगन्धहस्तीं, यथा गन्धहस्तिनो गन्धेनैव सर्वगजा भज्यन्ते तथा भगवतस्तदेशविहरणेन ईतिपरवक्रदुर्भिक्षजन- डमरकादीनि दुरितानि शतयोजनमध्ये नश्यन्तीति अतस्तेन पुरुषवरगन्धहस्तिना।

न भगवान् पुरुषाणामेवोत्तमः किन्तु सकलजीवलोकस्यापीत्यत आह-लोकस्य-तिर्यग्नर- नारकनाकिलक्षणजीवलोकस्योत्तमः-चतुस्त्रिं द्वुद्वातिशयाद्यसाधारणगुणगणोपेततया सकलसुरासुरखचरनरनिकरनभस्यतया च प्रधानो लोकोत्तमस्तेन।

लोकोत्तमत्वमेवास्य पुरुषकुर्वन्नाह-लोकस्य-सञ्जिभव्यलोकस्य नाथः-प्रभुलोकनाथस्तेन नाथत्वं चास्य 'योगक्षेमकृत्त्वाथ' इति वचनादग्रामस्य सम्यग्दर्शनादेयाग्नकरणेन लक्ष्यस्य तस्यैव पालनेन चेति, लोकनाथत्वं च तात्त्विकं तद्विलोक्य सति सम्भवतीत्याह-लोकस्य-एकेन्द्रियादिप्राणि- गणस्य हितः-आत्मन्तिकतद्रक्षाप्रकर्षप्ररूपं न नुकूलवर्तीं लोकहितस्तेन, यदेतन्नाथत्वं हितत्वं

वा तद्भाव्यानां यथावस्थितसमस्तवस्तुस्तोभप्रदीपनेन नान्यथेत्याह -

लोकस्य-विशिष्टतिर्यग्नरामरस्यानारभितिरनिकरनिराकरणेन प्रकृष्टपदार्थप्रकाश-कारित्वाद्यदीप इव प्रदीपो लोकप्रदीपस्तेन, इदं च विशेषणं ब्रह्मलोकभाग्नित्योक्तम् -

अथ दश्यलोकभाग्नित्याह-लोकस्य-लोक्यते इति लोक इति व्युत्पत्त्या लोकालोकस्यस्य समस्तवस्तुस्तोभस्याखण्डमार्तमण्डलमिव निखिलभावस्यभावावभासनसमर्थ-केवलालोकपूर्वकप्रवचनप्रभापटलप्रवर्तेन प्रधोत्त-प्रकाशं करोतीत्येवंशीलोलोकप्रधोत्करस्तेन, ननु लोकनाथत्वादिविशेषणयोगी हरिहरहिरण्यगर्भादिरपि तत्त्विर्यकमतेन सम्भवतीति क्लोऽस्य विशेष इत्याशङ्कायां तद्विशेषाभिधानायाह -

न भयं दयते-प्राणापहरणरसिकोपसर्गकारिण्यपि प्राणिनि ददातीत्यभयदयः अभया वा-सर्वग्राणिभयपरिहारवती दया-घृणा यस्यासावभवदयो, हरिहरादिस्तु नैवभिति, तेनाभयदयेन, न केवलमसावपकारकारिणामप्यनर्थपरिहास्यात्रं करोति अपित्यर्थप्राप्तिं करोतीति दर्शयन्नाह ।

चक्षुरिव चक्षु-श्रुतज्ञानं शुभाशुभाद्यविभागकारित्वात्तद्यते इति चक्षुर्दयस्तेन, यथा हि लोके चक्षुर्दत्त्वा वाच्चितस्थानमार्गं दर्शयन् महोपकारी भवतीत्येवमिहापीति दर्शयन्नाह -

मार्ग-सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रात्मकं दर्शयन्दपर्थं ददत् इति १.८५.३८तेन, यशा हि लोके चक्षुरुदधाटनं मार्गदर्शनं च कृत्वा घौरादिविलुप्तान् निरुपद्रवं स्थानं प्रापयन् परमोपकारी भवति एवमिहापीति दर्शयन्नाह-शारणं-चाणमज्ञानोपद्रवोपहतानां तद्रक्षास्थानं तद्व परमार्थतो निवाणं तद्यत इति शारणदयस्तेन ।

यथा हि लोके चक्षुमार्गशारणदानात्तदुःस्थानां जीवितव्यं ददाति एवमिहापीति दर्शयन्नाह-जीवनं जीवो-भावप्राणधारणमरणधर्मत्वमित्यर्थस्तं दयत इति जीवदयो जीवेषु वा दया यस्य स जीवदयोऽतस्तेन, इदं चान्तरोक्तं विशेषणकृदम्बकं भगवतो धर्ममयमूर्तित्वात्सम्पन्नभिति धर्मात्मकतामस्यान्य- विशेषणपद्मकेनाह-धर्म-श्रुतचारित्रात्मकं दुर्गतिप्रपतञ्जन्तुधारणस्वभावं दयतेददातीति धर्मदयस्तेन, तद्वानं चास्य तद्वेशनादेवेत्यत आह -

धर्मम्-उक्तलक्षणं देशयति-कथयतीति धर्मदेशकस्तेन, धर्मदेशकत्वं चास्य धर्मस्वामित्वे सति न पुनर्यथा नटस्येति दर्शयन्नाह -

धर्मस्य-क्षायिकज्ञानदर्शनचारित्रात्मकस्य नायकः-स्यामी यथावस्यालनाद्वर्मनायकस्तेन, तथा धर्मस्य सारथिर्धर्मसारथि, यथा रथस्य सारथी रथं रथिकमश्वांश्च रक्षति एवं भगवांश्चारित्रध-माङ्गानां संवमात्मप्रवचनाख्यानां रक्षणोपदेशाद्वर्मसारथिर्भवतीति तेन धर्मसारथिना,

तथा त्रयः समुद्राश्चतुर्थो हिमवान् एते चत्वारः अन्तः-पर्यन्तास्तेषु स्वाभितया भवतीति चातुरन्तः स चासौ चक्रवर्ती च चातुरन्तचक्रवर्ती वरक्षासौ पृथिव्याः चातुरन्तचक्रवर्ती चेति वरचातुरन्तचक्रवर्ती-राजातिशयः धर्मविषये वरचातुरन्तचक्रवर्ती धर्मवरचातुरन्तचक्रवर्ती, यथा हि पृथिव्यां शेषराजातिशायी वरचातुरन्तचक्रवर्ती भवति तथा भगवान् धर्मविषये शेषप्रणेतृणां मध्ये सातिशयत्वात् तथोच्यत इति तेन धर्मवरचातुरन्तचक्रवर्तिना, एतद्व धर्मदायकत्वादिविशेषण-पद्मकं प्रकृष्टज्ञानादियोगे सति भवतीत्यत आह -

अप्रतिहते-कटकुड्यपर्वतादिभिरस्त्रिलिते अविसंवादके वा अत एव क्षायिकत्वाद्वा घे-प्रधाने ज्ञानदर्शने केवललक्षणं धरयतीति अप्रतिहतवरज्ञानदर्शनधरस्तेन, एवंविधसंदेदन-

संपदुपेतोऽपि छद्मवान् मिथ्योपदेशित्वान्नोपकारीति निश्छब्दताप्रतिपादनायास्याह, अथवा कथमस्यप्रतिहतसंवेदनत्वं सम्पन्नं ?

अत्रोच्यते, आचरणभावाद्, एतदेवाह-व्यावृत्तं-निवृत्तमपगतं छद्म-शठत्वपावरणं या यस्य स तथा तेन व्यावृत्तछद्मना, मायावरणयोथाभावोऽस्य रागादिजयाजात इत्यत आह-जयति-निराकरोति रागद्वेषादिरूपानरातीनिति जिनस्तेन, रागादिजयश्चास्य रागादिस्वरूपतज्जयो-पायज्ञानपूर्वक एव भवतीत्येतदस्याह-जानाति छादास्थिकज्ञानचतुष्टयेनैति ज्ञापकस्तेन, अनन्तरमस्य स्वार्थसम्पत्त्युपायउक्तः अधुना स्वार्थसम्पत्तिपूर्वकं परार्थसम्पादकत्वं विशेषणषट्-केनाह-तीर्ण इव तीर्ण, संसार- सागरभिति गम्यते, तेन, तथा तारयति परानप्युपदेशवर्त्तिन इति तारकस्तेन, तथा बुद्धेन जीवादि- तत्त्वं, तथा बोधकेन जीवादितत्वमेवापरेषां ।

तथा मुक्तेन बाह्याभ्यन्तरग्रन्थिबन्धनात्, मोचकेन तत एव परेषां, तथा मुक्तल्वेऽपि सर्वज्ञेन सर्वदर्शिना, न तु मुक्तादस्थायां दर्शनान्तरभिमतपुरुषेणेवभाविजडत्वेन, तथा शिवं सर्वाद्याधारहितत्वात् ।

अचलं स्वाभाविकप्रायोगिकचलनहेत्वभावात् ।

अरुजम्-अविद्यमानरोगं, शरीरमनसोरभावात्, अनन्तमनन्तार्थविषयज्ञानस्वरूपत्वात्

अक्षयम्-अनाशं साद्यपर्ययवसितस्थितिकत्वात्, अक्षतं चा परिपूर्णत्वात् पूर्णिमाचन्द्रमण्डलत्वत्, अव्यावाधमपीडाकारित्वात् ।

अपुनरावर्तकम् अविद्यमानपञ्चवावतारे, तद्वैजभुतकर्मभावात् सिद्धिगतिरिति नामधेयं यस्य तत्सिद्धिगतिनामधेयं, तिष्ठति यस्मिन् कमङ्गद्विकाररहितत्वेन सदाऽवस्थितो भवति तत्स्थान-क्षीणकर्मणो जीवस्य स्वरूपं लोकाग्रं च, जीवस्वरूपविशेषणानि तु लोकाग्रस्याधेवधर्मणामाधारेऽध्यारोपादवसेवानि, तदेवं भूतं स्थानं सम्प्राप्तुकामेन यातुमनसान तु तत्रासेन, तत्रातस्याकरणत्वेन प्रज्ञापनाऽभावात्, प्राप्तुकामेनैति चदुच्यते तदुपचाराद्, अन्यथा हि निरभिलाषा एव भगवन्तः केवलिनो भवन्ति, 'मोक्षे भवे च सर्वत्र, निस्पृहो मुनिसत्तम्' इति वचनादिति ।

तदेवमगणितगुणगणसम्पदुपेतेन भगवता 'इमं' ति इदं वक्ष्यमाणतया प्रत्यक्षमासत्रं च द्वादशाङ्गानि यस्मिस्तद् द्वादशाङ्गं गणिनः-आचार्यस्य पिटकमिव पिटकं गणिपिटकं, यथा हि वालभुकवाणिजकस्य पिटकं सर्वस्वाधारभूतं भवति एवमाचार्यस्य द्वादशाङ्गं ज्ञानादिगुणरत्न-सर्वस्वाधारकल्पं भवतीति भावः ।

प्रज्ञसंतीर्थङ्गरनामकर्मदयवर्तितया प्रायः कृतार्थेनापि परोपकाराय प्रकाशितं, 'तद्यथे'-त्युदाहरणोपदशनि । आचार इत्यादि द्वादश पदानि वक्ष्यमाणनिर्वचनानीति कण्ठयानि, 'तत्येण' ति तत्र-द्वादशाङ्गे पामित्यलङ्कारे यत्तद्यतुर्थमङ्गं समवाय इत्याख्यातं तस्यायपर्थ-आत्मादि अभिधेयो भवतीति गम्यते, 'तद्यथे' ति वाचनान्तरद्वितीयसम्बन्धसूत्रव्याख्येति ।

इह च विदुषा पदार्थसार्थमभिवधता सक्रम एवासावभिघातत्व्य इति न्यायः, तत्राचार्य एकत्वादिसङ्गचक्रमसम्बन्धानर्थान् वक्तुकाम आदावेकत्वविशिष्टानात्मनश्च सर्वपदार्थभोजकत्वेन प्रधानत्वादात्मादीन् सर्वस्य वस्तुनः सप्रतिपक्षत्वेन सप्रतिपक्षान् 'एगे आया' इत्यादिभिरस्तादशभि सूत्रैराह, स्थानाङ्गोक्तार्थानि चैतानि प्रायस्तथापि किञ्चिदुच्यते ।

एक आत्मा, कथचिदिदिति गम्यते, इदं च सर्वसूत्रेष्वनुगमनीयं, तत्र प्रदेशार्थतया असङ्गत्य-

तप्रदेशोऽपि जीवो द्रव्यार्थतया एकः, अथवा प्रतिक्षणं पूर्वस्वभावक्षयापरस्वस्वपोत्तादयोगेनानन्तमेदोऽपि कालत्रयानुगामिदैतन्यमात्रापेक्षया एक एव आत्मा, अथवा प्रतिसन्तानं चैतन्यभेदेनानन्तत्वऽप्यात्मनां सङ्ग्रहनवाश्रितसामान्यस्वप्नेकत्वमात्मन इति ।

तथा न आत्मा अनात्मा-घटादिपदार्थः, सोऽपि प्रदेशार्थतया सङ्गेययासङ्गचेयानन्तप्रदेशोऽपि तथाविदैकपरिणामस्वपद्रव्यार्थपिक्षया एक एव, एवं संतानापेक्षयाऽपि, तुल्यस्वप्नपेक्षया तु अनुपयोगलक्षणैस्वभावयुक्तत्वात्कथाद्विभिन्नस्वरूपाणामपि धर्मास्तिकायादीनामनात्मनामेकत्व-प्रवर्सेयमिति ।

तथा एको दण्डोदुष्ट्रयुक्तमनौवाक्यायलक्षणो हिंसामात्रं वा, एकत्वं चास्यसामान्यनयादेशाद्, एवं सर्वत्रैकत्वमवसेयं । तथैकोऽदण्डः-प्रशस्तयोगत्रयमहिंसामात्रं वा ।

तथैका क्रिया-कार्यिक्यादिका आस्तिक्यमात्रं वा । तथैका अक्रियायोगनिरोधलक्षणा नास्तिकत्वं वा ।

तथैकोलोकः, त्रिविधोऽप्यसङ्गेययप्रदेशोऽपि वाद्रव्यार्थतया । तथा एकोऽलोकः, अनन्तप्रदेशोऽपि द्रव्यार्थतया, अथैकेतेलोकालोकयोर्बहुत्वव्यवच्छेदनपरे सूत्रे, अभ्युपगम्यन्तेच कैश्चिह्नुहोलोकः, अतस्तद्विलक्षणा अलोका अपि तावन एवेति, एवं सर्वत्र गमनिका कार्या ।

नवरं धर्मो-धर्मास्तिकायः, अधर्म-अधर्मास्तिकायः, पुण्यं-शुभं कर्म, पापम्-अशुभं कर्म, बन्धो-जीवस्य कर्मपुदगलसंश्लेषः, सदैकः सामान्यतः, सर्वकर्मबन्धवयवच्छेदावसरेवा पुनर्बन्धाभावाद्, अनेनोद्देशेन मोक्षाश्रवसंवरवेदनानिर्जराणामप्येकत्वमवसेयमिति । इह घानात्मग्रहणेन सर्वेषामनुपयोगवतामेकत्वं प्रज्ञाप्य पुनर्लोकादितया यदेकत्वप्रस्तुपणं तत्सामान्यविशेषापेक्षपवगत्वमिति । एवं घात्मादीनां सकलशास्त्रपद्मानमर्थानां प्रत्येकमेकत्वमभिधाय अधुनात्मपरिणामस्वप्नाणामर्थानां तदेवाह-‘जन्म्बूद्धित्यादि सूत्रसप्तकमाश्रयविशेषाणां तथा ‘इमीसेरयणे’त्यादिसूत्राद्यादशकमाश्रयिणां स्थित्यादिधर्माणां प्रतिपानपरं सुवोधं, नवरं ‘जन्म्बुद्धीवे दीवे’ इह सूत्रे ‘आयामविकर्खंभेण’ ति कृवित्याटो ईश्यते, कृवित्तु ‘चक्र वालविकर्खंभेण’ ति तत्र प्रथमः सम्भवति, अन्यत्रापि तथा श्रवणात्, सुगमश्च, द्वितीयस्त्वेवं व्याख्येयः-चक्र वालविष्कम्भेन-वृत्तव्यासेन, इदं च प्रमाणयोजनमवसेयम्, यदाह-

॥ १ ॥ “आयहुलेण वत्यु उस्सेहपमाणओ मिणसु देहं ।

नगपुढिदिविमाणाऽपि मिणसु पमाणंगुलेण तु ॥

तथा पालक-यानविमानं सीधर्मेन्द्रसम्बन्ध्याभियोगिकपालकाभिधानदेवकृतं वैक्रियं, यान-गमनं तदर्थं विमानं यायतेऽनेनेति यानं तदेव वा विमानं यानविमानं पारिद्यानिकमिति यदुच्यते

‘अर्थी’त्यादि, आस्ति-विद्यते एकेषां-केषाद्वितीयिकाणामेकं पल्योपमं स्थितिरितिकृत्या ‘प्रज्ञता’ प्रवेदिता मया अन्यैश्च जिनैः, सा चतुर्थं प्रस्तटे मध्यमाऽवसेयेति, एवमेकं सागरोपमं चयोदशे प्रस्तटे उत्कृष्टा स्थितिं इति ।

‘असुरिन्दवजियाणं’ ति चमरदलिवर्जितानां ‘भोमेजाणं’ ति भवनवारिनां भूमीपृथिव्यां रत्नप्रभाभिधानायं भवत्वात्तेषाभिति, तेषां चैकं पल्योपमं मध्यमा स्थितिर्यत उत्कृष्टा देशोने ह्वे पल्योपमे सा, आह च-“दाहिण दिवहू पलियं दो देषुणुत्तरिल्लाणं” ति, ‘असंखेजे’त्यादि, असह्ये-

यानि वंषण्यायुर्येषां ते तथा ते च ते सञ्ज्ञनश्च-समनस्कास्ते च ते पद्मेन्द्रियतिर्थ्योनिकाश्चेत्यसद्व्ययवर्षायुः सञ्ज्ञपद्मेन्द्रियतिर्थ्योनिकास्तेषा केषाद्यिद् वे हेमवतैरण्यवतवर्षयोरुत्पन्नास्तेषामेकं पल्योपमं स्थिति, एवं मनुष्यसूत्रमपि ।

भवरं गर्भे-गर्भाशये क्युल्कान्ति-उत्पत्तिर्येषां ते गर्भव्युक्तान्ति का न समूर्धनजा इत्यर्थः ।

‘वाणमन्तराणं देवाणं’ ति, देवानामेव न तु देवीनां, तागार्द्यपलोपस्यानिपदितलानु, ‘जोइसियाणं देवाणं’ ति चन्द्रविमानदेवानां, न सूर्यादिदेवानां, नापि चन्द्रादिदेवीनां, ‘पलियं च सयसहस्रं चन्द्राणवि आउयं जाण’ इतिवचनात् ।

‘सोहम्मे कप्ये देवाणं’ ति इह देवशब्देन देवा देव्यश्च गृहीताः, सौधर्मेहि पल्योपमाद्वीनतरा स्थितिर्घन्यतोऽपि नास्ति, इयं च प्रथमप्रस्तटेऽवसेया, ‘सोहम्मे कप्ये अत्ये गद्याणं देवाणं एवं सागरोपम्’ मिति, अत्र देवानामेव ग्रहणं न तु देवीनां, उल्कृष्टोऽपि तत्र तासां पचाशत्पल्योपमस्थितिकत्वात्, तथा एकं सागरोपममिति मध्यमस्थित्यपेक्षया, उल्कर्षतस्तत्र सागरोपमद्व्यसद्भावात्, प्रस्तटापेक्षया लेषा सप्तमे प्रस्तटे मध्यमावसेया ।

‘इसाणे कप्ये देवाणं’ मित्यत्र देवग्रहणेन देवा देव्यश्च गृह्णन्ते, यतस्तत्र सतिरेकपल्योपमादन्या जघन्यतः स्थितिरेव नास्ति, ‘इसाणे कप्ये देवाणं अत्थेगद्याणं’ मित्यत्र देवानामेव ग्रहणं न देवीनां, तत्र तासामुल्कर्षतोऽपि पचापञ्चाशत्पल्योपमस्थितिकलादिति, तथा ये देवाः सागरं-सागराभिधानमेवं सुसागरं सागरकान्तं भवं मनुं मानुषोत्तरं लोकहितमिह चकारोद्रष्टव्यः, समुच्चयस्य द्योतनीयत्वाद्, विमानं-देवनियासविशेषमासाद्येति शेषः, देवत्वेन न तु देवीत्वेन तासां सागरोपमस्थितेरसम्बवात् उत्पत्त्रा-जातास्तेषां देवीनामेकं सागरोपमं स्थिति, एतानि च विमानानि सप्तमे प्रस्तटेऽवसेयानि । स्थित्यनुसारेण च देवानामुच्छ्वासादयो भवन्तीति तान् दर्शयन्नाह-‘ते ण’ मित्यादि, येषां देवानामेकं सागरोपमं स्थितिस्ते देवाणमित्यलङ्कारे अर्द्धमासस्यान्ते इति शेषः आनन्दिग्राणन्ति, एतदेव क्रमेण व्याख्यानयन्नाह-उच्छ्वसन्ति निश्वसन्ति, वाशव्याः विकल्पार्थाः, तथा तेषामेव वर्षसहस्रस्यान्ते इति शेषः, आहारार्थ-आहारप्रयोजनमाहारपुदगलानां ग्रहणमापोगतो भवति, अनाभोगतस्तु प्रतिसमयमेव विग्रहादन्यत्र भवतीति, गाथेह-

॥१॥ ‘जस्स जइ सागरोपमाइ ठिइ तस्स तस्तिएहि पक्खेहि ।

ऊसासो देवाणं वाससहस्रेहि आहारो ॥ ति

सन्ति-विद्यन्ते ‘एगाइया’ एके केचन ‘भवसिद्धिय’ ति भवा-भाविनी सिद्धि-मुक्तिर्येषां ते मदसिद्धिकाः-भव्याः ‘भवगग्रहणं’ ति भवस्य-मनुष्यजन्मनो ग्रहणम्-उपादानं भवग्रहणं तेन सेत्यन्ति अष्टविधमहर्दिप्राप्तया मोत्स्यन्ते केवलज्ञानेतत्वं ‘मोक्षन्ति’ कर्मराशेः परिनिवास्यन्ति-कर्मकृतविकारविरहाच्छीतीपविष्यन्ति, किमुक्तं भवति ?-सर्वदुःखानामन्तं करिष्यन्तीति ।

सामान्यनयाश्रयणादेकतया वस्तून्यभिधायाधुना विशेषनयाश्रयणादित्वेनाह-

समवायः-१ समाप्तः

मुनि दीपरत्नसागरेण संशोधिता-सम्पादिता अभय देवसूरि विरचिता
समाधायाङ्गे प्रथम समवाय टीका परिसमाप्ता ।

समवायः-२

मू. (२) दो दंडा पन्नता, तं-अद्वादंडे चेव अणद्वादंडे चेव ।

दुवे रासी पन्नता, तंजहा-जीवरासी चेव अजीवरासी चेव ।

दुविहे बन्धणे पन्नते, तंजहा-सागवन्धणे चेव दोसबन्धणे चेव ।

पुवाफगुणीनकखते दुतारे पं० उत्तराफगुणी नकखते दुतारे पं० पुव्वाभद्रवया नकखते दुतारे पं० उत्तराभद्रवया नकखते दुतारे पं० ।

इमीसे एं रथणप्पहाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं दो पलिओवमाइं ठिई पं० दुस्त्राए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं दो सागरोवमाइं ठिई पं० ।

असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं दो पलिओवमाइं ठिई पं० असुरकुमारिंदवज्जियाणं भोमिज्ञाणं देवाणं उक्कोसेणं देसूणाइं दो पलिओवमाइं ठिई पं० ।

असंखिङ्गवासाउयसन्निपंचोदेवमाणुतिरिक्षजोग्यिआणं अत्थेगइयाणं दो पलिओवमाइं ठिई पं० असंखिङ्गवासाउयसन्निपंचो भुणास्माणं अत्थेगइयाणं देवाणं दो पलिओवमाइं ठिई पं० ।

सोहम्मे कप्ये अत्थेगइयाणं देवाणं दो पलिओवमाइं ठिई पं० इसाणे कप्ये अत्थेगइयाणं देवाणं दो पलिओवमाइं ठिई पं० सोहम्मे कप्ये अत्थेगइयाणं देवाणं उक्कोसेणं दो सागरोवमाइं ठिई पं० इसाणे कप्ये देवां उक्कोसेणं साहियाइं दो सागरोवमाइं ठिई पं० ।

सण्कुमारे कप्ये देवाणं जहञ्चेण दो सागरोवमाइं ठिई पं० माहिंदे कप्ये देवाणं जहञ्चेण साहियाइं दोसागरोवमाइं ठिई प० ।

जे देवा सुभं सुभकंतं सुभवन्नं सुभगंधं सुभलेसं सुभफासं सोहम्मवडिंसंगं विमाणं देवत्ताए उवयन्ना तेसि एं देवाणं उक्कोसेणं दो सागरोवमाइं ठिई पं० ते एं देव दोष्हं अछ्वमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा ऊससंति वा नीससंति वा तेसि एं देवाणं दोहिं वाससहस्सेहिं आहारडे समुष्पञ्चइ

अत्थेगइया भवसिखिया जीवा जे दोहिं भवगगहणेहिं सिन्जिससंति बुज्जिससंति मुद्धिससंति परिनिव्वाइससंति सब्बदुक्खाणमंतं करिस्संति ।

वृ. 'दो दंडे'त्यादि सुगममाद्विस्यानकसमाते; नवरमिहदण्डराशिवन्धनार्थं सूत्राणां त्रयं नक्षत्रार्थं चतुष्टयं स्थित्यर्थं त्रयोदशकमुच्छ्वासाद्यर्थं त्रयभिति, तत्रार्थेन-स्वपरोपकारलक्षां न प्रयोजनेन दण्डो-हिंसा अर्थदण्डः एतद्विपरीतोऽनर्थदण्ड इति ।

तथा रलप्रभायां द्विपल्ल्योपमा स्थितिश्चतुर्थप्रस्तटे मध्यमा, द्वितीयायां द्वे सागरोपमे स्थिति षष्ठप्रस्तटे मध्यमा ज्ञेया, तथा असुरेन्द्रवर्जितभवनवासिनां द्वे देशोने पल्ल्योपमे स्थितिरीदीच्यनाम-कुमारादीनाश्रित्यावसेया ।

यत आह-'दो देसूणुत्तरिल्लाणं'ति, तथा असद्व्ययेववर्षायुपां पद्मेन्द्रियतिरक्षां मनुष्याणां च हरिवर्षरम्यकवर्षजन्मनां द्विपल्ल्योपमा स्थिरिति ।

समवायः-२ समाप्तः -

मुनि दीपरलसागरेण संशोधिता सम्पादिता अभयदेवसुरि विरचिता
समवायाङ्गे द्वितीय समवायटीका परिसमाप्ता ।

समवायः-३

मू. (३) तओ दंडा पं० तं० -मणदण्डे वयदंडे कायदंडे,

तओ गुत्तीओ पं० तंजहा-मणगुत्ती वयगुत्ती कायगुत्ती ।

तओ सल्ला पं० । तं० -मायासल्लेण नियाणसल्ले ण मिच्छार्दसणसल्लेण ।

तओ गारवा पं० तं० -इच्छीगारवेण रसगारवेण सायागारवेण ।

तओ विराहणा पं० तं० -नाणविराहणा दंसणविराहणा चरित्विराहणा ।

मिगसिरनक्खते तितारे पं०, पुस्तनक्खते तितारे पं जेह्वानक्खते तितारे पं अभीइनक्खते तितारे पं सबणनक्खते तितारे पं० अस्सिणिनक्खते तितारे पं भरणीनक्खते तितारे पं० ।

इमाणे एं त्यग्यथाराम उड्कीए अत्येगइयाणं नेरइयाणं तित्रि पलिओवमाइं ठिई पं० दोग्याए पं पुढवीए नेरइयाणं उक्कोसेणं तित्रि सागरोवमाइं ठिई पं० तच्चाए पं पुढवीए नेरइयाणं जहब्रेणं तित्रि सागरोवमाइं ठिई पं० ।

असुरकुमाराणं देवाणं अत्येगइयाणं तित्रि पलिओवमाइं ठिई पं० असंखिजवासा-उयस्त्रिपंचिदियतिरिक्खजोणियाणं उक्कोसेणं तित्रि पलिओवमाइं ठिई पं० असंखिजवासा-उयस्त्रिगव्यवक्रंतियमणुस्ताणं उक्कोसेणं तित्रि पलिओवमाइं ठिई पं० ।

सोहम्बीसाणेसु अत्येगइयाणं तित्रि पलिओवमाइं ठिई पं० सणंकुमारमाहिंदेसु कप्पेसु अत्येगइयाणं देवाणं तित्रि सागरोवमाइं ठिई, पं० ।

जे देवा आभंकरं पभंकरं आभंकरपभंकरं चंदे चंदावत्तं चंदप्पभं चंदकंतं दंतवत्रं चंदलेसं चंदज्ञयं चंदसिंगं चंदसिद्धं चंदकूडं चंदुत्तरवडिंसं विमाणं तेवत्ताए उववश्चा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं तित्रि सागरोवमाइं ठिई पं० ते णं देवा तिष्ठं अछमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा ऊससंति वा नीससंति वा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं तिहिं वाससहस्रेहिं आहारट्टे समुप्यञ्जइ ।

संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे तिहिं भवगगहणेहिं सिज्जिस्तसंति बुज्जिस्तसंति मुद्धिस्तसंति परिनिव्याइस्तसंति सव्यदुक्खाणमंतं करिस्तसंति ।

बृ. 'तओ' इत्यादि सर्व सुगमं, नवरमिह दण्डगुसिशल्पगौरवविराधनार्थं सूत्राणां पद्मकं नक्षत्रार्थं सप्तकं, स्थित्यर्थं नवकम्, उच्च्यासाध्यर्थं त्रयमिति ।

तथा दण्डयते-चारित्रैश्वर्यपिहारतोऽसारीक्रियते एभिरात्मेति दण्डः-दुष्ययुक्तमनः-प्रभृतयः मन एव दण्डो मनोदण्डो मनसा वा दुष्ययुक्तेनात्मनो दण्डो-दण्डनं मनोदण्डः एवमितरावपि, तथा ।

गोपनानि गुहयः-मनःप्रभृतीनामशुभप्रवृत्तिनिरोधनानि शुभप्रवृत्तिकरणानि चेति ।

तथा तोपरादिशल्यानीव शल्यानि दुःखदायकत्वात् मायादीनि, तत्र मायाननिकृति सैव शल्यं मायाशल्यं 'ण' मित्यलङ्घारे एवमितरे अपि ।

नवरं निदानं-देवादिक्ष द्वीनां दर्शनश्रवणाभ्यामितो ब्रह्मचयदिरनुष्ठानान्ममैता भूयासुःइरत्यध्यवसायो मिथ्यादर्शनम्-अतत्वार्थश्रद्धानमिति ।

तथा गौरवाणि-अभिमानलोभाभ्यामात्मनोऽशुभभावगुरुत्वानि तानि च संसारचक्रवाल-

परिभ्रमणहेतुकर्मनिदानानि, तत्र क्रष्णा-नरेन्द्रादिपूज्यचार्यत्वादिलक्षणया गौरवपूर्वक, क्रष्णप्राप्त्यभिमानतदप्राप्तिप्रार्थनाद्वारेणात्मनोऽशुभभावगौरवमित्यर्थः, एवं तसेन गौरवं रसगौरवं सतत्या गौरवं साततगौरवं चेति ।

तथा विराजन्तः छड़नाः, तत्र दारात्य चित्तवन्ता ज्ञानमिराशना इन्द्रप्रत्यनीकतानिहवादिरूपा एवमितरे अपि ।

नवरं दर्शनं-सम्यगदर्शनं क्षायिकादि घारित्रं-सामायिकादीति ।

तथा असङ्क्षयातवषयिषां पद्मेन्द्रियतिर्यगमनुष्पाणां देवकुरुतरकुरुजन्मनां त्रीणि पल्लोपमानीति, तथा आभङ्करं प्रभङ्करं आभङ्करप्रभङ्करं चन्द्रं चन्द्रावर्तं चन्द्रप्रभं चन्द्रकालं चन्द्रवर्तं चन्द्रलेशं चन्द्रध्वजं चन्द्रशृङ्खं चन्द्रसृष्टं चन्द्रकूटं चन्द्रोत्तरावतं सकं विमानमित्यादि ।

समवायः-३ समाप्तः

मुचि दीपलसागरेण संशोधिता सम्पादिता अभयदेवसूरि विरचिता
समवायाङ्ग द्वितीय समवाय टीका परिसमाप्ता ।

समवायः-४

मृ. (४) चत्तारि कसाया प० तं०--कोहकसाए मायाकसाए लोभकसाए ।

चत्तारि ज्ञाणा प० तं० -अद्वृज्जाणे रुद्वृज्जाणे धम्बृज्जाणे सुकृज्जाणे ।

चत्तारि विग्रहाजो प० तं० -इत्यिकहा भत्तकहा रायकहा देसकहा ।

चत्तारि सत्रा प० तं० -आहार० भय० मेहुण० परिग्रहसत्रा ।

चउल्लिहे वन्धे प० तं० -पगइबंधेठिइबंधे अनुभाववन्धे पएसवन्धे चउगाउए जोयणे प० ।

अनुराहानक्खते चउतारे प०, पुच्चासाढानक्खते चउतारे प०, उत्तरासाढानक्खते चउतारे प० ।

इमीसे णं रयणप्पभाए पुढ़वीए अत्येगइयाणां नेरइयाणं चत्तारि पलिओवमाइं ठिई प०, तथ्याए णं पुढ़वीए अत्येगइयाणं नेरइयाणं चत्तारि सागरोवमाइं ठिई प०।

असुरकुमाराणं देवाणं अत्येगइयाणं चत्तारि पलिओवमाइं ठिई प०।

सोहम्मीसाणेसुक्षेषु अत्येगइयाणं देवाणं चत्तारि पलिओवमाइं ठिई प०, सणंकुमारमाहिंदेसु क्षेषु अत्येगइयाणं देवाणं चत्तारि सागरोवमाइं ठिई प० ।

जे देवा किडिं सुकिडिं किडियावतं किडिष्पभं किडिजुतं किडिलेसं किडिज्जायं किडिसिंगं किडिसिंडुं किडिकूडं किडुतरवडिंसं विमाणं देवताए उववन्ना तेसिणं देवाणं उक्षोसेणं चत्तारि सागरोवमाइं ठिई प ते णं देवा चउण्हऽखमासाणं आणमंति वा ऊससंति वा नीससंति वा तेसिं देवाणं चउहिं वाससहस्रेहिं आहारड्हे समुप्पञ्च ।

अत्येगइआ भवसिष्ठिया जीवा जे चउहिं भवगगहणेहिं सिज्जिसासंति जाव सब्बदुक्खाणं अंतं करिसंति ।

घृ. चतुःस्थानकमपि सुगमसेव । नवरं कषायध्यानविकथासज्जावन्धयोजनार्थं सूत्राणां पट्टकं, नक्षत्रार्थं त्रयं, स्थित्यर्थं षट्कं, शेषं तथैव ।

अन्तर्मुहूर्त यावद्धितस्यैकाग्रता योगनिरोधश्च ध्यानं, तत्रात्त मनोङ्गामनोऽज्ञे, वस्तुषु विद्योगसंयोगादिनिबन्धनचित्तविकलबलक्षणं रौद्रं हिंसानृतचौर्यधनसंरसणाभिसन्ध्यानलक्षणं धर्मसाज्ञादिपदार्थस्वरूपपर्यालोचनैकाग्रता शुक्लं पूर्वगतशुतावलम्बनेन मनसोऽत्यन्तस्थिरता योगनिरोधश्चेति । तथा विरुद्धाश्चारित्रं प्रति स्त्र्यादिविषयाः कश्चा विकथाः ।

तथा सञ्ज्ञाः-असात्तवेदनीयमोहनीयकर्मादयसम्पाद्या आहाराभिलाषादिरूपाश्चेतनाविशेषाः ।

तथा सकषायत्वाज्ञीवस्य कर्मणो योग्यानां पुद्गलानां वन्धनं-आदानं बन्धः, तत्र प्रकृतयः कर्मणोऽशा भेदाः ज्ञानावरणीयादयोऽष्टी तासां बन्धः प्रकृतिबन्धः तथा स्थिति-तासामेवावस्थानं जघन्यादिभेदभिन्नं तत्या बन्धो-निर्वर्तनं स्थितिबन्धः तथा अनुभावो-विपाकस्तीव्रादिभेदो रसस्तस्य बन्धोऽनुभावबन्धः, तथा जीवप्रदेशेषु कर्मप्रदेशानामनन्तानन्तानां प्रतिप्रकृति प्रतिनियत-परिपाणानां वन्धः-सम्बन्धः धर्मेण शब्दन्धं इति ।

तथा कृष्टिसुकृट्यादीनि छादश विमानानि पूर्वोक्तविभाननामानुसारवन्तीति ।

समवायः-४ समाप्तः

मुनि दीपरत्नसागरेण संशोधिता सम्पादिता अभयदेवसूरि विरचिता

समवायाङ्गे चतुर्थं समवाय टीका परिसमाप्त ।

समवायः-५

मू. (५) पंच किरिया प० तं० -काइया अहिगरणिया पाउसिआ पारितावणिया पाणाइवाय-किरिया ।

पंच महव्यया प० त० -सब्बाओ वाणाइवायाओ वेरमणं सब्बाओ मुसावायाओ वेरमणं सब्बाओ अदत्तादाणाओ वेरमणं सब्बाओ मेहूणाओ वेरमणं सब्बाओ परिग्रहाओ वेरमणं ।

पंच कामगुणा प० तं० -सहा लवा तसा गंधा फासा ।

पंच आसवदारा प० तं०-मिच्छतं अविरई पमाया कसाया जोगा ।

पंच संवरदारा प तं-सम्पत्तं विरई अप्पमत्तया अकसाया अजोगया ।

पंच निझरड्डाणा प० तं० -पाणाइवायाओ वेरमणं मुसावायाओ वेरमणं अदिग्रादाणाओ वेरमणं मेहूणाओ वेरमणं परिग्रहाओ वेरमणं ।

पंच समिईओ प० तं० -इरियासमिई भासासमिई एसणासमिई आयाणभंडमतनिक्खेबणास मिई उच्चारपासवणखेलसिंधाणजलपारिह्वावणियासमिई ।

पंच अत्यिकाया प० तं० -धम्मत्यिकाए अधम्मत्यिकाए आगासत्यिए जीवत्यिकाए पोग्गलत्यिकाए ।

रोहिणीनक्खते पंचतारे प०, पुनव्वसुनक्खते पंचतारे प०, हत्यनक्खते पंचतारे प०, विसाहानक्खते पंचतारे प०, धणिह्वानक्खते पंचतारे प० ।

इमीसे णं रथणाप्पभाए पुढवीए अत्येगइयाणं नेरइयाणं पंच पलिओवमाई ठिई प०, तच्चाए णं पुढवीए अत्येगइयाणं नेरइयाणं पंच सागरोवमाई ठिई प० ।

असुरकुमाराणं देवाणं अत्येगइयाणं पंच पलिओवमाइं ठिर्डप०, सोहस्रीसाणेसु कथेसु
अत्येगइयाणं देवाणं पंच पलिओवमाइं ठिर्डप०, सणकुमारमाहिंदेसु कथेसु अत्येगइयाणं देवाणं
पंच सागरोवमाइं ठिर्डप० ।

जे देवां वायं सुवायं वायावतं वायप्पम् वायकतं वायवन्नं वायेसं वायज्ञयं वायसिंगं
वायसिंहं वायकूडं वाउतरवडिंसगं सूरं सुसूरं सूरावतं सूरप्पम् सूरकतं सूरवन्नं सूरलेसं सूरज्ञयं
सूरसिंगं सूरसिंहं सूरकूडं सूरुतरवडिंसगं विमाणं देवताए उववन्ना तेसि णं देवाणं उक्तोसेणं पंच
सागरोवमाइं ठिर्डप० ते णं देवा पंचणहं अद्भुतासाणं आणमांति वा पाणमांति वा ऊससांति वा
नीससांति वा तेसि णं देवाणं पंचहिं वाससहस्रोहिं आहारहे समुप्पञ्च ।

संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे पंचहिं भवगगहणोहि सिञ्जिससांति जाव अंतं करिस्सांति

बृ. पद्मस्थानकमषि सुगमं, नवरं क्रियाभावतकामगुणाश्रवसंवरनिर्जरास्थान-
समित्यस्तिकायार्थं सूत्राणामष्टकं, नक्षत्रार्थं पञ्चकं, स्थित्यर्थं षट्कं, उच्छ्वासाद्यर्थं त्रयमेवेति ।

तथा क्रिया:-व्यापारविशेषा: तत्र कायेव निर्वृत्ता कायिकी, कायचेष्टत्यर्थः, अधिक्रियते
आत्मा निरकादिषु येन तदधिकरणं तेन निर्वृत्ता आधिकरणिकी-खङ्गादिनिर्वर्तनादिलक्षणेति,
प्रद्वेषो-मत्सरस्तेन निर्वृत्ता प्राद्वेषिकी परितापनं-ताडनादिदुःखविशेषलक्षणं तेन निर्वृत्ता
परितापनिकी प्राणातिपात्रक्रिया प्रतीतेति ।

तथा काम्यन्ते-अभिलक्ष्यन्ते इति कामास्तेचते गुणाश्च-पुद्रालधर्माशब्दादय इति कामगुणः
कामस्य वा-मदनस्योदीपका गुणः कामगुणः-शब्दादय इति ।

तथा आश्रवद्वाराणि-कर्माधादानोपायाभिष्वात्वादीनि संवरस्य-कर्मानुपादानस्य द्वाराणि-
उपायाः संवरद्वाराणि-मित्यात्वाद्याश्रवद्वारविपरीक्षानि सम्यक्त्वादीनि ।

तथा निर्जरा-देशतः कर्मक्षपणा तस्याः स्थानानि-आश्रयाः कारणानीतियावश्चिर्ज-
रास्थानानि-प्राणातिपातविरमणादीनि, एतान्येव च सर्वशब्दविशेषितानि महाब्रतानि भवन्ति,
तानि च पूर्वसूत्राभिहितानी स्थूलशब्दविशेषितानि अणुब्रतानि भवन्ति, निर्जरास्थानत्वं पुनरेषां
साधारणमिति तदिहैषामभिहितं ।

तथा समित्यः-सद्गताः प्रवृत्तयः, तत्त्वेयसमिति-गमने सम्यक् सत्यपरिहारतः प्रवृत्ति
भाषासमिति-निरवद्यवचनप्रवृत्ति, एषणासमिति-द्विचत्वारिंशद्वर्जनेन भक्तादिग्रहणे प्रवृत्ति,
आदाने-ग्रहणे भाण्डमात्रयोरुपकरणपरिच्छदस्य निक्षेपणे अवस्थापने समिति-सुप्रत्युपेक्षितादि-
साङ्गत्येन प्रवृत्तिश्चतुर्थी, तथोद्यारस्य-पुरीषस्य प्रश्ववणस्य-मूत्रस्य खेलस्य-निर्धावनस्य सिंघाणस्य-
नासिकाम्लेष्मणो जलस्य-देहमलस्य परिष्ठापनायां-परित्यागे समिति-स्थण्डलादिदोषपरिहारतः
प्रवृत्तिरित पद्मी ।

अस्तिकायाः-प्रदेशाश्रयः धर्मस्तिकायादयो गतिस्थित्यवगाहोपयोगस्यशांदिलक्षणाः
स्थितिसूत्रेषु स्थितेरुलूप्यादिविभाग एवमनुगन्तवयः, यदुत -

॥ १ ॥ सागरमेगं १ तिय २ सत्त ३ दस य ४ सत्तरस ५ तह य बावीसा ६ ।

तेतीसं जाव ठिर्डसत्तमुवि कमेण पुढवीसु ॥

॥ २ ॥ जा पढ्माए जेझा सा वीवाए कणिडिया भणिया ।

तरतमजोगो एसो दस वाससहस्रस रयणाए ॥

॥ ३ ॥ तथा- 'दो १ साहि २ सत्त ३ साहिय ४ दस ५ चोदस ६ सत्तरेव, अयराइ ।
सोहम्मा जा सुक्षो तदुवरि इक्किक्कमारोवे ॥

॥ ४ ॥ पलियं १ अहियं २ दो सार ३ साहिय ४ सत्त ५ दस ६ चउदस ७ (तह्य) ।
सत्तरस ८ सहस्रारे तदुवरि इक्किक्कमारोवे ॥

॥ ५ ॥ तथावातं सुवातमित्यादीनि द्वादश वाताभिलापेन
विमान - नामानि तावन्त्येव सूरभिलापेनेति ॥
सम्बायः ५ समाप्तः

मुनि दीपरलसागरेण संशोधिता सम्पादिता अभयदेवसूरि विरचिता
सम्बायाङ्गे पश्चाम सम्बाय स्वटीका परिसमाप्त ।

सम्बायः-६

मू. (६) छ लेसाओ प०-कण्हलेसा नीललेसा काउलेसा तैउलेसा पक्षलेसा सुक्लेसा ।
छ जीवनिकाया प० तं० -पुढवीकाए आज्ञकाए तेउकाए वाउकाए वणस्सइकाए तसकाए
छव्विहे बाहिरे तबोकम्पे प तं-अनसने ऊनोपारेथा । वेत्तांसंखं चो रसपारध्याओ काय-
किलेसो संलीनया, छव्विहे अंबिंतरे तबोकम्पे प० तं० -पायचित्तं विनओ वेयावद्धं समझाओ
झाणं उत्सग्गो ।

छ छाउमत्यिया समुद्द्या प० तं० -वेयणासमुद्धाए कसायसमुद्धाए मारणतिअसमुद्धाए
वेत्तव्वियसमुद्धाए तेयसमुद्धाए आहारसमुद्धाए ।

छव्विहे अत्युग्गहे प० तं० -सोइंदियअत्युग्गहेचक्खुइंदियअत्युग्गहे घाणिंदिअ अत्युग्गहे
जिबिंदिअ अत्युग्गहे फासिंदिय अत्युग्गहे नो इंदिय अत्युग्गहे,

कत्तियानक्खते छतारे प० असिलेसा नक्खते छतारे प० ।

ईमीसे यं रयणप्यमाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं छ पलिओवमाइं ठिई प०, तद्धाए
यं पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं छ सागरोवमाइं ठिई प० ।

असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं छ पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु
अत्थेगइयाणं देवाणं छ पलिओवमाइं ठिई प०, सणंकुमारमाहिंदेसु अत्थेगइयाणं देवाणं छ सागरोव-
माइं ठिई प० ।

जे देवा सयंमुं सयंमूरमणं घोसं रुधोसं महाघोसं किडिघोसं वीरं सुवीरं वीरगतं वीरसेणियं
वीरावतं वीरप्पभं वीरकंतं वीरघनं वीरलेसं वीरज्जयं विरसिंगं वीरसिङ्हं वीरकूडं वीरकूडं वीरकूडं वीरकूडं
विमाणं देवताए उववन्ना तेसि यं देवाणं उक्कोसेणं छ सागरोवमाइं ठिई प, ते यं देवा छणं
अखमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा ऊससंति वा नीससंति वा तेसि यं देवाणं छहिं वाससहस्रेहिं
आहारडे समुप्पञ्ज़इ । संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे छहिं भवगगहणोहिं सिज्जिससंति जाव
सब्बदुक्खाणमंतं करिस्तंति ।

वृ.ष्टस्थानकमथ, तद्धसुखोधं, नवरमिहलेश्या १ जीवनिकाय २ बाह्या ३ ५५ अन्तरतपः

४ समुद्घाता ५ उच्चराहाथानि सूत्राणि षट्, नक्षत्रार्थेष्टे, स्थित्यर्थानि षट्, उच्चवासाद्यर्थं त्रयमेवेति
तत्र लेश्यानां स्वरूपमिदं ।

॥ ३ ॥ कृष्णादिव्यसाचिव्यात्, परिणामो य आत्मनः ।

स्फटिकस्येव तत्रायं, लेश्याशब्दः प्रयुज्यते ॥ इति,

तथा बाह्यतपः-बाह्यशरीरस्य परिशोषणेन कर्मक्षणहेतुत्वादिति, आभ्यन्तरं-
चित्तनिरोधप्राधान्येन कर्मक्षणहेतुत्वादिति ।

तथा छद्यस्यः-अकेवली तत्र भवा बहून् वेदनीयादिकर्मप्रदेशान् कालान्तरानुभवयोग्या-
नुदीरणाकरणेनाकृष्णोदये प्रक्षिप्यानुभव निर्जरयति, आत्मप्रदेशैः संमिलान् शात्यतीत्यर्थः, ते
चेह वेदनादिभेदेन षडुक्ताः, तत्र वेदनासमुद्घातोऽसद्वेदकर्मश्रयः कषायसमुद्घातः कषाया-
ख्यवारित्रमोहनीयकर्मश्रयः मारणान्तिकसमुद्घातोऽन्तर्मुहूर्तशेषायुष्ककर्मश्रयो वैकुर्विक-
तैजसाहरकसमुद्घाताः शरीरनामकर्मश्रयाः, तत्र वेदनासमुद्घातसमुद्घत वेदनीयकर्मपुद्गल-
शाटनं करोति कषायसमुद्घातसमुद्घतः कषायपुद्गलशातं मारणान्तिकसमुद्घातसमुद्घत
आयुःकर्मपुद्गलघातं वैकुर्विकसमुद्घातसमुद्घतस्तु जीवप्रदेशान् शरीराद्वहिनिर्ज्ञात्य
शरीरविष्कम्बवाहल्यमात्रमायाभतश्च सङ्ख्येयानि योजनानि दण्डं निसृजति निसृज्य च यथास्थूलान्
वैक्रियशरीरनामकर्मपुद्गलान् प्राणवद्धान् शात्यति, एवंतैजसाहरकसमुद्घातावपि व्याख्येयाविति

तथा अर्द्धस्य-सामान्यानिर्देश्यस्वरूपस्य शब्दादेः 'अवे'ति प्रथमं व्यञ्जनावग्रहानन्तरं ग्रहण-
परिच्छेदनमर्था ग्रहः, स धैकसामयिको नैश्चायिको व्यावहारिकस्त्वसङ्ख्येयसामयिकः, स च षोढा

॥ ४ ॥ श्रोत्रादिभिरिन्द्रियैर्नोऽन्द्रियेण च मनसा जन्ममानत्वादिति ।

स्थितिसूत्रे स्वयम्बवादीनि विंशतिर्विभानानीति ॥

समवायः ६ समाप्तः

मुनि दीपरलसागरेण संशोषिता सम्पादिता अभयदेवसूरि विरचिता
समवायाङ्के षट्समवायटीका परिसमाप्ता ।

(७)

समवायः-७

मूः (७) सत्त भयड्डाणा प० तं० -इलोगभए परलोगभए आदानभए अकहाभए आजीवभए
मरणभए असिलोगभए ।

सत्त समुद्घाता प० तं० -वेयणासमुद्घाए कलायसमुद्घा मारणातियसमुद्घाए वेजव्यि-
यसमुद्घाए तेयसमुद्घाए आहारसमुद्घाए केवलिसमुद्घाए ।

समर्णे भगवं महावीरे सत्त रयणीओ उहुं उद्धत्तेण होत्या ।

इहेव जंबुद्धीवे दीवे सत्त वासहतपव्याप० तं० -चुल्हाहिमवंते महाहिमवंति निसद्वे नीलवंते
रुषी सिंहरी मन्दरे, इहेव जंबुद्धीवे दीवे सत्त वासा प० तं० -भरहे हेमवते हरिवासे महाविदेहे
रम्भए एरव्रवए एरवए ।

खीणमोहणं भगवया मोहणिजवज्ञाओ सत्त कम्पपद्मीओ वेएई ।

महानक्षत्रे सत्ततारे प०, कृतिआइआ सत्त नक्षत्रा पुच्छारिआ प० महाइआ सत्त

नक्खता दाहिणदारिआ प० अनुराहाइआ सत्त नक्खता अवरदारिआ प० घणिडाइआ सत्त नक्खता उत्तरदारिआ प० ।

इमीतेण रथण्यभाए पुढवीए अत्येगइयाणं नेरइयाणं सत्त पलिओवमाइंठिई प० तच्चाए णं पुढवीए नेरइयाणं उक्केसेणं सत्त सागरोवमाइंठिई प०, चउत्थीए णं पुढवीए नेरइयाणं जहग्रेणं सत्त सागरोवमाइंठिई प० ।

अमुरकुमाराणं देवाणं अत्येगइयाणं सत्त पलिओवमाइंठिई प०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु अत्येगइयाणं देवाणं सत्त पलिओवमाइंठिई प०, सणंकुमारे कप्पे अत्येगइयाणं देवाणं उक्केसेणं सत्त सागरोवमाइंठिई प०, माहिंदे कप्पे देवामं उक्केसेणं साइरेगाइं सत्त सागरोवमाइंठिई प०, बंभलोए कप्पे अत्येगइयाणं देवाणं देवत्ताए उववत्रा तेसि णं देवाणं उक्केसेणं सत्त सागरोवमाइंठिई ते णं देवा सत्ताहं अन्त्रमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा ऊससंति वा नीससंति वा तेसि णं देवाणं सत्तहिं वाससहस्रेहिं आहारद्वे समुष्पञ्जङ्ग ।

संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे ण सत्तहिं भवग्गहणेहिं सिञ्जिससंति बुज्जिससंति जाव सब्दुक्खाणमंतं करिस्संति ।

३२. तद्य कण्ठ्यं, नवरमिह भयसमुद्घातमहावीरवर्षघरवर्षक्षीणमोहाद्यानि च सूत्राणि षट् नक्षत्रार्थानि पद्म स्थित्यर्थानि नव उच्छवासाधर्थानि त्रीण्येवेति ।

तत्रेहलोकभयं यत्सजातीयात् परलोकभयं यद्विजातीयात् आदानभयं यद् द्रव्यमाश्रित्य जायते अकस्माद्भयं बाहृनिमित्तनिरपेक्षं स्वविकल्पाज्ञातं शेषाणि प्रतीतानि ।

नवरमश्लोकः-अकीगोत्तिरिति, समुद्घाताः प्रावत्, नवरं केवलिसमुद्घातो वेदनीय-नामग्रोत्राश्रय इति, तथा रलि-वितताहुलिहस्त इति, ऊर्ध्वोद्धत्वेन न तिर्यगुज्जवलेनेति, 'होत्या'-बभूदेति । तथा अभिजिदादीनि सप्त नक्षत्राणि पूर्वद्वारिकाणि-पूर्वदिशि येषु गच्छतः शुभं भवति, एवमश्वेन्यादीनि दक्षिणद्वारिकाणि पुष्यादीन्यपरद्वारिकाणि स्वात्यादीन्युत्तरद्वारिकाणीति सिद्धान्तमतमिह तु मतान्तरमाश्रित्य कृतिकादीनि सप्त सप्त पूर्वद्वारिकादीनि भणितानि, चन्द्रप्रज्ञसी तु वहुतराणि मतानि दर्शितानीहार्थ इति, स्थितिसूत्रे समादीम्यष्टी विमाननामानीति ।

समवायः - ७ समाप्तः

मुन दीपरलसागरेण संशोधिता सम्पादिता अभयदेवसूरि विरचिता
सर्वायामे सप्तमवायटीका परिसमाप्त ।

समवायः - ८

३३. (८) अहु पवद्धाणा प० तं० -जातिमए कुलमए बलमए रुवमए तवमए सुयमए लाभमए इस्सरियमए ।

अहु पवद्धाणमायाओ प० तं० -ईरियासमिई भासासमिई आयाणभंडमतनिक्खेवणासमिई उच्चारपासवणखेलजल्लसिंघाणपारिड्वावणियासमिई मणगुत्ती वयगुत्ती कायगुत्ती ।

वाणमंतराणं देवाणं चेऽयं रुक्खा अहु जोयणाइं उद्धं उद्धतेणं प०, जंबू णं सुदंसणा अहु जोयणाइं उद्धं उद्धतेणं प०, कूडसामलीणं गरुलावासे अहु जोयणाइं उद्धं उद्धतेणं प०, जंदुदीवस्स

एं जगई अहु जोयणाइं उर्खं उच्चतेणं प० ।

अहु सामइए केवलिसमुद्धाए प० तं० -पढ़मे समए दंडं करेइ बीए समए कवाडं करेइ तइए समए मंथं करेइ घउत्थे समए मंथंतराइ पूरेइ पंघमे समए मंथंतराइ पडिसाहरइ छहु समए मंथं पडिसाहरइ सत्तमे समए कवाडं पडिसाहरइ अहुमे समए दंडं पडिसाहरइ ततो पच्छा सरीत्थे भवइ ।

पासस्स एं आरहओ पुरिसादाणि अस्स अहु गणा अहु गणहरा होत्था, तं० ।

बृ. अथाष्टमस्थानकं व्याख्यायते, सुगामं धैततु, नवरभिह मदस्थानप्रवचनमातृथीत्य-
वृक्षम्बूशाल्मलीजगतीकेवलिसमुद्धात्यणधरनक्षत्रार्थानि सूत्राणि नव स्थित्यर्थानि षट्
उच्छ्वासाधर्थानि त्रीणीति ।

तत्र मदस्य-अभिमानस्य स्थानानि-आश्रयाः मदस्थानानि-जात्यादीनि, तान्येव मदप्रधा-
नतया दर्शयन्नाह-‘जाइमए’ इत्यादि, जात्या मदो जातिमद एवमन्यान्यपि, अथवा मदस्य स्थानानि-
मदाः मदस्थानानि, तान्येवाह-‘जाइमए’ इत्यादि, शेषं तथैव ।

तथा प्रवचनस्य-द्वादशाङ्कस्य तदाधारस्य वा सङ्क्षयमातर इव-जनन्य इव प्रवचनमातरः-
इर्यासमित्यादयो, द्वादशाङ्कं हिता आश्रित्य साक्षात्सङ्क्षतो चा प्रवर्तते, भवति च यतो यत्रावर्तते
तस्य तदाश्रित्य पातृकल्पनेति, सङ्क्षेपक्षे तु यथा शिशुर्भातरममुद्धन्नात्मलाभं लभते एवं सङ्क्षता-
ममुद्धन् सङ्क्षत्वं लभते नान्यथेतीर्यासिमित्यादीना प्रवचनमात्रत्वेति ।

तथा व्यन्तरदेवानां चैत्यवृक्षाः तत्रगरेषु सुधमादिसभानामग्रतो मणिपीठिकानामुपरि
सर्वरलमया छत्रधामरथ्वजादिभिरलङ्कृता भवन्ति, ते चैवं श्लोकाभ्यामवगन्तव्याः ।

॥ १ ॥ ‘कलंबो उ पिसायाणं, वडो जवखाण घेइयं ।

तुलसी भूयाणं भवे, रक्खसाणं तु कंडओ ॥

॥ २ ॥ असोगो किन्नराणं च, किंपुरिसाण य चंपओ ।

नागरुकखो भयंगाणं, गंधव्वाण य तुंबुरु ॥

तथा ‘जम्बु’ति उत्तरकुरुष जम्बूवृक्षः पृथिवीपरिणामः सुदर्शनितितत्त्वाम, एवं कूटशाल्मली
वृक्षविशेषः, एष देवकुरुष गरुडजातीयस्य वेणुदेवाभिधानस्य देवस्थावास इति, जगती जम्बूदीप-
नगरस्य प्राकारकल्पा पालीति ।

तथा पाश्वस्याहृतः-त्रयोविंशतितमतीर्थकरस्य ‘पुरिसादानीयस्स’ति पुरुषाणां मध्ये
आदानीयः-आदेयः पुरुषादानीयस्तस्यादी गणाः-समानवाचनाक्रियाः साधुसमुदायाः अर्थी
गणधराः-तत्त्वामकाः सूत्यः, इदं चैतद्वामाणं स्थानाङ्गे पर्युषणाकल्पे च श्रूयते, केवलमावश्यके
अन्यथा, तत्र सुक्तम्-‘दस नवगं गणाण माणं जिणिदाणं’ति, कोऽर्थः ।

मू. (९) सुमे य सुभद्रोसे य, वसिष्ठे वंभयारि य ।

सोमे सिरिधरे चेव, वीरभद्रे जसे इय ॥

बृ. प्राश्वस्य दश गणाः गणधराश्च, तदिह द्वयोरत्पायुष्कल्पादिनाकारणेनाविक्षाऽनुग-
न्तव्येति, ‘सुमे’ इत्यादि श्लोकः ।

मू. (१०) अहु नक्खता वंदेणं सङ्क्षिं पमहं जोगं जोएंति, तं० -कतिया १ रोहिणी २

रथव्वसु ३ महा ४ चित्ता ५ विसाहा ६ अनुंराहा ७ जेह्वा ८ ।

इमीतेण त्यणप्पहाए पुढवीए अत्येगइयाणं नेरइयाणं अडु पलिओवमाइं ठिईप० चउत्थीए पुढवीए अत्येगइयाणं नेरइयाणं अडु सागरोवमाइं ठिईप० ।

असुरकुमाराणं देवाणं अत्येगइयाणं अडु पलिओवमाइं ठिईप० सोहमीसाणेसु कप्पेसु अत्येगइयाणं देवाणं अडु पलिओवमाइं ठिईप० वंभलोएकप्पे अत्येगइयाणं देवाणं अडु सागरोवमाइं ठिईप० ।

जे देवा अद्धि॑ १ अद्धिमालिं २ वइरोयणं ३ पभंकरं ४ चंदाभं ५ सूरामं ६ सुपङ्घाभं ७ अग्निद्धाभं ८ रिङ्घाभं ९ अरुणाभं १० अरुणुत्तरवडिंसगं ११ विमाणं देवताए उववन्ना तेसि णं देवाणं उङ्गोषेणं अडु सागरोवमाइं ठिईप० ते णं देवा अडुण्डं अहमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा ऊससंति वा नीससंति वा तेसि णं देवाणं अडुहिं वाससहस्रेहिं आहारडे समुष्पज्जइ ।

संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे अडुहिं भवग्गहणेहिं सिज्जिस्संति बुज्जिस्संति जाव अतं करिस्संति ।

बृ॒ तथा अष्टौ नक्षत्राणि चन्द्रेण सार्थं प्रमंद्य-चन्द्रः पध्येन तेषां गच्छतीत्येवंलक्षणं योग-
सम्बन्धं योजयन्ति-कुर्वन्ति, अत्रार्थेऽभिहितं लोकश्रियां-“पुनव्वसु रोहिणी चित्ता मह जेह्वनुराह
कित्तिय विसाहा । चंदस्स उभयजोग”न्ति, यानि दक्षिणोत्तरयोगीनि तानि प्रभद्योगीन्यपि
कदाचिद्भवन्ति, यतो लोकश्रीटीकाकृतोक्तम्-“एतानि नक्षत्राण्युभययोगीनि चन्द्रस्योत्तरेण
दक्षिणेन च युज्यन्ते, कदाचिद्धन्द्रेण भेदमयुपयान्ती”ति, तथाद्धिरादीन्येकादशविमाननामालीति

समवायः -८ समाप्तः

युनि दीपरलसागरेण संशोधिता सम्पादिता अभयदेवसूरि विरचिता
समवायाङ्गे अष्टम् समवायटीका परिसमाप्ता ।

समवायः -९

भू॒ (११) नव बंभवेरगुत्तीओप० तं०-नो इत्थीपसुपंडगसंसत्ताणि सिज्जासणाणि सेविता
भवइ १ नो इत्थीणं कहं कहिता भवइ २ नो इत्थीणं गणाइं सेविता भवइ ३ नो इत्थीणं इंदियाणि
मनोहराइं मनोरमाइं आलोहिता निज्जाइता भवइ ४ नो पणीयरसभोई ५ नो पाणभोयणस्स
अडमायाए आहारइता ६ नो इत्थीणं पुव्वरयाइं पुव्वकीलिआइं समरइता भवइ, नो सदाणुवाई
नो लवाणुवाई नो गन्धाणुवाई नो रसाणुवाई नो फासाणुवाई नो सिलोगाणुवाई ८ नो
सायासोक्खपडिबद्धे याविभवइ ९ नव बंभवेरगुत्तीओप० तं०-इत्थीपसुपंडगसंसत्ताणि
सिज्जासणाणं सेवणया जाव सायासुक्खपडिबद्धे याविभवइ, नव बंभवेरा प० तं० ।

बृ॒ अथ नवमस्थानकं सुखावबोधं, नवरभिह ब्रह्मगुसि १ तदगुसि २ ब्रह्मचर्याध्ययन ३
पाश्वर्धार्थ ४ सूत्राणां चतुष्टयं ज्योतिष्कार्धं त्रयं मत्स्य ५ भौम २ सभा ३ दर्शनावरणार्थ ४ चतुष्टयं
स्थित्याद्यथानि तथैव ।

तत्र ब्रह्मचर्यगुसयो मैथुनविरतिपरिक्षणोपायाः नो स्त्रीपशुपण्डकैः संसक्तानि-सङ्कीणानि
शत्यासनानि-शयनीयविष्टराणि वसत्यासनानि वासेवयिता भवतीत्येका १ नो स्त्रीणां कथाः

कथयिता भवतीति द्वितीया २ नो स्त्रीगणान्-स्त्रीसमुदायान् सेवयिता- उपासयिता भवतीति तृतीया ३ नो स्त्रीणभिन्नियाणि-नयननाशावंशादीनि मनोहराणि आक्षेपकरत्वात् मनोरमाणि रम्यतयाऽऽलोकयिता-द्रष्टा निर्धार्ता-न्तदेकाग्रचित्ततयाद्रैव भवतीति चतुर्थी ४ नो प्रणीतरसभोजी गलत्त्वेहरसविनुकस्य भोजनस्य भोजको भवतीति पञ्चमी ५ नो पानभोजनस्यातिमात्रम्-अतिप्रमाणं यथा भवत्येवमाहारकः सदा भवतीति षष्ठी ६ नो पूर्वरतं-पूर्वक्रीडितमनुसर्ता भवति रतं-मैथुनं क्रीडितं-स्त्रीभिः सह तदन्या क्रीडेति सप्तमी, उनो शब्दानुपाती नो रूपानुपाती नो गन्धानुपाती नो रसानुपाती नो स्पर्शानुपाती नो श्लोकानुपाती कामोदीपकान् शब्दादीनात्मनो वर्णवादं च नानुपतति-नानुसरतीत्यर्थं इत्यष्टमी ८ नो सातसौख्यप्रतिबद्धश्चापि भवति सातात्-सातवेदनी-यादुदयप्राप्तस्थलीख्यं तत्था, अनेन च प्रशमसुखस्य व्युदास इति नवमी ९ ।

मू. (१२) सत्यपरिज्ञा लोगविजओ सीओसणिङ्ग सम्पत्तं ।

आवंति धूत विमोहा उवहाणसुवं महपरिज्ञा ॥

धू, इदं च व्याख्यानं वाचनाद्वयानुसारेण कृतं, प्रत्येकवाचनयोरेवंविधसूत्रभावादिति, तथा कुशलानुषानं ब्रह्मचर्यं तद्यतिपादकान्यध्ययनानि ब्रह्मचर्याणि तानि चाचाराङ्गप्रथम-श्रुतस्कन्धप्रतिबद्धानीति ।

मू. (१३) पासेण अरहा पुरिसादानीए नव रथणीओ उद्धं उद्यतेण होत्या, अभीजीनकछते साइरेगे नव मुहुत्ते घन्देण सङ्क्षिं जोगं जोएइ, अभीजियाइया नव नक्खता घंदस्स उत्तरेण जोगं जोएति तं० -अभीजि सबणो जाव भरणी, इमीसे णं रथणप्पभाए पुढवीए बहुसभरमणिङ्गाओ शूयिदाहानो नव जोगासद् उद्दं जावहार, उवरिहे त्ताहाज्वे चारं चरइ, जंबूद्वीवे णं दीवे नवजोयणिआ मच्छा पविसिंसु वा ३, विजयस्स णं दारस्स एगमेगाए वाहाए नव नव भोमा प०

बाणमंतराणं देवाणं सभाओ सुहम्माओ नव जोयणाइं उद्धं उद्यतेण प० ।

दंसणावरणिङ्गस्स णं कम्बस्स नव उत्तरपगडीओ प० तं०-निद्वा पयला निद्वानिद्वा पयलापयला धीणखी चक्खुदंसणावरणे अचक्खुदंसणावरणे ओहिदंसणावरणे केवलदंसणावरणे ।

इमीसे णं रथणप्पभाए पुढवीए अत्येगइयाणं नेरइयाणं नव पलिओवमाइं ठिई प०, चउत्थीए पुढवीए अत्येगइयाणं नेरइयाणं नव सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्येगइयाणं नव पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणेसु कप्येसु अत्येगइयाणं देवाणं नव पलिओवमाइं ठिई प०, बंभलोए कप्ये अत्येगइयाणं देवाणं नव सागरोवमाइं ठिई प० ।

जे देवा पम्हं सुपम्हं पक्षावत्तं पम्हप्पभं पम्हकतं पम्हवत्रं पम्हलेसं पम्हज्ञयं पम्हसिंगं पम्हसिंडुं पम्हकूडं पम्हत्तरवडिंसगं सुज्जं सुसुज्जं सुज्जवित्तं सुज्जपमं सुज्जकतं सुज्जवत्रं सुज्जलेसं सुज्जज्ञयं सुज्जसिंगं सुज्जसिंडुं सुज्जकूडं सुसुत्तरवडिंगसगं रुइलावतं रुइलपमं रुइलकतं रुइलवत्रं रुइललेसं रुइलज्ञयं रुइलसिंडुं रुइलकूडं रुइलत्तरवडिंसगं विमाणं देवताए उववभा तेसि णं देवाणं नव सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा नवणं अद्धमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा ऊससंति वा नीससंति वा तेसि णं देवाणं नवहिं वाससहस्रेहि आहारडे समुपज्जइ ।

संतेगइया भवतिद्विया जीवा जे नवहिं भवगगहणेहि सिञ्जिस्ससंति जाव सब्दुकखाणमंतं करिस्संति ।

सू. तथा अभिजिन्नक्षत्रं साधिकान्व युहूर्ताशन्द्रेण सार्घ्योगं-सम्बन्धं योजयति-करोति, सातिरेकत्वं घ तेषां चतुर्विशत्या मुहूर्तस्य द्विषटिभागानां षष्ठ्या घ द्विषटिभागस्य सप्तषटिभागानाभिति, तथा अभिजिदादीनि नव नक्षत्राणि चन्द्रस्योत्तरेण योगं योजयन्ति, उत्तरस्यां द्विषटि स्थितानि दक्षिणाशास्थितचन्द्रेण सह योगमनुभवन्तीति भावः ।

बहुसमरमणिज्ञाओ इति अत्यन्तसमोबहुसमोऽत एव रमणीयो-रम्यस्तस्माद्भूमिभागान्न पर्वतापेक्षया नापि श्वभ्रापेक्षयेति भावः, रुद्धकापेक्षयेति तात्पर्यम्, 'आदाहाए'ति अन्तरे कृत्वेति शेषः 'उवरिल्ले'ति उपरितनं तारारूपं-तारकजातीयं घारं-भ्रमणं चरति-करोति ।

'नवजोयणिय'ति नवयोजनायामा एव प्रविशन्ति, लवणसमुद्रे यद्यपि पद्मयोजनशतिका मत्याः सम्भवन्ति तथापि नदीमुखेषु जगतीरन्दीचित्येनैतावतामेव प्रवेश इति, लोकानुभावो वाऽधिपिति, विजयद्वारारस्य-जन्म्बूदीपसम्बन्धिनः पूर्वदिव्यवस्थितस्य 'एगमेगाए'ति एकैकरस्यां 'बाहाए'ति बाहीं पाश्वे भौमानि-नगराणीत्येके विशिष्टस्थानानीत्यन्ये, तथा व्यन्तराणां सभा सुधर्मानवयोजनानि ऊर्ध्वमुद्धत्वेन तथा पक्षादीनि द्वादश सुर्यादीन्यपि द्वादशैव रुचिरादीन्येकादश विमाननामानीति ।

समवायः - ९ समाप्तः

मुनि दीपरलसागरेण संशोधिता सम्पादिता अभ्यदेवसूरि विरचिता
समवायाङ्गे नवम समवाय टीका परिसमाप्ता ।

समवायः - १०

मू. (१४) दसविहे समणधम्ये प०-खंती १ मुस्ती २ अञ्जवे ३ मद्ववे ४ लाघवे ५ सद्ये ६ संजमे ७ तवे ८ चियाए ९ बंभचेतवासे १० ।

दस वित्तसमाहिडाणा प० तं०-धम्यचिता वा से असमुप्पत्तिवास समुप्पजिज्ञा सब्व धम्यं जाणित्तरे १ सुमिणदंसणे वा से असमुप्पत्तिवास समुप्पजिज्ञा अहातद्वं सुमिणं पासित्तरे २ सत्रिनाणे वा से असमुप्पत्तिवास समुप्पजिज्ञा पुव्वभवे सुमरित्तरे ३ देवदंसणे वा से असमुप्पत्तिवास समुप्पजिज्ञा दिव्वं देविद्विं दिव्वं देवजुइ दिव्वं देवानुभावं पासित्तरे ४ ओहिनाणे वा से असमुप्पत्तिवास समुप्पजिज्ञा ओहिणा लोगं जाणित्तरे ५ ओहिदंसणे वा से असमुप्पत्तिवास समुप्पजिज्ञा ओहिणा लोगं पासित्तरे ६ मणपञ्चवनाणे वा से असमुप्पत्तिवास समुप्पजिज्ञा जाव मनोगए भावे जाणित्तरे ७ केवलनाणे वा से असमुप्पत्तिवास समुप्पजिज्ञा केवलं लोगं जाणित्तरे ८ केवलदंसणे वा से असमुप्पत्तिवास समुप्पजिज्ञा केवलं लोयं पासित्तरे ९ केवलिमरणं वामारिज्ञा सब्वदुक्खपहीणाए १०

मंदरे णं पव्वए मूले दस जोयणसहस्राइं विकर्खंभेणं प० ।

अरिहा णं अरिडुनेमी दस धूङ्गूङं उखं उछत्तेणं होत्या, कण्हे णं वासुदेवे दस धूङ्गूङं उहं उछत्तेणं होत्या, रामे णं बलदेवे दस धूङ्गूङं उखं उछत्तेणं होत्या ।

दस नक्खता नाणवुखिकरा प० तं० ।

मू. (१५) मिगसिर अहा पुस्तो तिनि अ पुव्वाय मूलमस्सेसा ।
हत्यो चितो य तहा चुद्धिकाराइ नाणस्त ॥

चृ. दशमं स्थानकं सुबोधमेव तथापि किञ्चिलिख्यते, इह पश्चविंशति सूत्राणि, तत्र लाघवं द्रव्यतोऽल्पोपधिता भावतो गौरवत्यागः त्यागः सर्वसङ्गानां संविनमनोङ्गसाधुनां वा ब्रह्मचर्येण वसनम्-अवस्थानं ब्रह्मचर्यवास इति, तथा चित्तस्य-मनसः समाधि-समाधानं प्रशान्तता तस्य स्थानानि-आश्रया भेदा वा चित्तसमधिस्थानानि ।

तत्र धर्म-जीवादिद्रव्याणामुपयोगोत्पादायः स्वभावास्तेषां चिन्ता-अनुप्रेक्षा धर्मस्य वा-श्रुतचारित्रात्मकस्य सर्वज्ञभाषितस्य हरिहरादिनिगदितधर्मेभ्यः प्रधानोऽयमित्येवं चिन्ता धर्मचिन्ता, वाशब्दो वक्ष्यमाणसमाधिस्थानान्तरापेक्षया विकल्पार्थः ।

‘स’ इति यः कल्पाणभागी तस्य साधोरसमुत्पन्नपूर्व-पूर्वसिन्ननादौ अतीते काले ऽनुपजाता तदुत्पादेष्टपार्ज्ञपुद्गतपरावर्तन्ते कल्पाणस्यावश्यं भावात् समुत्पद्येत्-जायेत् सः, किं प्रयोजनाय चेयमत आह-सर्व-निरवशेषं धर्म-जीवादिद्रव्यस्वभावमुपयोगोत्पादादिकं श्रुतादिस्तुपं वा ‘जाणितए’ इपरिङ्गया ज्ञातुं ज्ञात्वा च प्रत्याख्यानपरिङ्गया परिहरणीयकर्म परिहर्तुम्, इदमुक्तं भवति-धर्मचिन्ता धर्मज्ञानकारणभूता जायत इति ।

इयं च समाधीरुक्तलक्षणस्य स्थानमुक्तलक्षणमेव भवतीति प्रथमं, तथा स्वप्नस्य-निद्रावश्विकल्पज्ञानस्य दर्शनं-संवेदनं स्वप्नदर्शनं तद्वा कल्पाणप्राप्तिसूचकमसमुत्पन्नपूर्वं समुत्पद्यते, तद् यथा भगवतो महावीरस्यास्थिकग्रामे शूलपाणियक्षकृतोपसर्गाविसाने, किं प्रयोजनं चेद् ? इत्याह-‘अहातद्वं सुभिणं पासित्तए’ ति यथा-येन प्रकारेण तथ्यः-सत्यो यथातथ्यः-सर्वथा निर्व्वभिचार इत्यर्थः तं स्वप्नं स्वप्नफलमुपचारात्तं द्रष्टुं-ज्ञातुम्, अवश्यं भाविनो मुक्त्यादेः शुभस्वप्न-फलस्यदर्शनाय साधोः स्वप्नदर्शनमुपजायत इति भावः, कृचित् ‘सुजाणं’ ति पाठः, तत्रावित-यमवश्यं भावि सुयानं-सुगतिं द्रष्टुं-ज्ञातुं सुज्ञानं वा भाविशुभार्थपरिच्छेदं संवेदितुभिति, कल्पाणसूच-कावितथस्वप्रदर्शनाद्वं भवति चित्तसमाधिरिति चित्तसमाधिस्थामिदं द्वितीयं, तथा सूज्ञानं सज्ज्ञा सा च यद्यपि हेतुवाददृष्टिवाददीर्घकालिकोपदेशभेदेन क्रमेण विकल्पेन्द्रियसम्यग्दृष्टिसम-नस्कसम्बन्धित्वात्विधा भवति तथापीह दीर्घकालिकोपदेशसज्ज्ञा ग्राह्येति, सायथ्यास्ति स सज्जी-समनस्कस्तस्य ज्ञानं सज्जानं, तद्वेहाधिकृतसूत्रान्यथानुपपत्तेजातिस्मरणमेव, तद्वा ‘से’ तस्यासमुत्पन्नपूर्वं समुत्पद्येत्, कस्मै प्रयोजनाव ?

इत्याह-‘पुञ्चभवेसुभरित्तए’ ति पूर्वभवान् सर्वं स्मर्तुं स्मृतपूर्वभवस्य च संवेगात्समाधिरुत्पद्यते इति समाधिस्थानमेतत् तृतीयमिति, तथा देवदर्शनं वा ‘से’ तस्यासमुत्पन्नपूर्वदेवद्युतिं-विशिष्टां शरीराभरणादिदीप्तिं दिव्यं देवानुभावं-उत्तमवैक्रियकरणादिप्रभावं द्रष्टुम्, एतदर्शनायेत्यर्थः, देव-दर्शनाद्वाग्मार्थेषु श्रद्धानदादर्थं धर्मेवहुमानश्च भवतीति ततश्चित्तसमाधिरितिदेवदर्शनं चित्तसमा-धिस्थानमिति चतुर्थं, तथा अवधिज्ञानं वा ‘से’ तस्यासमुत्पन्नपूर्वं समुत्पद्येत्, किमर्थं इत्याह-अवधिना-मर्यादिया नियतद्रव्यक्षेत्रकालभावस्त्रैण लोकं ज्ञातुं लोकज्ञानायेत्यर्थः, भवति च विशिष्टज्ञानाद्वित्तसमाधिरितिपद्ममं तदिति, एवमवधिदर्शनसूत्रमपीति षष्ठं, तथा मनःपर्यज्ञानं वा ‘से’ तस्यासमुत्पन्नपूर्वं समुत्पद्येत्, किमर्थं अत आह-

‘मनोगते भावे जाणित्तए’ अर्द्धतृतीयद्वीपसमुद्रेषु सज्जानां पद्मेन्द्रियाणां पर्याप्तिकानां मनोगतान् भावान् ज्ञातुम्, एतदज्ञानायेत्यर्थ इति समर्पणं, तथा केवलज्ञानं वा ‘से’ तस्यासमुत्पन्नपूर्वं

सपुत्रघ्येत्, केवलः-परिपूर्ण लोक्यते-धृश्यते केवलालोकेनेति लोको-लोकालोकस्वरूपं वस्तु तद् ज्ञातुं केवलज्ञानस्य च समाधिभेदत्वा चित्तसमाधिस्थानता, इह घामनस्कतया केवलिनश्चित्तं द्यैतन्यमवसेयभित्यष्टमं । एवं केवलदर्शसूत्रं नवरं द्रष्टुभिति विशेष इति नवमं, तथा केवलिमरणं वा प्रियेत-कुर्यात् इत्यर्थः-, किमर्थं अत आह-‘सर्वदुःखप्रहाणाये’ति, इदं तु केवलिमरणं सर्वत्तमसमाधिस्थानमेवेति दशमभिति ।

मू. (१६) अकर्मभूमियाणं मणुआणं दसविहा रुक्खा उवभोगत्ताए उवत्तिया प० त० ।

बृ. तथा अकर्मभूमिकानां-भोगभूमिजन्मनां मनुष्याणां दशविधा ‘रुक्ख’ति कल्पवृक्षाः ‘उवभोगत्ताए’ति उपभोगत्वाय ‘उवत्तिय’ति उपस्थिता-उपनता इत्यर्थः ।

**मू. (१७) मत्तंगया य भिंगा तुडिअंगा दीवजोइ चित्तंगा
वित्तरसा मणिअंगा गेहाकारा अनिगिणा य ।**

बृ. तत्र मत्ताङ्गकाः मधकारणभूताः ‘भिंग’ति भाजनदायिनः ‘तुडियंग’ति तूर्याङ्गसम्पादकाः ‘दीव’ति दीपशिखाः-प्रदीपकार्यकारिणः ‘जोइ’ति ज्योति-अग्निस्तलकार्यकारिण इति ‘चित्तंग’ति चित्राङ्गाः पुष्पदायिनः चित्ररसा-भोजनदायिनः मण्यङ्गाः-आभरणदायिनः गेहाकाराः-भवनत्वे-नीपकारिणः ‘अनिगिण’ति अनग्नत्वे-सवस्त्रत्वं तद्देतुत्वादनग्ना इति ।

मू. (१८) इमीसेणं र्यप्पभाए पुढवीए अत्येगइयाणं नेरइयाणं जहन्नेणं दस वाससहस्राइ ठिई प०। इमीसेणं र्यप्पभाए पुढवीए अत्येगइयाणं नेरइयाणं दस पलिओवमाइं ठिई प०, चउत्थीए पुढवीए दस निरयावाससयसहस्राइ प, चउत्थीए पुढवीए अत्येगइयाणं उक्कोसेणं दस सागरोवमाइं ठिई पं, पंचमीए पुढवीए अत्येगइयाणं नेरइयाणं जहन्नेणं दस सागरोवमाइं ठिई पा।

असुरकुमाराणं देवाणं अत्येगइयाणं जहन्नेणं दस वाससहस्राइ ठिई प०, असुरिंदिवआणं भोमिज्ञाणं देवाणं अत्येगइयाणं जहन्नेणं दस वाससहस्राइ ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्येगइयाणं दस पलिओवमाइं ठिई प०, बायरवणस्त्रकाइ यं उक्कोसेणं दस वाससहस्राइ ठिई प०, वाणमंतराणं देवाणं अत्येगइयाणं जहन्नेणं दस वाससहस्राइ ठिई प०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु अत्येगइयाणं देवाणं दस पलिओवमाइं ठिई प०, बंभलोए कप्पे देवाणं उक्कोसेणं दस साग-रोवमाइं ठिई प० सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु अत्येगइयाणं देवाणं दस पलिओवमाइं ठिई प०, बंभलोए कप्पे देवाणं उक्कोसेणं दस सागरोवमाइं ठिई प०, लांतए कप्पे देवाणं अत्येगइयाणं जहन्नेणं दस सागरोवमाइं ठिई प० ।

जे देवा घोसं सुधोसं महाघोसं नंदिघोसं सुसरं मनोरमं रम्यं रमणिङ्गं मंगलावत्तं वंभलोग-वडिंसगं विमाणं देवत्ताए उववन्ना तेसि यं देवाणं उक्कोसेणं दस सागरोवमाइं ठिई प, ते यं देवा दसणं अद्भुमासाणं आणमांति वा पाणमांति वा ऊससांति वा नीससांति वा तेसि यं देवाणं दसहिं वाससहस्रसेहिं आहारडे समुप्झड ॥ संतेगइआ भवसिद्धिया जीवा जे दसहिं भगग्नहणेहिं सिज्जिसांति बुद्धिसांति मुद्दिसांति परिनिव्वाइस्सांति सब्बदुक्खाणमांति करिस्सांति ।

बृ. घोषादीन्येकादश विमाननामानीति ।

समवायः-१० समाप्तः

मुनिदीपरलसागरेण संशोधिता सम्पादिता अभ्यदेवसूरि विरचिता

समवायाङ्गे दशम समवाय दीका परिसमाप्ता ।

समवायः - ११

मू. (११) एकारसउवासगपडिमाओ प०-दंसणसावए १ कव्यव्यक्तमें २ सामाइअकडे
इ पोसहोववासनिरए ४ दियावंभयारी रति परिमाण कडे ५ दिवाओ राओविवंभयारी असियाई
विअडमोई मोलिकडे ६ सधितपरिष्णाए ७ आरंभपरिष्णाए ८ पेतपरिष्णाए ९ उद्दिभत्तप
रिष्णाए, १० समणभूए ११ आवि भवइ समणाउसो !

लोगंताओ इकारसएहिं एकारेहिं जोयणसएहिं अबाहाए जोइसंते पन्त्ते, जंबूदीवे दीवे
मंदरस्स पव्यवस्स एकारसहिं एकवीसेहिं जोयणसएहिं जोइसे चारं चरइ ।

समणस्सणं भगवओ महावीरस्स एकारस गणहरा होत्या, तं०-इंदभूई अग्निभूई वायुभूई
विअत्ते सोहम्मे मंडिए मोरियपुत्ते अकंपिए अयलभाए मेअज्जे पभासे ।

मूले नक्खत्ते एकारसत्तारे प०, हेड्हिमगेविज्ञाणं देवाणं एकारसमुत्तरं गेविज्ञविमाणसतं
भवइत्तिमक्खायं ।

मंदरे णं पव्यए धरणितलाओ सिहरतले एकारभागपरिहीणे उच्चतेणं प० ।

इमीसे णं रयणप्यभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं एकारस पलिओवमाइं ठिई प०
पंचमीए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं एकारस सागरोवमाइं ठिई प० ।

असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं एकारस पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणेसु
कप्येसु अत्थेगइयाणं देवाणं एकारस पलिओवमाइं ठिई प०, लंतए कप्ये अत्थेगइयाणं देवाणं
एकारस सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा वंभं सुबंभं बंभावतं बंभप्यभं बंभकतं बंभवश्चं बंभलेसं
बंभज्जयं बंभसिंगं बंभसिंहं बंभकूडं बंभुतरघडिंसगं विमाणं देवत्ताए उववश्रा तेसि णं देवाणं
एकारस सागरोवमाइं ठिई प० । ते णं देवा एकारसणं अद्धमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा
ऊससंति वा नीससंति वा तेसि णं देवाणं एकारसणं वाससहस्साणं आहारड्हे समुप्तज्जइ ।

संतेगइआ भवसिद्धिआ जीवा जे एकारसहिं भवग्गहणेहिं सिज्जिस्संति बुज्जिस्संति
मुच्चिस्संति परिनिव्वाइस्संति सव्वदुक्खाणमंतं करिस्संति ।

बृ. अथैकादशस्थानं, तदपि गतार्थं, नवरमिह प्रतिमाद्यथानि सूत्राणि सप्त स्थित्याद्यर्थानि
तु नवेति, तत्रोपासन्ते सेवन्ते श्रमणान्येते उपासकाः-श्रावकश्लेषां प्रतिमाः-प्रतिज्ञाः अभिग्रहस्पाः
उपासकप्रतिमाः, तत्र दर्शनं-सम्यक्त्वं तत्प्रतिपन्नः श्रावको दर्शनश्रावकः, इह च प्रतिमानां
प्रक्रान्तत्वेऽपि प्रतिमाप्रतिमावतोरभेदोपचाराद्यतिभावतो निर्देशः कृतः ।

एवमुत्तरपदेष्वपि, अवमत्र भावार्थः-सम्यग्दर्शनस्य शङ्कादिशल्वरहितस्याणुव्रता-
दिगुणविकलस्य योऽभ्युपगमः सा प्रतिमा प्रथमेति, तथा कृतम्-अनुष्ठितं व्रतानाम्-अनुव्रतादीनां
कर्म-तत्त्वव्यष्टिनान्वाज्ञाप्रतिपत्तिलक्षणं येन प्रतिपद्वदर्शनेन स कृतव्रतकर्माप्रतिपत्ताणुव्रतादिरिति
भावइतीयं द्वितीया, तथा सामायिकं-सावधयोगपरिवर्जननिरवधयोगासेवनस्वभावं कृतं विहितं
देशतो येन स सामायिककृतः, आहितान्यादिदर्शनात्, वत्तान्त्स्त्वोत्तरपदल्वं, तदेवमप्रतिपन्न-
पौषधस्य दर्शनव्रतोपेतस्य प्रतिदिनमुभयसन्ध्यं सामायिककरणं मासत्रयं यावदिति सृतीया प्रतिमेति,
तथा पोष-पुर्णे कुशलाधर्माणां धत्ते यदाहारत्यागादिकमनुष्ठानं तत्पीषधं तेनोपवसनम्-

अवस्थानमहोरात्रं यावदिति पीषधीपवास इति, अयवा पीषधं-पर्वदिनमष्टम्यादि तत्रोपवासः-
अभक्तार्थः पौषधीपवास इति, इयं व्युत्पत्तिरेव, प्रवृत्तिस्त्वस्य शब्दस्याहारशरीरसल्कारा-
ब्रह्मचर्यव्यापारपरिवर्जनेभ्विति, तत्र पीषधीपवासे निरतःआसक्तः पीषधीपवासनिरतः सः,
एवंविधस्य श्रावकस्य चतुर्थी प्रतिमेति प्रक्रमः ।

अयमत्र भावः-पूर्वप्रतिपात्रयोपेतः अष्टमीचतुर्दश्यमावास्यापौर्णमासीष्वाहारपौषधादि
चतुर्विंधं पीभूष्मा ग्रतिपद्धमानस्य चतुरा मासान् यावत्सनुर्यों प्रतिमा भवतीति, तथा पञ्चमीप्रति-
मायामष्ट्यादिषु पर्वस्वेकरात्रिकप्रतिमाकारी भवति, एतदर्थं च सूत्रमधिकृतासूत्रपुस्तकेषु न
इत्यते दशादिषु पुनरुपलभ्यते इति तदर्थं उपदर्शितः, तथा शेषदिनेषु दिवा ब्रह्मचारी ‘रत्ती’ति
रात्री किं ? अत आह-परीमाणं-स्त्रीणां तदभोगानां वा प्रमाणं कृतं येन स परिमाणकृत इति,
अयमत्र भावो-दर्शनब्रतसामाधिकाष्ट्यादिपष्ठयोपेतस्य पर्वस्वेकरात्रिकप्रतिमाकारिणः शेषदिनेषु
दिवा ब्रह्मचारिणो रात्रावब्रह्मपरिमाणकृतोऽस्तानस्यारात्रिभोजिनः अष्टमक्ष्यस्य पञ्च मासान्
यावत्सन्धी प्रतिमा भवतीति, उक्तं च -

॥१॥ अद्वमीचउद्दसीसु पडिमं ठाएगराईयं ।

असिणाणदियडभोई मउलियडो दिवसबंभयारी य ।

रत्ति परिमाणकडो पडिमावज्जेसु दियहेसु ॥ त्ति

तथा दिवापि रात्रावपि ब्रह्मचारी ‘असिणाइ’ति अस्नायी स्नानपरिवर्जकः, दिवापि चाप्रकाशदेशे न भुज्यते-अशनाद्यभ्यवहरतीति विकटभोजी ‘मोलिकडे’ति अबद्धपरिधानकच्छ इत्यर्थः, षष्ठी प्रतिमेति प्रकृतं, अयमत्र भावः-प्रतिमापद्मकोक्तानुष्ठानयुक्तस्य ब्रह्मचारिणः षण्मासान् यावत्खण्ठी प्रतिमा भवतीति, तथा ‘सचित्त’ इति सचेतनाहारः परिज्ञातः-तत्स्वरूपा-दिपरिज्ञानाद्यत्याख्यातो येन स सचित्ताहारपरिज्ञातः श्रावकः सप्तमी प्रतिमेति प्रकृतं, इयमत्र भावना पूर्वोक्तप्रतिमाषट्कानुष्ठानयुक्तस्य प्रायुक्ताहारस्य सप्तमासान् यावत्सप्तमी प्रतिमा भवतीति, तथा आरम्भः-पृथिव्याद्युपमर्हनलक्षणः परिज्ञातः-तथैव प्रत्याख्यातो येनासावारम्भपरिज्ञातः श्राद्धोऽष्टमीप्रतिमेति, इह भावना-समस्तपूर्वोक्तानुष्ठानयुक्तस्यारम्भवर्जनमष्टी मासान् यावदष्टमी प्रतिमेति, तथा प्रेष्याः-आरम्भेषु व्यापारणीयाः परिज्ञाताः-तथैव प्रत्याख्याता येन स प्रेष्यपरिज्ञातः श्रावको नवमीति, भावार्थश्चेह पूर्वोक्तानुष्ठायिनः आरम्भं पौररप्यकारयतो नवमासान् यावद्वन्नमी प्रतिमेति, तथा उद्दिष्टं-तमेव श्रावकमुद्दिश्य कृतं भक्तम्-ओदनादि उद्दिष्टभक्तं तत्परिज्ञातं येनासावृद्दिष्टमकृतपरिज्ञातः प्रतिमेति प्रकृतं ।

इहायं भावार्थ-पूर्वोदितगुणयुक्तस्याधाकर्मिकभोजनपरिहारवतः क्षुरमुण्डितशिरसः शिखावतो व केनापि किञ्चिद्गृहव्यतिकरे पृष्ठस्य तज्ज्ञाने सति जानामीति अज्ञाने च सति न जानामीति ब्रुवाणस्य दशभासान् याचदुल्कर्षेण एवंविधविहारस्य दशमी प्रतिमेति, तथा श्रमणो-निर्ग्रन्थस्तद्विद्वास्तदनुष्ठानकरणात् स श्रमणभूतः, साधुकल्प इत्यर्थः, चकारः समुद्घयेऽपि सम्भावने, भवति श्रावक इति प्रकृतं, हे श्रमण ! हे आयुष्मन् ! इति सुधर्मस्यामिनो जम्बूस्वामिनमामन्त्रयोक्तं इत्येकादशीति, इह चेयं भावना-पूर्वोक्तसमग्रगुणोपेतस्य क्षुरमुण्डस्य कृतलोचस्य वा गृहीतसाधुने-पथ्यस्य ईर्यासमित्यादिकं साधुधर्ममनुपालयो भिक्षार्थं गृहिकुलप्रेवशे सति श्रमणोपासकाय

प्रतिमाप्रतिपन्नाय भिक्षां दत्तेति भाषमाणस्य कस्त्वभिति कर्मिश्चित्पृच्छति प्रतिमाप्रतिपन्नः श्रमणोपासकोऽहमिति ब्रुवाणस्यैकादश मासान् यावदेकादशी प्रतिमा भावतीति ।

पुस्तकान्तरे त्वेवं वाचना-दंसणासावए प्रथमा कयवयकम्भे द्वितीया कयसामाइए तृतीया प्येसहोवद्यासनिरए चतुर्थी राहभत्तपरिण्णाए पञ्चमी सवित्तपरिण्णाए षष्ठी दिया बंभयारी राओं परिमाणकडे सप्तमी दियावि राओंवि बंभयारी असिणाणए यावि भवति वोसङ्केसरोमनहे अष्टमी आरंभपरिण्णा, पेसणपरिण्णाए नवमी उदिङ्गभत्तवज्ञए दशमी समणमूए यसवि भवइति समणाउसो एकादशीति, क्वचित्तु आरम्भपरिण्णात इति नवमीप्रेष्यारम्भपरिण्णात इति दशमी उद्दिष्टभवत्तवर्जकः श्रमणमूतश्चैकादशीति ।

तथा जन्म्बूद्धीपे २ मन्दरस्य पर्वतस्यैकादश ‘एगवीस’ति एकविंशतियोजनाधिकानि योजनशतानि ‘अवाहाए’ अवाधया व्यवधानेन कृत्वेति शेषः ज्योतिषं-ज्योतिश्चक्रं चारं-परिप्रमणं चरति-आचरति, तथा लोकान्तात् णमित्यलङ्घरे एकादश शतानि एकारेति एकादशयोजनाधिकानि अवाधया-बाधारहितया कृत्वेति शेषः ज्योतिसंते ति ज्योतिश्चक्रपर्यन्तः प्रज्ञास इति, इदं च वाचनान्तरं व्याख्यातं, उक्तं च –

॥१॥ “एकारसेकर्वासा सव एकाराहिया य एकारा ।

मेरुअलोगाद्वाहं जोइसचकं चर्द्द ठाइ ॥ इति

अधिकृतवाचनायां पुनरिदमनन्तरं व्याख्यातमालापकद्वयं व्यत्ययेनाऽपि ६३यते, ‘विमाणसंभवसेत्तिमकाद्यायं’ ति इह मकारत्यागिकूलाद्यतर्यै विमानशतं भवतीतिकृत्वा आख्यतं-प्रस्तुपितं भगवता अन्यैश्च केवलिभिरिति सुधर्मस्याभिवचनं, तथा ‘मन्दरे णं पत्वए धरणितलाओ सिहरतले एकारसमागपरिहीणे उद्यत्तेण पन्नते’ अस्यायमर्थः-मेरुमूतलादारभ्य शिखरतलमुपरिभागं यावद्विष्कम्भापेक्षयाऽङ्गुलादेरेकादशभागेनैकादशभागेन परिहीणो-हानिमुपगतः उच्चत्वेन-उपर्युपरि प्रज्ञातः, इयमत्र भावना-मन्दरो भूतले दश योजनसहस्राणि विष्कम्भतः, ततश्चोच्चत्वेनाङ्गुले गतेऽङ्गुलस्यैकादशभागो विष्कम्भतो हीयते, एवमेकादशस्व-ङ्गुलेष्वङ्गुलं हीयते, एतेनैव न्यायेनैकादशसु चोजनेषु योजनं एवं एकादशसहस्रेषु सहस्रं ततो नवनवत्यां योजनसहस्रेषु नव सहाणि हीयन्ते, ततो भवति सहस्रं विष्कम्भः शिखरे इति, अथवा धरणीतलात्-धरणीतलविष्कम्भात्सकाशाच्छिखरतलं-शिखरविष्कम्भमाश्रित्य मेरोरेकादशभागे परिहीणो भवति, कर्त्त्यैकादशभागेन ? इत्याह-‘उच्चतेण’ तिउच्चवस्य, तथाहि-मेरोरुम्भत्वं नवनवति सहस्राणि तदेकादशभागो नव तैर्हानो मूलविष्कम्भापेक्षया शिखरतले, शिखरस्य साहस्रिकत्वात्, दशसाहस्रिकत्वाच्च मूलविष्कम्भस्येति । ब्रह्मादीनि द्वादश विमाननामानि ।

समवायः - ११ समाप्तः

समवाय :- १२

मू. (२०) बारसभिक्खुपडिमाओ पत्रत्ताओ, तंजहा-मासिआ भिक्खुपडिमा दोमासिआ भिक्खुपडिमा तिमासिआ भिक्खुपडिमा घउमासिआ भिक्खुपडिमा पंचमासिआ भिक्खुपडिमा छमासिया भिक्खुपडिमा सत्तमासिमा भिक्खुपडिमा पढमा सत्तराइदिआ भिक्खुपडिमा दोच्चा

सत्तराइंदिआ भिक्खुपडिमा तद्व सत्तराइंदिआ भिक्खुपडिमा अहोराइआ भिक्खुपडिमा एगराइया
भिक्खुपडिमा ।

दुवालसविहे सम्भोगे प० तं० –

बृ. द्वादशस्थानमथ, तद्व सुगमं, नवरं स्थितिसूत्रेभ्योऽवगेकादश सूत्राप्याह, तत्र भिक्षुणां
विशिष्टसंहननशुतवतां प्रतिमाः-अभिग्रहा भिक्षुप्रतिमाः तत्र मासिक्यादयः सप्तमासिक्यन्ताः
सप्तमासेन मासेनोत्तरोत्तरं वृद्धा एकैकाभिर्भक्तपानदत्तिभिश्चेति, तथा सप्तरात्रिन्दिवानि-अहोरा-
त्राणि यासु ताः सप्तरात्रिन्दिवास्ताश्च तिसो भवन्तीति, सप्तानामुपर्यष्ट्यी प्रथमा सप्तरात्रिन्दिवा
एवं नवमी द्वितीया दशमी तृतीया, आसां च तिसृणामप्यनुष्ठानकृतो विशेषः, तथाहि-अष्टम्यां
चतुर्थभक्तं तपः ग्रामादेव्वहिरवस्थानमुत्तानादिकं च स्थानमिति, नवम्यां तु उलटुकाघायासनेन
विशेषः, दशम्यां वीरासनादिना, तथा अहोरात्रप्रमाणाऽहोरात्रिकी एकादशी, सा च षष्ठभक्तेन
भवतीति विशेषः, एकरात्रिकी-रात्रिप्रमाणा, सा चाप्तमभक्तपर्यन्तरात्री प्रलभ्बभुजस्य संहतपा-
दस्येषदवनतकायस्यानिमेषनयनस्येति ।

मू. (२९) उवहीसुअभतपाणे, अंजलीपगगहेति य ।

दायणे य निकाए अ, अब्युद्धाणेति आवरे ॥

बृ. तथा सम्-एकीभूय समानसमाचाराणां साधूनां भोजनं सम्भोगः ।

स चोपध्यादिलक्षणविषयमेदात् द्वादशधा, तत्र 'उवही'त्यादिरूपकद्वयं, तत्रोपधि-
र्वस्त्रपात्रा- दिसं सम्भोगिकः सम्भोगिकेन सार्वमुद्गमोत्पादनैषणादोषैर्विशुद्धं गृहणन् शुद्धः
अशुद्धं गृहणन् प्रेरितः प्रतिपत्रप्रायश्चित्तो वारत्रयं यावत्सम्भोगार्हश्चतुर्थवेलायां प्रायश्चित्तं
प्रतिपद्यमानोऽपि विसम्भोगार्ह इति, विसम्भोगिकेन-पाश्वरस्थादिना वा संयत्या वा सार्वमुपर्यि
शुद्धमशुद्धं वा निष्कारणं गृहणन् प्रेरितः प्रतिपत्रप्रायश्चित्तोऽपि वेलात्रयस्योपरि न सम्भोग्यः,
एवमुपर्ये: परिकर्म परिभोगं वा कुर्वन् सम्भोग्यो विसम्भोग्यश्चेति, उक्तं च –

॥ १ ॥ “एगं व दो व तिश्रि व आउहृतस्स होइ पच्छित्तं ।

आउहृतेवि तओ परेण तिष्ठं विसंभोगो । ति

‘सुयति’ सम्भोगिकस्यान्यसांभोगिकस्य वोपसप्तन्नस्य श्रुतस्य वाचनाप्रचलनादिकं विधिना
कुर्वन् तथा शुद्धः, तस्येवाविधिनोपसप्तन्नस्थानपसप्तन्नस्य वा पाश्वरस्थादेव्वस्त्रिया वा वाचनादि
कुर्वस्तथैव वेलावयोपरि विसम्भोग्यः, तथा ‘भतपाणे’ति उपधिद्वारवदवसेयं, नवरमिह भोजनं
दानं च परिकर्मपरिभोगयोः स्थानेवाच्यमिति, तथा ‘अंजलीपगगहेति य’ इहेति शब्दा उपदर्शनार्थाः
चकाराः समुद्धयार्थाः, तत्रोपलक्षणल्वादञ्जलिप्रग्रहस्य वन्दनादिकमपीह द्रष्टव्यं, तथाहि-सम्भोगिका-
नामन्यसम्भोगिकानां वा संविम्नानां वन्दनकं-प्रणाममञ्जलिप्रग्रहं सम्भोग्यो विसम्भोग्यश्चेति,
तथा ‘दायणे य’ति दानं, तत्र सम्भोगिकः सम्भोगिकाय ऽन्यसम्भोगिकाय वा शिष्यगणं यच्छन् शुद्धः

निष्कारणं विसम्भोगिकस्य पाश्वरस्थादेव्वसंयत्या वा तं चच्छस्तथैव सम्भोग्यो विसम्भोग्य-
श्चेति, तथा ‘निकाए य’ति निकाचनं छन्दनं निमन्त्रणमित्यनर्थात्तरं, तत्र शश्योपध्याहरैः शिष्यगण-
प्रदानेन स्वाध्यायेन च सम्भोगिकः सम्भोगिकं निमन्त्रयन् शुद्धः, शेषं तथैव, तथा ‘अब्युद्धाणेति
यावरे’ति अभ्युत्थानमासनत्यागस्त्रपमित्यपरं सम्भोगासम्भोगस्थानमित्यर्थः, तत्राभ्युत्थानं

पाश्वरस्थादः कुर्वन्तथैवासम्भोग्यः, उपलक्षणत्वादभ्युत्थानस्य किञ्चरता च-प्राघूर्णकग्लाजाद्यवस्थायं किं विश्रामणाद करोमीतयेवं प्रश्नलक्षणां तथाऽस्यासकरणं-पाश्वरस्थादिधर्माद्युतस्य पुनस्तत्रैव संस्थापनलक्षणं, तथा अविभक्तिं च-अपृथग्भावलक्षणां कुर्वन्नशुद्धोऽसम्भोग्यश्चापि, एतान्येव यथाऽऽगमं कुर्वन् शुद्धः सम्भोग्यश्चेति ।

मू. (२२) किञ्चकम्पस्य करणे, वेयावस्थकरणे इति ।

समोसरणं संनिसिज्जाय, कहाए अ पवन्धणे ॥

षृ. तथा 'किञ्चकम्पस्य करणे'ति कृतिकरभू-चन्दनकं तस्य करणं-विधानं तद्विधिना कुर्वन् शुद्धः, इतरथा तथैवासम्भोग्यः, तत्र चायं विधि-यः साधुवतिन स्तब्धदेह उत्थानादि कर्तुमशक्तः स सूत्रमेवास्खलितादिगुणोपेतमुद्धारयति, एवमावर्तशिरोनमनादि यच्छक्तोति तत्करोत्येवं चाशठप्रवृत्तिर्वन्दनविधिरिति भावः, तथा 'वेयावस्थकरणे इय'ति वैयावृत्य-आहारोपधिदानादिना प्रश्ववणादिमात्रकार्पणादिताऽधिकरणोपशमनेन सहायदानेन वोपष्टम्बकरणं तस्मिंश्च विषये सम्भोगासम्भोगी भवत इति ।

तथा 'समोसरणं'ति जिनस्तपनरथानुयानपद्म्यात्रादिषु यत्र बहवः साधवो मिलन तत्समवसरणं, इह च क्षेत्रमाश्रित्य साधूनां साधारणोऽवग्रहो भवति, वसतिमाश्रित्य साधारणो-ऽसाधारणश्चेति, अनेनचान्येऽप्यवग्रहाऽउपलक्षिताः, ते चानेके, तथ्या-वर्षावग्रहक्रतुवद्वावग्रहो वृद्धावासावग्रश्चेति, एकेकश्चायं साधारणावग्रहः प्रत्येकावग्रहश्चेति द्विया, तत्र यत् क्षेत्रं वर्षाकल्पाद्यर्थं युगपत् दयादिभि साधुभिः र्भिष्ठगच्छस्यैरनुज्ञायते स साधारणो यतु क्षेत्रमेके साधवोऽनुज्ञाप्याश्रिताः स प्रत्येकावग्रह इति, एवं चैतेष्ववग्रहेषु आकुर्या अनामाव्यं सचितं शिष्यभवितं च वस्त्रादि गृहणन्तोऽनाभोगेन च गृहीतं तदनर्पयत्तः समनोऽना अपनोऽनाश्र प्रायश्चित्तिनो भवन्त्यसम्भोग्यश्च, पाश्वरस्थादीनां चावग्रह एव नास्ति तथापि यदि तत् क्षेत्रं कुलकमन्यत्रैव च संविग्ना निर्वहन्ति ततस्तत् क्षेत्रं परिहरन्त्येव, अथ पाश्वरस्थादीनां क्षेत्रं विस्तीर्णं संविग्नाद्यान्यत्र न निर्वहन्ति ततस्तत्रापि प्रविशन्ति सचित्तादि य गृहणन्ति प्रायश्चित्तिनोऽपि न भवन्तीति, आह च-

॥ १ ॥ “समणुत्रमसमणुत्रे अदिवणाभव्यगिणहमाणे वा ।

सम्भोग वीसुकरणं इचरे य अलंभ पेलंति ॥ तथा

'सत्रिसिज्जाय'ति सत्रिष्याद्य-आसनविशेषः, सा च सम्भोगासम्भोगकरणं भवति, तथाहि-संनिष्यागत आचार्यो निष्यागतेन सम्भोगिकाचार्येण सह श्रुतपरिवर्तनां करोति शुद्धः, अथामनोऽना-पाश्वरस्थादिसाध्वीगृहस्यैः सह तदा प्रायश्चित्ती भवति, तथा अक्षनिष्यादां विनाऽनुयोगं कुर्वतः शृण्वतश्च प्रायश्चित्तं, तथा निष्यायामुपविष्टः सूत्रार्थोपृच्छति अतिचारन् चाऽलोचयति यदि तदा तथैवेति ।

तथा 'कहाए य पबंधणे'ति कथा-वादादिका पद्माधा तस्याः प्रवन्धनं-प्रवन्धयेन करणं कथाप्रबन्धनं, तत्र सम्भोगासम्भोगी भवतः, तत्र मतमम्बुपगम्य पद्मावयवेन च्यवयवेन च वाक्येन यतस्तमर्थनं स छलजातिविरहितो भूतार्थान्वेषणपरोवादः, स एव छलजातिनिग्रहस्थानपरो जल्यः, यत्रैकस्य पक्षपरिग्रहोऽस्ति नापरस्य सा दूषणमात्रप्रवृत्ता वितण्डा, तथ प्रकीर्णकथा

चतुर्थीं, सा चोत्सर्गकथा द्रव्यास्तिकनयकथा वा, तथा निश्चयकथा पद्ममी, सा चापवादकथा पर्यायास्तिकनयकथा वेति, तत्राधास्तिः कथाः श्रमणीवर्जे सह करोति, श्रमणीभिस्तु सह कुर्वन् प्रायश्चित्ती, चतुर्थवेलायां चालोचयश्चपि विसम्भोगाह इति रूपकद्युत्य संक्षेपार्थं विस्तरार्थस्तु निशीघ्नपद्मपोदेशकभाष्यादवसेय इति ।

मू. (२३) दुवालसावत्ते कितिकम्बे प० त० -

मृ. तथा 'दुवालसावत्ते किइकम्बे' ति द्वादशावर्त कृतिकर्म-वन्दनकं प्रजासं, द्वादशावर्त-तामेवास्यानुवदन् शेषांश्च तद्धर्मानभिधित्सुः रूपकमाह -

मू. (२४) दुओणवं जहाजायं, कितिकम्बं बारसावयं ।
चउसिरं तिगुत्तं च, दुष्पवेसं एगनिकखमणं ॥

मृ. 'दुओणए' ल्पादि, अद्वन्तिरवननतम्-उहमाक्षणधानं प्रणमनमित्यर्थः, द्वे अवनते यस्मिस्तद्व्यवनतं, तत्रैकं यदाग्रथमभेद 'इच्छामि खमासमणो ! वेदिउं जावणिङ्गाए निसीहियाए' ति अभिधायावग्रहानुज्ञापनायावनमतीति, द्वितीयं पुनर्यदाऽवग्रहानुज्ञापनायैवावनमतीति, यथा जातं-श्रमणत्वभवनलक्षणं जन्माश्रित्य चोनिनिष्कमणलक्षणं च, तत्र रजोहरणमुखवस्त्रिकाचोलपद्मात्रया श्रमणो जातो रचितकरपुटस्तु योन्या निर्गत एवं भूत एव वन्दते तदव्यतिरेकाद्वा यथाजातं भण्यते, कृतिकर्म-वन्दनकं 'बारसावयं' ति द्वादशावर्ताः-सूत्राभिधानगर्भा कायव्यापारविशेषाः यतिजनप्रसिद्धा यस्मिस्तद् द्वादशावर्त, तथा 'चउसिरं' ति चत्वारिंशिरांसि यस्मिस्तद्व्युःशिरः प्रथमप्रविष्ट्य क्षामणाकाले शिष्याचार्यशिरोद्दयं पुनरपि निष्कम्य प्रविष्ट्यद्वयमेवेति भावना । तथा 'तिगुत्तं' ति तिसुभिगुसिभिर्गुसः पाठान्तरोऽपि तिसुभिः (श्रद्धाभिः) गुसिभिरेवेति, तथा 'दुष्पवेसं' ति द्वौ प्रवेशी यस्मिस्तद् द्विप्रवेशं तत्र ग्रथमोऽवग्रहानुज्ञाप्य प्रविशतो द्वितीयः पुनर्निर्गत्य प्रविशत इति, 'एगनिकखमणं' ति एकं निष्कमणमवग्रहादावश्यिक्या निर्गच्छतः, द्वितीयवेलायां ह्यवग्रहात्र निर्गच्छति, पादपतित एव सूत्रं समाप्यतीति ।

मू. (२५) विजया णं रायहाणी दुवालस जोयणसयसहस्ताइं आयामविकर्खंभेणं पञ्चता रामे णं बलदेवे दुवालस वाससयाइं सव्वाउयं पालिता देवतं गए ।

मंदरस्त णं पव्वयस्त चूलिआ मूले दुवालस जोयणाइं विकर्खभेणं पञ्चता ।

जंबूदीवस्त णं दीवस्त वेइआ मूले दुवालस जोयणाइं विकर्खभेणं पञ्चता, सव्वजहभिआ राई दुवालसमुहुतिआ पञ्चता, एवंदिवसोऽवि नायव्वो ।

सव्वडुसिद्धस्त णं महाकिमाणस्त उवरिङ्गाओ धुभिअग्गाओ दुवालस जोयणाइं उद्धं उष्टइआ इसिपब्बारनामपुढवी पञ्चता ।

इसिपब्बाराए णं पुढवीए दुवालस नामधेजा पञ्चता, तंजहा- इसिति वा इसिपब्बाराति वा तण्डु वा तण्यूतरिति वा सिद्धिति वा सिद्धालएति वा मुतीति वा मुत्तालएति वा वंभेति वा वंभवडिसएति वा लोकपडिपूरणेति वा लोगगचूलिआइ वा, इमीसे णं रथणप्पभाए पुढवीए अत्येगइआणं नेरइयाणं बारस पलिओवमाइ ठिई प०, पंथमीए पुढवीए अत्येगइयाणं नेरइयाणं बारस लागरोवमाइ ठिई प० ।

असुरकुमाराणं देवाणं अत्येगइयाणं देवाणं बारस लागरोवमाइ ठिई प० ।

जे देवा महिंदं महिंदं महिंदन्ज्ञयं कंबु कंबुगीवं पुंखं सुपुंखं पुंडं सुपुंडं महापुंडं
नरिंदं नरिंदकंतं नरिंदुत्तरवडिंसंगं विमाणं देवताए उवकन्ना तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं बारस
सागरोवमाइं ठिई प० ते, णं देवा बारसणं अद्भुमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा उस्ससंति वा
नीससंति वा तेसि णं देवाणं बारसहिं वाससहस्रेहिं आहारड्डे समुप्तज्ञइ ।

संतेगइआ भवसिद्धिआ जावीजे बारसहिं भवग्गहणेहिं सिज्जिसंति बुज्जिसंति मुच्चिसंति
परिनिव्वाइस्संति सव्वदुक्खाणमंतं कारेस्संति ।

बृ. तथा 'विजयराजधानी' असङ्घाततमे जम्बूद्वीपे आघजम्बूद्वीपविजयाभिधान-
पूर्वद्वाराधिपस्य विजयाभिधानस्य पल्योपमस्थितिकस्य देवस्य सम्बन्धिनीति, तथा रामो नवमो
बलदेवः 'देवत्वं गए' ति देवत्वं-पद्मदेवलोके देवत्वं गतः ।

तथा सर्वजघन्या रात्रिरुतरायणपर्यन्ताहोरात्रस्य रात्रि, साच्छादशमीहूर्तिका चतुर्विशति-
घटिकाप्रमाणा, एवं 'दिवसोऽविति सर्वजघन्यो द्वादशमीहूर्तिक एवेत्यर्थः, स च दक्षिणायनपर्यन्त
दिवस इति ॥ माहेन्द्रमाहेन्द्रध्वजम्बुकम्बुगीवादीनि ऋयोदश विमाननामानीति ।

समवायः - १२ समाप्तः

समवायः - १३

मू. (२६) तेरस किरियाठाणा प०तं० -अद्वादंडे अणद्वादंडे हिंसादंडे अकम्हादंडे दिड्हि-
विपरिआसिआदंडे मुसावायवत्तिए अदिब्रादानवत्तिए अज्जत्तिए मानवत्तिए मित्रदोसवत्तिए
मायवत्तिए लोभवत्तिए इरिआवहिए नामं तेरसमे ।

सोहम्मीसाणेसु कप्येसु तेरस विमाणपत्थडा प०, सोहम्मवडिंसगे णं विमाणे णं अद्भुतेरस-
जोयणसयहस्साइं आयामविक्खंभेणं प०, एवं ईसाणवडिंसगेवि ।

जलयरपंचिदिअतिरिक्खजोणिआणं अद्भुतेरस जाइकुलकोडीजोणीपमुहसयसहस्साइं
प०, पाणाउस्स णं पुव्वस्स तेरस बत्यू प०, गब्म वक्कंति अपंचिदिअतिरिक्खजोणिआणं ।

तेरसविहेपओगे प० तं० सद्यमणपओगे मोसमणपगे सद्यामोसमणओगे असद्यामोसमण-
पओगे सद्यवइपओगे मोसवइपओगे सद्यामोसवइपओगे असद्यामोसवइपओगे ओरालिअस-
रीकायपओगे ओरालिअमीससरीरकायपओगे वेउव्विअसरीरकायपओगे वेउव्विअमीस-
सरीरकायपओगे कम्मसरीरकायपओगे ।

सूरमंडलं जोयणेणं तेरसेहिं एगासड्डिभागेहिं जोयणस्स ऊणं प ।

इमीसे णं रयणप्यभाए पुढवीए अत्येगइयाणं नेरइयाणं तेरस पलिओवमाइं ठिईप०,
पंचमीए पुढवीए अत्येगति याणं नेरइयाणं तेरस सागरोवमाइं ठिई प, असुरकुमाराणं देवाणं
अत्येगइयाणं तेरस पलिओवमाइं ठिई प० ।

सोहम्मीसाणेसु कप्येसु अत्येगइआणं देवाणं तेरस पलिओवमाइं ठिईप०, लंतए कप्ये
अत्येगइआणं देवाणं तेरस सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा वज्जं सुवज्जं वजप्पभं वज्जकंतं वज्जयणं
वज्जलेसं वज्जसिंगं वज्जसिंडुं वज्जकूडं वज्जुत्तरवडिंसगं वज्जरं वज्जरावतं वज्जरप्पभं वज्जरकंतं वज्जरवणं
वज्जरलेसं वज्जररुवं वज्जरसिंगं वज्जरसिंडुं वज्जरकूडं वज्जरुत्तरवडिंसगं लोगं लोगावतं लोगप्पमं लोगकंतं

लोगवण्णं लोगलेसं लोगरुवं लोगसिंगं लोगसिडं लोगकूडं लोगुतरवडिंसगं विमाणं देवताए
उववशा तेसि यं देवाणं उक्कोसेणं तेरस सागरोवमाइं ठिर्झ प० ।

ते यं देवा तेरसहिं अद्भुतासेहिं आणमंति वा पाणमंति वा उस्ससंति वा नीस्ससंति वा
तेसि यं देवाणं तेरसहिं वाससहस्रेहिं आहारड्हे लमुभज्जइ ।

संतैगड्हाभवसिद्धिआजीवाजे तेरसहिं भवग्रहणोहिं सिञ्जिस्संति दुञ्जिस्संति मुधिस्संति
परिनिव्वाइस्संति सब्बदुक्खाणमंतं करिस्संति ।

बृ. अथत्रयोदशस्थानके किञ्चिल्लिख्यते, इह स्थितिसूत्रेष्योऽर्वाणै सूत्राणि, तत्र करणं
क्रिया-कर्मवन्धनिवन्धनचेष्टा तस्याः स्थानानि-भेदाः पर्यायाः क्रियास्थानानि ।

तत्रार्थाय-शरीरस्वजनधमादिप्रवोजनाय दण्डः-त्रसस्थावरहिंसा अर्थदण्डः क्रियास्थान-
मितिप्रक्रमः १ तद्दिलक्षणोऽनर्थदण्डः २ तथा हिंसामाश्रित्य हिंसितवान् हिनस्ति हिंसिष्वति वा
अयं वैरिकादिमामित्येवंप्रणिधानेन दण्डो-विनाशनं हिंसादण्डः ३ तथा ऽकस्माद्-अनभिसंधिनो-
ऽन्यवधाय प्रकृत्यादण्डः-अन्यस्य विनाशोऽकस्मादण्डः ४ तथा दृष्टे-बुद्धेविषयासिका विषयासिता
वा दृष्टिविषयासिका दृष्टिविषयासिता वा मतिभ्रम इत्यर्थः तया दण्डः-प्राणिवधो दृष्टिविष-
यासिकादण्डो दृष्टिविषयासितादण्डोवा, मित्रादेवमित्रादिबुद्ध्या हननमिति भावः ५ तथा मृषावादः-
आत्मप- रोभयार्थभलीकवचनं तदेव प्रत्ययःकारणं यस्य दण्डस्य स मृषावादप्रत्ययः ६ एवम-
दत्तादान-प्रत्ययोऽपि ७ तथा अध्यात्मनि-मनसि भव आध्यात्मिको बाद्धनिमित्तानपेक्षः शोकाभि
भव इति भावः ८ तथा मानप्रत्ययो-जात्तादिमद्हेतुकः ९ तथा मित्रद्वेषप्रत्ययः-मातापित्रादीना-
मत्येऽप्यपराधेमहादण्डनिर्कर्तनमिति भावः १० मायाप्रत्ययो मायानिवन्धनः ११ एवं लोभप्रत्ययो-
ऽपि १२ एर्यापथिकः केवलयोगप्रत्ययः कर्मवन्धः-उपशाङ्गपोहादीजासात्तवेदनीयवन्धः १३ ।

तथा 'विमाणप्रत्यड'ति विमानप्रस्ताव उत्तरार्थ्यव्यवस्थिताः, तथा 'सोहम्बवडिसए'ति
सीधर्मस्य देवलोकस्यार्द्धचन्द्राकारस्य पूर्वापरायतस्य दक्षिणोत्तरविस्तीर्णस्य मध्यभागे
त्रयोदशप्रस्तटे शक्रावासभूतं विमानं सीधर्मावितंसकं सीधमदेवलोकस्यावतंसकः-शेखरकः स
इव प्रधानत्वात् इत्येवं यथार्थनामकमिति, पंकारो वाक्यालङ्कारे, अर्द्धत्रयोदशं येषु
तान्यर्द्धत्रयोदशानि तानि च तानि योजनशतसहस्राणि चति विग्रहः साह्वानि द्वादशेत्यर्थः,
तथा ऽर्द्धत्रयोदशानि जाती-जलच- रप्त्वेन्द्रियतिर्यग्मती कुलकोटीनां योनिप्रमुखानि-
उत्सत्तिस्थानप्रभवानि यानि शतसहस्राणि तानि तथोच्यन्त इति ।

तथा 'पाणाउस्स'ति यत्र प्राणिनामायुर्विधानं सभेदमभिधीयते तत्राणायुर्दादशं पूर्वं तस्य
त्रयोदश वस्तुनि-अध्ययनवद्विभागविशेषाः, तथा गर्भे-गर्भाशये व्युक्तान्ति-उत्पत्तिर्येषां ते
गर्भव्युक्तान्तिकाः, ते च ते पद्मेन्द्रियतिर्यग्योनिकाश्चेति विग्रहः, प्रयोजनं-मनोवाक्षयानां व्यापारणं
प्रयोगः स त्रयोदशविधः, पद्मदशानां प्रयोगाणां मध्ये आहारकाहारमिश्रलक्षणकायप्रयोगद्वयस्य
तिरक्ष्यामभावात्, तौ हि संयमिनामेव स्तः, संयमश्च संयतमनुष्याणामेव न तिरक्ष्यामिति, तत्र
सत्यासत्योभयानुभयस्यभावाश्चत्वारो मनःप्रयोगाः वाक्प्रयोगाश्चेति अष्टी पुनरीदारिकादयः
पद्म कायप्रयोगाः एवं त्रयोदशेति, तथा सूरमण्डलस्य-आदित्यविमानवृत्तस्य योजनं

सूरमण्डलयोजनं तत् 'ण' मित्यलङ्घरे वयोदशभिरेकषष्ठिभागीर्येषां भागानामेकषष्ट्या योजनं भवति
तैभगीर्योजनस्य सम्बन्धिभिस्तुन्-न्युनं प्रजासमष्ट्यत्वारिशद् योजनभागा इत्यर्थः ।

वज्ञाभिलापेन द्वादश वद्वाराभिलापेन लोकाभिलापेन चैकादश विमानानीति ।

समवायः १३ - समाप्तः

समवायः १४

मू. (२७) चउदस भूअग्नामा प० त०-सुहुमा अपञ्जतया सुहुमा पञ्जतया बादरा अपञ्जतया
बादरा पञ्जतया बैइंदिआ अपञ्जतया बैइंदिया पञ्जतया तैंदिआ अपञ्जतया तैंदिया पञ्जतया
बउरिदिआ अपञ्जतया बउरिदिया पञ्जतया पंचिंदिआ असन्निअपञ्जतया पंचिंदिआ असन्निपञ्जत-
या पंचिंदिआ सन्निअपञ्जतया पंचिंदिआ सन्निपञ्जतया ।

चउदस पुब्वा प० त० ।

मू. अथ चतुर्दशस्थानकं सुबोधं, नवरमिहाई सूत्राण्यर्वाक् स्थितिसूत्रादिति, तत्र चतुर्दश
'भूतग्रामाः' भूतानि-जीवाः तेषां ग्रामाः-समूहाः भूतग्रामाः, तत्र सूक्ष्माः सूक्ष्मनामकर्मोदयवर्तित्वात्
पृथिव्यादय एकेन्द्रियाः, किंभूता ? - अपर्यासिकाः-तत्कर्मोदयादपरिपूर्णस्वीयपर्यासय इत्येको
ग्रामः, एवमेते एव पर्यासिकाः-तथैव परिपूर्णस्वकीयपर्यासय इति द्वितीयः, एवं बादरा बादरनाम-
कर्मोदयात् पृथिव्यादय एव, तेऽपि पर्यासितरभेदाद् द्विधा, एवं द्वीन्द्रियादयोऽपि, नवरं पद्मेन्द्रियाः
सञ्ज्ञिनोऽभनःपर्याप्त्युपेता इतरे त्वसञ्ज्ञन इति ।

मू. (२८) उप्यायपुब्वमग्नेणियं च तद्यं च वीरियं पुब्वं ।

अत्थीनस्थिपवायं ततो नाणप्यवायं च ॥

मू. तथा 'उप्यायपुब्वे' त्यादिगाथात्रयं, तथा 'उप्यायपुब्वमग्नेणियं च' ति यत्रोत्पादमाश्रित्य
द्रव्यपर्याणां प्रस्तुपणा कृता तदुत्पादपूर्व, यत्र तेषामेवाग्र-परिमाणमाश्रित्य तदग्रेणीयं, 'तद्यं
च वीरियं पुब्वं' ति यत्र 'जीवादीनां वीर्यं प्रोच्यते-प्रस्तुपते तद्वार्यप्रवादं 'अत्थीनस्थिपवायं' ति
यद्यथा लोके अस्ति नास्ति च तद्यत्र तथोच्यते तदस्तिनास्तिप्रवादं 'ततो नाणप्यवायं च' ति यत्र
ज्ञानं-मत्यादिकं स्वरूपभेदादिभिः प्रोच्यते तत् ज्ञानप्रवादमिति ।

मू. (२९) सम्प्यवायपुब्वं ततो आयप्यवायपुब्वं च ।

कम्प्यप्यवायपुब्वं पद्मकखाणं भवे नवमं ॥

मू. सम्प्यवायपुब्वं ति यत्र सत्यः-संयमः सत्यं वचनं चा सभेदं सप्रतिपक्षं च प्रोच्यते
तत्सत्यप्रवादपूर्व, ततः 'आयप्यवायपुब्वं च' ति यत्रात्मा-जीवोऽनेकनयैः प्रोच्यते तदात्मप्रवादमिति,
'कम्प्यप्यवायपुब्वं' ति यत्र ज्ञानावरणादि कर्म प्रोच्यते तत्कर्मप्रवादमिति, 'पद्मकखाणं भवे नवमं' ति
यत्र प्रत्याख्यानस्वरूपं वर्णयते तद्वत्याख्यानमिति ।

मू. (३०) विज्ञाअणुप्यवायं अवज्ञपाणात् बारसं पुब्वं ।

ततो किरियविसालं पुब्वं तह विंदुसारं च ॥

मू. विज्ञाअणुप्यवायं ति यत्रानेकविधा विद्यातिशया वर्ण्यन्ते तद्विद्यानुप्रवादं, 'अवज्ञपाणा-
उ बारसं पुब्वं' ति यत्र सम्यग्ज्ञानादयोऽवन्ध्याः-सफला वर्ण्यन्ते तदवन्ध्यमेकादशं, यत्र प्राणा-

जीवा आयुश्चानेकथा वर्ण्यन्ते तत्त्वाणायुरिति द्वादशं पूर्वं, 'तत्तो किरियविशालं' ति यत्र क्रियाः-कायिक्यादिकाः विशाला-विस्तीर्णा सभेदत्वादभिधीयन्ते तत् क्रियाविशालं 'पुब्वं तह बिंदुसारं च' ति लोकशब्दोऽत्र लुप्तो द्रष्टव्यः; ततश्च लोकस्य बिंदुरिद्याक्षरस्य सारं-सर्वोत्तमं यत्तत्त्वोक-बिंदुसारमिति ३ ।

मृ. (३) अगेणीअस्सणं पुब्वस्स चउद्दस वत्थू प०, समणस्सणं भगवां महावीरस्स चउद्दस समणसाहस्रीओ उक्तोसिआ समणसंपया होत्या ।

कर्मविसोहिमण्णणं पकुच्च चउद्दस जीवद्वाणा प० तं० -मिच्छदिङ्गी सातायमसम्पदिङ्गी सम्पामिच्छदिङ्गी अविरयसम्पदिङ्गी विरयाविरए पमत्तसंजए अप्यमत्तसंजए निअहीवायरे अनिहाहियापरे सुहुगसंपत्तए उवत्तामए वा खपए वा उवत्तंत्तोहे खीणमोहे सजोगी केवली अयोगी केवली ।

मरहेरवयाओणं जीवाओ चउद्दस चउद्दस जोयणसहस्राइं चत्तारि अ एगुत्तरे जोयणसए छच्च एगूणवीसे भागे जोयणस्स आयामेणं प० ।

एगमेगस्सणं रत्नो वाउतंतचक्कवट्टिस्स चउद्दस रयणा प० तं० -इत्यीरयणे सेणावइरयणे गाहावइरयणे पुरोहियरयणे वहुइरयणे आसरयणे हत्यिरयणे असिरयणे दंडरयणे चक्करयणे छत्तरयणे चम्परयणे मणिरयणे कागिगिरयणे ।

जंबुद्धीवे णं दीवे चउद्दस महानईओ पुब्वावरेण लवणसमुदं समप्यन्ति, तं० गंगा सिंधु रोहिआ रोहिअंसा हरी हरिकंता सीआ सीओदा नरकन्ता नारिकांता सुवश्वकूला रूपकूला रत्ता रत्तवई ।

इमीसे णं रयणप्पमाए पुढवीए अत्येगइयाणं नेरइयाणं चउद्दस पलिओवमाइं ठिई प०, पच्चमीए णं पुढवीए अत्येगइयाणं नेरइयाणं चउद्दस सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्येगइयाणं चउद्दस पलिओवमाइं ठिई प० ।

सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु अत्येगइयाणं देवाणं चउद्दस पलिओवमाइं ठिई प०, लंताए कप्पे देवाणं अत्येगइयाणं चउद्दस सागरोवमाइं ठिई प०, महासुक्के कप्पे देवाणं अत्येगइयाणं जहन्नेणं चउद्दस सागरोवमाइं ठिई प० । जे देवासिरिकंतं सिरिमहिअं सिरिसोमनसं लंतयं काविङ्गं महिंदकंतं महिंदुत्तरवडिंसंगं विमानं देवत्ताए उववत्रा तेसि णं देवाणं उक्तोसेणं चउद्दस सागरोवमाइं ठिई प० ते णं देवा चउद्दसहिं अछमासेहिं आणमंति वा पाणमंति वा उस्ससंति वा नीससंति वा तेसिणं देवाणं चउद्दसहिं वाससहस्रेहिं आहारहे समुप्तअङ्ग ।

संतेगइआ भवसिद्धिआ जीवा जे चउद्दसहिं भवग्गहणेहिं सिज्जिस्संति बुज्जिस्संति मुद्धिस्संति परिनिव्वाइस्संति सब्दुक्खाणमंतं करिस्संति ।

बृ. तथा 'चोद्दस वत्थूणि' ति द्वितीय पूर्वस्य वस्तुनि-विभागविशेषाः तानि च चतुर्दश मूलवस्तूनि, चूलावस्तूनितु द्वादशीति, तथा 'साहस्रिओ' ति सहस्राण्येव साहस्र्यं, तथा 'कम्भवि-सोही' त्यादि

कर्मविशेषोद्धिभागणां प्रतीत्य-ज्ञानावरणादिकर्मविशुद्धिगवेषणामाक्षित्य चतुर्दश जीवस्थानानि-जीवभेदाः प्रज्ञासाः, तथाद्य-मिद्या-विपरीता धृतिर्यस्यासौ मिद्याद्धितमिद्यात-

मोहनीयविशेषः, तथा 'सासायणसम्भद्विः'ति सहेष्ट्वं वृद्धानरसास्वादनेन वर्तते इति सास्वादनः, घण्टालालान्यायेन प्रायः परित्यक्तसम्यकल्पः तदुत्तरकालं षडावलिकः, तथा चौक्तम्

॥ १ ॥ "उवसमसंमत्ताओ चयओ मिर्चं अपावमाणस्स ।

सासायणसंमत्तं तदंतरालंमि छावलियं ॥ इति

सास्वादनश्चासी सम्यग्धृष्टिश्चेति विग्रहः, 'सम्भामिर्चद्विः'ति सम्यक् च मिथ्या च द्विः श्चेति सत्त्वाग्निश्चार्थिः दन्तिर्वर्तन्तपोहनीयविशेषः, तथा उविरतसम्यग्धृष्टिर्वाचिरतिरहितः विरताविरतो-देशविरतः श्रावक इत्यर्थः, प्रमत्तसंयतः-किञ्चित्प्रादवान् सर्वविरतः, अप्रमत्तसंयतः-सर्वप्रमारूहितः स एव, 'नियही' इह क्षपकश्रेणिमुपशमथ्रेणिं वा प्रतिपत्रो जीवः क्षीणदर्शनसत्त्वं उपशान्तदर्शनसत्त्वको वा निवृत्तिबादरुच्यते, तत्र निवृतिः-यदुणस्थानकं समकालप्रतिपत्रानां जीवानामध्यवसायभेदः तत्रधानो बादरो-बादरसम्परायो निवृत्तिबादरः, 'अनियहित्वायरे'ति अनिवृत्तिबादरः, स च कषायाष्टकक्षपणारम्भान्नपुंसकवेदोपशमनारम्भाद्यारम्भ बादरलोभ-खण्डक्षपणोपशमनेयावद्भवतीति, 'सुहुमसंपराए'ति सूक्ष्मः-सञ्चवलनलोभासङ्ख्येयखण्डरूपः सम्परायः-कषायो यस्य स सूक्ष्मसम्परायो-लोभानुवेदक इत्यर्थः ।

अयं च द्विवद्य इत्याह-उपशमको वा-उपशमेणीप्रतिपत्रः क्षपको वा-क्षपकश्रेणिप्रतिपत्र इति दशमं जीवस्थानमिति, तथा उपशान्तः-सर्वथानुदयावस्थो मोहो-मोहनीयं कर्म यस्य स उपशान्तमोहः, उपशमवीतराग इत्यर्थः, अयं चोपशमश्रेणिसमाप्तावन्तर्मूहूर्तं भवति, ततः प्रव्यवत एवेति, तथा क्षीणो-निःसत्ताकीमूतोमोहो यस्य स तथा, क्षयवीतराग इत्यर्थ, अयमप्तन्तर्मूहूर्तमिवेति, तथा सयोगी केवली-मनःप्रभृतिव्यापारवान् केवलज्ञानीति, तथा योगी केवली-निरुद्धमनः-प्रभृतियोगः शीलेशीगतो इस्वपन्नाक्षरोद्दिगरणमत्रं कां यावदिति चतुर्दशं जीवस्थानमिति ।

'भरहे' इत्यादि, भरतैरावतयोर्जीवा, इह भरतमैरवतं चारोपितगुणकोदण्डाकारं चतस्य योर्जीवे भवतः, तत्र भरतस्य हिमवतोऽर्वाग्नन्तरप्रदेशश्रेणिर्जीवा एरावतस्य च शिखरिणः परतोऽनन्तरप्रदेशश्रेणीति भरतैरावतजीवा ।

'चाउरंतचक्रवहिस्स'ति चत्वारोऽन्ता-विभागा यस्यां सा चतुरत्ता भूमि तत्र भवः स्वामितयेति चातुरन्तः स चासौ चक्रवर्ती चेति विग्रहः, रलानि-स्वजातीयमध्ये समुल्कर्षवन्ति वस्तूनीति, यदाह-“रलं निगद्यते तज्जातीं जातीं यदुल्कृष्ट” मिति, 'गाहावइ'ति गृह्यति:-कोषागारिकः 'पुरोहिय- 'ति पुरोहितः-शान्तिकमादिकारी 'वहृङ्'ति वस्त्रकिः-रथादिनिर्मापयिता मणि-पृथिवापरिणामः काकिणी-सुवर्णमयी अधिकरणीसंस्थानेति, इह सप्ताद्यानि पञ्चेन्द्रियाणि शेषाण्येकेन्द्रियाणीति, श्रीकान्तमित्यादीन्यथौ विमाननामानीति ।

समवायः - १४ समाप्तः

समवायः - १५

मृ. (३२)

पत्ररस परमाहस्मिआ ८० तं० ।

मृ. अथ पच्चदशस्थानके सुगमेऽपि किञ्चित्प्रियत्वते, इह स्थितेरवाक् सप्त सूत्राणि, तत्र परम्पराश्च तेऽधार्मिकाश्च संक्षिप्तपरिणामत्वात्परमाधार्मिकाः-असुरविशेषाः, ये तिसूषु पृथिवीषु

नारकान् कदर्थ्यवन्तीति, तत्रांबेत्यादि श्लोकद्वयं, एते च व्यापारभेदेन पच्छादश भवन्ति ।

मू. (३३) अंबे अंबरिसी चेव, सामे सबलेति आवरे ।
रुद्गोवरुद्गकाले अ, महाकालेति आवरे ॥

बृ. तत्र 'अंबे' त्ति यः परमाधार्मिकः तेऽनाल्लान् हृति रात्रयति ब्रह्मति नैवाच्यम्भुत्ते विमुम्भति सोऽस्य इत्यभिधीयते १, 'अम्बरिसी चेव' त्ति यस्तु नारकात्रिहतान् कल्पनिकाभिः खण्डशः कल्पयित्वा भ्राष्टपाकयोग्यान् करोति सोऽस्यरिषीति २, 'सामे' त्ति यस्तु रुद्गुहस्तप्रहारात्रिदिना शातनपातनादि करोति वर्णतश्च श्यामः स श्याम इति ३, 'सबलेति यावरे' त्ति शबल इति चापरः परमाधार्मिक इति प्रक्रमः, स चान्त्रवसाहदयकालेयकादीन्युत्पाटयति वर्णतश्च शबलः कर्बुर इत्यर्थः ४, 'रुद्गोवरुद्गे' त्ति यः शक्तिकुन्तादिषुनारकान् प्रोतयति स रौद्रत्वाद्रौद्र इति ५, यस्तु तेषामङ्गोपाङ्गानि भनवित्ति सोऽत्यन्तरौद्रत्वादुपरीद्र इति ६, 'काले' त्ति यः कण्डवादिषु पचति वर्णतः कालश्च स कालः ७, महाकाल इति चापरः परमाधार्मिक इति प्रक्रमः, स च श्लक्षणमांसानि खण्डयित्वा खादयति वर्णतश्च महाकाल इति ८ ।

मू. (३४) असिपते धनु कुम्भे, वालुए वेअरणीति अ ।
खरस्सरे महाघोसे, एते पन्नरसाहिआ ॥

बृ. 'असिपते' त्ति असि-खङ्गस्तदाकारपत्रवद्धनं विकुर्व्ययस्तत्समाश्रितान् नारकानसिपत्र-पातनेन तिलशश्छिनन्ति सोऽसिपत्रः ९, 'धनु' त्ति यो धनुर्विमुक्तार्द्धचन्द्रादिबाणैः कर्णदीनां छेदन-भेदनादि करोति स धनुरिति १०, 'कुम्भे' त्ति यः कुम्भादिषु तान् पचति स कुम्भः ११, 'वालु' त्ति यः कदम्बपुष्पाकारासु वज्राकारासु वैक्रियवालुकासु तसासु चणकानिव तान् पचति स वालुका इति १२, 'वेअरणी इय' त्ति वैतरणीति च परमाधार्मिकः, स च पूयरुधिरत्र-पुताश्रादिभिरतिता-पाल्कलकलायमानैर्भृतां विस्पं तरणं प्रयोजनमस्या इति वैतरणीति यथार्था नवींविकुर्व्य तत्तारणेन कदर्थ्यति नारकानिति १३, 'खरस्सरे' त्ति यो वज्रकण्टकाकुलं शाल्मलीकृकं नारकमारोप्य खरस्वरं कुर्वन्तं कुर्वन् वा कर्थति स खरस्वर इति १४, 'महाघोस' त्ति यो भीतान् पलायमानान् नारकान् पशूनिव वाटकेषु महाघोषं कुर्वन्निरुणद्धि स महाघोष इति १५, 'एवमेव पन्नरसाहिय' त्ति 'एव' मित्यस्वादिकमेणैते परमाधार्मिकाः पच्छदशाख्याताः-कथिता जिमीरिति ।

मू. (३५) नमी णं अरहा पन्नरस धण्डूङं उहूँ उद्धतेणं होत्या ।

धुवराहूणं बहुलपक्खस्स पद्गिवए पन्नरसभागं पन्नरसभागेणं चंदस्स लेसं आवरेताणं विडुति, तंजहा-पढमाए पढमं भागं बीआए दुभागं तइआए तिभागं चउत्त्वीए चउमागं पच्छमीए पढ्मभागं छट्ठीए छभागं सत्तमीए सत्तभागं अहुमीए अद्वभागं नवभागं दसमीए दसभागं एक्कारसीए एक्कारसभागं बारसीए बारसभागं तेरसीए तेरसभागं चउद्दसीए चउद्दसभागं पन्नरसेसु पन्नरसभागं, ते चेव सुक्कपक्खस्स य उवदंसेमाणे उवदंसेमाणे विडुति, तंजहा-पढमाए पढमं भागं जाव पन्नरसेसु पन्नरसभागं, छ नक्खता पन्नरसमुहुतसंजुता प० तं० ।

बृ. 'धुवराहूण' मित्यादि, द्विविधो राहुः भवति-पर्वराहुर्द्वुवराहुश्च, तत्र यः पर्वणि-पीर्णमास्याममावास्यायां वा चन्द्रादित्ययोरुपरागं करोति स पर्वराहुः, यस्तु चन्द्रस्य सदैव सञ्चिहितः सघरति स धुवराहुः, आह च -

॥ १ ॥ किणं राहुविमाणं निञ्चं घंदेण होइ अविरहिअं ।
 चउरंगुलमप्ततं हेहा चंदस्स तं चरइ ॥ ति

ततोऽसी धुवराहुः 'ण'मित्यलङ्कारे बहुलपक्षस्य प्रतीतस्य 'पाडिवर्य' ति प्रतिपदं-
प्रथमतिथिमादौ कृत्वेति वाक्यशेषः पच्छदशभागं पच्छदशभागेनेति दीप्साधां द्विर्वचनादि वथा
पदं पदेन गच्छतीत्यादिषु, प्रतिदिनं पच्छदशभागं पच्छदशभागमिति भावः, चन्द्रस्य प्रतीतस्य
लेश्यामिति लेश्या-दीप्सिस्तत्कारणत्वत् पच्छलं लेश्या ॥ त.प.वृत्त्य-उत्तराद्य तिष्ठति, इतदेव
दर्शयन्नाह- 'तद्यथे'त्यादि 'पढमाइ'ति प्रथमायां तिथ्यां प्रथमं भागं पच्छदशशालक्षणं चन्द्रलेश्याया
आवृत्य तिष्ठतीति प्रक्रमः, अनेन क्रमेण पावत् 'पढमाइ'ति प्रथमायां तिथ्यां प्रथमं भागं पच्छदशशाल-
क्षणं चन्द्रलेश्याया आवृत्य तिष्ठतीति प्रक्रमः, अनेन क्रमेण पावत् 'पन्नरसेसु'ति पच्छदशसुदिनेषु
पच्छदसं पच्छदशभागमावृत्य तिष्ठति, 'तं चेव'ति तमेव पच्छदशभागं शुक्लपक्षस्य प्रतिपदादिषु
चन्द्रलेश्याया उपदर्शयन् २-पच्छदशभागतः स्वयमपसरणतः प्रकटयन् प्रकटयन् तिष्ठति
धुवराहुरिति । इह चायं भावार्थं घोडशभागीकृतस्य चन्द्रस्य घोडशभागोऽवस्थित एवास्ते, ये
चान्ये भागास्तान् राहुः प्रतिदिनमेकैकं भागं कृष्णपक्षे आवृणोति शुक्लपक्षे तु विमुच्यतीति,
उक्तं च ज्योतिष्करण्डके —

॥ १ ॥ 'सोलसभागे काऊण उद्गुवई हायएत्थ पन्नरसं ।
 तस्तिथमेते भागे पुणोवि परिवहुई जोण्हा ॥

इति, ननु चन्द्रविमानस्य पश्चैकवटिभागन्यूनयोजनप्रमाणल्वात् राहुविमानस्य च ग्रहविमा-
नत्वेनार्द्धयोजनप्रमाणल्वालक्षं पच्छदशीदिनैश्चन्द्रविमानस्य महत्वेनेतरस्य च लघुत्वेन सर्वाधिरणं
स्यात् ? इति, अत्रोच्यते, यदिदं ग्रहविमानानामर्द्धयोजनमिति प्रमाणं तवायिकमिति राहोऽग्रहस्य
योजनप्रमाणमपि विमानं सम्भाव्यते, लघीयसोऽपि वा राहुविमानस्य महता तमिरश्मिजालेन
तस्यावरणात्र दीष इति । तथा षड् नक्षत्राणि पच्छदश मुहूर्तान् यावच्छन्द्रेण सह संयोगो येषा तानि
पच्छदश- मुहूर्तसंयोगानि, तद्यथा —

॥ १ ॥ 'सयमिसय भरणीओ अद्वा अस्सेस साई जेहा य ।
 एए छञ्चकखत्ता पन्नरसमुहूर्तसंजुता ॥

संयुक्तं संयोग इति, तथा 'चेत्तासोएसु मासेसु'ति, स्थूलन्यायमाश्रित्य चैत्रेऽश्वयुजि च
मासे पच्छदशमुहूर्तो दिवसो भवति रात्रिश्च, निश्चयतस्तु मेषसङ्क्रान्तिदिने तुलासङ्क्रान्तिदिने
चैवं दृश्यमिति ।

मू. (३६) सतमिसय भरणि अद्वास अस्लेसा साई तहा जेहा ।
 एते छञ्चकखत्ता पन्नरसमुहूर्तसंजुता ॥
 चेत्तासोएसु एं मासेसु पन्नरसमुहूर्तो दिवसो भवति,
 एवं चेत्तमासेसु पन्नरसमुहूर्ता राई भवति ।
 विज्ञाअणुप्पवायस्स यं पुब्वस्स पन्नरस बत्यू पन्नता ।

मू. (३७) मणूसाणं पन्नरसविहे पओगे प० तं० -सम्भवामणपओगे मोसमणपओगे
सम्भमोसमणपओगे असम्भामोसमणपओगे सम्भवइपओगे मोसवइपओगे सम्भमोसवइपओगे

असद्यामोसवइपओगे ओरलिअसरीरकायपओगे औरलिअमीलसरीरकायपओगे वेउव्वियसरीरकायपओगे वेउव्विअ- मीससरीरकायपओगे आहारयसरीरकायपओगे आहारयमीससरीरकायपओगे कम्बय- सरीरकायपओगे ।

इमीसेण रयणपभाए पुढवीए, अत्येगइआणं नेइआणं पन्नरस पलिओवमाइंठिईप०, पंचमीए पुढवीए अत्येगइयाणं नेइआणं पन्नरस सागरोवमाइंठिईप० ।

असुरकुमाराणं देवाणं अत्येगइयाणं पन्नरस पलिओवमाइंठिईप० सोहम्मीसाणेसुकप्पेसु अत्येगइआणं देवाणं पन्नरस पलिओवमाइंठिईप०, महासुके कप्पे अत्येगइआणं देवाणं पन्नरस सागरोवमाइंठिईप० ।

जे देवा नंदं सुनंदं षंदावतं नंदप्पभं नंदकंतं नंदवत्रं नंदलेसं नंदज्ञर्यं नंदसिंगं नंदसिंहं नंदकूडं नंदुत्तरवडिंसगं विमाणं देवताए उववक्त्रा तेसि यं देवाणं उक्कोसेणं पन्नरस सागरोवमाइंठिईप० ते यं देवा पन्नरसणं अद्भुमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा उस्ससंति वा नीससंति वा तेसि यं देवाणं पन्नरसहिं वाससहस्रेहिं आहारद्वे समुप्पञ्जङ्ग ।

संतेगइआ भवसिद्धिआ जीवा जे पन्नरसहिं भवग्गहणोहिं सिञ्जिस्संति बुञ्जिस्संति मुञ्जिस्संति परिनिव्वाइस्संति सब्बदुक्खाणमंतं करिस्संति ।

वृ. 'पओगे'ति प्रयोजनं प्रयोगः सपरिस्पन्द आत्मनः क्रियापरिणामो व्यापार इत्यर्थः, अथवा प्रकर्षेण युज्यते-संयुज्यते सम्बध्यतेऽनेन क्रियापरिणामेन कर्मणा सहात्मेति प्रयोगः, तत्र सत्यऽर्थः ततोदयनिवन्दनं नहः एःवष्टन्तः वृ. प्राप्तेगे-न्यायाः सत्यमनः प्रयोगः ।

एवं शेषेष्वपि, नवरमीदारिकशरीरकायप्रयोग औदारिकशरीरमेव पुद्यालसकन्धसमुदायलपत्वेनोपदीयमानत्वात् कायस्तत्य प्रयोग इति विग्रहः, अयं च पर्यातकस्यैव वेदितव्यः, तथौदारिकमिश्रकायप्रयोगः अयं चापर्यात्मकस्येति, इह चोत्पत्तिमाश्रित्योदारिकस्य प्रारब्धस्य प्रधानत्वादौदारिकः कार्मणेन मिश्रः, यदा तु मनुष्यः पञ्चेन्द्रियतिर्यङ बादरवायुकायिको वा वैक्रियं करोति तदीदारिकस्य प्रारब्धकत्वेन प्रधानत्वादौदारिको वैक्रियेण मिश्रो यावद्वैक्रियपर्यात्मया न पर्याप्तिं यच्छति, एवमाहारकेणाप्योदारिकस्य मिश्रताऽवसेयेति, तथा वैक्रियशरीरकायप्रयोग वैक्रियपर्यात्मकस्य, तथा वैक्रियमिश्रशरीरकायप्रयोगस्तदपर्यात्मकस्य देवस्य नारकस्य वा कार्मणैव लक्ष्यवैक्रियपरित्यागे वा औदारिकप्रवेशाद्यायमीदारिकोपादानाय प्रवृत्तैर्वैक्रियाप्राधान्यादौदारिकेणापि मिश्रतत्येके, तथा आहारकशरीरकायप्रयोगस्तदमिनिवृत्तीसत्यां तस्यैव प्रधानत्वात्, तथा आहारकमिश्रशरीरकायप्रयोगः औदारिकेण सहाहारकपरित्यागेनेतरग्रहणायोधतस्य ।

एतदुक्तं भवति-यदाहारकशरीरीभूत्वा कृतकार्यपुनरप्यौदारिकं गृहणाति तदाऽऽहारकस्य प्रधानत्वादौदारिकप्रवेशं प्रति व्यापारभावाद्यावत् सर्वर्थैव न परित्यजत्याहारकं तावदीदारिकेण सह मिश्रतेति । आह-न तत्तेन सर्वथा मुक्तं पूर्वनिवृत्तिं तिष्ठत्यैव तत्कथं गृहणाति ?, सत्यं, तथायौदा-रिकशरीरोपादानार्थं प्रवृत्त इति गृहणात्यैव, तथा कार्मणशरीरकायप्रयोगो विग्रहे समुद्घातगतस्य च केवलिनस्तृतीयचतुर्थपञ्चमसमयेषु भवतीति ।

समवायः - १५ समाप्तः-

मुनदीपरलसागरेण संशोधिता सम्पादिता अपयदेवसूरि विरचिता
समवायाङ्गे पञ्चदश समवायस्य टीका परिसमाप्ता ।

समवाय :- १६

मू. (३८) सोलस य गाहासोलसगा पं० तं० - समए वेयालिए उवसागपरिन्ना इत्थीपरिन्ना निरयविभक्ती महावीरथुई कुसीलपरिभासिए वीरिए घम्मे तमाही मग्गे समोसरणे आहातहिए गंधे जमईए गाहासोलसगे सोलसगे ।

सोलस कसाया पं० तं० - अनंतानुबंधी कोहे अनंतानुबंधी माणे अनंतानुबंधी माया अनंतानुबंधी लोभे अपद्वक्खाणकसाए कोहे अपद्वक्खाणकसाए माणे अपद्वक्खाणकसाए माया अपद्वक्खाणकसाए लोभे पद्वक्खाणावरणे कोहे पद्वक्खाणावरणे माणे पद्वक्खाणावरणा माया पद्वक्खाणावरणे लोभे संजलणे कोहे संजलणे माणे संजलणे माया संजलणे लोभे ।

मंदरस्स णं पव्ययस्स सोलस नामधेया पं० तं० -

बृ. अथ षोडशस्थानकमुच्चते मुगमं देवं, नवरं गाथाषोडशकार्दीनि स्थितिसूत्रेभ्य आरात्सप्त सूत्राणि, तत्र सूत्रकृताङ्गस्य प्रथमभृतस्कन्धे षोडशस्थाययनानि तेषां च गाथाभेदान षोडशभिति गाथाभिधानमध्ययनं षोडशं येषां तानि गाथाषोडशकानि, तत्र 'समए' ति नास्तिकादिसमय-प्रतिपादनपरमध्ययनं समय एवोच्चते, वैतालीयच्छन्दोजातिबद्धं वैतालीयम्, एवं शेषाणां यथाभिधेयं नामानि, 'समोसरणे' ति समवसरणं त्रयाणां त्रिष्टुपिधिकानां प्रवादिशतानां मतपिण्डन-स्त्रं, 'अहातहिए' ति यथा वस्तु तथा प्रतिपादते यत्र तद्यथातथिकं, ग्रन्थाभिधायकं ग्रन्थः, 'जमईए' ति यमकीयं यमकनिबद्धसूत्रं 'गाहे' ति प्राकृतनपद्वदशाध्ययनार्थस्य गानादगाया गाथा वा तद्यतिषामूतत्वादिति ।

मू. (३९) मंदरमेरुमणोरम सुदंसण सद्यंपभेद्य गिरिराया ।

रथणुच्चय पियदंसण मज्जोलोगस्सनाभीय ।

बृ. मेरुनामसूत्रे गाथा श्लोकश्च 'मज्जोलोगस्सनाभीय' ति लोकमध्ये लोकनामिश्वेतर्थः ।

मू. (४०) अत्ये अ सूरिआवते सूरिआवरणेति अ ।

उत्तरे अ दिसाई अ, वडिंसे इअ सोलसमे ॥

बृ. 'उत्तरेय' ति भरतादीनामुत्तरदिग्वर्तित्वाद्, यदाह- 'सव्वेसिं उत्तरो मेरु' ति 'दिसाई' ति दिशामादिर्दिग्गादिरित्यर्थ 'घडिंसे इय' ति अवतंसः-शेखरः स इयावतंस इति ।

मू. (४१) पासस्स णं अरहतो पुरिसादानीयस्स सोलस समणसाहस्रीओ उक्कोसिआ समण संपदा होत्या ।

आयप्पवायस्स णं पुव्वस्स णं सोलस वत्यू प० ।

चमरबलीणं उवारियालेणे सोलस जोयणसहस्राइ आयामविक्रमंभेणं प, लवणे णं समुद्दे सोलस जोयणसहस्राइ उस्सेहपरिवुह्नीए प० ।

इमीसे णं रथणप्पमाए पुढवीए अत्येगइयाणं नेरइयाणं सोलस पलिओवमाइं ठिई प०, पंचमाए पुढविए अत्येगइयाणं देवाणं सोलस सागरोवमाठिती प० ।

असुरकुमाराणं देवाणं अत्येगइयाणं सोलस पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणेसुकप्पेसु अत्येगइयाणं देवाणं सोलस पलिओवमाइं ठिई प०, महासुक्षेकप्पे देवाणं अत्येगइयाणं सोलस सागरोवमाइं ठिई प० ।

जे देवा आवत्ते विआवत्ते विदिअवक्त्तं वहाविदिआवत्तं अंसुर्स कंसुसपलंबं भद्रं सुभद्रं महाभद्रं सब्बओभद्रं भद्रुतरवडिंसगं विमाणं देवताए उववक्षा तेसि णं देवाणं उक्षोसेणं सोलस सागरोवमाइंठिई प० ते णं देवा सोलसहि अख्मासाणं आणमंति वा पाणमंति वा उस्ससंति वा नीससंति वा तेसि णं देवाणं सोलसवाससहस्सेहि आहारडे समुप्पञ्जइ ।

संतैगडिआ भव्वसिद्धिआ जीवा जे सोलसहि भवग्गाहणेहि सिञ्जिल्संति बुज्जिस्संति मुशिस्संति परिनिव्वाइस्संति सब्बदुक्खाणमंतंकरिस्संति ।

बृ. 'पुरिसादाणीय' ति पुरुषाणां भध्ये आदेयस्येत्यर्थः ।

तथा आत्मप्रवादपूर्वस्य समस्य, तथा चमरबल्योर्दक्षिणोत्तरयोरसुरकुमारराजयोः, 'उवारियालेणे' ति चमरघ्याबलीचञ्चाभिधानराजधान्योर्मध्यभागे तद्भवनयोर्मध्योन्नता-उवतरत्ताश्वर्पीठस्सपे आवतारिकलयने षोडश योजनसहस्राण्यायामविष्फ़म्भाभ्यां वृत्तत्वात्तयोरिति । तथा लवणसमुद्रेमध्यमेषु दशसु सहस्रेषु नगरप्राकार इव जलमूर्धं गतं तस्य चोत्सेधवृद्धि षोडश सहस्राणि अत उच्यते-लवणसमुद्रः षोडश योजनसहस्राण्युत्सेधपरिवृद्धया प्रजास इति, आवत्तदीन्येकादश विमाननामानि ।

समाचारः - १६ समाप्तः

समाचारः - १७

मू. (४२) सत्तरसविहे असंजमे प० तं० - पुढविकाय असंजमे आउकाय असंजमे तेउकाय-असंजमे वाउकाय असंजमे वणस्सइकाय असंजमे वेइंदिअ असंजमे तेइंदिय असंजमे चउरिदिय-असंजमे पंचिंदअ असंजमे अजीवकाय असंजमे पेहाअसंजमे उवेहाअसंजमे अवहट्टुअसंजमे अथपञ्जाअसंजमे मणजसंजमे वइअसंजमे काय असंजमे ।

सत्तरसविहे संजमे प० तं० - पुढवीकाय संजमे आउकाय संजमे तेउकाय संजमे वाउकाय संजमे वणस्सइकाय संजमे वेइंदिअ संजमे तेइंदिअ संजमे चउरिदिअ संजमे अजीवकाय-संजमे पेहासंजमे उवेहासंजमे अवहट्टुसंजमे पमञ्जाया संजमे मणसंजमे वइसंजमे काय संजमे

माणुसत्तरे णं पब्बए सत्तरसएकवीसे जोयणसए उहुं उच्चतेणं प०, सब्बेसिंपि णं वेलंधर-अनुवेलंधरणागराईणं अवासपब्बया सत्तरसएकवीसाइं जोयणसयाइं उहुं उच्चतेणं प०, लवणे णं समुद्रे सत्तरस जोयणसहस्राइं सब्बग्नेणं प० ।

इसीसे णं र्यणप्पभाए पुढवीए बहुसमरभणिज्ञाओ भूमिभागाओ सातिरेगाइं सत्तरस जोयणसहस्राइं उहुं उप्पतित्ता ततो पच्छा चारणाणं तिरिआ गती पवतति ।

चमरस्स णं असुरिंदिस्स असुररन्नो तिगिंछिकूडे अप्पायपब्बए सत्तरस एकवीसाइं जोयणसयाइं उहुं उच्चतेणं प०, बलिस्स णं असुरिंदिस्स रुअगिंदे उप्पायपब्बए सत्तरस एकवीसाइं जोयणसयाइं उहुं उच्चतेणं प० ।

सत्तरसविहे मरणे प०-आवीईमरणे ओहिमरणे आयंतियमरणे वलायमरणे वसद्मणे अंतोसद्मरणे तव्वमरणे बालमरणे पंडितमरणे बालपंडितमरणे छउमत्यमरणे केवलिमरणे वेहाणसमरणे गिछपिड्मरणे भत्तपञ्चकछाणमरणे इंगिणिमरणे पाओवगमणमरणे ।

सुहुमसंपराए णं भगवं सुहुमसंपरायभावे वद्माणे सत्तरस कम्पपगडीओ निबंधति तं-
आभिनिवोहियनाणावरणे सुयनाणावरणे औहिनाणावरणे मणपञ्चवनाणावरणे केवलनाणावरणे
चक्खुदंसणावरणे अद्यक्खुदंसणावरणे औहीदंसणावरणे के वलदंसणावरणे सायावेयणिजं
जसोकितिनामं उम्मागोयं दानंतरायं लाभंतरायं भोगंतरायं उवभोगंतरायं वीरिअंतरायं ।

इमीसे णं रथणप्पभाए पुढवीए अत्येगइआणं नेरइयाणं सत्तरस पलिओवमाइं ठिई प०,
पंचमीए पुढवीए अत्येगइयाणं नेरइयाणं उक्कोसेणं सत्तरस सागरोवमाइं ठिई प०, छहीए पुढवीए
अत्येगइआणं जहन्नेणं सत्तरस सागरोवमाइं ठिई प० ।

असुरकुमाराणं देवाणं अत्येगइआणं सत्तरस पलिओवमाइं ठिई प० सोहम्मीसाणेसुकप्पेसु
अत्येगइआणं देवाणं सत्तरस पलिओवमाइं ठिई प०, महासुक्के कप्पे देवाणं उक्कोसेणं सत्तरस
सागरोवमाइं ठिई प०, सहस्सारे कप्पे देवाणं जहन्नेणं सत्तरस सागरोवमाइं ठिई प० ।

जे देवा सामाणं सुसामाणं महासामाणं पठमं महापउमं कुमुदं महाकुमुदं नतिणं महानलिणं
पोङ्डरीअं महापोङ्डरीअं सुलां गङ्गामुक्कं राहिं लीहडरां रीडरीउं राहितं विसुल्यं नेहाराह उववब्रा
तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं सत्तरस सागरोवमाइं ठिई प, तेणं देवा सत्तरसहिं अख्मासेहिं आणमंति
वा पाणमंति वा उस्ससंति वा नीससंति वा तेसि णं देवाणं सत्तरसहिं वाससहस्रोहिं आहारडे
समुप्पञ्जइ ।

संतेगइया भवसिद्धिआ जीवा जे सत्तरसहिं भवगगहणेहिं सिञ्जिस्संति बुज्जिस्संति
मुचिस्संति परिनिव्वाइस्संति आहारडे समुप्पञ्जइ ।

बृ. अथ सप्तदशश्यानकं, तद्व व्यक्तं, नवरमिहस्थितिसूत्रेभ्योऽर्वाग् दश, तथा अजीव-
काया-संयमी-विकटसुवस्त्रण्विहूमूल्यवपात्रपुलकादिग्रहणं, प्रेक्षायामसंयमोयः स तथा, स च
स्थानोप-करणादीनामप्रत्युपेक्षणमविधिप्रत्युपेक्षणं वा, उपेक्षाऽसंयमोऽसंयमवोगेषु व्यापारणं
संयमयोगेष्वव्यापारणं वा, तथा अपहत्यासंयमः अविधिनोद्यारादीनां परिशापनतोयः स तथा,
अप्रमार्जनाऽसंयमः-पात्रादेष्यमार्जनवाऽविधिप्रमार्जना वेति, मनोवाक्यायानामसंयमास्तेषाम-
कुशलानामुदीरणानीति । असंयमविपरीतः संयमः ।

वेलन्धरानुवेलन्धरावासपर्वतस्वरूपं क्षेत्रसमासगाथाभिरवगत्तव्यं, एताश्चैताः-

- ॥ १ ॥ “दस जोयणसाहस्सा लवणसिहा चक्कवालओ रुद्या ।
- सोलससहस्स उद्दा सहस्समेगं तु ओगाढा ॥
- ॥ २ ॥ देसूणद्धजोयण लवणसिहोवरि दगं तु कालदुगे ।
- अतिरेगं २ परिवद्धइ हायए वावि ॥
- ॥ ३ ॥ अव्यंतरियं वेलं धरंति लवणोदहिस्स नागाणं ।
- वायालीससहस्सा दुस्त्तरि सहस्स बाहिरियं ॥
- ॥ ४ ॥ सद्गी नागसहस्सा धरंति अग्ने दगं समुद्दस्स ।
- वेलन्धर आवासा लवणे य चउदिसिं चउरो ॥
- ॥ ५ ॥ पुब्दिसा अणुकमसो गोथुम १ दगभास २ संख ३ दगसीमा ४ ।
- गोथुमे १ सिवए २ संखे ३ मनोसिले ४ नागरायाणो ॥

- । ॥ ६ ॥ अनुवेलंधरवासा लवणे विदिसासु संठिआ चउरो ।
कक्षोडे २ विज्ञुप्पभे २ केलास ३ उरुण्पभे ४ चेव ॥
- । ॥ ७ ॥ कक्षोडय कद्मए केलासउरुप्पमेत्य(नाग)रायाणो ।
बायालीससहस्से गंतु उवहिमि सब्बेवि ॥
- । ॥ ८ ॥ चत्तारि य जोयणसए तीसे कोसं च उग्गया भूमी ।
सत्तरस जोयणसए इग्वीसे ऊसिआ सब्बे ॥ चिति

‘धारणाण’ति जड्याचारणानां विधाचारणानां च ‘तिरिआ’ति तिर्यग् रुचकादिद्वीपग-
मनायेति, तिगिजिछ्कूट उत्पातपर्वतो यत्रागत्य मनुष्यक्षेत्राभिगमनायोत्पतति, स चेतोऽसङ्ख्या-
क्षमेऽरुणोदयसमुद्रे दक्षिणतो द्विचत्वारिंशतं योजनसहस्राण्यतिक्रम्य भवति, रुचकेन्द्रोत्पात-
पर्वत- स्त्रुतुणोदयसमुद्र एव उत्तरतो एवमेव भवतीति ।

‘आवीईमरणे’ति आ-समन्ताद्वीचय इव वीचयः-आयुर्दलिकविच्युतिलक्षणावस्था
यस्मिस्तदावीचि अथवा वीचि-विच्येदस्तदभावादवीचि, दीर्घत्वं तु प्राकृतत्वात्देवं भूतं मरणमा-
शीचिमरण-प्रतिक्षणमायुर्द्वयविचटनलक्षणं, तथाऽवधिः-मर्वादा तेन मरणमवधिमरणं, यानि
नारकविमवनिवन्धनतयाऽऽयुःकर्मदलिकान्यनुभूय प्रियते यदि पुनस्तान्येवानुभूय मरिष्यति
ज्ञाता तदवधिमरणमुच्यते, तद्रव्यापेक्षया तु न तदप्रहणाद्यर्थं यज्ञावस्था भूतत्वादिति, तथा
‘आवीईतियमरणे’ति आत्यन्तिकमरणं यानि नारकाद्यायुष्कतया कर्मदलिकान्यनुभूय प्रियते मृतश्च
भैशुनस्तान्यनुभूय परिष्यतीति, एवं यमरणं तद्व्यापेक्षया अत्यन्तभावित्वादात्यन्तिकमिति,
‘अलायमरणे’ति संयमयोगेभ्यो वलतां-भग्नद्रवतपरिणतीनाव्रतिनां मरणं वलन्मरणं तथा वशेन-
श्चित्रियविषयपारतन्त्रयेण क्रता-बाधिता वशात्ताः स्मिथदीपकलिकावलोकनात् शलभवत्
शुष्काऽन्तः-मध्ये भनसीत्यर्थः शल्यमिद शल्यमपराधपदं यस्य सोऽन्तःशल्यो-न्लज्जाभिमानादिभिरना-
सीचितातीचारस्तस्य मरणम् अन्तःशल्यमरणं ।

तथा यस्मिन् भवे-तिर्यगमनुष्यमवलक्षणे वर्तते जन्मुसुद्भवयोग्यमेवायुर्बद्धा पुनः
शत्रुक्षयेण प्रियमाणस्य यद्भवति तत्तद्भवमरणं, एतद्व तिर्यगमनुष्याणामेव न देवनारकाणां,
तेषांतेष्वेवोपादाभावदिति, तथा बाला इव बालाः-अविरतास्तेषां मरणं बालमरण, तथा पण्डिताः-
स्वप्नविरतास्तेषां मरणं पण्डितमरणम्, बालपण्डिताः-देशविरतास्तेषां मरणं बालपण्डितमरणं,
तेषांकरस्थमरणम्-अकेवलिमरणं, केवलिमरणं तु प्रतीतं, ‘वहासमरणं’ति विहायसि-व्योमनि-
कर्म विहावसं, विहायोभवत्वं च तस्य वृक्षशाखाद्युद्धल्ये सति भावात्, तथा गृह्णैः-पक्षिविशेषैरु-
प्रलक्षणत्वाद्युक्तिकाशिद्यादिभिश्च स्युष्टं-स्पर्शन यस्मिस्तद्गृध्रस्यृष्टम् अथवा गृद्धाणां भक्ष्यं
शुद्धमुपलक्षणत्वादुदरादि यत्र तद्गृध्रपृष्ठम्, इदं च करिकरभादिशरीरमध्यपतादिना गृद्धादिभिरात्मानं
भक्षयतो महासत्त्वस्य भवति, तथा भक्ततत्त्वं-भोजनस्य यावज्जीवं प्रत्याख्यानं यस्मिस्तत्तथा, इदं
त्रिविधाहारस्य चतुर्विधाहारस्य वा नियमरूपं सप्रतिकर्म च भक्तपरिज्ञेति यद्गृह्णम्, तथा
इदृशते प्रतिनियतदेश एव चेष्टयतेऽस्यामनशनक्रियायामितीङ्गिनी तथा मरणमितीङ्गिनीमरणम्,
इदृश चतुर्विधाहारप्रतयाख्यातुर्निष्ठतिकर्मशरीर स्वेङ्गितदेशाभ्यन्तरवर्तिन एवेति, तथा
प्राप्तस्येवोपगमनम्-अवस्थानं यस्मिन् तत्पादपोपगमनं तदेव मरणमिति विग्रहः, इदं च यथा

पादपः कृचित् कथम्भिद् निपत्तिः सममसममिति चाविभावयन्निश्चलमेवास्ते तथा यो वर्तते तस्य तदभवतीति ।

तथा सूक्ष्मसम्परायः उपशमकः क्षपको वा सूक्ष्मलोभकषायकिट्टिकावेदको भगवान्-पूज्यत्वात् सूक्ष्मसम्परायभावे वर्तमानः तत्रैव गुणस्थानकेऽवस्थितः नातीतावागतसूक्ष्मसम्परायपरिणाम इत्यर्थः सप्तदश कर्मप्रकृतीर्निवस्थाति विश्वस्युत्तरेबन्धप्रकृतिशतेऽन्यानवधारीत्यर्थः, पूर्वतरगुणस्थानकेषु बन्धं प्रतीत्य तासां व्यचित्रत्वात्, तथोक्तानां सप्तदशानां मध्यादेका साताप्रकृतिरूपशान्तमोहदिषु बन्धमाश्रित्यानुयाति, शेषाः षोडशेहैव व्यवचित्रिधन्ते, यदाह -

॥ १ ॥ “नाणं ५ तराय १० दसगां दंसण घतारि १४ उच्च १५ जसकिती १६ ।

एया सोलसप्तयडी सुहुमकसायंमि वोचित्रा ॥

सूक्ष्मसम्परायात्परे न बन्धनीत्यर्थः, सामादीनि सप्तदश विमानानां नामानीति ।

समवायः-१७ समाप्तः

समवायः-१८

मू. (४३) अद्वारसविहे वंभे पं० तं०-ओरालिए कामभोगे येव सयं मणेण सेवइ नोवि अन्न मणेण सेवावेइ मणेण सेवतं पि अन्नं न समणुजाणाइ ओरालिए कामभोगे येव सयं वायाए सेवइ नोवि अन्नं वायाए सेवावेइ वायाए सेवतं पि अन्नं न समणुजाणाइ ओरालिए कामभोगे नेव सयं कायेण सेवइ नोवि अन्नं मणेण सेवावेइ मणेण सेवतं पि अन्नं न समणुजाणाइ दिव्वे कामभोगे नेव सयं मणेण सेवइ नोवि अन्नं मणेण सेवावेइ मणेण सेवतं पि अन्नं न समणुजाणाइ दिव्वे कामभोगे नेव सयं काएण सेवइ नोवि अन्नं काएण सेवावेइ काएण सेवतं पि अन्नं न समणुजाणाइ ।

अरहतो णं अरिद्वनेमिस्स अद्वारस समणताहस्तीओ उक्तोसिया समणसंप्या होत्या ।

समणेण भगवया महावीरेणं समणाणं निग्यन्थाणं सखुद्वयविअत्ताणं अद्वारस ठाणा प०

बृ. अथाषादशस्थानकम्, इह चाई सूशामि स्थितिसूत्रेभ्योऽर्वाक् सुगम्मानि च, नवरं ‘वंभे’ति ब्रह्मचर्यं यथोदारिकामभोगान्-मनुष्यतिर्यकृसम्बन्धिविषयान् तथा दिव्यकामभोगान्-देवसम्बन्धिन इत्यर्थः । तथा ‘सुखुडडगवियत्ताणं’ति सह क्षुद्रकैर्व्यकर्तौश्च ये ते सक्षुद्रकैर्व्यकर्तौश्च ये ते सक्षुद्रकव्यक्ताः तेषां, तत्र क्षुद्रका-वयसा श्रुतेन वाऽव्यक्ताः, व्यक्तास्तु ये वयःश्रुताभ्यां परिणताः, स्थानानि-परिहारसेवाश्रयवस्तुनि ।

मू. (४४) वयछक्कं द कायछक्कं १२, अकणो १३ गिहिभायणं १४ ।

पलियंक १५ निसिङ्गा १६ य, सिणाणं १७ सोभवज्ञणं १८ ।

बृ. ‘प्रतषट्टकं’ महाप्रतानि रात्रिभोजनविरतिश्च ‘कायषट्टकं’ पृथिवीकायादि, अकल्पः-अकल्पनीयपिण्डशस्यावस्त्रपात्रस्यः पदार्थ, ‘गृहिभाजनं’ स्थात्यादि पर्यङ्गो-मञ्चकादिनिषधास्त्रिया सहासनं ‘स्नानं’ शरीरक्षालनं ‘शोभावर्जनं’ प्रतीतं ।

मू. (४५) आयारस्त णं भगवतो सचूलिआगस्त अद्वारस पयसहस्राइ पयग्नेण प० ।

बंभीरुणं लिकीए अद्वारसविहेलेखविहाणे प तं-बंभीजवणीलियादोसाऊरिआ खरोहिआ
खरसाविआ पहाराइया उच्चतरिआ अक्खरपुड्डिया भोगवयतां वेणतिया निष्ठइयो अंकलिवि
पणिअलिकी गंधव्वलिकी भूयलिवि आदंसलिकी माहेसरीलिकी दामिलिकी बोलिदिलिकी

अत्थिनत्थिष्पवायस्स एं पुन्वस्स अद्वारस वत्थु प० ।

धूमप्पभाए एं पुढ्वीए अद्वारसुतरं जोयणसवसहस्सं वाहल्लेणं प० ।

पोसासाढेसु एं मासेसु सइ उक्कोसेणं अद्वारस सागरोवमाइँठिई प० ।

असुरकुमाराणं देवाणं अत्थे गद्याणं अद्वारस पलिओवमाइँ ठिई प०, सोहम्मीसाणेसु
कण्णेसु अत्थेगइआणं देवाणं अद्वारस पलिओवमाइँ ठिई प०, सहस्सारे कण्णे देवाणं उक्कोसेणं
अद्वारस सागरोवमाइँ ठिई प०, आणए कण्णे देवाणं अत्थेगइयाणं जहब्रेणं अद्वारस सागरोवमाइँ
ठिई प० । जे देवा कालं सुकालं महाकालं अंजणं रिड्डिं सालं सगाणं दुमं महादुम विसालं सुसालं
पउमं पउमगुम्मं कुमुदं कुमुदगुम्मं नलिणं नलिणगुम्मं पुंडरीअं पुंडरीयगुम्मं सहस्सारवडिंसगं
विमाणं देवताए उववज्ञा तेसि एं देवाणं अद्वारस सागरोवमाइँ ठिई प० ते एं देवा एं अद्वारसेहिं
अद्वमासेहिं आणमंति वा पाणमंति वा ऊससंति वा नीससंति वा तेसि एं देवाणं अद्वारस-
वाससहस्सेहिं आहारडे समुप्पञ्जइ ।

संतेगइआ भवसिद्धिया जे अद्वारसहिं भवगगहणेहिं सिन्जिस्संति बुज्जिस्संति मुद्दिस्संति
परिनिव्वाइस्संति सब्बदुक्खाणमंतं करिस्संति ।

थृ. तथा 'आचारस्य' प्रथमाङ्गस्य सचूलिकाकस्य-चूडासमन्वितस्य, तस्य पिण्डैषणाद्याः
पद्य चूलाः द्वितीयश्रुतस्कन्धालिकाः स च नवब्रह्मचर्याभिधानाध्ययनात्मकप्रथमश्रुतस्कन्धरूपः,
तस्यैव घेदं पदप्रमाणं न चूलानां, यदाह-

॥ १ ॥ “नवबंभचेरमझओ अद्वारस पयसहस्रीओ वेओ ।

हवइ य सपंचचूलो बहुबहुतरओ पयगोण ॥ति

यद्य सचूलिकाकस्येति विशेषणं तत्स्य चूलिकासत्ताग्रतिपादनार्थ, न तु पदप्रमाणाभि-
धानार्थ, यतोऽवाचि नन्दीटीकाकृता । ‘अद्वारसपयसहस्साणि पुण पढ्मसुयखंधस्स नवबंभचेर-
मझयस्स पमाणं, विचित्तत्याणि य सुताणि गुरुवएसओ तेसि अत्थोजाणियब्बो’ति, पदसहस्राणीह
यत्रार्थोपलब्धिस्तत्पदं, ‘पदाग्रेण’-ति पदपरिमाणेनेति ।

तथा ‘बंभि’तिब्राह्मी-आदिदेवस्य भगवतोदुहिता ब्राह्मी वा-संखृतादिभेदवाणीतामाश्रित्य
तेनैव या दर्शिता अक्षरलेखनप्रक्रिया सा ब्राह्मीलिपि अतस्यस्या ब्राह्म्या लिपे: ‘ए’ मित्यलङ्कारे
लेखो-लेखनं तस्या विधानं-भेदो लेखविधानं प्रज्ञसं, तद्यथा-बंभीत्यादि, एतत्स्वरूपं न दृष्टिति
न दर्शितं ॥ तथा यद्योके यथास्ति यथा वा नास्ति अथवा स्याद्वादभिप्रायस्तत्तदेवास्ति नास्ति
वेत्येवं प्रवदंतीत्यस्तिनास्तिप्रवादं, तद्य चतुर्थं पूर्वं तस्य, तथा धूमप्रभा पद्मी अष्टादशोत्तरं
अष्टादशयोजन-सहाधिकमित्यर्थः, ‘वाहल्लेण’ पिण्डेन, ‘पोसासाढे’त्यादेरेवं योजना ।

आषाढ्मासे ‘सइ’ इति सकृदेकदा कर्कसइक्रन्तावित्यर्थः उल्कर्णेण-उल्कर्षतोऽष्टादशमुहूर्तो
दिवसो भवतः, षट्क्रिंशदधिकाइत्यर्थः, तथा पीषमासे सकृदिति-मकरसइक्रन्तौ रात्रिश्चैवंविधेति,
कालसुकालादीनि विशतिर्विमानानि ।

समवायः - १९

मू. (४६) एगूणवीसं नायज्जयणा पं० तं० ।

बृ. अर्थकोनविंशतितमस्थानं, तत्र स्थितिसूत्रेभ्यः पञ्च सूक्ताणि सुगमानि च, नवरं ज्ञातानि-दृष्टान्तास्तत्वातिपादकान्यध्ययनानि षष्ठाइग्मप्रथमश्रुतस्कन्धवर्तीनि ।

मू. (४७) उक्खितणाए संघाडे, अंडे कुम्हे अ सेलए ।

तुंबे अ रोहिणी मल्ली, मार्गंदी चंदिमाति असमे ।

मू. (४८) दावहृवे उदगणाए मंडुकं तेतलोइआ ।

नंदीफले अवरकंका आइने सुंसमा इअ ॥

अवरे अ पोण्डरीए नाए एगूणवी समे ।

बृ. 'उक्खिते'त्वादि सार्व रूपकद्वयम्, इदं च षष्ठाइग्माधिगमादवसेयमति ।

मू. (४९) जंबूदीवे णं दीवे सुरिआ उक्कोसेणं एगूणवीसं जोयणसयाइं उहूमहो तवयंति, सुक्केणं महग्नहे अवरेणं उदिए समाणे एगूणवीसं नक्खताइं समं घारं चरिता अवरेणं अत्थमणं उवागच्छइ ।

जंबूदीवस्स णं दीवस्स कलाओ एगूणवीसं छेअणाओ प०, एगूणवीसं तित्थयता अगारवासमज्ज्ञे वसिता मुँडे भविता णं अगाराओ अनगारिअं पब्बइआ ।

इमिसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइआणं नेरइआणं एगूणवीसं पलिओवमाइं ठिई प०, छट्टीए पुढवीए अत्थेगइआणं नेरइयाणं एगूणवीससागरोवमाइं ठिई प० ।

अमुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइआणं एगूणवीसं पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं एगूणवीसं पलिओवमाइं ठिई प०, आणयकप्पे अत्थेगइआणं देवाणं उक्कोसेणं एगूणवीससागरोवमाइं ठिई प०, पाणए कप्पे अत्थेगइआणं देवाणं जहवेणं एगूणवीस-सागरोवमाइं ठिई प० ॥ जे देवा आणतं पाणतं नतं विनतं धनं सुसिरं इंदं इंदोकंतं इंदुतरवडिसंगं विमाणं देवत्ताए उववक्त्रा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं एगूणवीससागरोवमाइं ठिई प० ते णं देवा एगूणवीसाए अछमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा उस्स संति वा नीससंति वा, तेसि णं देवाणं एगूणवीसाए वाससहस्तेहि आहारडे लमुप्यअइ ।

संतेगइआ भवसिद्धिया जीवा जे एगूणवीसाए भवग्नहणेहि सिज्जिस्संति बुज्जिस्संति मुच्चिस्संति परिनिव्वाइस्संति सब्बुक्खाणं जंतं करिस्संति ।

बृ. तथा 'जंबूदीवे णं' इत्यादौ भावना-सूर्यो स्वस्थानादुपरियोजनशतं तपतोऽधश्चाद्यदश शतानि, तत्र च समभूतलोऽदी भवन्ति, दश चापरविदेहे जगतीप्रत्यासन्नदेशे, जम्बूदीपापरविदेहे हि निम्नीभवत् क्षेत्रमन्तिमे विजयद्वारस्य देशे अधोलोकदेशमधिष्ठानिति, द्वीपान्तरसूर्यास्तुधर्व शतमधोऽदृशतानि, क्षेत्रस्य समत्वादिति, तथा शुक्रसूत्रे 'नक्खताइ' ति विभक्तिपरणामान्रक्षत्रैः समं सह घारं-चरणं चरित्वा-विधायेति ।

तथा 'कलाओ'ति 'पंचसाए छब्बीसे छब्ब कलावित्यहं भरहवास' मिलादेषु जम्बूदीपगणितेषु या: कला उच्चन्ते ता योजनस्यैकोनविंशतिभागच्छेदनाः एकोनविंशतिभागरूपा इति भावः ।

‘अग्रारमज्जे वसित्त’सि अगारं-गेहं अधिकं-आधिकयेन चिरकालं राज्यपरिपालनतः आ-मर्यादया नीत्या वसित्वा-उषित्वा तत्र वासं विधायेति, आध्येष्टया प्रव्रजिताः, शेषास्तु पच्च कुमारभाव एवेत्याह च ।

॥ १ ॥ “वीरं अरिहुनेमि पासं मङ्ग्लं च वासुपुञ्जं च ।
एए भोदूण जिने अवसेसा आसि रायाणे ॥

समवायः - १९ समाप्तः

समवायः - २०

मू. (५०) वीसं असमाहिठाणा प० तं० - दबदवघारि यावि भवइ अपमज्जियचारि आवि भवइ दुप्पमज्जियचारि आवि भवइ अतिरितसञ्जासणिए रातिणिअपरिभासी थेरोवघाइए भूओवघाइए संजलणे कोहणे पिट्ठुमंसिए अभिकखणं २ ओहारइत्ता भवइ नवाणं अधिकरणाणं अनुप्पत्राणं उप्पाएत्ता भवइ पोराणाणं अधिकरणाणं खामिअविउसविआणं पुणोदीरेता भवइ ससरक्खपाणिपाए अकालसञ्जायकारए यावि भवइ कलहकरे सद्वकरे झांझकरे सूरप्पमाणभोई एसणाऽसमिते आवि भवइ ।

मुणिसुब्बए णं अरहा वीसं घण्डुं उहुं उच्चतेणं होत्या ।

सब्बेविअ णं घनोदही वीसं जोयणसहस्राइं बाहल्लेणं प० ।

पाणयस्स णं देविंदस्स देवरज्ञो वीसं सामाणिअसाहस्रीओ प० ।

नपुंसयवेयणिऊस्स णं कम्पस्स वीसं सागरोवमकोडाकोडीओ बंधओ बंधठिई प० ।

पच्चक्खाणस्स णं पुव्वस्स वीसं वत्थू ।

उस्सप्पिणिओस्सप्पिणिमंडले वीसं सागरोवमकोडाकोडीओ कालो प० ।

इमीसे णं रयणप्पमाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं वीसं पलिओवमाइं ठिई प, छट्टीए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं वीसं सागरोवमाइं ठिई प० ।

असुरक्षुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं वीसं पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु अत्थेगइयाणं देवाणं वीसं पलिओवमाइं ठिई प०, पाणते कप्पे देवाणं उक्कोसेणं वीसं सागरोवमाइं ठिई प०, आरणे कप्पे देवाणं जहन्नेणं वीसं सागरोवमाइं ठिई प० ।

जे देवा सायं विसायं सुविसायं सिद्धत्यं उप्पलं भित्तिलं तिगिच्छं दिसासोवत्त्वियं पलंबं रुइलं पुफ्कं सुपुफ्कं पुफ्कावतं पुफ्कपर्म पुफ्ककंतं पुफ्कवत्रं पुफ्कलेसं पुफ्कज्ञयं पुफ्कसिंगं पुफ्कसिद्धं पुफ्कतरवडिसंगं विमाणं देवत्ताए उबवत्रा तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं वीसं सागरोवमाइं ठिई प०, ते णं देवा वीसाए अद्वमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा उस्ससंति वा नीससंति वा, तेसि णं देवाणं वीसाए वाससहस्रेहिं आहारडे समुप्पञ्जः ।

संतेगइआ भवसिद्धिआ जीवाजे वीसाए भवगगहणोहिं सिद्धिसंति तु सिद्धिसंति मुविसंति परिनिव्वाइसंति आहारडे सब्बदुक्खाणमंतं करिसंति ।

बृ. अथ विंशतिमस्थाने किञ्चिलिख्यते, तत्र स्थिसूत्रेभ्योऽवक् सस सूत्राणि ।

तत्र समाधानं समाधि-चेतसः स्वास्थ्यं मोक्षमार्गोऽवस्थानमित्यर्थः न समाधिरसमाधिस्तस्या:

स्थानानि-आश्रयभेदाः पर्याया वा असामाधिस्थानानि, तत्र 'दधदवचारि'ति यो हि द्रुतं द्रुतं चरति-गच्छति सोऽनुकरणशब्दतो दवदवचारीत्युच्यते, चार्पात्युत्तरसमाधिस्थानापेक्षया समुच्चयार्थः, भवतीति प्रसिद्धं स च द्रुतं द्रुतं संयमात्मनिरपेक्षो ब्रजग्रामानं प्रपतनादिभिरसमाधी योजयति अस्यांश्च सत्त्वान् धन्वसमाधीयोजयति, सत्त्ववधजनितेन च कर्मणा परलोकेऽप्यात्मान-मसमाधीयोजयति, अतोद्रुतगन्तुत्वमसमाधिकारणत्वादसामाधिस्थानम्, एवमन्यत्रापि यथायोग-भवसेयं १, तथा अप्रमाणितचारी २ दुष्टमाणितचारी च ३ स्थानानेषोदनत्वगवर्तनादिष्वात्मादिविराधनां लभते, तथाऽतिरिक्ता-अतिप्रमाणा शब्द्या-वसतिरासनाना च-पीठकादीनि यस्य सन्ति सोऽति-रिक्तशब्द्यासनिकः, स च अतिरिक्तायां शब्द्यार्थां घड्यशालादिरूपायामन्येऽपि कार्पटिकादय आवसन्ति इति तैः सहाधिकरणसम्बादादात्मपरावसमाधीयोजयतीति, एवमासनाधिकयेनापि वाच्यमिति ४, तथा 'रालिकपरीभाषी' आचायादिपूज्यपुरुषपराभवकारी, स चात्मानमन्यांश्च- समाधीयोजयत्येव ५।

तथा स्थविरा-आचायादिगुरवः तानाद्यारदोषेण शीलदोषेण च ज्ञानादिभिर्वौपहन्तीत्येवंशीलः स एव चेति स्थविरोपघातिकः ६, तथा मूतानि-एकेन्द्रियास्ताननर्थत उपहन्तीति भूतोपघातिकः ७, तथा सञ्जवलतीति सञ्जवलनः-प्रतिक्षणरोषणः ८, तथा क्रोधनः-सकृदं क्रुद्धोऽत्यन्तक्रुद्धो भवति ९, तथा पृष्ठिमांसाशिकः-पराङ्मुखस्य परस्यावर्णवादकारी १०।

अभिक्खणं अभिक्खणं ओहारयित्ति अभीक्षणमभीक्षणवधारयिता-शङ्कितस्यास्यार्थस्य निशङ्कितस्यैवमेवायमित्येवं वक्ता, अथवाऽवहारयिता-परगुणानामपहारकारी, यथा आदासादिकमपि परं भणति-दासस्त्वं चौरस्त्वमित्यादि ११, तथाऽधिकरणानां-कलहानां यन्नादीनां वैत्यादयिता १२, 'पोराणाणं' तिपुरातनानां कलहानां क्षमितव्यवशमितानां-मर्हितत्वेनोपशान्तानां पुनरुदीरयिता भवति १३, तथा 'सरजस्कपाणिपादो' यः सचेतनादिरजोगुण्डितेन हस्तेन दीयमानां भिक्षां गृह्णति, तथा योऽस्थण्डिलादेः स्थण्डिलादी सङ्क्रामन्न पादी प्रामाण्यं अथवा यस्तथाविधे कारणे सचित्तादिपृथिव्यां कल्पादिनाऽनन्तरितायामासनादि करोति स सरजस्कपाणिपाद इति १४। तथा अकालस्वाध्यायादिकारकः प्रतीतः १५,

तथा 'कलहकरः' कलहेतुभूतकर्तव्यकारी १६, तथा 'शब्दकरः' रत्नी महताशब्देनोल्लाप-स्वाध्यायादिकारको गृहस्थभाषामाषको वा १७, तथा 'झज्जाकरो' येन येन गणस्य भेदो भवति तत्त्वकरो, येन वागणस्य मनोऽुखं समुत्पद्यते तदभाषी १८, तथा 'सूप्रमाणभोजी' सूर्योदयादस्यमयं यावदशनपानाद्यभ्यवहारी १९, एषणाऽसमितश्चापि भवति-अनेषणां न परिहरति, प्रेरितश्चासौ साधुभि कलहायते, तथाऽनेषणीयमपरिहरन् जीवोपरोधे वर्तते, एवं चात्मपरवोरसमाधिकरणादसमाधिस्थानमिदं विशतितमिति २०।

तथा धनोदध्यः-सप्तपृथिवीप्रतिष्ठानभूताः, सामानिकाः-इन्द्रसमानरूपः साहस्यः-सहस्राणि, बन्धतो-बन्धसमयादारभ्य बन्धस्थितिः स्थितिबन्ध इत्यर्थः।

प्रत्याख्याननामकं पूर्वं नवमं, सातादीनि चैकविंशतिर्विमाननामनीति ।

समवायः-२० समाप्तः

मुनि दीपरलसागरेण संशोधिता सम्पादिता अभयदेवसूरि विरचिता
समवायाङ्गे विंशतितम् समवायस्य टीका परिसमाप्ता ।

समवायः-२९

मू. (५१) एकवीसं सबला पव्रत्ता, तंजहा-हत्यकम्यं करेमाणे सबले मेहुणं पडिसेवमाणे सबले राइभोअणं भुंजमाणे सबले आहाकम्यं भुंजमाणे सबले सागारियं पिंडं भुंजमाणे सबले उद्देसियं कीयं आहटु दिजमाणं भुंजमाणे सबले अभिक्खयं पडियाइक्खेता यं भुंजमाणे सबले अंतो छण्हं मासाणं गणाओ गणं संकममाणे सबले अंतो मासस्स तओ दगलेवे करेमाणे सबले अंतो मासस्स तओ मार्झठाणे सेवमाणे सबले रायपिंडं भुंजमाणे सबले ।

आउहिआए पाणाइवायं करेमाणे सबले आउहिआए मुसावायं बदमाणे सबले आउहिआए अदिनादाणं गिण्हमाणे सबले आउहिआए अनंतरहिआए पुढवीए ठाणं वा निसीहियं वा चेतेमाणे सबले एवं आउहिआ चित्तमंताए पुढवीए एवं आउहिआ चित्तमंताए तिलाए कोलावासंति वा दारुए ठाणं वा सिञ्जं वा निसीहियं वा चेतेमाणे सबले जीवपइहिए सपाणे सबीए सहरिए सउतिहे पणगदगमहीमकडासंताणए तहप्पगारे ठाणं वा सिञ्जं वा निसीहियं वा चेतेमाणे सबले आउहिआए भूलभोअणं वा कंदभोअणं वा तयाभोयणं वा पवालभोयणं वा पुष्कभोयणं वा फलभोयणं हरियभोयणं वा भुंजमाणे सबले अंतो संबच्छरस्स दस दगलेवे करेमाणे सबले अंतो संबच्छरस्स दस माइठाणाइ सेवमाणे सबले अभिक्खयं २ सीतोदयवियडवग्धारियपाणिणा असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पडिगाहिता भुंजमाणे सबले ।

निअहिबादरस्स यं खवितसत्तयस्स मोहणिजस्स कम्यस्स कम्यांसा संतकम्या प० तं० अपघ्यक्खाणकसाए कोहे अपघ्यक्खाणकसाए माणे अपघ्यक्खाणकसाए माया अपघ्यक्खाणकसाए लोभे पघ्यक्खाणावरणकसाए कोहे पघ्यक्खाणावरणकसाए माणए पघ्यक्खाणावरणकसाए माया पघ्यक्खाणावरणकसाए लोभे इस्थिवेदे पुंवेदे नपुंवेदे हासे अरति एति भय सोग दुगुंछा ।

एकमेकाए यं ओसप्पिणीए पंचमछड्हाओ समाओ एकवीसं एकवीसं वाससहस्राइ कालेण प० तं० दूसमा दुसमदूसमा, एगमेगाए यं उस्सप्पिणीए पढमविति आओ समाओ एकवीसं एकवीसं वाससहस्राइ कालेण प० तं० दूसमदूसमाए दूसमाए य ।

इमीते यं रथणप्पभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं एकवीसपलिओवमाइं ठिई प०, छड्हाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं एकवीसं सागरोवमाइं ठिई प० ।

असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं एगवीसपलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्यीसाणेषु कष्येषु अत्थेगइयाणं देवाणं एकवीसं पलिओवमाइं ठिई प०, आरणे कष्ये देवाणं उक्तोत्तेणं एकवीसं सागरोवमाइं ठिई प०, अच्छुते कष्ये देवाणं जहन्नेणं एकवीसं सागरोवमाइं ठिई प० ।

जे देवा सिरिवच्छंसिरिदामकंडं मलं किंदृं चावोन्नतं अरब्रवडिंसगं विमाणं देवताए उववग्रा तेसि यं देवाणं एकवीसं सागरोवमाइं ठिई प०, ते यं देवा एकवीसाए अखुमासाणं आणमांति वा पाणमांति वा उस्ससंति वा नीससंति वा, तेसि यं देवा एकवीसाए वाससहस्रेहिं आहारडे समुप्तज्ञइ संतेगइया भवसिष्ठिआ जीवा जे एकवीसाए भवगगहणेहि सिज्जिस्सति वुज्जिस्सति

मुच्चिसंति परिनिव्वाइसंति सब्बदुक्खाणमंतं करिसंति ।

बृ. अथैकविंशतिमस्थानकं, तत्र चलारि सूत्राणि स्थितिसूत्रैर्विना सुगमानि ।

नदरं शब्दलं-कर्वुरं द्यारित्रं द्यैः क्रियादिशेषैर्भवति ते शब्दलास्ताद्योगात्साध्वोऽपि, ते एवं-
तत्र हस्तकर्म-वेदविकारविशेषं कुर्वन्तु पलक्षणत्वात्करत्यन् वा शब्दो भवत्येकः १ एवं मैथुनं
प्रतिसेवमानोऽतिक्रमादिभिस्त्रभिः प्रकारैः २ तथा रत्रिभोजनं दिवागृहीतं दिवामुक्तमित्यादि-
मिश्चतुर्भिर्भज्ञकैरतिक्रमादिभिद्य भुआनः ३ तथा आधाकर्म ४ सागारिकः-स्थानदाता तत्पिण्डं ५
औदेशिकं क्रीतमाहत्य दीयमानं भुआनः उपलक्षणत्वात्याभिद्वाच्छेदानिसृष्ट्यहणमपीह
द्रष्टव्यमिति ६, यावत्करणोपालपदान्येवमर्थतोऽवगत्तव्यानि, अभीक्षणं २ प्रत्याख्यायाशनादि
भुआनः ७ अन्तः षष्ठां मासानामेकतो गणाद्वयमन्य सङ्क्रामन् ८ अन्तमासस्य त्रीनुदकलेपान्
कुर्वन्, उदकलेपश्चनाभिप्रमाणजलावगाहमिति, ९, अन्तमासस्य त्रीणिमायास्थानानि, स्थानमिति-
भेदः १० ।

राजपिण्डं भुआनः ११, आकुट्या प्राणातिपातं कुर्वन्, उपेत्य पृथिव्यादिकं हिंसत्रित्यर्थः
१२, आकुट्या मृषावादं वदन् १३, अदत्तादानं गृहणन् १४, आकुट्यैवानन्तर्हितायां पृथिव्यां
स्थानं वा नैषेधिकं वा चेतयन् कायोत्सर्गं स्वाध्यायभूमिं वा कुर्वत्रित्यर्थ १५ एवमाकुट्या
सस्निग्धसरजस्कायां पृथिव्यां सचित्तवत्यां शिलायां लेष्टी वा कोलावासे दार्हणि, लोका-धुणाः
तेषाम् वादः १६ अन्यस्मिन्श्च तथाप्तक्तारे मणाणे सर्वेजाती स्थानादि कुर्वन् १७ आकुट्या
मूलकन्दाति भुआनः १८ अन्तः संवत्सरस्य दशोदशलेपान् कुर्वन् १९ तथाऽन्तः संवत्सरस्य दश
मायास्थानानि च २० तथा अभीक्षणं-पौनः पुन्येन शीतोदकलक्षणं यद्विकटं-जलं तेन व्यापारितो-
व्याप्तो यः पाणि-हस्तः स तथा तेनाशनं प्रगृह्य भुआनः शब्दः इत्येकविंशतिमः २१ ।

तथा निवृत्तिवादरस्य-अपूर्वकरणस्याद्यमगुणस्थानवर्तिन्द्रित्यर्थः, यं वाक्यालङ्घारे, क्षीणं
साम्प्रकम्-अनन्तानुवन्धिचतुष्यदर्शनत्रयलक्षणं यस्य स तथा ।

तस्य मोहनीयस्य कर्मणः एकविंशति कर्मांशा-अप्रत्याख्यानादिकषायद्वादशनो-
कषायनवकरूपा उत्तरप्रकृतयः सत्कर्म-सत्तावस्थं कर्म प्रज्ञाप्तमिति ।

तथा श्रीवत्सं श्रीदामगण्डं माल्यं कृष्टिं चापोक्तं आरण्यवतं सकं चेति षड् विमाननामार्नीति

समवायः-२९ समाप्तः

समवायः-२२

मृ. (५२) वावीसं परीसहा प० त० - दिग्गिंगछापरीसहे पिवासापरीसहे सीतपरीसहे उसिण-
परीसहे दंसमसगपरीसहे अचेलपरीसहे अइपरीहे इत्थीपरीसहे चरिआपरीसहे निसीहियापरीसहे
सिज्जापरीसहे अक्कोसपरीसहे वहपरीसहे । जायणा परीसहे अलाम परीसहे रोग परीसहे तणफास
परीसहे जल्लपरीसहे सक्कारपुरकार परीसहे पत्रा परीसहे अन्नाण परीसहे दंसण परीसहे ।

दिह्विवायस्त यं वावीसं छिन्नछेषणइयाइं ससमयसुतपरिवाडीए वावीसं सुताइं अछिन्न-
छेषणइयाइं आजीवियसुतपरिवाडीए वावीसं सुताइं तिकणइयाइं तेरासिअसुतपरिवाडीए वावीसं
सुताइं चउक्कणइयाइं समयसुतपरिवाडीए ।

बावीसविहे पोग्गलपरिणामेप तं कालवन्नपरिणामे नीलवन्नपरिणामेलोहियवन्न- परिणामे नालिद्वयवन्नपरिणामे सुकिलवन्नपरिणामे सुविगंधपरिणामे दुष्मिगंधपरिणामे तितरस- परिणामे कडुयरसपरिणामे कसायरसपरिणामे अंबिलरसपरिणामे महररसपरिणामे कक्खडफास- परिणामे मउयफासपरिणामे गुरुफासपरिणामे लहुफासपरिणामे सीतफासपरिणामे उसिणफास- परिणामे निराजसपरिणामे तुकड रातर्डियामे लगुहुलनहुरिणामे गुरुलहुफासपरिणामे

इमीसे एं रथणप्पभाए पुढवीए अत्येगइयाणं नेइयाणं बावीसं पलिओवमाइं ठिई प०, छ्डीए पुढवीए उक्कोसेणं बावीसं सागरोवमाइं ठिई प०, अहेसतमाए पुढवीए अत्येगइयाणं नेइयाणं जहज्ञेणं बावीसं सागरोवमाइं ठिई प० ।

असुरकुपाराणं देवाणं अत्येगइयाणं बावीसं पलिओवमाइं ठिई प० सोहमीसाणेसु कप्पेसु अत्येगइयाणं देवाणं बावीसं पलिओवमाइं ठिई प०॥ जे देवा महियं विसूहियं विमलं पभासं वणमालं अद्युतवडिंसगं विमाणं देवताए उववन्ना तेसि एं देवाणं उक्कोसेणं बावीसं सागरोवमाइं ठिई प०, ते एं देवा एं बावीसाए अद्वमासएणं आणमंति वा पाणमंति वा उस्ससंति वा नीससंति वा, तेसि एं देवाणं बावीस वाससहस्रेहि आहारद्वे समुप्पङ्गइ ।

संतेगइया भवसिद्धिया जीदा जे बावीसं भवगग्हणेहिं सिञ्जिस्संति बुञ्जिस्संति मुच्चिस्संति परिनिव्वाइस्संति सव्वदुक्खाणमंतं करिस्संति ।

बृ. द्वाविंशतितमं तु स्थानं प्रसिद्धार्थमेव, नवरं सूत्राणि षट् स्थितेरवाक् ।

तत्र मार्गाच्यवननिर्जरार्थं परिषब्दन्ते इति परीषहाः, 'दिर्गिष्ठ'ति बुभुक्षा सैव परीषहो दिगिज्ञपरीषह इति, सहनं चास्य मर्यादानुलङ्घनेन, एवमन्यत्रापि १, तथा पिपासा-तृद् २ शीतोष्णो प्रतीते ३-४ तथा दंशाश्च मशकाश्च दंशमशका उभयेऽप्येते चतुरिन्द्रिया महत्त्वा महत्त्वकृतश्चैषां, विशेषोऽथवा दंशो-दंशनं भक्षणमित्यर्थ, तत्रधाना मशका दंशमशकाः, एते च यूकामल्कुणमल्कोटकमक्षिकादीनामुपलक्षणमिति ५ तथा चेलानां-वस्त्राणां बहुधनवीनावदात् सुप्रभाणानां सर्वेषां वाऽभावः अचेलत्वमित्यर्थ ६ अरति मानसो विकारः ७ स्त्री प्रतीता ८ 'चर्या' ग्रामादिष्वनियतविहारित्वं ९ 'नैषेधिकी' सोपद्रवेतरा च स्वाध्यायभूमि १० 'शत्या' मनोज्ञाम- नोज्ञावसति संस्तारको वा ११ ।

'आक्रोशो' दुर्बचनं १२ 'वधो' यष्ट्यादिताडनं १३ 'याचना' भिक्षणं तथाविधे प्रयोजने मार्गणं वा १४ अलाभरोगौ प्रतीती १५ तृणस्पर्शं संस्तारकाभावे तृणेषु शयनार्थ १७ 'जालः' शरीवस्त्रादिमलः १८ सत्कारपुरुस्कारौ घ वस्त्रादिपूजनाभ्युत्यानादिसंपादनेन सत्कारेण वा पुरस्करणं-सन्माननं सत्कारपुरस्कारः १९ ज्ञानं-सामान्येन मत्यादि क्वचिदज्ञानमिति श्रूपते २० दर्शनं सम्प्रदर्शनं, सहनं चास्य क्रियादिवादिनां विचित्रमतश्चवणेऽपि निश्चलवित्ततया धारणं २१ 'प्रज्ञा' स्वयं विमर्शपूर्वको वस्तुपरिच्छेदो मतिज्ञानविशेषप्रूत इति २२ ।

'दृष्टिवादो' द्वादशाङ्गः, स च पच्चाधा-परिकर्म १ सूत्र २ पूर्वगत ३ प्रयमानुदोग ४ चूलिका ५ भेदात्, तत्र 'दृष्टिवादस्य द्वितीये प्रस्थाने द्वाविंशति सूत्राणि, तत्र द्रव्यपर्यायनवाद्यर्थसूत्रनात् सूत्राणि, 'छिन्नस्त्रेयणइयाइं' ति इह यो नयः सूत्रं छिन्नं छेदेनेच्छति स छिन्नस्त्रेदन्तः यथा 'धम्मो मंगलमुक्तिं' मित्यादिलोकः सूत्रार्थतः छेदनयस्थितो न द्वितीयादिश्लोकानपेक्षते, इत्येवं यानि

सूत्राणि छिन्नछेदनयवन्ति तानि छिन्नछेदनयिकानि, तानि च स्वसमया-जिनमताथिता या सूत्राणां परिपाटि-पद्धतिस्तस्यां स्वसमयपरिपाट्यां भवन्तीति, तथा ‘अछिन्नचेष्यणइयाईं’ ति इह यो नयः सूत्रमचित्तं छेदेनेव्यतिं सोऽचिन्नछेदनयो ।

यथा ‘धम्मो मंगलमुक्तिङ्गु’ मित्यादिश्लोकोऽधीरो द्वितीयादिश्लोकमपेक्षमाण इत्येवं यान्यचिन्नछेदनयवन्ति तान्यछिन्नछेदनिकानि ताना चाऽऽजीविकसूत्रपरिपाट्यां-गोशाल-कमतप्रतिबद्धसूत्रपद्धत्यांतया वा भवन्ति, अक्षररचनाविभागस्थितान्यर्थतोऽन्योऽन्यंप्रेक्षमाणानि भवन्तीति गाहना, तथा ‘तिकागङ्गाद्याद्’ ति नयचिन्नागित्याद् चिन्नत्वते यानि तानि नयचिक्वन्तीति त्रिकनयिकानीत्युज्यन्ते, ‘त्रैराशिकसूत्रपरिपाट्या’ इह त्रैराशिका गोशालकमतानुसारिणोऽभिधीयन्ते, यस्माते सर्वं च्यात्मकमिच्छन्ति, तदथा-जीवोऽजीवो जीवाजीवश्चेति, तथा लोकोऽलोको लोकालोकश्चेत्यादि, नयचिन्तायामपि ते त्रिविधनयमिच्छन्ति, तदथाद्रव्यास्तिकः पर्यायास्तिकः उभयास्तिकश्चेति, एतदेव नयव्यवहारत्रजूसूत्राः शब्दादित्रयं चैक एवेति घत्वारो नया इति, ‘स्वसमये’ त्वादि तथैवेति ।

तथा पुढ़गलानाम-अण्वादीनां परिणामो-धर्मः पुढ़गलपरिणामः, स च वर्णपद्मकगन्ध-द्वयरस- पद्मस्पर्शाष्टभेदाद्विशतिथा, तथा गुरुलघुरुलघु इति भेदद्वयक्षेपाद् द्विविशति, तत्र गुरुलघु द्रव्यं यत्तिर्यग्मामि वाट्यादि अगुरुलघुर्यत्स्थिरं सिद्धक्षेत्रं घण्टाकारव्यवस्थितज्योतिष्ठविमानादीति तथा महितादीनि षड् विमाननामानि ।

समवायः-२२ समाप्तः

समवायः-२३

पू. (५३) तेवीसं सुयगडज्ञयणा प०, तं०-समए वेतालिए उवसग्गपरिज्ञा थीपरिवा नरयविभत्ती महावीरथुई कुसीलपरिभासिए विरिए धम्मे समाही मग्गे समोसरणे आहतहिए गंधे जमईए गाथा पुँडरीए किरियाठाणा आहारपरिज्ञा अपद्मकखाणकिरिआ अणगारसुयं अद्विजं नालंदिझं ।

जंबुदीवे णं दीवे भारहे वासे इमीसे णं ओसप्पिणीए तेवीसाए जिणाणं सूरुग्गमण्णमुहुत्तसि केवलवरनाणदंसणे समुप्पन्ने, जंबुदीवे णं दीवे इमीसे णं ओसप्पिणीए तेवीसं तित्खकरा पुव्वभवे एकारसंगिणो होत्था तं० -अजित संभव अभिनंदण सुमई जाव पासो वद्धमाणो य, उसभे णं अरहा कोसलिए चोदसपुव्वी होत्था, जंबुदीवे णं दीवे इमीसे ओसप्पिणीए तेवीसं तित्खकरा पुव्वभवे मंडलिरायाणो होत्था तं० -अजित संभव अभिनंदन जाव पासो वद्धमाणो य, उसभे णं अरहा कोसलिए पुव्वभवे चक्रवटी होत्था ।

इमीसे णं रथणप्पभाए पुढवीए अत्येगइयाणं नेरइयाणं तेवीसं पलिओवमाईं ठिईं प०, अहेसत्तमाए णं पुढवीए अत्येगइयाणं नेरइयाणं तेवीसं सागरोवमाईं ठिईं प० ।

असुरकुमाराणं देवाणं अत्येगइयाणं तेवीसं पलिओवमाइं ठिईप, सोहम्मीसाणाणं देवाणं अत्येगइयाणं तेवीसं पलिओवमाइं ठिईप, हेड्हिमज्जिमगेविज्ञाणं देवाणं जहन्नेणं तेवीसं सागरोवमाइं ठिईप, जे देवा हेड्हिमगेवेज्ञयविमाणेसु देवत्ताए उववन्ना तेसि णं देवाणं उक्षोसेणं तेवीसं सागरोवमाइं ठिईप ।

ते णं देवा तेवीसाए अद्भुमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा उससंति वा नीससंति वा, तेसि णं देवाणं तेवीसाए वाससहस्रोहि आहारड्हे समुप्पञ्ज ।

संतेगइआ भवसिद्धिया जीवा जे तेवीसाए भवगगहणोहि सिज्जिस्संति बुज्जिस्संति मुघिस्संति परिनिव्वाइस्संति सव्वदुक्खाणमतं करिस्तांते ।

सम्बायः-२३ समाप्तः

सम्बायः-२४

ऋपोविंशतिस्थानकं सुगम्भेव, नवरं चत्वारि सूत्राणि अर्वाक् स्थितिसूत्रेभ्यः, तत्र सूत्र कृताङ्गस्य प्रथमे श्रुतस्कन्धे षोडशाध्ययनानि द्वितीये सप्त, तेषां चान्वर्धस्तदधिगमाधिगम्य इति

मृ. (५४) चउच्चीसं देवाहिदेवा पतं-उसभअजितसंभवाभिनंदनसुमहपउमप्यहसुपास-
वंदप्यहसुविधिसीअलसिङ्गंसवासुपुञ्जविमलअणंतधम्बसंतिकुंथुअरमळीमुणिसुव्वय नमि-
नेमीपासवद्धमाणा । चुक्लहिमवंतं सिहरीणं वासहरपव्वयाणं जीवाओ चउच्चीसं चउच्चीसं
जोयणसहस्राइ नवबतीसे जोयणसए एगं अडुत्तीसइभागं जोयणस्स किंचविसेसाहिआओ
आयामेणं प० ।

चउच्चीसं देवठाणा सईदया प०, सेसा अहमिंदा अनिंदा अपुरोहिआ, उत्तरायणगते णं
सूरिए चउच्चीसंगुलिए पोरिसीछायं निव्वतइत्ता णं निअट्टति ।

गंगासिंधूओणं महानदीओ पवाहे सातिरेगेणं चउच्चीसं कोसे वित्यारेणं प०, रतारत्तवतीओ
णं महानदीओ पवाहे सातिरेगे चउच्चीसं कोसे वित्यारेणं पत्रता ।

इमीसे णं रयणप्यभाए पुढवीए अत्ये चउच्चीसं पलिओवमाइं अहेसत्तमाए पुढवीए
अत्येगइयाणं नेरइयाणं चउच्चीसं सागरोवमाइं ठिईप० ।

असुरकुमाराणं देवाणं अत्येगइयाणं चउच्चीसं पलिओवमाइं ठिईप०, सोहम्मीसाणे णं
देवाणं अत्येगइयाणं चउच्चीसं पलिओवमाइं ठिईप०, हेड्हिमउवरिमगेवेज्ञाणं देवाणं जहन्नेणं
चउच्चीसं सागरोवमाइं ठिईप०, जे देवा हेड्हिमज्जिमगेवेज्ञयविमाणेसु देवत्ताए उववन्ना तेसि
णं देवाणं उक्षोसेणं चउच्चीसं सागरोवमाइं ठिईप० ।

ते णं देवा चउच्चीसाए अद्भुमासाणं आणमंति वा पाणमंति वा उससंति वा नीससंति वा,
तेसि णं देवाणं चउच्चीसाए वाससहस्रोहि आहारड्हे समुप्पञ्ज ।

संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे चउच्चीसाए भवगगहणोहि सिज्जिस्संति बुज्जिस्संति
मुघिस्संति परिनिव्वाइस्संति सव्वदुक्खाणमतं करिस्तांति ।

मृ. चतुर्विंशतिस्थानके षट् सूत्राणि स्थितेः प्राक्, सुगमानि च, नवरं देवानाम्-इन्द्रादी-
नाभधिकादेवा: पूज्यत्वादेवाधिदेवा इति, तथा 'जीवओ'ति जम्बूद्वीपलक्षणवृत्तक्षेत्रस्य वर्षणां

वर्षधराणां क्रज्जी सीमा जीवोच्यते, आरोपितज्याधनुर्जीवाकल्पत्वात्, तयोश्च लघुहिमवच्छि-
खरिसत्क्षयोः प्रभाणं २४९३२ अष्टविंशतद्भागश्च योजनस्य किञ्चिद्दिशेषाधिकः, अत्र गाथा -

॥ १ ॥ ‘चउवीस सहस्राइं नव य सए जोयणाण बत्तीसे ।

चुल्हिमवंतजीवा आयामेण कलद्धं च ॥

कलार्द्धमिति-एकोनविंशतिभागस्यार्द्धं, तद्याएत्रिंशतद्भाग एव भवतीति ।

चतुर्विंशतिर्देवस्थानानि-देवभेदाः, दश भवनपतीनां, अष्टी व्यन्तराणां, पञ्च ज्योतिष्कानां,
एकं कल्पोपपत्रवैमानिकानां, एवं चतुर्विंशति, सेन्द्राधि चमरेन्द्राधिडितानि, शेषाणि च
ग्रीवेयकानुतरसुरलक्षणानि अहं अहं इत्येवमिन्द्रा येषु तान्यमिन्द्राणि, प्रत्यात्मेन्द्रकाणीत्यर्थः ।

अत एव अनिन्द्राणि-अविद्यमाननायकानि अपुरोहितानि-अविद्यमानशान्तिकर्मकारीणि,
उपलक्षणपरत्वादस्याविद्यमानसेवकजनानीति, तथोत्तरायणगतः-सर्वाभ्यन्तरमण्डलप्रविष्टः
सूर्यकक्षसंडक्रान्तेदिन इत्यर्थः ।

चतुर्विंशत्यहूलिकां पीरुष्यां-प्रहरे भवा छाया पीरुषीया तो छाया हस्तप्रमाणशङ्कोरिति
गम्यते, ‘निर्वर्त्य’ कृत्याणं वाक्यालङ्कारे ‘निवर्तते’ सर्वाभ्यन्तरमण्डलात् द्वितीयमण्डलमागच्छति,
आह च-‘आसाढ्मासे दुपये’ त्यादि ।

‘पहव’ इति यतः स्थानात्रदी प्रवहति-बोद्धुं प्रवत्तते, स च पद्महदात्तोरणेन निर्गम इह
सम्भाव्यते, न पुनर्योऽन्यत्र प्रवहशब्देन मकसुखप्रणालनिर्गमः प्रपातकुण्डनिर्गमो वा विवक्षितः,
तत्र हि जंबूद्धीप्रज्ञासयामिह च पञ्चविंशतिक्रोशप्रमाणा गङ्गादिनद्यो विस्तारतोऽभिहिताः ।

समवायः-२४ समाप्तः

समवायः-२५

मू. (५५) पुरिमपच्छिमगाणं तित्यगरणं पंचजामस्स पणवीसं भावणाओ पन्नता, तं०-
इरिआसमिई मणगुत्ती वयगुत्ती आलोयभायणभोयणं आदानमंडमतनिकखेवणासमिई ५
अणुवीतिभासणया कोहविवेगे लोभविवेगे भयविवेगे हासविवेगे ५ उग्गहअणुश्ववणया
उग्गहसीमजाणणया सयमेव उग्गहं अणुगिण्हणया साहम्भियउग्गहं अणुत्रविय परिभुजणया
साहारणभतपाणं अणुत्रविय पडिभुजणया ५ इत्थीपसुपंडगसंसत्तगसयणासणवज्ञणया इत्थीकह-
विवज्ञणया इत्थीणं इंदियाणमालोयणवज्ञणया पुञ्चरवपुञ्चकीलिआणं अणुसरणया
पणीताहारविवज्ञणया ५ सोङ्दियरागोवरई चकिंखदियरागोवरई धाणिदियरागोवरई जिक्खिदियरा-
गोवरई फासिंदियरागोवरई ५ ।

मल्ली यं अरहा पणवीसं धणु उहुं उच्चतेणं होत्था, सव्येवि दीहवेयहृपव्यया पणवीसं
जोयणाणि उहुं उच्चतेणं ५० पणवीसं पणवीसं गाऊआणि उच्चित्तेणं ५०, दोषाए यं पुढवीए
पणवीसं निरयावाससवसहस्ता ५० ।

आयारस्त यं भगवओ सबूलिआयस्स पणवीसं अज्जयणा ५० तं० ।

कृ. पञ्चविंशतिस्थानकमपि सुबोधं, नवरमिह स्थितेर्वाग्नव सूत्राणि, तत्र ‘पंचजामस्ति
पञ्चानां यामानां-महाव्रतानां समाहारः पञ्चयामं तस्य ‘भावणाओ’ति ग्राणातिपातादि-

निवृत्तिलक्षणमहाब्रतसंरक्षणाय भाव्यन्ते इति भावनास्ताश्च प्रतिमहाब्रतं पद्म पञ्चेति, तत्रेयास-
मित्याद्याः पद्मप्रथमस्य ग्रहाब्रतस्य, तत्रासीक्षणाऽभोजनं उद्देश्योवान्दूर्ध्वं प्राप्तं आत्रे भोजनं-
भक्तादेरभ्यवहरणम्, अनालोक्यभाजनभोजने हि प्राणिहिंसा सम्भवतीति, तथा अनुविच्छिन्न-
स्यभाषणतादिका द्वितीयस्य, तत्र विवेकः-परित्यागः, तथा अवग्रहानुज्ञापनादिकाल्पतीयस्य
तत्रावग्रहानुज्ञापना १ तत्र चानुज्ञाते सीमापरिज्ञानं २ ज्ञातार्थं च सीमायां स्वयमेव 'उग्रहण'
मिति अवग्रहस्यानुग्रहणता पश्चात्स्वीकरणमवस्थानमित्यर्थः ३, साधर्मिकाणां-गीतार्थसमुदाय-
विहारिणां संविग्नामवग्रहो भासादिकालमानतः पद्मक्रोशादिक्षेत्रलुपः साधर्मिकावग्रहस्तं तानेवा-
नुज्ञाप्य तस्यैव परिभोजनता-अवस्थानं साधर्मिकाणां क्षेत्रं वसतीं वा तैरनुज्ञाते एव वस्तव्यमिति
पादः ४, साधारणं-सामान्यं यद्भक्तादि तदनुज्ञाप्याचायादिकं तस्य परिभोजनं चेति ५ ।

तथा स्वादिसंसक्तशयनादिकाश्रुर्यस्य, प्रणीताहारः अतिस्नेहवानिति, तथा
श्रोत्रेन्द्रियरागोपरत्यादिकाः पद्मस्य, अयमभिग्रायो-यो यत्र सजति यस्य तत्परिग्रह इति, ततश्च
शब्दादीरागं कुर्वता तेपरिगृहीता भवतीति परिग्रहविरतिविराधिता भवति, अन्यथा त्वाराधितेति,
वाचनान्तरे आवश्यकानुसारेण देश्यन्ते ।

मू. (५६) सत्थपरिज्ञा लोगविजओ सीओसणीअ सम्बतं ।
आवंति धुयविमोह उवहाणसुयं महपरिज्ञा ॥

मू. (५७) पिंडेसण सिङ्गिरिआ भासज्जयणा य वत्य पाएसा ।
उग्रहडिमा सत्तिक्षसत्तया विमुती ॥

मू. (५८) निसीहज्जयणं पणवीसइमं ।

मू. (५९) मिच्छादिहिविगलिदिए णं अपञ्जत्तए णं संकिलिडुपरिणामे नामस्त कम्पस्स
पणवीसं उत्तरपयडीओ निबंधति-तिरियगतिनामं विगलिंदियजातिनां ओरालिअसरीरनामं
तेअगसरीरणामं कम्पणसरीरनामं हुंडगसंठाणनामं ओरालिअसरीरंगगोवंगणामं छेवडुसंघयण-
नामं वज्रनामं गंधनामं रसणामं फासनामं तिरिआणुपुव्विनामं अगुरुलहुनामं उवधायनामं तसनामं
बादरणामं अपञ्जत्यणामं पत्तेयसरीरनामं अधिरनामं असुभनामं दुभगनामं अनादेजनामं
असजोकितिनामं निष्पाणनामं २५ ।

गंगासिंधुओ णं महानदीओ पणवीसं गाऊयाणि पुहुतेणं दुहो धडमुहपवित्तिएणं मुत्ता-
बलिहारसंठिएणं पतातेणं पडंति, रत्तारसवईओ णं महानदीओ पणवीसं गाऊयाणि पुहुतेणं
मकरमुहपवित्तिएणं मुत्ताबलिहारसंठिएणं पवातेण पडंति ।

लोगविंदुसारस्स णं पुव्वस्स पणवीसं वत्थू प० ।

इमीसे णं रवणप्यभारे पुढवीए अत्येगइयाणं नेरइयाणं पणवीसं पलिओवमाइं ठिई प०,
अहेसत्तमाए पुढवीए अत्येगइआणं नेरइयाणं पणवीसं सागरोवमाइं ठिई प० ।

असुरकुमाराणं देवाणं अत्येगइयाणं पणवीसं पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्पासाणे णं
देवाणं अत्येगइआणं पणवीसं पलिओवमाइं ठिई प०, मञ्जिसहेडिमगेवेजाणं देवाणं जहश्वेण
पणवीसं सागरोवमाइं ठिई प० ।

जे देवा हेडिमउवरिमगेवेज्ञगविमाणे सु देवताए उववज्ञा तेसि णं देवाणं उक्कोसेण पणवीसं

सागरोवमाइं ठिई प०, ते यं देवा पणवीसाए अद्भुतासेहि आणमंति वा पाणमंति वा उस्ससंति वा नीस्ससंति वा, तेसि यं देवाणं पणवीसं वाससहस्रेहि आहारड्डे समुप्पञ्च ।

संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे पणवीसाए भवगगहणेहि सिञ्जिस्संति बुज्जिस्संति मुद्घिस्संति परिनिव्वाइस्संति सब्दुक्खाणमंतं करिस्संति ॥

बृ. तथा 'मिच्छादिद्वी त्याति, मिष्यादिष्टेव तिर्यगत्यादिकः कर्म्प्रकृतीर्बन्धाति न सम्यगद्धि, तासां मिष्यात्वप्रत्ययत्वादिति मिष्यादिष्टग्रहणं, विकलेन्द्रियोन्द्विचिद्गुरिन्द्रियाणामन्यतमः, णमित्यलङ्घारे, पर्यासोऽन्या अपि बन्धातीत्यपर्यातग्रहणं, अपर्यासक एव ह्येता अप्रशस्तः परिवर्तमानिकाबन्धाति, सोऽप्येताः सङ्कलष्टपरिणामे बन्धातीति सङ्कलष्टपरिणाम इत्युक्तम्, अयमपि द्वीन्द्रियाद्यपर्यासकप्रयोग्यं बन्धाति, तत्र 'विगतिदिवजाइनाम' ति कदाचित् द्वीन्द्रियजात्या सह पद्धविंशति कदाचिद् त्रीन्द्रियजात्या एवमितरथाऽपीति ।

'गंगा' इत्यादि पद्धविंशतिगव्यूतानि शुभुज्जेत्याः प्रपातत्तेनेति गोषः, 'दुर्लक्षो' तिद्वज्जेतिशो पूर्वतो गङ्गा अपरतः सिम्बुरित्यर्थः, पद्महवाद्विनिगति पद्म २ योजनशतानि पर्वतोपरिगत्वादक्षिणा-मिमुखेप्रवृत्ते 'घडमुहपवित्तिएणं' ति घटमुखादिव पद्धविंशतिक्रीशपृथुलजिह्विकात् मकरमुखप्रणालात् प्रवृत्तेन मुक्तावलीनां मुक्तासरीणां योहारस्तस्स्थितेन प्रपातेन-प्रपतञ्जलसंतातेन योजनशतोच्छ्रितस्य हिमवतोऽधोवर्तिनोः स्वकीययोः प्रपातकुण्डयोः प्रपततः, एवं रक्तारक्तवत्यौ, नवरं शिखरिवर्षथरोपरिप्रतिष्ठितपुण्डरीकहृदाव्यपतत इति ।

तथा लोकविद्वुसारं-चतुर्दशापूर्वमिति ।

समवायः-२५ समाप्तः

मुनि दीपरल सागरेण संशोधिता सम्पादिता अभयदेवसूरि विरचिता
समवायाङ्गे पद्धविंशतितमसमवाय टीका परिसमाप्ता ।

समवायः-२६

बृ. (६०) छव्वीसं दसाकप्पववहाराणं उद्देसणकाला प० तं०-दस दसाणं छ कप्पस्स दस ववहारस्त ।

अभवसिद्धियाणं जीवाणं मोहणिज्ञस्त कम्पस्त छव्वीसं कम्पसा तंतकम्पा प० तं०-मिच्छत्तमोहणिज्ञं सोलसकपाया इत्यीवेदे पुरिसवेदे नपुंसकवेदे हासं अरतिरति भवं सोगं दुगुण्डा

इमीसे यं त्यणप्यभाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं छव्वीसं पलिओवमाइं ठिई प० अहेसतमाए पुढवीए अत्थेगइयाणं नेरइयाणं छव्वीसं सागरोवमाइं ठिई प० ।

असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं छव्वीसं पलिओवमाइं ठिई प०, सोहस्रीसाणे यं देवाणं अत्थेगइणाणं छव्वीसं पलिओवमाइं ठिई प०, मण्जिममण्जिमगेवेज्जयाणं देवाणं जहन्नेणं छव्वीसं सागरोवमाइं ठिई प० ।

जे देवा मण्जिमहेड्विमगेवेज्यविमाणेसु देवताए उववशा तेसि यं देवाणं उक्तोसेपं छव्वीसं सागरोवमाइं ठिई प०, ते यं देवा छव्वीसाए अद्भुतासेहि आणमंति वा पाणमंति वा ऊस्ससंति वा नीस्ससंति वा, तेसि यं देवाणं छव्वीसं वाससहस्रेहि आहारड्डे समुप्पञ्च ।

संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे छब्बीसेहिं भवगगहणेहिं सिञ्जिस्संति बुञ्जिस्संति मुद्धिस्संति परिनिव्वाइस्संति सच्चदुक्खाणमंतं करिस्संति ।

छू. षड्विंशतिस्थानकं व्यक्तमेव, नवरं उद्देशनकाला यत्र श्रुतस्कन्धेऽध्यथने च यावन्त्यध्ययनान्युद्देशका वा तत्र तावन्त एव उद्देशनकाला-उद्देशावराराः श्रुतोपचारस्पा इति, तथा अभव्यानां त्रिपुङीकरणाभावेन सच्चकल्पमिश्रस्पं प्रकृतिद्वयं सत्तायां न भवतीति षड्विंशतिसल्कर्माणां भलात्तीति ।

समवायः-२६ समाप्तः

समवायः-२७

मू. (६१) सत्तावीसं अनगारगुणा पं तं-पाणाइवायाओ वेरमणं मुत्तावायाओ वेरमणं अदिन्नावाणाओ वेरमणं मेरुणाओ वेरमणं परिग्गहाओ वेरमणं सोइंदियनिग्गहे घविंखदियनिग्गहे धाणिंदियनिग्गहे जिभिंदियनिग्गहे फासिंदियनिग्गहे कोहविवेगे मायाविवेगे लोभविवेगे भावसद्वे करणसद्वे खमा विरगया भणसभाहरणया वयसमाहरणया कायसमाहरणया नाणसंप-ब्रया दंसणसंपत्रया चरितसंपत्रया वेयणअहियासणया मारणांतियअहियासणया ।

जंबुद्धीवेदीवेदीवेदीवेदीहिं सत्तावीसाए नक्खत्तेहिं संबवहारे वह्निति, एगमेणं नक्खत्तमासे सत्तावीसाहिं राइंदियाहिं राइंदियागेणं प०।

सोहम्मीसाणेसु कष्टेसु विमाणपुढवी सत्तावीसं जोयणसयाइं बाहल्लेणं प०।

वेयगसम्भवन्धोवरयस्त णं मोहणिजस्तकम्भससत्तावीसं उत्तरपगडीओ संत-कम्भंसा प०।

सावणसुद्धसत्तमीसुं णं सूरिए सत्तावीसंगुलियं पोरिसिच्छायं निव्वत्तिता णं दिवसखेतं नियट्टेमाणे रयणिखेतं अमिनिवद्वपाणे चारं वरङ् ।

इमीसे णं रयणप्यभाए पुढवीए अत्येगइयाणं नेरइयाणं सत्तावीसं पलिओवमाइं ठिई प०, अहेसत्तमाए पुढवीए अत्येगइयाणं नेरइयाणं सत्तावीसं सागरोवमाइं ठिई प०।

असुरकुमाराणं देवाण अत्येगइयाणं सत्तावीसं पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणेसु कष्टेसु अत्येगइयाणं देवाणं सत्तावीसं पलिओवमाइं ठिई प०, मञ्जिसमउवरिमगेवज्जयाणं देवाणं जहज्जेणं सत्तावीसं सागरोवमाइं ठिईप, जे देवा मञ्जिसमगेवज्जयविमाणेसु देवताए उवकज्ञा तेसि णं देवाणं उक्तोसेणं सत्तावीसं सागरोवमाइं ठिई प०।

ते णं देवा सत्तावीसाए अद्धमासेहिं आणमंति वा पाणमंति वा उत्ससंति वा नीससंति वा, तेसिणं देवाणं सत्तावीसं वाससहस्रेहिं आहारडे समुप्पजङ् ।

संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे सत्तावीसाए भवगगहणेहिं सिञ्जिस्संति बुञ्जिस्संति मुद्धिस्संति परिनिव्वाइस्संति सच्चदुक्खाणमंतं करिस्संति ।

छू. सप्तविंशतिस्थानपि व्यक्तमेव, केवलं षट् सूत्राणि स्थितेर्वाक्, तत्र अनगाराणां-साधूनांगुणाः-चारित्रविशेषस्पूषाः अनगारगुणाः, तत्र महाब्रतानि पद्मेन्द्रियनिग्रहाश्च पद्मक्रोधादि-विवेकाश्वत्वारः सत्यानि त्रीणि, तत्र भावसत्यं-शुद्धान्तरालता करणसत्यं-यठातिलेखनाक्रियां

यथोक्तां सम्युपयुक्तः कुरुते योगसल्यं-योगानां-मनः प्रभृतीनामवितथत्वं १७ क्षमा-अनभिव्यक्त-
क्रोधमानस्वरूपस्य द्वेषसज्जितस्याप्रीतिमात्रस्याभावः, अथवा क्रोधमानयोरुदयनिरोधः, क्रोधमा-
नविवेकशब्दाभ्यां तदुदयप्राप्तयोस्तयोर्निरोधः प्रागेवाभिहित इति न पुनरुक्तताऽपीति १८
विरागताऽभिष्वज्ञमात्रस्याभावः, अथवा मायालोभयोरनुदयो, मायालोभविवेकशब्दाभ्यां
तूदयप्राप्तयोस्तयोर्निरोधः प्रागभिहित इतीहपि न पुनरुक्ततेति १९, मनोवाक्यानां समाहरणता,
पाठान्तरतः समन्वाहरणता-अकुशलानां निरोधायः २२ ह्यानादिसम्पन्नतास्ति: २५ वेदनातिसहनता
शीताघतिसहनं २६ पारणान्तिकातिसहनताक्याणमित्रबुद्ध्या मारणान्तिकोपर्गसहनमिति २७

तथा जन्म्बूद्धीपे न घातकीखण्डादौ अभिजिद्वर्जे सप्तविंशत्या नक्षत्रैव्यवहारः प्रवर्तते,
अभिजिश्वक्त्रस्योत्तराषाढचतुर्थपादानुप्रवेशनादिति, तथा भासो नक्षत्रचन्द्राभिवर्द्धितत्रत्वा-
दित्यमासभेदात्पद्मविधोऽन्यत्रोक्तः, तत्र नक्षत्रमासः-चन्द्रस्य नक्षत्रमण्डलभोगकाललक्षणः
सप्तविंशति रात्रिन्दिवानि-अहोरात्राणि रात्रिन्दिवाग्रेणेति-अहोरात्रपरिमाणपेक्षयेदं परिमाणं नतु
सर्वथा, तस्याधिकत्वाद्, आधिक चाहोरात्रसप्तषट्भागानामेकविंशत्येति, 'विमाणपुद्वी' ति
विमानानां पृथिवी-भूमिका, तथा वेदकसम्यकत्वसन्धः-क्षायोपशमिकसम्यकत्वहेतमूतशुद्ध-
परिमाणपुद्वीरुपा दर्शनभोग्नीप्रकृतिस्य 'उपरज्ञ' रिति ब्राह्मत्वादुद्गलको-वियोजकोजन्तः तस्य
मोहनीयकर्मपुद्वीष्टविंशतिविद्यसंयमध्ये सप्तविंशतिरुत्तरप्रकृतयः सत्कर्मर्शाः सत्तायामित्यर्थः।

एकस्योद्गलितत्वादिति, तथा श्रावणमासस्य शुद्धसप्तम्यां सूर्य सप्तविंशत्यहुलिकां
हस्तप्रमाणशङ्कोरिति गम्यते पौरुषीं छायां निर्वर्त्य दिवसक्षेत्रं-रविकरप्रकाशमाकाशं निरर्द्धयन्-
प्रकाशहान्या हालिन् नयन् रजनीसेत्रम्-अन्यकाराक्रान्तमाकाशमभिवर्द्धयन्-प्रकाशहान्या वृद्धि
नयन् चारं चरति-व्योमण्डले भ्रमणं करोति, अयमत्र भावार्थः-इह किल स्थूलन्यायमाश्रित्य
आषाढ्यां चतुर्विंशत्यहुलप्रमाणा पौरुषीच्छाया भवति, दिनसप्तके सातिरेकं छायाऽहुलं वर्तते,
ततश्च श्रावणशुद्धसप्तम्यामहुलत्रयं वर्तते, सातिरेकैकाविंशतितमदिनत्वात्स्याः, तदेवमाषाढ्याः
सत्कैरहुलैः सह सप्तविंशतिरहुलानि भवन्ति, निश्चयतस्तु कर्कसङ्क्रान्तेरारभ्य यत्सातिरेकैकविंश-
तितमं दिनं तत्रोक्तरुपा पौरुषीच्छाया भवति ।

समवायः-२७ समाप्तः

समवायः-२८

मृ. (६२) अद्वावीसविहे आयारपक्षे प०तं०-मासिआ आरोवणा सपंचराइमासिया
आरोवणा सदसराइमासिआ आरोवणा एवं द्येव दोमासिआ आरोवणा सपंचराइदोमासिया
आरोवणा एवं तिमासिआ आरोवणा चउमासिया आरोवणा उवधाइया आरोवणा अपुवधाइया
आरोवणा कलिणा आरोवणा अकासिणा आरोवणा एतावता आयारपक्षे एतावताव आयरियव्वे

भवसिद्धियाणं जीवाणं अत्येगइयाणं मोहणिअत्स कमस्स अद्वावीसं कम्बंसा संतकम्पा
प०तं०-सम्पत्तवेअणिज्ञं मिच्छतवेयणिज्ञं सम्मिच्छतवेयणिज्ञं सोलस कसाया नवणोकसाया

आभिनिबोहियणाणे अद्वावीसइविहे प०तं० सोऽदियअत्थावग्गहे चविर्खदियअत्थावग्गहे
धारिणिदियअत्थावग्गहे जिविंदियअत्थावग्गहे फासिंदियअत्थावग्गहे नोऽदियअत्थावग्गहे

सोइंदिववंजणोग्गहे धारिंदिववंजणोग्गहे जिल्लिदिववंजणोग्गहे फासिंदिववंजणोग्गहे सोतिंदिवर्हा घक्किदिवर्हा धारिंदिवर्हा जिल्लिदिवर्हा फासिंदिवर्हा नोइंदिवर्हा सोतिंदिवावाए शक्किखदिवावाए धारिंदिवावाए जिल्लिदिवावाए फासिंदिवावाए नोइंदिवावाए सोइंदिअथारणा चक्किखदिवधारणा धारिंदिवधारणा जिल्लिदिवधारणा फासिंदिवधारणा नोइंदिवधारणा ।

इसाणे यं कप्पे अड्डावीसं विमाणावाससयसहस्राप, जीवेण देवगङ्गमि बंधमाणे नामस्स कम्पस्स अड्डावीसं उत्तरपगडीओनिबंधति, तं देवगतिनामं पंचिंदिवजातिनामं वेऽव्वियसरीरनामं तेवगसरीरनामं कम्पणसरीरनामं समवउरसंठाणणामं वेऽव्वियसरीरंगोवंगनामं वन्ननामं गंधनामं रसनामं फासनामं देवानुपुव्विनामं अगुरुलहुनामं उवधायनामं पराधायामं उत्सासनामं पसत्थविहायोगइणामं तसनामं बायरणामं पञ्चतनामं पतेयसरीरनामं थिराथिराणं सुभासुभाणं आएज्ञाणाएज्ञाणं दोषं अन्नयरं एग्नामं निबंधइजसोकितिनामं निम्माणनामं, एवं चेव नेरइआवि, नाणतं अप्पसत्थविहायोगइणां हुंडगसंठाणणामं अथिरनामं दुव्वगनामं असुभनामं दुस्तरनामं अणादिभनामं अजसोकितीणामं निम्माणनामं ।

इमीसे यं रथणाष्टभाए पुढकीए अत्थेगइयाणं नेरडयाणं अड्डावीसं पलिओवमाइं ठिई प०, अहे सत्तमाए पुढकीए अत्थेगइयाणं नेरडयाणं अड्डावीसं सागरोवमाइं ठिई प०।

असुरकुमाराणं देवाणं अत्थेगइयाणं अड्डावीसं पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्पीसाणेसु कप्पेसु देवाणं अत्थेगइयाणं अड्डावीसं पलिओवमाइं ठिई प०, उवरिमहेड्मगेवेज्ञयाणं देवाणं जहब्रेणं अड्डावीसं सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा मञ्जिमउवरिमगेवेज्ञएसु विमाणेसु देवत्ताए उववन्ना तेसि यं देवाणं उक्केसेणं अड्डावीसं सागरोवमाइं ठिई प०।

ते यं देवा अड्डावीसाए अद्व्यमासेहिं आणमंति वा पाणमंति वा ऊससंति वा नीससंति वा, तेसि यं देवाणं अड्डावीसाए वाससहस्रेहिं आहारहे समुप्तज्ञइ । संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे अड्डावीसाए भवगगहणेहिं सिज्जिस्संति बुज्जिस्संति मुद्यिस्संति परिनिव्वाइस्संति सम्बुद्धखाणमंतं करिस्संति ।

बृ. अष्टाविंशतिस्थानकमपि व्यक्तं, नवरमिह पद्म स्थितेः प्राक् सूत्राणि, तत्र आचारः-
प्रथमाङ्गं तस्य प्रकल्पः-अध्ययनविशेषो निशीथमित्यपराभिधानं आचारस्य चा-साध्वाचारस्य
ज्ञानादिविषयस्य प्रकल्पो-व्यवस्थापनमित्याचारप्रकल्पः, तत्र कृवचिद्गजानाद्याचारविषये अपराध-
मापत्रस्य कस्यचित् प्रायश्चित्तं दर्त, पुनरन्यमपराधविषेषमापत्रस्ततस्तत्रैव प्राक्तने प्रायश्चित्ते
मासवहनयोग्यं मासिकं प्रायश्चित्तमारोपितमित्येवं मासिक्यारोपणा भवति, तथा पद्मात्रिक-
शुद्धियोग्यं मासिकशुद्धियोग्यं चापराधद्वयमापत्रस्तः पूर्वदत्ते प्रायश्चित्ते सपद्मात्रिमासिकप्रा-
यश्चित्तारोपणात्पद्मात्रमासिक्यारोपणा भवति, एवं मासिक्यारोपणाः षट् ६ एवं द्विमासिक्यः
६ त्रिमासिक्यः ६ चतुमासिक्योऽपि ६ चतुर्विंशतिरारोपणाः, तथा सार्वदिनद्वयस्य पक्षस्य
चोपधातनेन लघूनां मासादीनां प्राचीनप्रायश्चित्ते आरोपणा उपधातिकारोपणा, यदाह—

॥ १ ॥

“अद्वेण छिन्नसें पुव्वद्वेण तु संजुवं कारुं ।

देज्ञा य लहुयदानं गुरुदानं तत्तियं चेव ॥

चथा-मासार्द्धं १५ पद्मविंशतिकार्द्धं च सार्वमीलने सार्वसप्तविंशतिरिति

लघुमासः, तथा मासद्वयार्द्धमासो मासिकस्यार्द्धपक्ष उभयभीलने सार्द्धमास इति लघुद्विमासिकं २५ तथातेषामेव सार्द्धदिनद्वयाद्यनुद्घातनेन युत्तणामारोपणा अनुद्घातिकारोपणा २६, तथा यवतोऽपराधानापत्रस्तावतीनां तच्छुद्धीनामारोपणा कृत्स्नारोपणा २७ तथा बहूनपरधानापत्रस्य पण्मासान्तं तप इतिकृत्वा षण्मासाधिकं तपः कर्म तेष्वेवान्तर्भविशेषमारोप्यते यत्र सा अकृत्स्नारोपणेत्यष्टाविंशतिः २८ । एतद्वा सम्यग् निशीथविंशतितमदेशकादवगम्यम्, अत्रैव निगमनमाह-एतावांस्तावदा- चारप्रकल्पः, इह स्थानके आरोपणामाधित्य विवक्षितोऽन्यथा तद्यतिरेकेणापितस्योद्घातिकानु-दृघातिकर्त्पस्य भावात्, अथवैतावानेवायं तावदाचारप्रकल्पः, शेषस्यात्रैवान्तर्भवित्वा तथा एतावत्तावदाचरितव्यमित्यपि ।

तथैव देवगतिसूत्रे स्थिरास्थिरयोः शुभाशुभयोरादेयानादेययोश्च परस्परं विरोधित्वेनैकदा बन्धाभावादन्यदन्यतरद्वाध्नातीत्युक्तं, तत्र चैकशब्दग्रहणं भाषामात्र एवावसेयमिति ।

नारकसूत्रे विंशतिस्ता एव प्रकृतयोऽस्यानां तु स्थाने अष्टावन्या बन्धाति, एतदेवाह-‘एवं चेवे’त्यादि, नानात्वं-विशेषः ।

समवायः-२८ समाप्तः

समवायः-२९

शू. (६३) एगूणतीसइविहे पावसुव्यपसंगेणं प० तं० -भोमे उपाए सुमिषो अंतरिक्षे अंगेसरणेवंजणेलक्खणे, भोमे तिविहे प० तं० -सुतेविती वतिए, एवं एकेकांतिविहं, विकलाणुजोगे विजाणुजोगे मंताणुजोगे जोगाणुजोगे अव्रतित्यिव्यपवत्ताणुजोगे ।

आसाढेणं मासे एगूणतीसराइंदिआइं राइंदियगणेणं प०, भद्रवए णं मासे कतिए णं मासे फोसेणं मासे कर्गुणेणं मासे वइसाहेणं मासे, चंद्रिणेणं एगूणतीसं मुहुतेसातिरेगे मुहुतगणेणं प०

जीवे णं पसत्यज्जवसाणजुते भविए सम्बद्धिं तित्यकरनामसहिआओ नामस्स नियमा एगूणतीसं उत्तरपगडीओ निबंधिता वेमाणिएसु देवेसु देवताए उववज्ञइ ।

इमीसे णं र्यणप्यभाए पुढवीए अत्येगइयाणं नेरइयाणं एगूणतीसं पलिओवमाइं ठिई प०, अहेसत्तमाए पुढवीए अत्येगइयाणं नेरइयाणं एगूणीसं सागरोवमाइं ठिई प०, असुरकुमाराणं देवाणं अत्येगइयाणं एगूणतीसं पलिओवमाइं ठिई प० ।

सोहम्मीसाणेसु कपेसु देवाणं अत्येगइयाणं एगूणतीसं पलिओवमाइं ठिई प, उवरि-ममज्जिमगेवेज्जयाणं देवाणं जहन्नेणं एगूणतसं सागरोवमाइं ठिई प०, जे देवा उवरिमहेद्विम-गेवेज्जयविमाणेसु देवताए उववज्ञा तेसि णं देवाणं उक्तोसेणं एगूणतीसं सागरोवमाइं ठिई प०।

ते णं देवा एगूणतीसाए अख्मासेहिं आणमंति वा पाणमंति वा ऊससंति वा नीससंति वा तेसि णं देवाणं एगूणतीसं वाससहस्रेहिं आहारहै समुप्यज्ञइ ।

संतेगइया भवसिद्धि जीवा जे एगूणतीसभवगगहणेहिं सिज्जिसंति बुज्जिसंति मुच्चिसंति परिनिव्वाइसंति सञ्चुदुद्धाणमंतं करिस्तंति ॥

बृ. एकोनविशत्तमस्थानकमपि व्यक्तमेव, नवरं नवेह सूत्राणि स्थितेः प्राक्, तत्र पापोपादानि श्रुतानि पापश्रुतानि तेषां प्रसङ्गः न तथा ३३ सेवनारूपः पापश्रुतप्रसङ्गः, स च पापश्रुता-

नामेकोनत्रिंशद्विवत्वात् तद्विध उक्तः, पापश्रुतविषयतया पापश्रुतान्येवोच्चन्ते ।

अरथ एवाह- नोर्मद्यादि, सत्र भौद्य-भूद्यिप्तरफलाभिधानप्रधानं निमित्तशास्त्रं, तथा 'उत्पातं' सहजरुद्धिरवृद्ध्यादिलक्षणोत्पातफलनिरूपकं निमित्तशास्त्रं, एवं स्वनं-स्वनफलाभिभाविकं, 'अन्तरिक्षम्' आकाशप्रभवश्रुद्धभेदादिभावफलनिवेदकं अङ्गशरीरादयवप्रमाणस्य-नितादिविकारफलोद्भावकं 'स्वरं' जीवाजीवादिकाश्रितस्वस्वरूपफलाभिधायकं व्यञ्जनं-मषादिव्यञ्जनफलोपदर्शकं लक्षणं-लाभ्यनाद्यनेकविधलक्षणव्युत्पादकमित्यर्थी, एतान्येव सूत्रवृत्तिवार्तिकभेदाद्यतुर्विश्वति, तत्राङ्गवर्जितानामन्येषां सूत्रं सहप्रमाणं वृत्तिरक्षप्रमाणावार्तिकं-वृत्तेव्याख्यानरूपं कोटिप्रमाणं, अङ्गस्य तु सूत्रं लक्षं वृत्ति कोटी वार्तिकमपरिमितमिति, तथा विकथानुयोगः-अर्थकामोपायप्रतिपादनपराणि कामन्दकवाल्प्यायनादीनि भारतादीनि वा शास्त्राणि २५ तथा विद्यानुयोगो-रेहिणीप्रभृतिविद्यासाधनाभिधायकानि शास्त्राणि २६ मन्त्रानुयोग-श्रेष्ठकहिमन्त्रसाधनोपायशास्त्राणि २७ योगानुयोगो-वशीकरणादियोगाभिधायकानि हरमेखलादिशास्त्राणि २८ अन्यतीर्थिकेभ्यः-कपिलादिभ्यः सकाशाद्यः प्रवृत्तः स्वकीयाचार-वस्तुतत्त्वानामनुयोगो-विवारः तसुरस्करणार्थं शास्त्रसन्दर्भ इत्यर्थं सोऽन्यतीर्थिकप्रवृत्तानुयोग इति २९ ।

तथा २९षाढादय एकान्तरिता धृणमासा एकोनत्रिंशद्वात्रिंदिवा इति-रात्रिदावसपरिमाणेन भवन्ति स्थूलन्यायेन, कृष्णो पक्षे प्रत्येकं रात्रिन्दिवस्यैकस्य क्षयाद्, आह च-

॥ ९ ॥ "आसाढबहुलपक्षे भद्रवए करतिए य पोसे य ।

फगुणवइसाहेसु व दोखव्या ओमरत्ताओ" ॥

इयमत्र भावना-चन्द्रमासो हि एकोनत्रिंशद्विनानि दिनस्य च द्विषष्टिभागानां द्वात्रिंशत्, ऋतुमासश्च त्रिंशदेव दिनानि भवन्तीति चन्द्रमासापेक्षया ऋतुमासोऽहोरात्रद्विषष्टिभागानां त्रिंशता साधिको भवति, ततश्च प्रत्यहोरात्रं चन्द्रदिनमेकैकेन द्विषष्टिभागेन हीयते इत्यवसीयते, एवं द्विषष्टवा चन्द्रदिवसानामेकषष्टयहोरात्राणां भवतीत्येवं सातिरेके मासद्वये एकमवमरात्रं भवतीति, विशेष- सित्वह चन्द्रप्रद्वासेरवसेय इति, तथा 'चंद्रदिणे ण' ति चन्द्रदिनं-प्रतिपदादिका तिथि-, तद्यैकोनत्रिंशत् मुहूर्ताः सातिरेकमुहूर्तपरिमाणेनेति, कथं? , यतः किल चन्द्रमास एकोनत्रिंशद्विनानि द्वात्रिंशद्वय दिनद्विषष्टिभागा भवन्ति, ततश्चन्द्रदिनं चन्द्रमासस्य त्रिंशता गुणनेन मुहूर्तराशीकृतस्य त्रिंशता भागहारे एकोनत्रिंशन्मुहूर्ता द्वात्रिंशद्वय मुहूर्तस्य द्विषष्टिभागा लभ्यन्त इति ।

तथा जीवः प्रशस्ताध्यवसानादिविशेषणो वैमानिकेष्वुत्पत्तुकामो नामकर्मण एकोनत्रिंशदुत्तरप्रकृतीर्बन्धाति, ताथेषाः-देवगतिः १ पद्मेन्द्रियजातिः २ वैक्रिययद्वयं ४ तैजसकार्मणशरीरे ६ समघतुरस्त्र संस्थानं ७ वणादिद्यतुष्कं ११ देवानुपूर्वी १२ अगुरुलघू १३ उपघातं १४ पराघातं १५ उच्छ्रवासं १६ प्रशस्तविहायोगति १७ त्रसं १८ वादरं १९ पर्याप्तं २० प्रत्येकं २१ स्थिरास्थिर-योरन्यतरत् २२ शुभाशुभयोरन्यतरत् २३ सुभगं २४ सुस्वरं २५ आदेयानादेययोरन्यतरत् २६ यशःकीर्त्यशकीलोकतरं २७ निर्मणं २८ तीर्थकरथ्येति ।

समवायः-३०

मू. (६४)

तीसं मोहनीयठाणा पं० तं० ।

बृ. विश्वामि स्थानंक सुगमम्, नवरंस्थितेर्वाग्धी सूत्राणि, तत्र मोहनीयं सामान्येनाष्टप्रकारं कर्म विशेषतश्चतुर्थीं प्रकृति तस्य स्थानानि-निमित्तानि मोहनीयस्थानानि, तथा –

मू. (६५)

जे यावि तसे पाणे, वारिमज्जे विगाहिआ ।

उदएण कम्मा मारेइ, महामोहं पकुब्बइ ॥

बृ. ‘जे यावी तसे’ इत्यादि लोकः, यथापि त्रसान् प्राणान्-स्वादीन् वारिमध्ये विगाह-प्रविश्योदकेन शस्त्रभूतेन मारयति, कथं ?, आक्रम्य पादादिना स इति गम्यते मार्यमाणस्य महामोहोत्पादकत्वात्सिद्धिक्लष्टचित्तत्वात् भवशतदुखवेदनीयमात्मनो महामोहं प्रकरोति-जनयति । तदेवं भूतं त्रसमारणेनैकं मोहनीयस्थानमेवं सर्वत्रेति ।

मू. (६६)

लीसावेढेण जे कर्दे, आवेढेइ अभिक्षणं ।

तिव्वासुभयसमायारे, महामोहं पकुब्बइ ॥

बृ. ‘सीसा’ लोकः, शीषविषेन-आईचर्मादिमयेन यः कथिद्वेष्यति स्वादित्रसानिति गम्यते अभीक्षणं-भूसं तीव्राशुभसमाचारः स इत्यस्य गम्यमानत्वात्स मार्यमाणस्य महामोहोत्पादकत्वेन आत्मनो महामोहं प्रकुरुत इति २ ।

मू. (६७)

पाणिणा संपिहिताणं, सौयमावरिय पाणिणं ।

अंतोदनंतं मारेइ, महामोहं पकुब्बइ ॥

बृ. यावल्करणात् केवुचित्सूत्रपुस्तकेषु शेषमोहनीयस्थानाभिधानपराः लोकाः सूचिताः, केषु चित् दश्यन्त एवेति ते व्याख्यायन्ते-पाणिना-हस्तेन संपिधाय-स्थगवित्वा, किंतत् ? -‘श्रीतो रम्यं मुखमित्यर्थं तथा आवृत्य-अवरुद्ध्य प्राणिनं ततः अन्तर्नदन्तं-गलमध्ये रवं कुर्वन्तं धुरुयुराय-माणमित्यर्थः, मारयति स इति गम्यते, महामोहं प्रकरोतीति तृतीयं ३ ।’

मू. (६८)

जायतेयं समारब्धं बहुं औरुमिया जणं ।

अंतो धूमेण मारेइ, महामोहं पकुब्बइ ॥

बृ. ‘जाततेजसं’ वैश्वानरं ‘समारम्य’ प्रज्ञाल्य ‘बहुं’ प्रभूतं ‘अवरुद्ध्य’ महामण्डपवाटादिषु प्रक्षिप्य ‘जनं’ लोकं अन्तः-मध्ये धूमेन-वहिलिङ्गेन अथवा अन्तर्धूमोयस्यासावन्तर्धूमस्तेन जाततेजसा विभक्तिपरिणामात् मारयति योऽसी महामोहं प्रकरोति चतुर्थं ४ ।

मू. (६९)

सित्सम्मि जे पहणइ, उत्तमंगम्मि चेत्सा ।

विमज्ज मत्थयं फाले, महामोहं पकुब्बइ ॥

बृ. शीषेशिरसि यः प्रहन्ति-खङ्गमुद्गरादिना प्रहरति प्राणिनमिति गम्यते, किंभूते स्वभावतः शिरसि ? -‘उत्तमाङ्गे’ सर्वावयवानां ग्रथानावयवे तद्विघातेऽवश्यं मरणात् चेत्सा-सिद्धिक्लष्टेन मनसा न यथाकथमित्यर्थः तथा विमज्ज मस्तकं प्रकृष्टप्रहरदानेन स्फोट्यति-विदारयति ग्रीवादिकं कायमपीति गम्यते, स इत्यस्य गम्यमानत्वात् महामोहं प्रकरोतीति पद्मम् ५ ।

मू. (७०)

पुणोपुणो पणिधिए हस्ति उवहसे झणं ।

फलेण अहुका दण्डेण, महामोहं पकुब्बइ ॥

शू. पीनः पुर्येन प्रणिधिना-मायदा चथा वाणिजकादिवेषं विधाय गलकर्त्तकाः पथि गच्छता सह गत्वा विजने मारयति तथा हत्वा-विनाश्य इति गम्यते उपहसेत् आनन्दातिरेकात् 'जनं' पूर्खलोकं हन्यमानं, केन हत्या ? - 'फलेन' योगभावितेन मातुलिङ्गादिना 'अदुवा' अथवा दण्डेन प्रसिद्धेन स इति गम्यते, महामोहं प्रकरोतीति पष्ठम् ६ ।

शू. (७१) गृदायारी निगृहिज्ञा, मायं मायाए छायए ।
असद्वाई निष्ठाई, महामोहं पकुब्बइ ॥

शू. 'गृदायारी' प्रच्छञ्चानाचारवान् निगृहयेत्-गोपयेत्, स्वकीयं प्रच्छञ्चं दुष्टमाचारं तथा मायां परकीयां मायया स्वकीयया छादयेत्-जयेत्, यथा शकुनिमारकाश्छदैरात्मानमावृत्य शकुनीन् गृहन्तः स्वकीयमायया शकुनिमायां छादयन्ति, तथा असत्यादादी 'निहवी' अपलापकः स्वकीयाचा भूलगुणोत्तरगुणप्रतिसेवायाः सूत्रार्थ्योर्वा महामोहं प्रकरोतीति सप्तमं ७ ।

शू. (७२) धंसेइ जो अभूएण, अकर्मं अत्तकम्पुणा ।
अदुवा तुम कासिति, महामोहं पकुब्बइ ॥

शू. धंसयति-छायया धंशयति इति यः पुरुषोऽभूतेन-असद्भूतेन, कं ? - अकर्मकं-अविद्यमानदुश्चेष्टितं आत्मकर्मणा-आत्मकृतऋषिधातादिना दुष्टव्यापारेण 'अदुवा' अथवा यदन्येन कृतं तदाधित्वं परस्य समक्षमेवं त्वमकार्षीरितन्महापापमिति वदति, वदिक्रियायाः गम्यमानत्वात्स इत्यस्यापि गम्यमानत्वात् महामोहं प्रकरोतीत्यष्टमं ।

शू. (७३) जाणमाणो परिसओ, सद्वामोसाणि भासइ ।
अकखीणझंझे पुरिसे, महामोहं पकुब्बइ ॥

शू. जानानः यथा अनृतमेतत्परिषदः-सभायां वहुजनमध्ये इत्यर्थः, सत्यामृषाणि-किञ्चि-सत्यानि बह्वसत्यानि वस्तुनि वाक्यानि वा भाषते 'अक्षीणझंझः' अनुपरतकलहः यः स इति गम्यते, महामोहं प्रकरोतीति नवमं ९ ।

शू. (७४) अनायगस्य नयवं, दारे तसेव धंसिया ।
विउलं विक्खोभइत्ताणं, किञ्चाणं पडिवाहिरं ॥

शू. (७५) उवगसंतंपि झंपिता, पडिलोमाहिं वग्गुहिं ।
भोगभोगे वियारई, महामोहं पकुब्बइ ॥

शू. अनायकः-अविद्यमाननायको राजा तस्य नयवान्-नीतिमानमात्यः स तस्यैव राजो 'वारान्' कलवं द्वारं वा-अर्थागमस्योपायं धंसयित्वा भोगभोगान् विदारयतीति सन्वन्धः, किं कृत्वा ? - 'विपुलं' प्रचुरमित्यर्थः, 'विक्खोभ्य' सामन्तादिपरिकरभेदेन संक्षोभ्य नायकं तस्य क्षोभं जनयित्वैत्यर्थः, 'कृत्वा' विधाय णमित्यलङ्घारे प्रतिबाह्य-अनधिकारिणं दारेभ्योऽर्थागमद्वारेभ्यो वा, दारान् राज्यं वा स्वयमधिष्ठायेत्यर्थः, तथा 'उपकसन्तमपि' समीपमागच्छन्तमपि, सर्वस्यापहरे कृतोप्राभूतेनानुलोमैः करुणीश्च वघनैरनुकूलयितुमुपस्थितमित्यर्थः, इम्पयित्वा-अनिष्टवद्यनावकाशं कृत्वा प्रतिलोभाभिः-तस्य प्रतिकूलाभिवाग्मि-वचनैरेतादृशस्तादृशमित्यादिभिरित्यर्थः, 'ओगमोगान्' विशिष्टान् शब्दादीन् विदास्यति योऽसी महामोहं प्रकरोतीति दशमं १० ।

शू. (७६) अकुमारभूए जे कई, कुमारभूएतिहं वए ।
इत्थीहिं गिछ्हे वसए, महामोहं पकुब्बइ ॥

बृ. अकुमारभूतः अकुमारब्रह्मचारी सन् यः कथित् कुमारभूतोऽहं कुमारब्रह्मचारी अहमिति वदति, अथ च स्त्रीषु गृद्धो-वशकश्च स्त्रीणामेवायत्त इत्यर्थः, अथवा 'वसति' आस्ते स महामोहं प्रकरोतीत्येकादशं १९।

मू. (७७) अवंभयारी जे कई, बंभयारीतिहं वए ।

गद्धेव्व गवां मञ्जो, विस्तरं नयई नदे ॥

मू. (७८) अप्यणो अहिए आले, मावामोहं वहुं भसे ।

इत्थीविसयगेहीए, महामोहं पकुव्वइ ॥

बृ. अकाम्बनारी मैशुजार्दिनिकृत्तो यः क्लित्तल्काल एवसेव्याब्रह्मचर्यं ब्रह्मचारी साम्रात्महमित्यतिधूर्ततया परप्रवद्धनाय वदति, तथा य एवमसोभावहं सतामनादेयं भणन् गर्दभ इव गवां मध्ये विस्तरं न वृषभवन्मनोङ्गं नदति-मुद्यति नदं-नादं शब्दमित्यर्थः, तथा य एवं भणन्नामनोऽहितो-न हितकारी वालोमूढो मायामृषाबहुशः-अनुत्तं प्रभूतं भाषते, यथीवं निन्दितं भाषते, कया ? -स्त्रीविषयगुद्धा हेतुभूतया स इत्यंभूतो महामोहं प्रकरोतीति द्वादशम् १२ ।

मू. (७९) जं निस्तिए उव्वहइ, जससाहिगमेण वा ।

तस्तु लुभ्वइ वित्तम्पि, महामोहं पकुव्वइ ॥

बृ. यं राजानं राजामात्यादिकं वा निश्चितं-आथितं उद्दहते-जीविकालाभेनामानं धारयति, कथं ? -यशसातस्य राजादेः सल्कोऽयमिति प्रसिद्ध्या अभिगमनेन वा-सेवया आथितराजादेस्तस्य निर्वाहिकारणस्य राजादेर्लुभ्यति 'वित्ते' इव्वे यः सम महामोहं प्रकरोतीति त्रयोदशं १३ ।

मू. (८०) इसरेण अदुवा गामेण, अनिसरे इसरीकए ।

तस्तु संपयहीणस्त, सिरी अतुलमागया ॥

मू. (८१) इसादोत्तेण आविट्टे, कलुसाविलचेयसे ।

जे अंतरां घेरइ, महामोहं पकुव्वइ ॥

बृ. 'ईश्वरेण' प्रभुणा 'अदुवा' अथवा 'ग्रामेण' जनसमूहेन अनीश्वर ईश्वरीकृतः तस्य पूर्वावस्थायामनीश्वरस्य सम्प्रगृहीतस्य पुरुस्कृतस्य प्रभ्वादिना श्रीः-लक्ष्मीरतुला-असाधारणा आगता-प्राप्ता अतुलं वा यथा भवतीत्येवं श्रीः समागता आगतश्रीकश्च प्रभ्वाद्युपकारकविषये ईर्ष्या- दोषेणाविटो-युक्तः कलुषेण-द्वेषलोभादिलक्षणपापेनाविलं-गडुलमाकुलं वा द्येतो यस्य सतथायोऽन्तरायं-व्यवच्छेदं जीवितश्रीभोगानां 'द्येतयते' करोति प्रभुत्वादैरसी महामोहं प्रकरोतीति चतुर्दशं १४ ।

मू. (८२) सर्पी जहा अंडउडं, भत्तारं जो विहिंसइ ।

सेणावइं पसत्यारं, महामोहं पकुव्वइ ॥

बृ. 'सर्पी' नागी यथा 'अण्डउडं' अण्डककूटं स्वकीयमण्हकसमूहमित्यर्थ, अण्स्य वा पुटं-सम्बन्धदलद्वयरूपं हिनस्ति, एवं भत्तारं-पोषयितारं यो विहिनस्ति सेनापतिं-राजानं प्रशास्तारं-अमात्यं धर्मपाठकं वा स महामोहं प्रकरोतीति, तन्मरणे बहुजनदुःख्यता भवतीति पचदशं १५ ।

मू. (८३) जे नायगं व ढुस्स, नेयारं निगमस्स वा ।

लेछिं वहुरवं हंता, महामोहं पकुव्वइ ॥

बृ. यो नायकं वा-प्रभुं राष्ट्रस्य राष्ट्रमहत्तरादिकमिति भावः, तथा 'नेतारं' प्रवर्त्तयितारं प्रयोजनेषु निगमस्य-वाणिजकसमूहस्य, कं? -श्रेष्ठिनं श्रीदेवताङ्कितपट्टवर्णं, किंभूतं? -'बहुरवं' भूरिशब्दं प्रचुरयशमित्यर्थः हत्वा महामोहं प्रकुरुत इति षोडशं १६।

मू. (८४) बहुजणस्स नेयारं, दीवं तारं च पाणिणं ।
एयारिसं नरं हंता, महामोहं पकुव्वइ ॥

बृ. 'बहुजनस्य' पश्चादादीनां लोकानां 'नेतारं' नायकं द्वीप इव द्वीपः-संसारसागर-गतानामाश्वासस्थानं अथवा दीप इव दीपोऽज्ञानान्धकारावृतबुद्धिधिप्रसराणां शरीरिणां हेयोपादेश्यवस्तुस्तोभप्रकाशकत्वात् तं, अत एव त्राणं-आपद्रक्षणं प्राणिनामेताद्धां यादृशा गणघरादयो भवन्ति, 'नवरं' प्रावचनिकादिपुरुषं हत्वा महामोहं प्रकरोतीति सप्तदशं १७।

मू. (८५) उद्दियं पडिविरयं, संजयं सुतवस्तियं ।
बुकम्य धम्याओ भंतेइ, महामोहं पकुव्वइ ॥

बृ. उपस्थितं प्रवृज्यायां-प्रविद्रजिषुमित्यर्थः, 'प्रतिविरतं' सावद्ययोगेभ्यो निवृत्तं प्रवृजितमेवेत्यर्थः 'संयतं' साधुं 'सुतपस्तिनं' तपांसि कृतवन्तं शोभनं वा तपः श्रितं-आश्रितं क्वचित् 'जे भिक्खुं जगजीवणं' ति पाठः, तत्र जगन्ति-जंगमानि अहिंसकत्वेन जीवयतीति जगजीव-नस्तं विविधैः प्रकारैरुपकम्याकम्य व्यपकम्य बलादित्यर्थः, धर्मात्-श्रुतचारित्रलक्षणादभंशयति यः स महामोहं प्रकरोतीति आषादशं १८।

मू. (८६) तहेवानंतनाणीणं, जिणाणं वरदंसिणं ।
तेसि अवव्रदं बाले, महामोहं पकुव्वइ ॥

बृ. यथैव प्राक्तनं मोहनीयस्यानं तथैवेदमपि, अनन्तज्ञानिनां ज्ञानस्यानन्तविषयत्वेन अक्षयित्वेन वा जिनानां अहंता वरदर्शिनां क्षायिकदर्शनत्वात् तेषां ये ज्ञानाद्यनेकातिशयसम्पदुपेतत्वेन मुवनत्रये प्रसिद्धाः 'अवर्ण' अवर्णवादो बक्तव्यत्वेन यस्यास्ति रोऽवर्णवान्, यथा नास्ति कश्चित् सर्वज्ञो, ज्ञेयस्यानन्तत्वात्, उक्तं च-

॥ १ ॥ "अज्ञवि धावइ नाणं अज्ञवि य अनंतओ अलोगोवि ।

अज्ञवि न कोइ विउहं पावन्ति सब्बन्नुयं जीदो ॥

अह पावति तो संतो होइ अलोओ न देयमिहुंति ति ।

अदूषणं चैतद्, उत्पत्तिसमय एव केलज्ञानं युगपल्लोकालोकी प्रकाशयदुपजायते, यताऽपवरकान्तर्वर्त्तिदीपकलिका अपवरकमध्यप्रकाशस्वरूपेत्यभ्युपगमादिति, बालः-अहो महामोहं प्रकरोतीति एकोनविंशतितमं १९।

मू. (८७) नेयाइअस्स मग्गस्स, दुङ्गे अवयरी बहुं ।
तं तिष्ययंतो भावेइ, महामोहं पकुव्वइ ॥

बृ. 'नैयायिकस्य' च्यामनतिक्रान्तस्य 'मार्गस्य' सम्यगदर्शनादेः मोक्षपथस्य दुष्टो द्विष्ठो वा 'अपकरोति' अपकारं करोतीति, 'बहु' अत्यर्थं पाठान्तरेणापहरति बहुजनं विपरिणमयतीति भावः, तं मार्गं 'तिष्ययंतो' ति निन्दयन् भावयति-निन्दया द्वेषेण वा वासयति आत्मानं परं च यः

सम महामोहं प्रकरोतीति विंशतितमं २० ।

मू. (८८) आयरियउवज्ञाएहि, सुयं विणयं च गाहिए ।
ते घेव खिसई बाले, महामोहं पकुब्बइ ॥

बृ. आचार्योपाध्यायैर्ये श्रुतं-स्वाध्यायं विनयं च-चारित्रं 'ग्राहितः' शिक्षितः तानेव 'खिसति' निन्दति-अल्पश्रुता एते इत्यादि ज्ञानतः अन्यतीर्थिकसंसर्गकारिण इत्यादि दर्शनतः मन्दधर्मणः पार्श्वस्थादिस्थानवर्तिन इत्यादि धारित्रतः, यः स एवंभूतो बालो महामोहं प्रकरोतीत्येकविंशतितमं २१ ।

मू. (८९) आयरिउवज्ञायाणं, सम्बं नो पडितप्पइ ।
अप्पडिपूयए धञ्चे, महामोहं पकुब्बइ ॥

बृ. आचार्यादीन् श्रुतदानग्लानावस्थाप्रतिचरणादिभिस्तर्प्तितवतः-उपकृतवतः सम्यक् न तान् प्रति 'तर्प्तिति' विनयाहारोपाध्यादिभिर्न प्रत्युपकरोतीति, तथा अप्रतिपूजको-नपूजाकारी तथा 'स्तव्यो' मानवान् स महामोहं प्रकरोतीति द्वाविंशतितमं २२ ।

मू. (९०) अबहुस्सुए य जे केई, सुएणं पविकत्थई ।
सज्जायवायं वयइ, महामोहं पकुब्बइ ॥

बृ. अबहुश्रुतश्च यः कश्चित् श्रुतेन 'प्रविकत्थते' आत्मानं श्लाघते श्रुतवानहमनुयोग-धरोऽहमित्येवं, अथवा कस्मिद्धित्वमनुयोगाचार्यो वाचकोवेति पृच्छति प्रतिभणति आमं, स्वाध्यायवादं वदति विशुद्धपाठकोऽहमित्यादिकं यः स महामोहं-श्रुतालाभहेतुं प्रकरोतीति अयोविंशतितमं २३ ।

मू. (९१) अतवस्तीए य जे केई, तवेण पविकत्थइ ।
सव्वलोयपरे तेण, महामोहं पकुब्बइ ॥

बृ. 'अतवस्तीए' सुगमं, पूर्वार्द्धं पूर्ववत्, नवरं 'सर्वलोकात्' सर्वजनात् सकाशात्पर-प्रकृष्टः स्तेनः चौरो भाव चौरत्यात् महामोहं अतपस्तिताहेतुं प्रकरोतीति चतुर्विंशतितमं २४ ।

मू. (९२) साहारणझा जे केई, गिलणम्मि उवाहुए ।
पभू न कुणई किञ्च, मन्ज्ञापि से न कुब्बइ ॥

मू. (९३) सढे नियडीपञ्चाणे, कसुलाउलचेयसे ।
अप्पणो य अबोहीय, महामोहं पकुब्बइ ॥

बृ. साधरणार्थं पुपकारार्थं यः कश्चिदाचार्यदिग्लाने-रोगयति 'उपस्थिते' प्रत्यासन्नीभूते 'प्रभुः' समर्थं उपदेशेनीषधा-दिदानेन च स्वतोऽन्यतश्चोपकारं न करोति, कृत्यमुपेक्षते इत्यर्थः, केनतभिग्रासेणेत्याह-ममायेष न करोति किंचनापि कृत्यं समर्थोऽपि सन्विदेषेण, असमर्थो वा ऽयं बालत्वादिना किं कृतेनास्य ?, पुनरुपकर्तुमशक्तत्वादिति लोभेनेति, 'शठः' कैतवयुक्तः शक्ति-लोपनात् निकृति-मायासद्विषये प्रक्षानं यस्य स तथा ग्लानः प्रतिचरणीयो मा भवत्यिति ग्लानवेषमहं करोमीति विकल्पवानित्यर्थः, अत एव च कलुषाकुलचेताः आत्मनश्चाद्वाधिको भवान्तराप्राप्त-व्यजिनधर्मको ग्लानप्रतिजागरेणा-ज्ञाविराघनात्, चशब्दात्परेषां द्याद्वोधिकः अविद्यमाना द्योधिरस्तदिति व्युत्पादनात्, ये हि तदीयं ग्लानप्रतिजागरणमुपलभ्य जिनधर्मपराड्मुखा भवन्ति

तेषा मबोधिस्तत्कुतेति स एवम्भूतो महामोहं प्रकरोतीति पद्मविंशतितम् २५ ।

मू. (१४) जे कहाहिगरणाइं संपर्जंजे पुणो पुणो ।

सञ्चतित्याण भेदाणं, महामोहं पकुब्बइ ॥

बृ. कथा-वाक्यप्रबन्धः शास्त्रमित्यर्थस्तदूपाण्यधिकरणानि कथाधिकरणानि-कौटिल्य-शास्त्रादीनि प्राण्युपमर्दनप्रवर्तकत्वेन तेषामात्मनो दुर्गताविधाकारित्वकरणात्, कथया वा क्षेत्राणि कृष्टत गामसूयतेत्यादिकवा अधिकरणानि तथाविधप्रवृत्तिरूपाणि, अथवा कथा-राजकथादिका अधिकरणानि च-यन्त्रादीनि कलहा वा कथाधिकरणानि तानि सश्रयुक्ते पुनः पुनः एवं ‘सर्वतीर्थभेदाय’ संसारसागरतरणकारणल्लात् तीर्थानि-ज्ञानादीनि तेषां सर्वथा नाशाय प्रवर्तमानः स महामोहं प्रकरोतीति षड्विंशतितम् २६ ।

मू. (१५) जे अ आहम्मिए जोए, संपओजे पुणो पुणो ।

सहाहेउं सहाहेउं, महामोहं पकुब्बइ ॥

बृ. ‘जे य आहम्मिए’ कण्ठयम्, नवरं अधार्मिकयोगा-निपित्तवशीकरणादिप्रयोगः किमर्थ? -श्लाघाहेतोः-मित्रनिपित्तमित्यर्थः इति सप्तविंशतितम् २७ ।

मू. (१६) जे अ भाषुस्तए भोए, अदुवा पारलोइए ।

तेऽतिष्पवंतो आसयइ, महामोहं पकुब्बइ ॥

बृ. यश्च मानुष्यकान् भोगान् अथवा पारलौकिकान् ‘ते’ति विभक्तिशरिणमातैस्तेषु वा अतृप्यन् तु सिमगच्छन् ‘आस्वादते’ अभिलषति आश्रयति वा स महामोहं प्रकरोतीति अष्टाविंशतितम् २८ ।

मू. (१७) इही जुई जसो वन्नो, देवाणं बलवीरियं ।

तेसिं अवव्रवं बाले, महामोहं पकुब्बइ ॥

बृ. क्रिद्धः-विमानादिसम्पत् द्युतिः-शारीराभरणदीसि यशः-कीर्ति वर्ण-शुक्लादि शरीरसम्बन्धी देवानां वैमानिकादीनां बलं-शारीरं वीर्यं जीवप्रभवं अस्तीत्यध्याहारः, तेषामिह अपेगम्यमानत्वात् तेषामपि देवानामनेकातिशायिणुणवतामवर्णवान्-अश्लाघाकारी अथवा ‘अवर्णवान्’ केनोळापेन देवानामृद्धिर्देवाना द्युतिरित्यादि कृत्वा व्याख्येयं, न किञ्चिद्देवानामृदध्यादिकमस्तीत्यवर्णवादवाक्य-भावार्थं य एवम्भूतः स महामोहं प्रकरोतीति एकोनत्रिशतम् २९ ।

मू. (१८) अपस्तमाणो पस्तामि, देवे जक्खे य गुज्जगे ।

अश्नाणी जिणपूयड्डी, महामोहं पकुब्बइ ॥

बृ. अपश्यनपि यो ब्रूते पश्यामि देवानित्यादिस्वरूपेण, अज्ञानी जिनस्येव पूजामर्थयते यः स जिनपूजार्थी, गोशालकवत्, स महामोहं प्रकरोतीति त्रिंशतम् ३० ।

मू. (१९) थेरेण मंडियपुते तीसं वासाइं सामन्नपरिवारं पाडगित्ता सिद्धे बुझे जाव सञ्चदुक्खपहीणे ।

एगमेण अहोरते तीसमुहुत्ते मुहुत्तग्नेण प०, एएसि णं तीसाए मुहुत्ताणं तीसं नामधेज्ञा प० तं०-रोद्दे सत्ते मित्ते वाऊ सुपीए ५ अभिचंदे माहिदे पलंबे बंभे सम्मे १० आणंदे विजए विस्ससेणे पायावद्ये उवसमे १५ ईसाणे तड्डे भाविअप्पा वेसमणे वरुणे २० सतरिसभे गंधव्ये

अग्निवेसायणे आतवे आवते २५ तद्वदे भूमहे रिसमे सब्दुसिद्धे रक्षसे ३० ।

अरे णं अरहा तीसं घणुइँ उहुं उच्चतेणं होत्था, सहस्रात्स णं देविंदस्त देवरशो तीसं सामाणियसाहस्रीओप, पासेणं अरहा तीसं वासाइं अगारवासमज्जो वसिता अगारा ओ अणगारियं पब्दइए, समणे मगवं महावीरे तीसं वास्याइं अगारवासमज्जो वसिता अगारा ओ अणगारियं पब्दइए ।

रयणप्पभाए णं पुढवीए तीसं निरयावाससयसहस्रा ४०, इमीते णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्येगइयाणं नेरइयाणं तीसं पलिओवमाइं ठिईप, अहेसत्तमाए पुढवीए अत्येगइयाणं नेरइयाणं तीसं सागरोवमाइं ठिईप ४० ।

असुरकुमाराणं देवाणं अत्येगइयाणं तीसं पलिओवमाइं ठिईप ४०, उवरिमउवरिमोवेज्याणं देवाणं जहन्नेणं तीसं सागरोवमाइं ठिईप ४० ।

जे देवा उवरिमज्जिभगेवेज्ञएसु विमाणेसु देवत्ताए उववन्ना तेसि णं देवाणं उक्तोरेणं तीसं सागरोवमाइं ठिईप ४०, ते णं देवा तीसाए अद्भुमासेहिं आणमंति वा पाणमंति वा उस्ससंति वा नीससंति वा, तेसि णं देवाणं तीसाए वाससहस्रेहिं आहारडे समुप्पज्ज ।

संतेगइया भवसित्तिद्या जीवा जे तीसाए भवगगहणेहिं सिन्धिस्संति बुज्जिस्संति मुच्चिस्संति परिनिव्वाइस्संति सब्दुक्खाणमंतं करिस्संति ।

थृ. रीत्रादयो मुहूर्ताश्चादित्योदयादारभ्य क्रमेण भवन्ति, एतेषां च मध्ये पद्यमाः षट् कदाचिद्दिनेऽन्तर्भवन्ति कदाचिद्रात्राविति ।

समवायः-३० समाप्तः

मुनि दीपरल्ल सागरेण संशोधिता सम्पादिता अभयदेवसूरि विरचिता
समवायाङ्गे त्रिंशत्तम समवायस्य टीका परिसमाप्ता ।

समवायः-३१

थृ. (१००) एकतीसं सिद्धाइगुणा प तंजहा-खीणे आभिनिवोहियनाणावरणे खीणे सुयनाणावरणे खीणे ओहिनाणावरणे खीणे मणपञ्चवनाणावरणे खीणे केवलनाणावरणे खीणे चकखुदंसणावरणे खीणे अचकखुदंसणावरणे खीणे ओहिदंसणावरणे खीणे केवलदंसणावरणे खीणे निद्वा खीणे निद्वानिद्वा खीणे पयला खीणे पयलापयला खीणे धीणद्वी खीणे सायावेयणिझे खीणे असायवेयणिझे खीणे दंसणमोहणिझे खीणे चरित्तमोहणिझे खीणे नेरइआउए खीणे तिरिआउए खीणे मणुस्साउए खीणे देवाउए खीणे उच्चागोए खीणे निद्वागोए खीणे सुभन्नामे खीणे असुभन्नामे खीणे दानंतराए खीणे लाभंतराए खीणे भोगंतराए खीणे उवभोगंतराए खीणे वीरिअंतराए ।

थृ. एकत्रिंशत्तमं स्थानकं सुगमं, नवरं सिद्धानामादी-सिद्धत्वप्रथमसमय एव गुणाः सिद्धादिगुणाः, ते चाभिनिवोधिकावरणादिक्षयस्वरूपा इति ।

थृ. (१०१) मंदरेणं पब्दए धरणितले एकतीसं जोयणसहस्राइं छ्येवं तेवीसे जोयणसए किंचिदेसूणा परिक्षेवेणं ४० ।

जया णं सूरिए सब्बवाहिरियं मण्डलं उवसंकमिता चारं चरइतया णं इहगयस्त मणुस्तस्स
एकतीसाए जोयणसहस्सेहि अद्वहि अ एकतीसेहि जोयणसएहि तीसाए सद्भिभागे जोयणस्स
सूरिए चक्कुफासं हब्बमागच्छइ, अभिवद्धिए णं मासे एकतीसं सातिरेगाइं राईदियाइं राईदियगेण
प०।

आइच्छे णं मासे एकतीसं राईदियाइं किंचि विसेसूणाइं राईदियग्नेण प०।

इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए अत्येगइयाणं नेरइयाणं एकतीसं पलिओवमाइं ठिई प०,
अहेसत्तमाए पुढवीए अत्येगइयाणं नेरइयाणं एकतीसं सागरोवमाइं ठिई प०।

असुरकुमाराणं देवाणं अत्येगइयाणं एकतीसं पलिओवमाइं ठिई प०, सोहम्मीसाणेसुकप्पेसु
अत्येगइयाणं देवाणं एकतीसं पलिओवमाइं ठिई प०, विजयवेजयंतजयंत अपराजिआणं देवाणं
जहब्रेणं एकतीसं पलिओवमाइं ठिई प०, जे देवा उवरिमउवरिमगेवेजयविमाणेसु देवत्ताए
उववन्ना तेसि णं देवाणं उक्कोसेणं एकतीसं सागरवमाइं ठिई प०।

तेणं देवा एकतीसाए अद्वमासेहि आणमंतिवा पाणमंति वा उस्ससंति वा निस्ससंति वा,
तेसि णं देवाणं एकतीसं वाससहस्राहि आहारडे समुप्तअहि।

संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे एकतीसेहि भवगगहणेहि सिज्जिस्संति बुज्जिस्संति
मुद्दिस्संति परिनिव्वाइस्संति सब्बदुक्खाणमंतं करिस्संति।

बृ. मन्दरोमेरु, स च घरणीतले दशासहविष्कम्भ इतिकृत्वा यथोक्तपरिधिप्रमाणो भवतीति

“जया णं सूरिए” इत्यादि, किल सूर्यस्य चतुरशीत्यधिकं मण्डलशतं भवति, मण्डलं च
ज्योतिष्कमार्गोऽभिधीयते, तत्र जम्बूदीपस्यान्तः अशीत्यधिके योजनशते पद्धषष्टि सूर्यमण्डलानि
भवन्ति, तथा लवणसमुद्रे त्रीणि त्रिंशदधिकानि योजनशतान्यवगाहीकोनविंशत्यधिकं योजनशते
पद्धषष्टि सूर्यमण्डलानि भवन्ति, तथा लवणसमुद्रे त्रीणि त्रिंशदधिकानि योजनशतान्यव-
गाहीकोनविंशत्यधिकं सूर्यमण्डलशतं भवति, तत्र सर्वबाह्य-समुद्रान्तर्गतमण्डलां पर्यन्तिमं, तस्य
चायामविष्कम्भो लक्षं षट् शतानि च योजनानां पष्ट्यधिकानि, परिधिस्तु वृत्तक्षेत्रगणितन्यायेन
त्रीणि लक्षाणि अष्टादश सहस्राणि त्रीणि शतानि पद्धदशोसराणि ३९८३९५, एतावतक्षेत्र-
मादित्योऽहोरात्रद्वयेन गच्छति, तत्र च षट्टिर्मुहूर्ता भवन्तीति पष्ट्या भागापहारे यस्त्वयं तन्मुहूर्तगम्य-
क्षेत्रप्रमाणं भवति, तद्व पञ्च सहस्राणि त्रीणि च पद्धोत्तराणि शतानि पद्धदश योजनषष्टिभागः

एतद्व दिवसाद्देन गुण्यते, यदा च सर्वबाह्ये मण्डले सूर्यश्चरति तदा दिनप्रमाणं द्वादश
मुहूर्तां तदर्द्धं च षट्, अतः षट्टिर्मुहूर्तेण्णितं मुहूर्तगतिप्रमाणं चक्षुस्पर्शगतिप्रमाणं भवति,
तत्र एकत्रिंशत्सहस्राणि अष्टी च शतान्येकत्रिंशदधिकानि त्रिंशद्वयोजनषष्टिभागः ३९८३९।

अभिवर्द्धितमासः-अभिवर्द्धितसंवत्सरस्य चतुश्चत्वारिंशदहोरात्रद्विषष्टिभागाधिक-
यशीत्यधिकशतत्रयस्त्रय ३८३।^{१२}

द्वादशो भागः, अभिवर्द्धितसंवत्सरशासी यत्राधिकमासको भवति, तत्र त्रयोदश-
चन्द्रमासात्मकत्वाद्यन्दमासश्च एकोनत्रिंशतादिनानां द्वात्रिंशता च दिनद्विषष्टिभागानां भवतीति,
'साइरेगाइं' ति अहोरात्रस्य चतुविंशत्युत्तरशतभागानामेकविंशत्युत्तरशतेनाधिकानीति, आदित्य-
मासो येन कालेनादित्यो राशि भुज्कते किंचिविसेसूणाइं ति अहोरात्राद्देन न्युनानीति।

समवायः-३२

मू. (१०२) वतीं सं जोगसंग्रहा ८० तं० –

बृ. द्वात्रिंशतं स्थानकमपि व्यक्तं, नवरं युन्यन्ते इति योगाः-मनोवाक्यायव्यापारः ते चेह प्रशस्ता एव विवक्षितास्तेषां शिष्याचार्यगतानामालोचनानिरपलापादिना प्रकारेण सङ्ग्रहणानि सङ्ग्रहाः प्रशस्तयोगसंग्रहाः प्रशस्तयोगसङ्ग्रहनिमित्तत्वादलोचनादय एव तथोच्यन्ते, ते च द्वात्रिंशद्भवन्ति, तदुपदर्शकं श्लोकपञ्चकं ।

मू. (१०३) -आलोयण १ निरवलावे २, आवईसु ददधम्यया ३ ।

अनिस्तिअोवहाणे ४ य, सिक्खा ५ निष्पडिकम्यया ६ ॥

बृ. 'आलोयणे' त्यादि, अस्य गमनिका-तत्र 'अलोयण' ति मोक्षसाधनयोगसङ्ग्रहाय शिष्येणा-घार्यायालोचनादातव्या १ 'निरवलावे' ति आचार्योऽपि मोक्षसाधकयोगसङ्ग्रहायैव दत्ताद्यामा- लोचनायां निरपलापः स्यात्, नान्यस्मै कथयेदित्यर्थः २, 'आवईसु ददधम्य' ति प्रशस्तयोगसङ्ग्रहाय साधुनाऽप्तसु-प्रव्यादिभेदासु ददधर्मता कार्या, सुतरां तासु दधर्मिणा भाव्यमित्यर्थः ३, 'अणिस्ति-ओहहाणेय' ति शुभयोगसङ्ग्रहयैवानिश्चितं च-तदन्यनिरपेक्षमुपधानं च-तपोऽनिश्चितोपधानं परसाहाय्यानपेक्षं तपो विधेयमित्यर्थः ४, 'सिक्ख' ति योगसङ्ग्रहाय शिक्षा ५ सेवितव्या, सा च सूत्रार्थग्रहणरूपा प्रत्युपेक्षाद्यासेवनात्मिका चेति द्विधा, ६, 'निष्पडिसकम्य' ति तथैव निष्परित- कर्मता शरीरस्य विधेया ६ ॥

मू. (१०४) अन्नायया अलोभे ८ य, तितिक्ख ९ अङ्गवे १० सुई ११ ।

सम्बद्धी १२ समाही १३ य, आयारे १४ विणओवए १५ ॥

बृ. 'अन्नायय' ति तपसोऽज्ञातता कार्या, यशः पूजाद्यर्थित्वेनाप्रकाशय- द्विभस्तपः कार्यमित्यर्थः ७, 'अलोभे' ति अलोभता विधेया ८, 'तितिक्ख' ति तितिक्षा परीषहादि-जयः ९, 'अङ्गवे' ति आर्जदः-ऋजुभावः १०, 'सुई' ति शुचि सत्त्वं संयम इत्यर्थः ११ 'सम्बद्धी' ति सन्यगष्टि-सम्बद्धनशुद्धिः १२, 'समाही य' ति समाधिश्च-चेतः स्वास्थ्यं १३, 'आयारे विणओवए' ति द्वारद्वयं तत्राचारोपगतः स्यात् न मायां कुर्यादित्यर्थ १४, विनयोपगतो भवेत् न मानं कुर्यादित्यर्थ १५ ॥

मू. (१०५) घिर्मई १६ य संवेगे १७, पणिहि १८ सुविहि १९ संवरे २० ।

अत्तदोसोवसंहारे २१, सब्वकामविरत्या २२ ॥

बृ. 'घिर्मई य' ति धृतिप्रधाना पतिधृतिमति-अदैन्यं १६ 'संवेगो' ति संवेगः-संसाराद्भयं मोक्षाभिलाषो वा १७ 'पणिहि' ति प्रणिधि-मायाशाल्यं न कार्यमित्यर्थः १८ 'सुविहि' ति 'सुविहि' सदनुषानं १९ संवरश्च-आश्रवनिरोधः २० 'अत्तदोसोवसंहारे' ति स्वकीयदोषस्य निरोधः २१ 'सब्वकामविरत्य' ति समस्तविषयवैमुख्यं २२ ॥

मू. (१०६) पञ्चक्खाणे २३-२४ विउस्सगे २५, अप्यमादे २६ लवालवे २७ ।

झाणसंवरजोगे २८ य, उदए मारणं तिए २९ ॥

बृ. 'पञ्चक्खाणे' ति प्रत्याख्यानं मूलगुणविषयं २३ 'उत्तरगुणविषयं च २४ विउस्सगे ति व्युत्सर्गं द्रव्यभावभेदभिन्नः २५ 'अप्यमादे' ति प्रमादवर्जनं २६ 'लवालवे' ति कालोपलक्षणं

तेन क्षणे क्षणे सामाचार्यनुष्ठानं कार्यं २७ 'झागसंवरजोगे' ति ध्यानमेव संवरयोगो ध्यानसंवरयोगः २८ 'उदए मारणंतिए' ति मारणान्तिकेऽपि वेदनोदये न क्षोभः कार्यः २९ ॥

मू. (१०७) संगाणं च परिज्ञाया ३०, पायच्छित्करणेऽकिय ३१।

आराहणा य मरणंते ३२, बतीसं जोगसंग्रह ॥

३० 'पायच्छित्तकरणे' इति प्रायश्चित्तकरणं च कार्यं ३१ 'आराहणा य मरणंते' ति आराधना 'मरणान्ते' मरणरूपोऽन्तो मरणान्तस्तत्रेत्येते द्वाक्षिणशब्दोगसङ्ग्रहा इति ३२॥

मू. (१०८) बत्तीसं देविंदा पन्तं० - चमरे बली धारणे भूआनंदे जाव घोसे महाघोसे घंडे
सुरे सके ईसाणे सणंकुमारे जाव पाणए अहुए ।

कंथुस्स पं अरहओ बत्तीसहिया बत्तीसं जिणसया होत्था,

ਸੋਹਮੈ ਕਾਫੇ ਬਤੀਸਿ ਵਿਮਾਣਾਬਾਲਸਥਾਨ ॥ ੪੦॥

ऐवडुनकर्खते बत्तीसइतारे ५०, बत्तीलतिविहे नह्वे ५०।

इनीसे एं (प्रथम) तुदीए जायेगाइयाण नेहायाण बतीसं पलिओवमाइ ठिई प०,
अहेसत्तमाए पुढीवीए अत्येगाइयाण नेहायाण बतीसं सागरोवमाइ ठिई प०।

असुरकुमाराण्डेवाण्ड अत्येगइयाण्ड बत्तीसं पलिओवमाइंठिईप, सोहमीसाणेसु कणेसु
देवाण्ड अत्येगइयाण्ड बत्तीसं पलिओवमाइंठिईप, जेदेवाविजयकेजयन्तजयन्तअपराजियविमणेसु
देवत्ताए उववज्ञा तेसि ण देवाण्ड अत्येगइयाण्ड बत्तीसं सागरोवमाइंठिईप०।

ते यं देवा बत्तीसाए अद्भुमासेहिं आणमंति वा याणमंति वा उत्ससंत वा नीससंति , तेसि यं देवाणं बत्तीसवाससहस्रेहिं आहारद्वे सम्पृज्जइ ।

संतेगया भवसिद्धिया जीवा जे वृत्तीसाए भवगगहणोहि सिज्जिस्संति दुन्ज्ञिस्संति मुच्चिस्संति परिनिव्वाइत्संति सब्बदुक्कुरवाणमंतं करिस्संति ।

यू. इन्द्रसूत्रे यावल्करणात् “वेणुदेवे वेणुदाली हरिकंते हरिस्सहे अगसीहे अग्निभानवे पुन्हे वसिष्ठे जलकंते जलप्पहे अमियगई अमियवाहणे वेलंबे पहंजणे” इति दृश्यं, पुनः यावल्करणात् “भाहिंदे बंभे लंतए सुक्के सहस्सारे” ति द्रष्टव्यं, इह च षोडशानां व्यन्तरेन्द्रणां षोडशानामेव चाणपत्रीकादीन्द्राणामल्पर्थिकत्वेनाविवक्षितत्वादसङ्ख्यातानामपि चंद्रसूर्यणां जातिग्रहणेन द्वयोरेव विवक्षितत्वाद्वाचिंशदुक्ता इति ।

कुन्युनाथस्य द्वारिंशदधिकानि द्वारिंशत् केवलिशतान्यभूवन्, द्वारिंशद्विंशं नाट्यम्
भिनयविषयवस्तुभेदाध्यथा 'राजप्रश्नकृताभिधानद्वितीयोपाङ्ग इति सम्पाद्यते ।

द्वाश्रिंशत्यात्रप्रतिबद्धमिति केचित् ।

समवायः-३२ समाप्तः

समवाय-३

मू. (१०९) तेतीसं आसायणा ओ प० तं० - सेहे राइणियस्स आसन्नं गंता भवइ आसायणा सेहस्स १ सेहे राइणियस्स पुरओ गंता भवइ आसायणा सेहस्स २ सेहे राइणियस्स सपक्खं गंता

भवइ आसायणा सेहस्स ३ सेहे राइणियस्स आसन्नं ठिष्ठा भवइ आसायणा सेहस्स ४ जाव सेहे राइणियस्स आलवमाणस्स तत्यगए वेव पडिसुणिता भवइ आसायणा सेहस्स ३३ ।

चमरस्सणं असुरिद्दस्स असुररन्नो चमरचंचाए रायहाणीए एकमेकबाराए तेतीसं तेतीसं भोमा प०।

महाविदेहे यं वासे तेतीसं जोयणसहस्साइं साइरेगाइं विकछंभेणं प०, जया यं सूरिए वाहिणंतरं तद्वं मंडलं उवसंकमिता यं चारं चरह तया यं इहगयस्सपुरिसस्स तेतीसाए जोयण-सहस्सेहि किंचिविसेसूणेहि चक्खुप्फासं हृष्मागच्छङ् ।

इमीसे यं रथणप्पभाए पुढवीए अत्येगइयाणं नेरयाणं तेतीसं पलिओवमाइं ठिई (प०), अहेसतमाए पुढवीए कालमहाकालरोरुमहारोरुएसु नेरइयाणं उक्कोसेणं तेतीसं सागरोवमाइं ठिई (प०), अप्पइड्डाणनरए नेरइयाणं अजहन्नमणुक्कोसेणं तेतीसं सागरोवमाइं ठिई प०।

असुरकुमाराणं अत्येगइयाणं देवाणं तेतीसं पलिओवमाइं ठिई प०, सोहभीसाणेसु अत्येगइयाणं देवाणं तेतीसं पलिओवमाइं ठिई प०, विजयबेजयन्तजयंतअपराजिएसु विमाणेसु उक्कोसेणं तेतीसं सागरोवमाइं ठिई प०।

जे देवा सब्बुसिद्धे महाविमाणे देवताए उब्बशा तेसि यं देवाणं अजहन्नमणुक्कोसेणं तेतीसं सागरोवमाइं ठिई प०, ते यं देवा तेतीसाए अद्धमासेहि आणमंति वा पाणमंति वा उस्ससंति वा निस्ससंति वा, तेसि यं देवाणं तेतीसाए वाससहस्सेहि आहारट्टे समुप्जइ ।

संतेगइया भवसिद्धिया जीवा जे तेतीसं भवग्गहणेहि सिज्जिस्संति बुज्जिस्संति मुष्ठिस्संति सब्बुक्खाणमंतं करिस्संति ।

कृ. अथ ब्रयस्त्रिंशत्तमं स्थानकं, तत्र आयः-सम्यगदर्शनाधवासिलक्षणस्तस्य शातनाः-खण्डनं निरुक्तादाशातनाः, तत्र शैक्षः-अल्पपर्यायो रालिकस्य-बहुपर्यायस्य आसन्नं-आसत्या यथा रजोऽश्वलादिस्तस्य लगति तथा गन्ता भवतीत्येवमाशातना शैक्षस्येत्येवं सर्वत्र, 'पुरुओ'ति अग्रतो गन्ता भवति, 'सपक्ष'ति समानपक्षं-समपाश्वं यथा भवति समश्रेष्या गच्छतीत्यर्थः, 'ठिष्ठ'ति स्थाता-आसीनो भवति, यावल्करणाद्वाश्रुतस्कन्धानुसारेणाया इह द्रष्टव्याः, ताश्वै-मर्थतः-आसन्नं पुरः पाश्वर्तः स्थानेन तिस्रोऽत्र निषीदनेन च तिस्रः तथा विचारभूमी गतयोः पूर्वोत्तरभाद्यभतः शैक्षस्याशातना १० ।

एवं पूर्वं गमनागमनमालोचयतः ११ तथा रात्री को जागत्तीति पृष्ठे रालिकेन तद्वचनम-प्रतिशृण्वतः १२ रालिकस्य पूर्वमालपनीयं कंचन अवमस्य पूर्वतरमालपतः १३ अशनादि लब्धपरस्य पूर्वमालोचयतः १४ एवमन्यस्योपदर्शयतः १५ एवं निमन्त्रयतः १६ रालिकमना पृच्छयान्वस्मै भक्तादि ददतः १७ स्वयं प्रधानतरं भुज्ञानस्य १८ कूवचित् प्रयोजने व्याहरतो रालिकस्य वचोऽप्रतिशृण्वतः १९ रालिकं प्रतितत्समक्षं वा वृहता शब्देन वहुधा भाषमाणस्य २०

व्याहरतेन मस्तकेन वन्दे इति वक्तव्ये किं भणसीति द्रुवाणस्य २१ प्रेरयति रालिके कस्त्वं प्रेरणायामिति वदतः २२ आय ! ग्लानं किं न प्रतिचरसीत्याद्युक्ते त्वं किं न तं प्रतिचरसीत्यादि भणतः २३ धर्मं कथयति गुरावन्यमनस्कतां भजतोऽननुमोदयत इत्यर्थः २४ कथयति गुरौ न स्मरसीति वदतः २५ धर्मकथामाचित्तदतः २६ भिक्षावेला वर्तते इत्यादिवचनतः पर्षदं भिन्दानस्य

२७ गुरुपर्षदेऽनुस्थितापास्तथैव व्यवस्थिताया धर्मं कथयतः २८ गुरोः संस्तारकं पादेन घट्यतः २९ गुरुसंस्तारके लिषीदतः ३० उच्चासने निषीदतः ३१ समाप्ताने ऽप्येवं ३२ त्रयशिंतमा सूत्रोक्तैव, रात्निकस्यालपतस्तत्रगत एव-आसनादीर्देश्येत एव प्रतिशुणीति, आगत्य हि प्रत्युत्तरं देयमिति शैक्षस्याशातनेति ३३ ।

'तेतीसं तेतीसं भोम'ति भौमानि-नगराकारणि, विशिष्टस्थानानीत्यन्ये ।

तथो 'जया णं सूरिए' इत्यादि इह सूर्यस्य मण्डलयोरन्तरे द्वे द्वे योजने ऽष्टवत्वारिंशत्त्वैक-षट्ठिभागाः, एतद्विगुणं पद्म योजनानि पद्मत्रिंशत्त्वैकषट्ठिभागाः, एतावता हीनविष्कम्भं सर्ववाहाम-ण्डलाद्वितीयमण्डलं भवति, ततश्च वृत्तक्षेत्रपरिधिगणितन्यायेन परिधितः सप्तदशभिर्योजनैरष्टत्रिंशता चैकषट्ठिभागीन्दूनं द्वितीयमण्डलं सर्ववाहामण्डलाद्भवति, एवं तृतीयमण्डले एतद्विगुणेन हीनं भवति, तथाहि त्वद्विष्कम्भस्तत एकादशभिर्योजनैर्वभिश्चैकषट्ठिभागीः पर्वीन्तिमाद्यैनं भवति, परिधितसु पञ्चत्रिंशता योजनैः पञ्चदशभिश्चैकषट्ठिभागीन्दूनं भवति, तद्य त्रीणि लक्षाणि अष्टादश सहस्राणि ह्ये शते एकोनाशीत्युत्तरे षट्वत्वारिंशत्त्वैकषट्ठिभागाङ्गा इति, तथा अन्तिमण्डलान्मण्डले मण्डले द्वाभ्यां मुहूर्तस्यैकषट्ठिभागाभ्यां दिनवृद्धिर्भवति, तथा च तृतीये मण्डले यदा सूर्यश्चरति तदा द्वादशमुहूर्तश्चत्वारश्चैकषट्ठिभागमुहूर्तस्य दिनप्रमाणं भवति, तदर्द्देष्यैकषट्ठिभागीकृतेनाष्टप-एवधिकशतत्रयलक्षणेन, स्थूलगणितस्य विवक्षितत्वात् परित्यक्तांशाः ३१ ८२ ७९ ।

तृतीयमण्डलपरिधी गुणिते सति एकषट्या च षट्ठिगुणितया भागे हृते पञ्चम्यते ततृतीयमण्डले चक्षुस्पर्शप्रमाणं भवति, तद्य द्वात्रिंशत्सहाप्येकोत्तराणि ३२००९ अंशानामेकषट्या भागे हृते लब्ध्यश्चैकोनपद्माशतषट्ठिभाग योजनस्य त्रयोविंशतिश्चैकषट्ठिभागायोजनषट्ठिभागस्य एततृतीयमण्डले चक्षुस्पर्शस्य प्रमाणं जम्बूद्वीपप्रग्नासयामुपलभ्यते, इह तु यदुक्तं त्रयशिल्किष्ठिश्चूना, तत्र सातिरेकयोजनस्यापि न्यूनसहस्रता विवक्षितेति सम्भाव्यते, पद्मदशमण्डले पुनरिदं यथोक्तमेव प्रमाणं भवति, प्रतिमण्डलं योजनस्य चतुरशीत्याः साधिकायाः प्रथममण्डलमाने प्रक्षेपणादिति ।

सम्बायः - ३३ समाप्तः

सम्बायः - ३४

मू. (११०) वोतीसं बुद्धाइसेसा प०तं० -अवड्हिए केसमंसुरोमनहे १ निरामयानिरुवलेवा गायलड्ही १ गोक्खीरपंडुरो मंससोणिए ३ पठमुप्पलगंधिए उत्सासनिरसासे ४ पच्छत्रे आहारनीहारे अदिस्से मंसचक्खुणा ५ आगासगयं चक्कं ६ आगासगयं छतं ७ आगासगयाओ सेयवरचामराओ ८ आगासफालिआमयं सपायपीढं सीहासणं ९ ।

आगासगओ कुडभीसहस्रपरिमंडिआभिराणो इंदज्ञओ पुरओ गच्छइ १० जत्थ जत्थवि य णं अरहंता भगवन्तो चिह्निति वा निर्सीयति वा तत्थ तत्थविय णं जक्खा देवा संछपतपुष्ट-पञ्चवसाउलो सच्छत्तो सञ्ज्ञाओ सधंटो सपडागो असोगवरपायवो अभिसंजायइ ११ इसिं पिढ्हओ मउडठाणमितेयमंडलं अभिसंजायइ अंधकाविय णं दस दिसाओ पभासेइ १२ बहुसमरमणिजे भूमिभागे १३ अहोसिरा कंट्या जायति १४ उज्जविवरीया सुहफासा भवति १५ सीयलेण सुहफासेण सुरभिणा मारुएण जोयणपरिमंडलं सब्बओ समंता संपमजिज्जइ १६ जुत्तकुसिएण

मेहेण य निहयरयरेण्युयं किञ्चइ १७ जलथलयभासुरपभूतेण विंट्डाइणा दसध्यवन्नेण कुसुमेण जाणुस्त्सेहण्माणमिते पुफ्फोवयारे किञ्चइ १८ ।

अमणुश्चाणं सहफरिसरसरुवगंधाणं अवकरिओ भवइ १९ मणुश्चाणं सहफरिसर-सरुवगंधाणं पाउब्मावो भवइ २० पद्माहरओवि य णं हियगमणीओ जोयणनीहारी सरो २१ भगवं च णं अद्भुमागहीए भासाए धम्ममाइकखइ २२ सावि य णं अद्भुमागही भासा मासिज्जाणी तेसिं सच्चेति आरियमनारियाणं दुष्पयचउप्यमित्यविद्वसरीतिवाणं अप्यजो हियसिवसुहय भासताए परिणमइ २३ पुव्वद्वद्ववेरावि य णं देवासुरनागासुवश्चजवखरक्खस किंपुरिसगरुल गंधव्वमहोरगा अरहओ पायमूले पसंतचित्तमाणसा धम्मं निलामंति २४ अब्रउत्तियपावदणियावि य णमागदा बंदंति २५ आगदा समाणा अरहओ पायमूले निष्पलिवयणा हवंति २६ ।

जओ जओवि य णं अरहंतो भगवंतो विहरति तओ तओवि य णं जोयणपणवीसाएणं ईती न भवइ २१ मारी न भवइ २८ सच्चकं न भवइ २९ परचकं न भवइ ३० अइवुडी न भवइ ३१ अणावुडी न भवइ ३२ दुष्मिक्खं न भवइ ३३ पुव्वुष्पश्चावि य णं उप्पाइया वाही खिष्पमिव उवसमंति ३४ ।

जंबुद्धीवे णं दीवे चउतीसं चकवट्टिविजया प०त०-बतीसं महाविदेहे दो भरहे एरवए, जंबुद्धीवे णं दीवे चोतीसं दीहवेयहा प० ।

जंबुद्धीवे णं दीवे उक्षेसयए चोतीसं तित्थंकरा समुप्यजांति ।

चमरस्त णं असुरिंदस्स असुरत्रो चोतीसं भवणावासत्तयसहस्रा प० ।

पद्मपंचमछट्टीसत्तमासु चउसु पुढवीसु चोतीसं निर्यावाससत्तयसहस्रा प० ।

वृ. अथ चतुस्त्रिंशत्तमस्थानके किमपि लिख्यते-'बुद्धाइसेसे' ति बुद्धानां-तीर्थकृताम-तिशेषाः-अतिशया बुद्धातिशेषाः, अवस्थितं-अवृद्धिस्वभावं केशाश्च-शिरोजाः श्मश्रूणि च कूर्चरोमाणि रोमाणि च-शैषशरीरलोमानि नखाश्च प्रतीता इति छन्देकत्वमित्येकः १ निरामया-नीरोगा निरुपलेपा-निर्मला गत्रयष्टि-तनुलतेति द्वितीयः २ गोक्षीरपाण्डुरं मांसशोणितमिति तृतीयः ३ तथा पद्मच-कमलं गन्धद्रव्यविशेषो वा यत्पद्मकमिति रुदं उत्पलं घनीलोत्पलमुत्पलकुर्ढं वा गन्धद्रव्यविशेष-स्तयोर्योगन्धः स यत्रास्ति तत्तथोच्छ्वासनिश्वासमिति चतुर्थः ४ प्रच्छब्दमा-हारनीहारं अभ्यवहरण-मूत्रपुरीषोत्सर्गी, प्रच्छब्दत्वमेव स्मुट्टरमाह-अद्दश्यं मांसचक्षुषान्पुनर-वध्यादिलोचनेन पुंसा इति पञ्चमं ५ एतच्च द्वितीयादिकमतिशयचतुर्थं जन्मप्रत्ययं । तथा 'आगास-गयं'ति आकाशगतं-व्योमवर्त्ति आकाशगतं वा-प्रकाशमित्यर्थं चक्रंधर्मच-क्रमिति षष्ठः ६ ।

एवमाकाशगं छत्रं छत्रवयमित्यर्थः इति सप्तमः ७ आकाशके-प्रकाशे श्वेतवरामे प्रकीर्णके इत्येषमः ८ 'आगासफालिआमय'ति आकाशमिव यदत्यन्तमच्छं स्फटिकं तन्मयं सिंहासनं सह पादपीठेन सपादपीठमिति नवमः ९ 'आगासगओ'ति आकाशगतोऽत्यर्थं तुङ्ग इत्यर्थः 'कुडभिः'ति लघुपत्ताकाः संभाव्यते ताभिः परिमण्डितश्चासावभिरामश्च-अभिरमणीय इति विग्रहः 'इंदज्ञओ' ति शेषध्यजापेक्षयाऽतिमहत्त्वादिन्द्रश्वासी ध्वजश्च इन्द्रध्यज इति विग्रहः, इन्द्रत्वसूचको ध्वज इति वा 'पुरओ' ति जनस्याग्रतो गच्छतीति दशमः १० ।

चिष्ठन्ति वा निसीयन्ति व'ति तिष्ठन्ति गतिनिवृत्या निषोदन्ति-उपविशन्ति 'तक्खणादेव'ति

तत्काणमेव अकालहीनमित्यर्थः, पञ्चैः संछञ्चः पञ्चसंछञ्चः पञ्चसंछञ्च इति वक्तव्ये प्राकृतत्वात् संछञ्चपञ्च इत्युक्तं स चासौ पुण्यमध्यसमाख्युलभेति विग्रहः, २८०, ११-१२इद्युरा:, उत्तरजः सम्बोधः सघण्टः सप्ताकोऽशीकवरपादप इत्येकादशः ११ 'ईसि' ति ईषद्-अल्पं 'पिहओ' ति पृष्ठतः पञ्चाद्भागे 'मउड्डाणमिति' तिमस्तकप्रदेशेतेजोमण्डलं-प्रभाषट्टमिति छादशः १२ बहुसमरमणीयो भूमिभाग इति त्रयोदशः १३ 'अहोसिर' तिअधोमुखाः कण्टका भवन्तीति चतुर्दशः १४ ऋत्वोऽविपरीताः कथमित्याह-नुखस्पर्शभवन्तीति पञ्चदशः १५ योजनं यावत् क्षेत्रशुद्धि संवर्तकवातेनेति षोडशः १६ 'जुतफुसिएण' तिउचितविन्दुपातेन 'निहयरयरेणुयं' तिवातोत्त्वात्तमाकाशवर्ति रजो भूवर्ती तु रेषुरिति गन्धोदशवर्णविधानः सप्तदशः १७ ।

जलस्थलजं यद्भास्वरं प्रभूतं च कुसुमं तेन वृत्तस्थायिना-ऊर्ध्वमुखेन दशार्घवर्णेन-पञ्चवर्णेन जानुनोरुत्सेधस्य-उच्चत्वस्य यत्वमाणं तदेव प्रमाणं यस्य स जानुत्सेधप्रमाणमात्रः पुष्पोपचारः-पुष्पप्रकर इत्यादादशः १८ तथा 'कालागुरुपवरकुंदुरुक्तुरुक्त्यूवमधमधंतगन्धुद्युया-मिरामे भवइ' तिकालागुरुश्च-गन्धद्रव्यविशेषः प्रवरकुंदुरुक्तं च-चीडाभिधानं गन्धद्रव्यं तुरुक्तं च-शिलहकाभिधानं गन्धद्रव्यमिति द्वन्द्वस्तत एतत्त्वाणोयो धूपस्तस्य मधमधायमानो-बहुलसौरभ्यो यो गन्ध उद्धुतः- उद्भूतस्तेनाभिराम-आभिरमणीयं वत्ततया स्थानं-निर्बीदनस्थानमिति प्रक्रम इत्येकोनविंशतितमः १९ । तथा "उभयोपासिंचणं अरहंताणं भगवंताणं दुवेजक्षाकडयतुडिय-पंभियमुया चामरुकदेवणं करंति" तिकटकानि-प्रकोष्ठाभरणविशेषाः त्रुटितानिवाहाभरणविशेषः तिरतिवहुत्वेन स्तम्भिताविव स्तम्भिती भुजी ययोस्तौ तथा यक्षी-देवाविति विंशतितमः २०, षृङ्खाचनायामनन्तरोक्तमतिशयद्वयं नाधीयते, अतस्यस्यां पूर्वेऽदादशीव, अमनोज्ञानां शब्दादीनाम-पकर्ष-अभाव इत्येकोनविंशतितमः १९ मनोज्ञानां प्रादुर्भाव इति विंशतितमः २०

'पश्चाहरओ' तिप्रत्याहरतो-व्याकुर्वतो भगवतः 'हियगमणीओ' तिहृदयमः 'जोयणनी-जारी तियोजनातिक्रमी स्वर इत्येकविंशः २१ 'अद्भुमागहीए' तिप्राकृतादीनां षज्ञां साषाविशेषाणां नव्येयामागधी नाम भाषा 'रसोर्तसी मागध्या' मित्यादिलक्षणवती सा असमाधितस्वकीयसम-ग्रामणा-ऽर्द्धमागधीत्युच्यते, तथा धर्ममाख्यमति, तस्या एवातिकोमलत्वादिति द्वाविंशः २२ । 'आसिङ्गमाणि' तिभगवताऽभिधीयमाना 'आरियमणारियाणि' तिआर्यनायदेशोत्प्रानां द्विपदा-सनुज्ञाश्चतुष्पदा-गवादयः 'मृगा' आटव्यः 'पश्चो' ग्राम्याः पक्षिणः प्रतीताः सरीसृणा-उरःपरिसर्पा-कुणपरिसर्पश्चेति, तेषां किम्? -आत्मन आत्मनः-आत्मीयया आत्मीययेत्यर्थः भाषातयाभाषा-वेन परीणमतीति सम्बन्धः, किम्भूताऽसी भाषा? इत्याह-हितम्-अभ्युदयः शिवं-मोक्षः सुखं-अवपकालोद्भवमानन्दं ददातीति हितशिवसुखदेति त्रयोविंशः २३ 'पूर्वबद्धवेरे' तिपूर्व-वेनान्तरेऽनादिकाले वा जातिप्रत्ययं बद्धं-निकाचितं वैरं-अमित्रभावो येषां ते तथा, तेऽपि असुरामन्येदेवावैमानिका असुरानाश्च-भवनपतिविशेषाः सुवर्ण-शोभनवर्णपितत्वाङ्ग्योतिष्का असाराक्षसकिश्चरा: किंपुरुषाः व्यन्तरभेदाः गरुडा-गरुडलाज्जनत्वात् सुपर्णकुमारा भवनपति-विशेषाः, गन्धर्वा महोरगाश्च व्यन्तरविशेषाएव, एतेषा द्वन्द्वः, 'पसंतचित्तमाणसा' प्रशन्तानि-कमंगतनिचित्राणिरागद्वेषाधनेकविधवि-कारयुक्ततया विविधानि मानसानि-अन्तःकरणानि अर्थात् प्रशान्तचित्तमानसा धर्म निशमयन्ति इति चतुर्विंशः २४ ।

बृहद्वाचनायामिदमन्यदतिशयद्वयमधीयते, यदुत-अन्यतोथिकग्रावर्चानिका अपेचण वन्दन्ते भगवन्यमिति गम्यते इति पद्मविंशः २५ आगताः सन्तोऽहतः पादमूले निष्ठितिवचना भवन्ति इति पद्मविंशः २६ 'जओ जओऽवियंति यत्र यत्रापि च देशे 'तओ तओ'ति तत्र तत्रापि च पद्मविंशतौ योजनेषु इति-धान्याद्युपद्रवकारी प्रचुरमूषकादिप्राणिगण इति सप्तविंशः २७ मारि-जनमरक इत्यष्टविंशः २८ स्वचक्रं-स्वकीयराजसैन्यं तदुपद्रवकारि न भवतीति एकोनत्रिंशः २९ एवं परचक्रं-परराजसैन्यमिति त्रिंशः ३० अतिवृष्टि-अधिकवर्ष इत्येकत्रिंशः ३१ अनाद्यृष्टि-वर्षणाभाव इति द्वात्रिंशः ३२ दुर्भिक्षं-दुष्काल इति त्रयविंशः ३३ 'उप्पाइया वाहिंति उत्पाताः-अनिष्टसूक्षका रुधिरवृष्ट्यादयस्तद्युक्तुका ये ऽनर्थास्ते औत्पातिकास्तथा व्याघ्रो-ज्वराद्यास्तदुपशमः-अभाव इति चतुर्शिंतमः ३४ ।

अन्यज्ञ 'पद्माहरओ' इति आरभ्य चेऽभिहितास्ते प्रभामण्डलं च कर्मक्षयकृताः, शेषा भवप्रत्ययेभ्योऽन्ये देवकृता इति, एते च यदन्यथापि ६९यन्ते तन्मतान्तरभवगन्तव्यमिति ।

'चक्रवट्टिविजय' ति चक्रवर्तिविजेतव्यानि क्षेत्रखण्डानि 'उक्तोस्पाद चोत्तीसं तित्यगरा समुपज्ञांति'स्ति समुत्पदन्ते सम्भवन्तीत्यर्थः न त्वेकसमये जायन्ते, चतुणमिवैकदा जन्मसम्भवत, तथाहि-मेरी पूर्वापरशिलातलयोर्द्वै सिंहासने भवतोऽतो द्वौ द्वावेवाभिषिच्छेते अतो ह्योर्द्वयोरेव जन्मेति, दक्षिणोत्तरयोस्तु क्षेत्रयोस्तदानां दिवससद्भावात् न भरतीरावतवोर्जिनोत्पत्तिर्द्वारात्र एव जिनोत्पत्तेरिति ।

'पद्मे'त्यादि प्रथमायां पृथिव्यां त्रिंशत्त्रकावासानां लक्षणि, पद्मस्यां त्रीणिषष्ठ्या पद्मोनं लक्षणं सप्तम्यां पद्म नरकाः, एवं सर्वमीलने चतुर्स्त्रिंशलक्षणि भवन्तीति ।

समवायः-३४ समाप्तः

समवायः-३५

मृ. (१११) पणतीसं सम्भवयणाइसेसा प, कुंयु णं अरहा पणतीसं धणूइ उहुं उच्चतेणं होत्या ।

दत्तेणं वासुदेवे पणतीसं धणूइ उहुं उच्चतेणं होत्या, मंदणे णं बलदेवे पणतीसं धणूइ उहुं उच्चतेणं होत्या ।

सोहन्मे कथे सुहम्भाए सभाए माणवए चेऽयक्खंभे हेह्ना उवारिं च अद्वतेरस अद्वतेरस जोयणाणि वज्रेता मञ्जो पणतीसं जोयणेसु वहरामएसु गोलबहुसमुग्गएसु जिणसकहाओ प० वितियद्युत्थीसु दोसु पुढकीसु पणतीसं निरयावाससयसहस्ता प० ।

मृ. पद्मत्रिशत्समस्थानकं सुगमं । नवरं सत्यवचनातिशया आगमे न दृष्टाः, एते तु ग्रन्थान्तरदृष्टाः सम्भाविताः, वचनं हि गुणवद्वक्तव्यं, तद्यथा-संस्कारवत् १ उदात्तं २ उपचारोपेतं ३ गम्भीरशब्दं ४ अनुनादि ५ दक्षिण ६ उपनीतरागं ७ महार्थं ८ अव्याहतपीर्वपर्वं ९ शिष्टं १० असन्दिग्धं ११ अपहतान्योत्तरं १२ हृदयग्राहि १३ देशकालाव्यतीतं १४ तत्त्वानुरूपं १५ अप्रकीर्णप्रसृतं १६ अन्योऽन्यप्रगृहीतं १७ । अभिजातं १८ अतिस्निर्धमधुरं १९ अपरभर्मविद्धं २० अर्थधर्माभ्यासानपेतं २१ उदारं २२ परनिन्दात्मोल्कर्णिप्रयुक्तं २३ उपगतश्लाघं २४ अनपनीतं

२५ उत्पादिताच्छिन्नकौतुहलं २६ अद्भुतं २७ अनतिविलम्बितं २८ विभ्रमविक्षेपकिलिकिञ्चितादिविमुक्तं २९ अनेकजातिसंश्याद्विचित्रं ३० आहितविशेषं ३१ साकारं ३२ सत्त्वपरिग्रहं ३३ अपरिखेदितं ३४ शब्दुच्छेदं ३५ चेति वा न शब्दुमावैर्वक्तव्यमिहि !

तत्र संस्कारतत्वं-संस्कृतादिलक्षणयुक्तत्वं १ उदात्तत्वं-उच्चैर्वृत्तिता २ उपचारोपेतत्वं-अग्राम्यता ३ गम्भीरशब्दुं मेघरथेव ४ अनुनादित्वं-प्रतिरवोपेतता ५ दक्षिणत्वं-सरलत्वं ६ उपनीतरागत्वं-मालकोशादि ग्रामरागयुक्तता ७ एते सप्त शब्दापेक्षा अतिशयाः, अन्ये त्वर्थश्रयाः, तत्र महार्थत्वं-बृहदभिधेयता ८ अव्याहतपौर्वपर्यत्वं-पूर्वापरवाक्याविरोधः ९ शिष्टत्वं-अभिमत्सिद्धान्तोल्कार्यता वक्तुः शिष्टतासूचक्वं वा १० असन्दिग्धत्वं-असंशयकारिता ११ अपहतान्योत्तरत्वं-परदूषणावियता १२ हृदयग्राहित्वं-श्रोतुमनोहरता १३ देशकालाव्यतीतत्वं-प्रस्तावोचितता १४ तत्त्वानुरूपत्वं-विवक्षितवस्तुत्वरूपानुसारिता १५ अप्रकीर्णप्रयृतत्वं-सुसम्बन्धस्य सतः प्रसरणं अथवाऽसम्बन्धानधिकारित्वातिविस्तार्योरभावः १६ अन्योऽन्यप्रगृहीतत्वं-परस्परण पदानां वाक्यानां वा सापेक्षता १७ अभिजातत्वं-वक्तुः प्रतिपाद्यस्य वा भूमिकानुसारिता १८ आतिस्मिन्द्वयमधुरत्वं-अमृतगुडादिवत् सुखकारित्वं १९ अपरभ्रमविवित्वं-परमर्मनुदघडनस्वरूपत्वं २०

अर्धधर्माभ्यासानपेतत्वं-अर्धधर्मप्रतिबद्धत्वं २१। उदारत्वं-अभिधेयार्थस्यातुच्छत्वंगुणगुणविशेषो वा २२ परनिन्दालोकर्षविप्रयुक्ततत्वमिति प्रतीतमेव २३ उपगतश्लाधत्वंउक्तगुणयोगाद्या-सश्लाधता २४ अनपनीतत्वं-कारककालव- चनलिङ्गादिव्यत्ययस्तुपवधनदोषापेतता २५ उत्पादिताच्छिन्नकौतुहलत्वं,-स्वविषये श्रोतुणा जनितमविच्छिन्नं कौतुकं येन तत्त्वात् तद्भावस्तत्त्वं २६ अद्भुतत्वं-अनतिविलम्बितत्वं च प्रतीतं २७-२८ विभ्रमविक्षेपकिलिकिञ्चितादिविमुक्तत्वं-विभ्नो-वक्तुमनसो ग्रान्तता विक्षेपः-तस्यैवाभिधेयार्थं प्रत्यनासक्ता किलिकिञ्चितं-रोषभया-भिलाषादिभावानां युगपद्मा सकृत्करणमा- दिशब्दनमनोदोषान्तरपरिग्रहस्तीर्विमुक्तं यत्तत्त्वा तद्भावस्तत्वं २९ अनेकजातिसंपाद्विचित्रत्वं, इह जातयो वर्णनीयवस्तुरूपवर्णनानि ३० आहितविशेषत्वं-वचनान्तरापेक्षयादौकितविशेषता ३१ साकारतत्वंविच्छिन्नवर्णपदवाक्यत्वेनाकाराप्राप्तत्वं ३२ सत्त्वपरिगृहीतत्वं-साहसोपेतता ३३ अपरिखेदितत्वं-अनायाससम्बव- ३४ अव्युच्छेदित्वं-विवक्षितार्थानां सम्यकरिष्ठिं यावदनवच्छिन्नवचनप्रमेयतेति ३५।

तथा दत्तः-सप्तमवासुदेवः नन्दनः-सप्तमबलदेवः, एतयोक्त्वावश्यकाभिग्रायेण षडविंशति-धनुषामुद्धत्वं भवति, सुबोधं च तत्, यतोऽरनाथमलिङ्गस्वामिनोरन्तरे तावभिहितौ, यतोऽवाच्य-“अरमलिङ्गंतरे दोषिं केसवा पुरिसपुंडरीय दत्तति, अरनाथमलिङ्गाथयोक्त्वं क्रमेण त्रिंशत्य-त्र्यविंशतिश्च धनुषामुद्धत्वं, एतदन्तरालवर्तिनोक्त्वासुदेवयोः षष्ठसप्तमयोरेकोन- त्रिंशत्प्रविंशतिश्च धनुषां युज्यत इति, इहोक्ता तु पञ्चविंशतृ स्यात् यदि दत्तनन्दनी कुन्त्युनाथ- तीर्थकाले भवती, न चैतदेवं जिनान्तरेष्वधीयत इति दुरवबोधमिदमिति ।

सौधर्मकल्पे सौधर्मवित्सकादिषु विमानेषु सर्वेषु पञ्च पञ्च सभा भवन्ति-सुधर्मसभा १ उपपातसभा २ अभिषेकसभा ३ अलङ्गारसभा ४ व्यवसायसभा ५, तत्र सुधर्मसभामध्यभागे मणिपीठिकोपरिषट्योजनमानो माणवकोनाम चैत्यस्तम्भोऽस्ति, तत्र ‘वद्वामएसु’ति वज्रमयेषु तथा गोलवद्वृत्ता वर्तुला ये समुद्रगका-भाजनविशेषास्तेषु ‘जिणसकहाओ’ति जिनसकूर्धीनि

तीर्थकरणां मनुजलोकनिर्वतानां सकथीनिअस्थीनि प्रज्ञासानीति । ‘बितियचउत्थी’त्यादि द्वितीयपृथिव्यां पद्मविंशतिनरकलक्षणाणि चतुर्थ्या तु दशेति पद्मविंशतानीति ।

समवायः-३५ समाप्तः

मुनिदीपरलसागरेण संशोधित सम्पादिता अभयदेवसूरि विरचिता
समवायाङ्गे पद्मविंशत समवायस्य टीका परिसमाप्ता ।

समवायः ३६

मू. (११२) छत्तीसं उत्तरञ्जयणा १० विणयसुयं १ परीतहो २ चाउरंगिङ्गं ३ असर्खयं ४ अकाममरणिङ्गं ५ पुरिसविज्ञा ६ उरणिङ्गं ७ काविलियं ८ नमिपव्वज्ञा ९ दुमपत्तयं १० बहुसुव्यपूजा ११ हरिएसिङ्गं १२ वित्तसंभूयं १३ उसुयारिङ्गं १४ समिक्खुगं १५ समाहिठाणाइ १६ पावसमणिङ्गं १७ संजइङ्गं १८ । मियचारिया १९ अणाहपव्वज्ञा २० समुद्रपालिङ्गं २१ रहनेमिङ्गं २२ गोवमकोसिङ्गं २३ समितिङ्गो २४ लक्ष्मिङ्गं २५ लानावती २६ लकुंडिङ्गं २७ मोक्खमणगार्ड २८ अप्यमाओ २९ तकोमणो ३० चरणविही ३१ पमायठाणाइ ३२ कम्पयडी ३३ लेसज्जयणं ३४ अनगारमणे ३५ जीवाजीवविभृती य ३६ ।

दमरस्त्वं असुरिंदस्त असुररन्नो सभा सुहम्मा छत्तीसं जोयणाइ उहूँ उद्घतेण होत्था समणस्त्वं भगवओ महावीरस्त्व छत्तीसं अज्ञाणं साहस्रीओ होत्था ।

चेत्तासोएसु णं मासेसु सइ छत्तीसंगुलियं सूरिए पोरिसीछायं निव्वतइ ।

बृ. षट्ट्रिंशत्स्थानकं स्पष्टमेव, नवरं चैत्राश्वद्युजोर्मासयोः सकृद-एकदा पूर्णिमायामिति व्यवहारोनिश्चयतस्तु मेषसङ्क्रान्तिदिने तुलासङ्क्रान्तिदिने चेत्यर्थः । षट्ट्रिंशंदहुलिकां पदत्रयमानां, आह च-‘चेत्तासोएसु मासेसु, तिपया होइ पोरिसी’ ति ।

समवायः-३६ समाप्तः

समवायः-३७

मू. (११३) कुंथुस्त्वं अरहओ सत्ततीसं गणा सत्ततीसं गणहरा होत्था ।

हैमवयहेरब्रव्याओ णं जीवाओ सत्ततीसं जोयणसहस्राइ छद्य चउसत्तरे जोयणसए सोलसयएगूणवीसइमाए जोयणस्स किंचिविसेसूणाओ आयामेणं प सब्बासु णं विजयवेजयंत-जयंतअपराजियासु रायहाणीसु पाणारा सत्ततीसं सत्ततीसं जोयणाइ उहूँ उद्घतेण प०।

खुडियाए णं विमाणपविमतीए पढमे वग्ये सत्ततीसं उद्देसणकाला प०।

कतियवहुलसत्तमीए णं सूरिए सत्ततीसंगुलियं पोरिसीछायं निव्वतइत्ता णं चारं घरइ ।

बृ. सप्तत्रिंशत्स्थानकमपि व्यक्तं, नवरं कुन्युनाथस्येह सप्तत्रिंशद्गणधराउक्ताः आवश्यके तु चयस्त्रिंशत् श्रूयन्त इति प्रतान्तरं, तथा हैमवतारदिजीवयोरुक्तप्रमाणसंवादगाथा ।

॥ १ ॥ “सत्ततीसं सहस्रा छद्य सया जोयणाण चउसयरा ।

हैमवयवासजीवा किंचूणा सोलस कलाय ॥ सि

कला एकोनविंशतिभागो योजनस्येति । तथा विजयादीनि पूर्वादीनि जम्बूद्वीपद्वाराणि

तत्रायकास्तत्रामानो देवास्तेषां राजधान्य-स्तन्नामिका एव पूर्वादिदिशु इतोऽसङ्क्षेपतमे जन्मद्वीप इति ।

क्षुद्रिकायां विमानप्रविभक्तौ कालिकश्रुतविशेषे, तत्र किल बहवो वर्णा-अध्ययनसमुदायात्मका भवन्ति, तत्र प्रथमे वर्णे प्रत्यध्ययनमुद्देशस्य ये कालास्त उद्देशनकाला इति ।

यदि धैत्रस्य पौर्णमास्यां षट्क्रिंशद्वृलिका पौरुषीच्छाया भवति तदा वैशाखस्य कृष्णासनम्यामहूलस्य वृद्धिं गतल्वात्सप्तक्रिंशद्वृलिका भवतीति ।

समवायः-३७ समाप्तः

समवायः-३८

मू. (११४) पासस्सणं अरहओ पुरिसादाणीयस्स अद्वतीसं अजिआसाहस्सीओ उङ्गोसिया अजिशासुऽना होत्या :

हेमवयएरन्नवईयाणं जीवाणं धणुपिष्ठे अद्वतीसं जोयणसहस्राई सत्य चताले जोयणसए दस एगूणवीसइभागे जोयणस्स किंचिविसेसूणा परिक्खेवेण प०, अत्यस्सणं पञ्चवरश्चो वितिए कडे अद्वतीसं जोयणसहस्राई उडुं उद्धतेण होत्या ।

खुद्दियाए णं विमाणप्रविभक्तीए वग्गे अद्वतीसं उद्देस्पणकाला प० ।

मू. अष्टक्रिंशत्स्थानकं व्यक्तमेव, नवरं 'घणुपिष्ठं' ति जन्मद्वीपलक्षणवृत्तक्षेत्रस्य हेमवतैरण्यवताभ्यां द्वितीयषष्ठवर्षाभ्यामवच्छित्रस्यारोपितज्याधनुःपृष्ठाकारे परिधिखण्डे धनुःपृष्ठे इव धनुःपृष्ठे उच्चेते तत्पर्यन्तभूते ऋजुप्रदेशपङ्कती तु जीवे इव जीवे इति, एतत्सूत्रसंबादिगाथार्द्धं "चताली सत्त सया अद्वतीस सहस्र दस कलाय घणु" ति ।

तथा 'अत्यस्स'ति अस्तो-मेर्ह्यतस्तेनान्तरितो रविरस्तं गत इति व्यपदिश्यते तस्य पर्वतराजस्य-गिरिप्रधानस्य द्वितीयं काण्डं-विभागोऽष्टक्रिंशद्योजनसहस्राण्युच्चत्वेन भवतीति, मतान्तरेण तु त्रिषष्ठि सहस्राणि, यदाह-

॥ १ ॥ "मेरुस्स तिक्रिकंडा पुढ्वोवलवझरसङ्करा पढ्मं ।

रयए य जायस्त्वे अंके फलिहे य बीयं तु ।

॥ २ ॥ "एक्कागारं तइयं तं पुण जंबूणयमयं होइ ।

जोयणसहस्र पढ्मं बाह्लेणं च वितीयं तु ॥

॥ ३ ॥ तेवद्विसहस्राई तइयं छतीस जोयणसहस्रा ।

मेरुसुवर्णं चूला उच्चिद्धा जोयणदुवीसं ॥

समवायः-३८ समाप्तः

समवायः-३९

मू. (११५) नमिस्सणं अरहओ एगूणचतालीसं आहोहियसया होत्या ।

समयखेते एगूणचतालीसं कुलपञ्चया प०-तीसं वासहरा पंच मंदरा चतारि उसुकारा ।
दोष्यउत्थपंचमछुसत्तमासु उं पंचसुमुढ्वीसु एगूणचतालीस निरयावासस्यसहस्रा प० ।

नाणावरणिज्ञस्स मोहणिज्ञस्स गोत्तस्स आउयस्स एयासि यं चउण्हं कम्पपगडीणं
एगुणचत्तालीसं उत्तरयगडीओ प० ।

बृ. एकोनचत्त्वारिंशत्थानकं व्यक्तमेव, नवरं 'आहोहिय'ति नियतक्षेत्रविषया-
वृथिज्ञानिनस्तोषां शतानीति, 'कुलपव्यय'ति क्षेत्रमर्यादाकारित्वेनकुलकल्पः पर्वताः कुलपर्वताः,
कुलानि हि लोकाना मर्यादानिवन्धनानि भवतीतीह तैरुपमा कृता । तत्र वर्षधरास्त्रिंदं जंवूद्धीषे
घातकीखण्डपुष्करार्घ्यपूर्वापरदर्शेषु च प्रत्येकं हिमवदादीनां षग्नां षग्नां भावात् मन्दराः पद्मेषुकारा
घातकीखण्डपुष्करार्घ्योः पूर्वतरविभागकारिणश्चत्वारः, एवमेते एकोनचत्त्वारिंशदिति ।

'दोद्दे'त्यादि द्वितीयायां पद्मविंशतिश्चतुर्ध्यां दश पद्मस्यां त्रीणिषद्व्यां पद्मोनलक्षं सप्तस्यां
पद्मेति यथोक्ता संख्या नरकाणामिति ।

'नाणावरणिज्ञेऽत्यादि, ज्ञानावरणीयस्य पद्म मोहनीयस्याधिंशति गोत्रस्य द्वे आयुषश्वतः
इत्येवमेकोनचत्त्वारिंशदिति ।

समवायः-३९ समाप्तः

समवायः-४०

मृ. (११६) अरहओ णं अरिङ्गुनेमित्स चत्तालीसं अजियासाहस्सीओ होत्या,
मंदरद्वृलियाणं चत्तालीसं जोयणाइं उहुं उद्धतेणं प, संती अरहा चत्तालीसं धणूइं उहुं
उद्धतेणं होत्या ।

भूयानंदस्स णं नागकुमारस्स नागरब्रो चत्तालीसं भवणावाससहस्रस्सा प० ।

खुडियाए णं विमाणपविभतीए तइए वग्ने चत्तालीसं उद्देसणकाला प० ।

फगुणपुत्रिमासिणीए णं सूरिए चत्तालीसंगुलियं पोरिसीछायं निबद्धइत्ता णं चारं चरइ,
एवं कतियाएवि पुत्रिमाए ।

महासुक्के कप्ये चत्तालीसं विमाणावाससहस्रस्सा प० ।

बृ. चत्त्वारिंशत्थानकं व्यक्तं, नवरं 'चइसाहपुत्रिमासिणीए'ति चल्केषु चित् पुस्तकेषु
दृश्यते सोऽपणाठः, 'फगुणपुत्रिमासिणीए'सि अत्राध्येयं, कथम् ?, उच्यते, 'पोसे मासेचउप्या'
इति वचनात् पौषपूर्णिमास्यामष्टचत्वारिंशदहुलिका सा भवति ततो माधे चत्वारि फाल्गुने च
चत्वारि अहुलानि पतितानीत्येवं फाल्गुनपौर्णिमास्यां चत्वारिंशदहुलिका पौरुषीच्छाया भवति,
कार्तिक्यामप्येवमेव, यतः 'चेत्तासोएसु मासेसु, तिपया होइ पोरिसी' ल्युक्त, ततः पदन्नयस्य
षट्क्रिंशदहुलप्रमाणस्य कार्तिकमासातिक्रमे चतुरहुलिका पौरुषीच्छाया भवति, कार्तिक्या-
मप्येवमेव, यतः 'चेत्तासोएसु मासेसु, तिपया होइ पोरिसी' ल्युक्तं, ततः पदन्नयस्य षट्क्रिंशद-
हुलप्रमाणस्य कार्तिकमासातिक्रमे चतुरहुलवृद्धी चत्वारिंशदहुलिका सा भवतीति ।

समवायः-४० समाप्तः

समवायः-४१

मृ. (११७) नमित्स णं अरहओ एकचत्तालीसं अजियासाहस्सीओ होत्या ।

बुद्धुमुद्रीसु एकचत्तालीसं निरयावाससयसहस्राप तं रयणप्यभाए पंक्षप्यभाए तमाए तमतमाए ।

महालियाए णं विमाणपविभत्तीए पढमे वग्गे एकचत्तालीसं उद्देसणकाला प०।

बृ. एकचत्त्वारिंशत्थानकं गृग्रामं, नवरं 'चलसु' इत्यादिक्रमेण सूत्रोक्तासु चतस्रसु प्रथम-धनुर्धष्टसप्तमीषु पृथिवीषु त्रिशतो दशानां च नरकलक्षणाणां पञ्चोनस्य दैकर्य पद्मानां च नरकाणां मायाधथोक्तसंख्यास्ते भवन्तीति ।

समवायः - ४९ समाप्तः

समवायः - ५०

मू. (१९८) समणे भगवं भगवीरे बायालीसं वासाइं साहियाइं सामन्तपरियागं पाजिणिता लिद्धे जाव सब्बदुक्खप्त्तीणे ।

जंबुद्धीवस्स णं दीवस्स पुरच्छिमिळाओ चरमंताओ गोथूमस्स णं आवासपब्बवस्स पद्मच्छिमिळे चरमंते एस णं बायालीसं जोयणसहस्राइं संखे दयसीमे य, कालोए णं समुद्रे बायालीसं वंदा जोइंसु वा जोइंति वा जोइस्तं वा, बायालीसं सूरिय पमासिंसु वा ३ ।

संमुच्छिमभुयपरिसप्ताणं उक्तोरेणं बायालीसं वाससहस्राइं ठिई प० ।

नामकम्ये बायालीसविहे प०, तं०-गङ्गनामे जाइनामे सरीरनामे सरीरंगोबंगनामे सरीरबंध-ननामे सरीरसंधायणनामे संधयणनामे संठाणनामे वज्रनामे गंधनामे रसनामे फासनामे अगुरुलहुयनामे उवधायनामे पराधायनामे आनुपुव्वीनामे उत्सासनामे आववनामे उजोयनामे विहगगङ्गनामे तसनामे धावरनामे सुहुमनामे वायरनामे पञ्चतनामे अपञ्जतनामे साहारणसरीरनामे पत्तेयसरीरनामे थिरनामे अधिरनामे सुभनामे असुभनामे दुव्यगनामे सुसरनामे दुसरनामे आएज्जनामे अनाएज्जनामे जसोकिलिनामे अजसोकितिनामे निम्माणनामे तित्थिकरनामे ।

लवणे णं समुद्रे बायालीसं नागसाहस्रीओ अभिन्नतरियं वेलं धारंति,

महालियाए णं विमाणविभत्तीए वितिए वग्गे बायालीसं उद्देसणकाला प०।

एगमेगाए औसप्तिणीए पंचमछट्टीओ समाओ बायालीसं वाससहस्राइं कालेणं प०, एगमेगाए उस्सप्तिणीए पढमबीयाओ समाओ बायालीसं वाससहस्राइं कालेणं प०।

बृ. द्विचत्वारिंशत्थानकं व्यक्तमेव, नवरं 'बायालीसं' ति छचस्यपर्याये द्वादश वर्षाणि षष्मासा अर्द्धमासश्चेति केवलिपर्यायस्तु देशोनानि त्रिंशद्वर्षाणीति पर्युषणाकल्पे द्विचत्वारिंशदेव वर्षाणि महावीरपर्यायोऽभिहितः, इह तु साधिक उक्तः, तत्र पर्युषणाकल्पे यदल्पमधिकं तत्र विवक्षितमिति सम्भाव्यत इति जाव' ति करणात् 'बुद्धेमुत्ते अन्तगडे परिनिव्वुडे सब्बदुक्खप्त्तीणे' ति दृश्यं ।

'जम्बूद्धीपस्ये' त्यादि 'पुरच्छिमिळाओ चरिमंताओ' ति जगतीबाह्यपरिघेरपसूत्य गोस्तूभस्यावासपर्वतस्य वेलंधरनागराजसम्बन्धिनः पाश्चात्यचरमान्तः-चरमविभागो यावताऽन्तरेण भवति 'एस णं' ति एतदन्तरं द्विचत्वारिंशत्थानसहस्राणि प्रज्ञासं, अन्तरशब्देन विशेषोऽप्यमिधीयते

इत्यत आह-‘अबाहाए’ति व्यवधानापेक्षया यदन्तरं तदित्यर्थः । ‘कालोए पण्ठि घातकी-खण्डपरिवेष्टके कालोदाभिधाने समुद्रे ।

‘गइनामे’त्यादि, गतिनाम यदुदयाज्ञारकादित्वेन जीवो व्यपदिश्यते, जातिनाम यदुदयादेकेन्द्रियादिर्भवति, शरीरनाम यदुदयादीदारेकादिशरीरं कराति, यदुदयादज्ञानांशिरःप्रभृतीनां उपज्ञानां च-अहुल्यादीनां विभागो भवति तच्छरीराज्ञोपाज्ञनाम, तथा औदारिकादिशरीरपुद्गलानां पूर्ववद्धाना वध्यमानानां च सम्बन्धकारणं शरीवन्धननाम, तथा औदारिकादिशरीरपुद्गलानां गृहीतानां यदुदयाच्छरीरचना भवति तच्छरीरसङ्गतनाम, तथा इस्थांयतस्यथाविधशक्तिनिमित्तभूतोर्यनाविशेषो भवति तत्संहनननाम, संस्थानं समघुरस्त्रादिलक्षणं यतो भवति तत्संस्थाननाम, तथा यदुदयाद्विष्णुदिविशेषवन्ति शरीराणि भवन्ति तद्विष्णुदिनाम, तथा यदुदयादगुरुलघुत्वं स्वशरीरस्य जीवानां भवति तदगुरुलघुनाम, तथा यतोऽङ्गावयवः प्रतिजिह्विकादिरात्मोपयातको जायते तदुपघातनाम, तथा यतोऽङ्गावयव एव विषात्मको दंष्ट्रात्मगादिपरेषामुपघातको भवति तत्पराघातनाम । तथा यदुदयान्तरालगतौ जीवो याति तदानुपूर्वीनाम, तथा यदुदयादुच्छ्वासनिश्वासनिष्पत्तिर्भवति तदुच्छ्वासनाम, तथा यदुदयाज्ञीवस्तापवच्छरीरो भवति तदुद्योतनाम, यथाऽऽदित्यविष्वपृथिवीकायिकानां, तथा यतोऽनुष्णोदोतवच्छरीरो भवति तदुद्योतनाम, तथायतः शुभेतरगमनयुक्तो भवति तद्विहायोगतिनाम, त्रसनामादीन्यदीप्रतीताश्यानि, तथायतः स्थिराणदन्ताद्यवयवानां निष्पत्तिर्भवति तत्स्थिरनाम, यतश्च ब्रजिह्वा-दीनामस्थिराणां निष्पत्तिर्भवति यदस्थिरनाम, तथा शिरःप्रभृतीनां शुभानां तच्छुभनाम, पादादीनाम-शुभानामशुभनाम इति, शेषाणि प्रतितानि, नवरं यदुदयाज्ञातौ जाती जीवदेहेषु स्त्र्यादिलज्ञाकारनियमो भवति तत्सूत्रधारसमानं निर्माणनामेति

‘पञ्चमष्टीओसमाजो’ति दुष्प्रमा एकान्तदुष्प्रमा येत्यर्थः ‘पढमवीयाऽ’ति एकान्तदुष्प्रमा दुष्प्रमा चेति ।

समवायः-४२ समाप्तः

समवायः-४३

मू. (१११) तेयालीसं कम्बविवागज्ञायणा प०।

पढमचउत्त्यपंचमासु पुढवीसु तेयालीसं निरवाकाससयसहस्रा प०

जंबुदीवस्त णं दीवस्त पुराच्छिमिळाओ घरमंताओ गोथुमत्स णं आवासपव्यवस्त पुराच्छिमिळे घरमंते एस णं तेयालीसं जोयणलहस्साइं अबाहाए अंतरे प, एवं चउद्दिसिंपिदगभागे संखे दयसीमे ।

महालियाए णं विमाणपविभतीए तइये वग्गे तेयालीसं उद्देशण काला प०।

वृ. त्रिचत्वारिंशत्स्थानके३पि किद्विलिख्यते, ‘कम्बविवागज्ञायण’ति कर्मणः-पुण्यपापात्मकस्य विपाकश्च-फलं तद्यतिपादकान्यध्ययनानि कर्मविपाकाध्ययनानि, एतानि च एकादशाङ्गद्वितीयाङ्गयोः संभाव्यत्त इति ।

‘जंबुदीवस्त णं मित्यादि, जंबूदीपस्य पीरस्त्यान्तादोस्तूभपर्वतो द्विचत्वारिंशद्योजनानां

सहस्राणि तद्विष्कर्मश्च सहस्रं तदधिकाया द्वाविंशतेरल्पत्वेनाविवक्षणादेवं त्रिवत्वारिंशत्सहस्राणि
भवन्तीति । एवं 'चउद्दिसिंपि'ति उक्तदिग्न्तमविन चतुर्स्रो दिश उक्ता अन्वया एवं 'तिदिसिंपि'ति
वाच्यं स्यात्, तत्र चैव मभिलाषः- 'जं दुद्दीवस्स एं दीवस्स दाहिणिङ्गाओ चरिमंताओ दओभासरस
एं आवासपव्ययस्स दाहिणिल्ले चरिमंते एस एं तेयालीसं जोवणसहस्राइं अबाहाए अंतरे पन्नते'
एवमन्यतस्त्रद्वयं । नवरं पश्चिमायां शङ्ख आवासपवंत उत्तरस्या तु दक्षीम इति ।

समवायः-४३ समाप्तः

समवायः-४४

मू. (१२०) चोयालीसं अञ्जयणा इसिभासिया दियलोयचुयाभासिया प० ।

विमलस्स एं अरहओ एं चउआलीसं पुरिसजुगाइं अनुपिड्डि सिद्धाइं जाव प्यहीणाइं ।

धरणस्स एं नागिंदस्स नागरब्रो चोयालीसं भवणावाससयसहस्रा प० ।

महालियाए एं विमाणपविभत्तीए चउत्ये वग्गे चोयालीसं उद्देसणकाला प० ।

वृ. चतुश्वत्वारिंशत्स्थानकेऽपि किञ्चिलिख्यते, चतुश्वत्वारिंशत् 'इसिभासिय'ति
ऋषिभाषिताध्ययनानि कालिकश्रुतविशेषभूतानि 'दियलोयचुयाभासिय'त देवलोकच्युतैः
ऋषिभूतैरभाषिताविदेवलोकच्युताभाषितानि, क्रमधित्याठः 'देवलोयचुयाणं इसीणं चोयालीसं
इसिभासियज्ञयणा प०'

'पुरिसजुगाइं'ति पुरुषाः-शिष्यप्रशिष्यादिक्रमव्यवस्थिता युगानीव-कालविशेषा इव
क्रमसाध्यतपुरुषवुगानि ।

'अनुपिड्डि'ति आनुपूर्वा 'अनुबन्धेण'ति पाठान्तरे तृतीयादर्शनादनुबन्धेन-सातत्येन
सिद्धानि 'जाव'ति करणेन 'दुख्दाइं मुत्ताइं अंतवडाइं सव्यदुक्खप्यहीणाइं'ति धृथं ।

'महालियाए एं विमाणपविभत्तीए'ति चतुर्थं वर्गे चतुश्वत्वारिंशत्सुद्देशनकालाः प्रज्ञसाः ।

समवायः-४४ समाप्तः

समवायः-४५

मू. (१२१) समयखेते एं पण्यालीसं जोयणसयसहस्राहं आयामविकूखंभैणं प०

सीमंतए एं नरए, पण्यालीसं जोयणसयसहस्राइं आयाम विकूखंभैणं प०,

एवं उद्दुविमाणेवि इसिपव्यारा एं पुढवी एवं चेष ।

धम्ये एं अरहा पण्यालीसं धण्णूइं उहूं उच्चत्तेणं होत्या ।

मंदरस्स एं पव्ययस्स चउदिसिंपि पण्यालीसं २ जोयणसहस्राइं अबाहाए अंतरे प० ।

सव्येवि एं दिवहृखेत्तिया नक्खत्ता पण्यालीसं मुहुते घदेण सर्विं जोगं जोइंसु वा जोइंति
वा जोइसंति वा ।

सृ. पच्छत्वारिंशत्स्थानके लिंदं लिख्यते, 'समयखेते'ति कालोपलक्षितं क्षेत्रं मनुष्यक्षेत्र-
मित्यर्थः, 'सीमंतए एं'ति प्रथमपृथिव्यां प्रथमप्रस्तटे मध्यभागवर्ती वृत्तो नरकेन्द्रः सीमन्तक
इति । 'उद्दुविमाणे'ति सीधर्मेशानयोः प्रथमप्रस्तटवर्ति चतुर्स्राणां विमानावलिकानां मध्यभागवर्ति

वृत्तं विमानकेन्द्रकमुहुविमानमिति । 'ईसिपब्मार'ति सिद्धिपृथिवी 'मंदरस्सं पव्ययस्ते'त्यादि सूत्रे लघणसमुद्राभ्यन्त- रपरिध्यपेक्षयान्तरं द्रष्टव्यमिति । 'सव्वेवि ण' मित्यादि, चन्द्रस्य त्रिशम्भुहूर्तभोग्यं नक्षत्रज्ञेत्रं समक्षेत्रमुच्यते, तदेव सार्द्धं द्वयर्द्धं द्वितीयमध्यमस्येति द्वयस्त्रीमित्येवं ब्रुत्यादगात् तदनिधं क्षेत्रं पेत्रामस्ति । तानि ग्रन्थाद्वृहेत्राग्राणि नक्षत्राणि अतएव पद्मचत्वारिंशम्भुहूर्ता चन्द्रेण सार्द्धं योगः-सम्बन्धो योजितवन्ति ।

मू. (१२२) तिन्नेव उत्तराहं पुनव्यसु रोहिणी विसाहाय ।

एव छन्नखत्ता पण्यालमुहुत्तसंज्ञोगा ॥

वृ. 'तिन्नेव' गाहा, त्रीण्युत्तराणि उत्तराफालमुन्य उत्तराषाढाउत्तराभाद्रपदाश्च ।

मू. (१२३) महालियाए णं विमाणपविभत्तीए पंचमे वग्ने पण्यालीसं उद्देश्यकाला प

समवायः-४५ समाप्तः

मुनिदीपरलसागरेण संशोधिता सम्पादिता अमयदेवसूरीविरचता

समवायाङ्गे पद्मचत्वारिंशतुसमवायस्य टीका परिसमाप्ता ।

समवायः ४६

मू. (१२४) दिड्विवायस्सं छायालीसं माउयापया प०,

अभीए णं लिवीए छायालीसं माउयक्खराप०,

पभंजणस्सं पाउकुमारिंदस्स छायालीसं भवणावाससयसहस्रा प० ।

वृ. अथ षट्चत्वारिंशत्स्थानके किञ्चिल्लिङ्गते, 'दिड्विवायस्सं'ति द्वादशाङ्गस्य 'माउयापय'ति सकलवाङ्ग्यस्य अकारादिमातृकापदानीव दृष्टिवादार्थप्रसवनिबन्धनलेन मातृकापदानि उत्पादविगमध्रौव्यलक्षणानि, तानि च सिद्धथ्रेणिमनुष्यश्वेष्यादिना विषयभेदेन कथमपि भिद्यमानानि षट्चत्वारिंशद्भवन्तीति सम्भाव्यन्ते ।

तथा 'बंभीएणं लिवीए'ति लेख्यविधी षट्चत्वारिंशन्मातृकालराणि, तानि चाकारादीन हकारान्तानि सक्षकाराणि ऋत्रू लृतू ल इत्येवं तदक्षरपञ्चकर्वितानि सम्भाव्यन्ते,

तथा पभंजणस्सं त्ति औदीच्यस्येति ।

समवायः-४६ समाप्तः

समवायः-४७

मू. (१२५) जया णं सूरिए सव्वलिमेतरमंडलं उवसङ्गमिताणं चारं घरइतया णं इहगायस्सं मणूसस्सं सत्तचत्वालीसं जोयणसहस्रेहिं दोहिय तेवहुर्हिं जोयणसहस्रेहिं एकदीसाएय सङ्गिभागेहिं जोयणस्सं सूरिए चक्खुफासं हव्यमागच्छइ ।

धेरेणं अग्निभूई सत्तचत्वालीसं वासाइं अगारमज्जेवसिता मुंडे भविता अगाराओ अनगारियं पव्यइए ।

वृ. अथ सत्तचत्वारिंशत्स्थानके किमप्युच्यते, 'जया ण' मित्यादि, इह लक्षप्रमाणस्य जम्बूद्वीपस्योभयतोऽशीत्युत्तरेऽशीत्युत्तरे योजनशते ३६० अपनीते सर्वाभ्यन्तरस्य सूर्यमण्डलस्य

विष्कम्भो भवति १९६४० तत्परिधिर्वीणि लक्षणि पञ्चदश सहाणि एकोननवत्यथिकानि ३१५०८९, एतद्य सूर्यो मुहूर्तना षष्ठ्या गच्छतीति षष्ठ्याऽस्य भागहारे मुहूर्तगतिर्लभ्यते, सा च पञ्च योजनसहस्राणि द्वे चैकपञ्चाशदुत्तरे योजनशते एकोनविंशत्य षष्ठिभागा योजनस्य । यदा चाभ्यन्तरमण्डले सूर्यश्वरति तदाऽष्टादश मुहूर्ता दिवसप्रमाणं, तदर्थेन नवभिर्मुहूर्तः मुहूर्तगतिर्गुण्यते, ततश्च यथोक्तं चक्षुस्यश्वरप्रमाणमागच्छतीति ।

अग्निमूर्द्धि त्वीरनाथस्य द्वितीयो गणधरस्तस्य येह सप्तचत्वारिंशत्पूर्णाण्यगारवास उक्तः, आवश्यके तु षट्वत्वारिंशत्, सप्तचत्वारिंशत्तमवर्षस्यासम्पूर्णत्वादविवक्षा, इह त्वसम्पूर्णस्यतपि पूर्णत्वविवक्षेति ॥४७॥ भावगद्य न विदेष्य एति ।

समायः-४७ समाप्तः

समायः-४८

मू. (१२६) एगमेगस्स णं त्वां याउरंतचक्कवद्विस्स अड्यालीसं पद्मणसहस्रा प०।

धम्मस्स णं अरहओ अयडालीसं गणा अड्यालीसं गणहरा होत्या ।

सूरमण्डले णं अड्यालीसं एकसद्विभागे जोयणस्स विक्कुंभेणं प० ।

बृ. अष्टचत्वारिंशतस्थानके किमपि लिख्यते, 'पद्मण'ति विविधदेशपण्यान्यायत्य यत्र पतन्ति तत्पत्तन-नगरविशेषः, पत्तनं रत्नभूमिरित्याहुरेके ।

'धम्मस्स'ति पञ्चदशतीर्थक्करस्य, इहाष्टचत्वारिंशदूणा गणधराश्वोक्ताः आवश्यके तु त्रिचत्वारिंशत् पठवन्ते तदिदं प्रतास्तरभिति ।

'सूरमण्डले' ति सूर्यविमानं येषां भागानामेकपञ्च्या योजनं भवति तेषामष्टचत्वारिंशत् त्रयोदशभिस्तैर्नूनं योजनमित्यर्थः ।

समायः-४८ समाप्तः

समायः-४९

मू. (१२७) सत्त सत्तमियाए णं भिक्कुपडिमाए एगूणपन्नाए राइंदिएहि छन्नउइभिक्खा-सएणं अहासुतं जाव आराहिया भवइ ।

देवकुरुउत्तरकुरु एसु णं मणुया एगूणपन्ना राइंदिएहि संपन्नजोव्यणा भवन्ति ।

तेइंदियाणं उक्तोसेणं एगूणपन्ना राइंदिया ठिई प० ।

बृ. अथैकोनपञ्चाशतस्थानके लिख्यते, 'सत्तसत्तमियाए णं' सप्त सप्तमानि दिनानि यस्यां सा सप्तसप्तमिका-सप्त सप्त दिनानि भवन्ति सप्तसु सप्तकेषु अतः सा सप्तदिनसप्तकमय-त्वादेकोनपञ्चाशता दिनैर्भवतीति, 'पडिम'ति अभिग्रहः 'छन्नउएणं भिक्कासएणं'ति प्रथमदिन-सप्तके प्रतिदिनमेकोत्तरया भिक्षावृद्ध्या अष्टविंशतिर्भिक्षा भवन्ति, एवं च सप्तस्वपि पण्णवतिभिक्षा-शतं भवति, अथवा प्रतिसप्तमेकोत्तरया वृद्ध्या यथोक्तं भिक्षामानं भवति, तथाहि-ग्रधमे सप्तके प्रतिदिनमेकंकभिक्षाग्रहणात् सप्त भिक्षा भवन्ति, द्वितीये द्वयो २ ग्रहणाद्यतुर्दश, एवं सप्तमे सप्तमानां ग्रहणादेकोनपञ्चाशदिल्येवं सर्वमीलने यथोक्तमानं भवतीति 'अहासुतं'ति यथायुनं-यथागमं सम्यक् कायेन स्पृष्टा भवतीति शेषो द्रष्टव्यः ।

‘सम्प्रजोच्चणा भवति’ ति न मातापितृपरिपालनामपेक्षन्त इत्यर्थ, ‘ठिङ्ग’ ति आयुष्कम्
समवायः-४९ समाप्तः

समवायः-५०

मू. (१२८) मुणिसुव्यवस्स एं अरहओ पञ्चासं अज्जियासाहस्रीओ होत्था,
अनंते एं अरहा पञ्चासं धण्डुङ्ग उह्वं उद्धत्तेण होत्था ।

पुरिसुत्तमे एं वासुदेवे पञ्चासं धण्डुङ्ग उह्वं उद्धत्तेण होत्था ।

सब्बेवि एं दीहवेयह्न मूले पञ्चासं २ जोयणाणि विकर्खेभेणं प० ।

लंतए कथे पञ्चासं विमाणावाससहस्रा प० ।

सब्बाओ एं तिमिस्सगुहाखंडगप्यवायगुहाओ पञ्चासं २ जोयणाइं आयामेणं प०

सब्बेवि एं कंचणगपव्यया सिहरतले पञ्चासं २ जोयणाइं विकर्खेभेणं प० ।

बृ. अत पञ्चाशत्त्वानकं, तत्र ‘पुरिसोत्तम’ ति चतुर्थो वासुदेवोऽनन्तजिजिनकालभावी

तथा ‘कंचण’ ति उत्तरकुरुषुनीलवदादीनां पञ्चानामानुपूर्वीव्यवस्थितानां महाहदानां

पूर्वपरिपाश्वयोः प्रत्येकं दश दश काञ्छनपर्वता भवन्ति, तेच सर्वे शतं, एवं देवकुरुषु निषधदीनां

महाहदनां शतं भवति, सर्व एव च ते जम्बूद्वीपे द्विशतमाना भवन्ति, ते योजनशतोच्छ्रिताः

शतमूलविष्कम्भास्तमामकदेवनिवासभूतभवनालङ्घृतशिखरतलाः ।

समवायः-५० समाप्तः

समवायः-५१

मू. (१२९) नवणं बंभचेराणं एकावन्नं उद्देसणकाला प. ।

चमरस्स एं असुरिंदस्स असुररन्नो सभा सुधम्मा एकावन्नखंभसयत्तंनिविह्ना प० ,
एवं देव वलिस्सवि ।

सुप्पभे एं बलदेवे एकावन्नं वाससयत्तहस्ताइं परमाऊं पालइत्ता सिद्धे बुद्धे जाव
सव्यदुक्खप्यहीणो ।

दंसणावरणनामाणं दीण्हं कम्माणं एकावन्नं उत्तरकम्भपगडीओ प० ।

बृ. अर्थकपञ्चाशत्त्वानकं, तत्र ‘बंभचेराण’ ति आचारप्रथमश्रुतस्कन्धाध्ययनानां
शत्रपरिज्ञादीनां, तत्र प्रथमे सतोद्देशका इति सतीवोद्देशनकालाः १ एवं द्वितीयादिषु क्रमेण षट्
२ चत्वारः ३ चत्वारः ४ एवं षट् ५ पंच ६ अष्टमे चत्वारः ८ सप्तमे महापरिज्ञायाः सतोद्देशाः ,
बुच्छिन्नं च तदिति प्रान्ते प्रागप्यध्ययनोल्लेखे उद्दिट्ठं प्रान्त्य एवात्रोद्विद्या उद्देशा अपितस्य क्रमापेया
सप्तमस्य देत्येवमेकपञ्चशादिति ।

‘सुप्पहे’ ति चतुर्थो बलदेवः अनन्तजिजिननाथकालभावी, तस्येहकपञ्चाशद्वर्षल-
क्षाण्यायुरुक्तमावश्यके तु पञ्चपञ्चाशदुच्यते तदिदं मतान्तरमिति ।

‘एकावन्नं उत्तरपगडीओ’ ति दर्शनावरणस्य नव मान्मो द्विचत्वारिंशदित्येकपञ्चाशदिति

समवायः-५१ समाप्तः

समवायः ५२

मू. (१३०) मोहणिज्ञस्स णं कम्पस्स वावन्नं नामधेज्ञाप, तं -कोहे कोवे रोसे दोसे अखमा संजलये कलहे चंडिके भंडणे विवाए १० माणे मदे दध्ये थंभे अतुकोसे गच्छे परपरिवाए अकोसे अवकोसे उन्नरे २० उन्नामे पाया उवही नियडो वलए गहणे नूमे कक्षे कुरुए दंभे ३० कूडे जिन्हे किब्बिसे अणायरणया गूहणया वंचणया पलिकुंचणया सातिजोगे लोभे इच्छा ४० मुच्छा कंदा गेही तिष्ठा भिज्ञा अभिज्ञा कामासा भोगासा जीवियासा मरणासा ५० नन्दी रागे ५२।

गोथूमस्स णं आवासपव्यवस्स पुराव्छिमिङ्गाओ चरमंताओ वलयामुहस्स महापायालस्स पद्मचिमिङ्गे चरमंते एस णं वावन्नं जोयणसहस्साइं अबाहाए अंतरे ५०, एवं दगभासस्स णं केउगस्स संखस्स जूयगस्स दगसीमस्स ईसरस्स ।

नाणावरणिज्ञस्स नामस्स अंतरायस्स एतेसि णं तिष्ठं कम्पपगडीणं वावन्नं उत्तरपयडीओ ५०।

सोहम्ससणंकुमारमाहिंदेसु कष्टेसु वावन्नं विमाणवाससयसहस्सा ५०।

बृ. अथ द्विपश्चाशस्त्वयानकं, तत्र 'मोहणिज्ञस्स कम्पस्स' ति इह मोहनीयकर्मणोऽववेषु चतुर्षुक्रोधादिकषायेषु मोहनीयत्वमुपचर्यादिवेते तनुदायोपचारम्भायिग नोहनीयत्वेषुकरा, तत्रापि कषायसपुदायापेक्षयाद्विपश्चाशत्रामधेयानिन् पुनरैकैकस्य कषायमात्रस्येवेति, तत्रक्रोधइत्यादीनि दश नामानि क्रोधकषायस्य 'चंडिके' ति चाण्डिक्षयं, तथा मानादीन्येकादश मानंकषायस्य 'अतुकोसे' - ति आत्मोल्कर्ष 'अवकोसे' ति अपकर्ष 'उन्नरे' ति उन्नतः पाठान्तरेण 'उन्नामे' ति उन्नामः, तथा मायादीनि सप्तदश मायाकषायस्य 'नूमे' ति न्यवमं 'कक्षे' ति कलकं 'कुरुए' ति कुरुकं 'जिन्हे' ति जैह्यं, तथा लोभादीनि चतुर्दश लोभकषायस्य 'भिज्ञा अभिज्ञ' ति अभिध्यानमभिध्येत्यस्य तीतं पिधानमित्यादिव वैकल्पिके अकारलोपे भिध्या भिध्या चेति शब्दमेदान्नामद्वयमिति ।

'गोथूमे'त्यादि गोस्तुभस्य प्राच्यां लवणसमुद्रमध्यवर्तिनो वेलन्धरनागराजनिवास-भूतपर्वतस्य पौरस्त्याद्वरमान्तादपसूत्य वडवामुखस्य महापातालकलशस्य पाश्चात्यश्वरमान्तो येन व्यवधानेन भवतीति गम्यते, 'एस णं' ति एतदन्तरमवाधया व्यवधानलक्षणमित्यर्थः, द्विपश्चाशद्योजनसहस्राणि भवन्तीत्यक्षरथटना, भावार्थस्त्वयं-इह लवणसमुद्रं पञ्चनवतियोजनस-हस्त्राण्यवगाह्य पूर्वादिषु दिक्षु घत्यारः क्रमेण वडवामुखकेतुकजूपकेश्वराभिधाना महापातालकलशा भवन्ति, तथा जम्बूद्वीपपर्वताद द्वियत्वारिंशद्योजनसहस्राण्यवगाह्य सहविष्कम्भाश्वत्यार एव वेलन्धरनागराजपर्वता गोस्तुभादयो भवन्ति, ततश्च पञ्चनवत्यास्त्रिवत्यारिंशत्यपकर्षितायां द्विपश्चाशस्त्वहस्राण्यन्तरं भवति । तथा सौधर्मे द्वात्रिंशद्विमानानां लक्षाणि सनत्कुमारे द्वादश माहेन्द्रे चायविति सर्वाणि द्विपश्चाशत् ।

समवायः-५२ समाप्तः

समवायः-५३

मू. (१३१) देवकुरुउत्तरकुरुयाओ णं जीवाओ तेवन्नं २ जोयणसहस्साइं साइरेगाइं आयामेणं प, महाहिमवंतरुपीणं वासहरपव्ययाणं जीवाओ तेवन्नं तेवन्नं जोयणसहस्साइं नव

य एगतीसे जोयणसए छद्य एगूणवीसइभाए जोयणसस आयामेण प० ।

समणस्त णं भगवो महावीरस्स तेवन्नं अनगारा संवच्छरपरियाथा पंचसु अनुत्तरेषु
महइमहालएसु महाविमाणेषु देवताए उववन्ना ।

संमुच्छिमउरपरितप्याणं उक्तीसेणं तेवन्नं वाससहस्ता ठिई प० ।

बृ. चिपञ्चाशत्त्वानके लिख्यते, 'महाहिनवंते'त्यादि सूत्रं संवादगाथा ।

॥१॥ तेवन्नसहस्ताइं नव य सए जोयणाण इगतीसे ।

जीवा महाहिमवओ अच्छकला छद्य य कलाओ' ॥ ति

'संवच्छरपरियाग'ति संवत्सरमेकं यावत् पर्यायः प्रद्रव्यालक्षणो येषां ते संवत्सरपर्यायाः
'महइमहालएसु महाविमाणेषु'ति महान्ति च तानि-विस्तीर्णानि च अतिमहालयाश्च-अत्यन्त-
मुलवाश्रवभूतानि महातिमहालयास्तेषु महान्ति च तानि प्रशस्तानि विमानानि चेति विग्रहः एते
चाप्रतीताः । अनुत्तरोपपातिकाङ्गे तु येऽधीयन्ते ते ब्रयस्त्रिशत् बहुवर्षपर्यायाश्चेति ।

समवायः-५३ समाप्तः

(समवायः-५४)

मृ. (१३२) भरहेरवएसु णं वासेसु एगमेगाए उस्तप्पिणीए ओसप्पिणीए चउवन्नं २
उत्तमपुरिसा उप्पिणिसु वा ३, तं०-चउवीसं तित्वकरा वारस चक्रवट्टी नव वलदेवा नव वासुदेवा-

अरहा णं अटिड्वनेमी चउवन्नं राइदियाइं छउमत्वपरियायं पाउणित्ता जिणे जाए केवली
सब्बन्न सब्बभावदरिसी, समणे भगवं महावीरे एगदिवसेण एगनिसिझाए चउप्पश्चाइं वागरणाइं
वागरित्या, अनंतस्स णं अरहओ चउपन्नं गणहरा होत्या ।

बृ. चतुष्पञ्चाशत्त्वानके लिख्यते, 'पाउणित्ता'ति प्राप्य, 'एगनिसिझाए'ति एकेनासन-
परिग्रहेण 'वागरणाइ'ति व्याक्रियन्ते-अभिधीयन्ते इति व्याकरणानि-प्रश्ने सति निवर्चनत-
योच्यमानाः पदार्था 'वागरित्य'ति व्याकृतवान् तानि चाप्रतीतानि ।

अनन्तनाथस्येह चतुष्पञ्चाशदणा गणधराश्चोक्ताः । आवश्यके तु पञ्चशदुक्तास्तदिदं
मतान्तरमिति ।

समवायः-५४ समाप्तः

(समवायः-५५)

मृ. (१३३) मलिस्स णं अरहओ पणपन्नं वाससहस्ताइं परमाडं पालइत्ता सिद्धे बुद्धे
जावप्पहीणे ।

मंदरस्स णं पब्बवस्स पद्धच्छिमिल्लाओ चरमंताओ विजयदारस्स पद्धच्छिमिल्ले चरमंते
एस णं पणपन्नं जोयणसहस्ताइं अवाहाए अंतरे प०, एवं चउद्दिसिंपि वेजयंतजयंत अपराजियंति

समणे भगवं महावीरे अंतिमराइयंसि पणपन्नं अज्जयणाइं कलाणफलविवागाइं पणपन्नं
अज्जयणाइं पावफलविवागाइं वागरित्ता सिद्धे बुद्धे जावप्पहीणे ।

पद्मविइयासु दोसु पुढवीसु पणपन्नं निरयावाससयसहस्ता प० ।

दंसणावरणिऽनामाउवाणं तिष्ठं कम्पयगडीणं पणपन्नं उत्तरपगडीओ प० ।

बृ. पञ्चपञ्चाशत्त्वानके लिंदे लिखते, 'मन्दरख्ये'त्वादि, इह सेरोः पञ्चिमान्तात् पूर्वस्य जम्बूद्वीपद्वारस्य पञ्चिमान्तः पञ्चपञ्चाशत् सहस्रणियोजनानां भवतीत्युक्तं, तत्र किल 'मेरोविष्क-भाष्यमागात् पञ्चाशत्सहाणि द्वीपान्तो भवति, लक्षप्रमाणत्वाद् द्वीपस्य, मेरोवेष्कम्भस्य च दशसाहस्रिकत्वाद् द्वीपार्थं पञ्चसहस्रेष्टेण पञ्चपञ्चाशदेव भवतीति, इह च यद्यपि विजयद्वारस्य पञ्चिमान्त इत्युक्तं तथापि जगत्या: पूर्वान्त इति किल सञ्चाव्यते, मेरुमध्यात् पञ्चाशतो योजन-सहस्रणिं जगत्या वाद्यान्ते पूर्यमाणत्वात्, जंबूद्वीपजगतीविष्कम्भेन च सह जम्बूद्वीपलक्षणं पूरणीयं, लवणसमुद्रजगतीविष्कम्भेन च सह लवणसमुद्रलक्षद्वयमन्यथा द्वीपसमुद्रमान्तरगतीमानस्य पृथगगणने भनुष्वक्षेत्रपरिधिरतिरिक्ता स्यात् ।-

साहि पञ्चचत्वारिंशत्त्वाप्रमाणक्षेत्रापेक्षयाऽभिधीयत, ततश्चैवमतिरिक्तास्यादिति, अथवेह किञ्चिद्दूनापि पञ्चपञ्चाशत्पूर्णतया विवक्षितेति, 'अन्तिमरायंसि'ति सर्वाद्युःकालपर्यवसानरात्रौ रात्रेन्तिमेभागेपापायां मध्यमायां नगर्याहस्तिपालस्य राजः करणसभायां कार्तिकमासामावास्यायां स्वातिनक्षत्रेण चन्द्रमसा युक्तेन नागकरणे प्रत्युषसि पर्यङ्गासननिषष्णः पञ्चपञ्चाशदध्ययनानि 'कल्पाणफलविवागाद्'ति कल्पाणरय-पुण्यस्य कर्मणः फलं-कार्यं विषाच्यते-व्यक्तीक्रियते यैस्तानि कल्पाणफलविषाकानि, एवं पापफलविषाकानि व्याकृत्य-प्रतिपाद्य सिद्धो वुद्धः यावल्करणात् 'मुत्ते अंतकडे परिनिकुडे सव्वदुक्खपहीणे'ति ईश्यं ।

'पढमे'त्वादि, प्रथमायां त्रिंशत्तरकलक्षाणि द्वितीयायां पञ्चविंशतिरिति पञ्चपञ्चाशत् । 'दंसणे' दर्शनावरणीयस्य नव प्रकृतयो नान्मो द्वित्वारिंशत् आयुषक्षत इत्येवं पञ्चपञ्चाशदिति ।

सम्बायः-५५ समाप्तः

सम्बायः-५६

मू. (१३४) जंबूद्वीवे णं दीवे छप्पन्नं नक्खता चंदेण सद्धिं जोगं जोइंसु वा ३ ।

विमलस्स णं अरहओ छप्पन्नं गणा छप्पन्नं गणहरा होत्था ।

बृ. अथ षट्पञ्चाशत्त्वानके लिखते, 'जम्बूद्वीवे'इत्यादि तत्र चन्द्रद्वयस्य प्रत्येकमष्टा विशतेर्भावात् षट्पञ्चाशत्त्वाणि भवन्ति ॥ विमलस्येह षट्पञ्चाशदगणा गणधराश्वोक्ताः आवश्यके तु सपञ्चाशदुच्यते तदिदं भतान्तरमिति ।

सम्बायः-५६ समाप्तः

सम्बायः-५७

मू. (१३५) तिष्ठं गणिपिडगाणं आयारचूलियावजाणं सत्तावन्नं अञ्जयणा प० तं-आयारे सूवगडे ठाणे ।

गोथूमस्स णं आवासपव्ययस्स पुरचित्तिमिल्लाओ वरमंताओ वलयामुहस्स महोपायालस्स वहुमञ्जदेसभाए एस णं सत्तावन्नं जोवणसहस्साइं अबाहाए अंतरे प०, एवं दगभासल्स केउयस्स य संखस्स य जूयस्स य दयसीस्स ईसरस्स य ।

मन्त्रिसंघं अरहओ सत्तावन्नं मणपञ्चवनाणिसया होत्था ।

महाहिमवंतरूपीणं वासहरच्यवाणं जीवाणं धणुपिङ्गं सत्तावन्नं २ जोयणसहस्राइँ दोषि
य तेषुउए जोयणसए दस य एगृणवीसइभाए जोयणस्स परिक्षेवेणं प० ।

बृ. अथ सप्तशाशत्स्यानके किमपि लिख्यते, 'गणिपिडगाणं' ति गणिनः-आचार्यस्य
पिटकानीव पिटकानि सर्वस्वभाजनानीति गम्यते गणपिटकानि तेषां आचारस्य श्रुतस्कन्धद्वय-
रूपस्य प्रथमाङ्गस्य चूलिका-सर्वान्तिमपद्ययनं विमुक्त्यमिद्यानमाचारचूलिका तद्वर्जाना, तत्राचारे
प्रथमश्रुतस्कन्धे नवाध्ययनानि । द्वितीयं षाठ्डशनिर्णाध्ययनस्य ब्रस्थानान्तरत्वेनेहानाश्रवणात्,
षोडशानां मध्ये एकस्याचारचूलिकेति परिहृतत्वात् शेषाणि पञ्चदश, सूत्रकृते द्वितीयाहे
प्रथमश्रुतस्कन्धे षोडश द्वितीये सप्तस्यानाहे दशेत्येवं सप्तशाशत्स्यादिति ।

'गोथुमे' त्यादौ भावार्थोऽयं-द्विचत्वारिंशत्सहस्राणि वेदिकागोस्तुभपर्वतयोरन्तरं सहस्रं
गोस्तुभस्य विष्कम्भः द्विपञ्चाशदगोस्तुभवडवामुखयोरन्तरं दशसहस्रमानत्वाद्वडवामुखविष्कम्भस्य
तदद्वयं पञ्चेति ततो द्विपञ्चाशतः पञ्चानां च मीलने सप्तशाशत्स्यादिति ।

'गोथुमे' त्यादौ भावार्थोऽयं-द्विचत्वारिंशत्सहस्राणि वेदिकागोस्तुभपर्वतयोरन्तरं सहस्रं गोस्तुभस्य
विष्कम्भः द्विपञ्चाशदगोस्तुभवडवामुखयोरन्तरं दशसहस्रमानत्वाद्वडवामुखविष्कम्भस्य तदद्वयं
पञ्चेति ततो द्विपञ्चाशतः पञ्चानां च मीलने सप्तशाशत्स्यादिति ।

'जीवाणं धणुपिङ्गं' त्ति मण्डलखण्डाकारं क्षेत्रं, इह सूत्रे संवादगाथाद्वय-“सत्तावन्नं सहस्रा
धणुपिङ्गं तेषुउय दुसय दस कल” त्ति ।

समवायः-५७ समाप्तः

समवायः-५८

बृ. (१३६) पढमोदोद्वयपंचमासु तिसु पुदवीसु अड्डावन्नं निरयावाससहस्रा प० ।

नाणावरणिऊस्स वेयणियआजयनामअंतराइयस्स एएसि णं पंचणहं कम्पणगडीणं अड्डावन्नं
उत्तरणगडीओ प० ।

गोथुभस्स णं आवासपव्ययस्स पञ्चच्छिमिळाओ चरमंताओ वलयामुहस्स महापायालस्स
बहुमञ्जदेसभाए एस णं अड्डावन्नं जोयणसहस्राइँ अबाहाए अंतरे प०, एवं चउदिसिंपि नेयव्यं

बृ. अष्टपञ्चाशतस्यानके४पि लिख्यते, 'पढमे' त्यादि तत्र प्रथमायां त्रिंशत्राकलक्षाणि
द्वितीयायां पञ्चविंशति पञ्चम्यात्रीणीति सर्वाण्यष्टपञ्चाशत्स्यादिति ।

'नाणे' त्यादि, तत्र ज्ञानावरणस्य पञ्च वेदनीयस्य द्वे आयुषश्वतस्त्रो नाम्नो द्विचत्वारिंशत्
अन्तरायस्य पञ्चेति सर्वा अष्टपञ्चाशदुत्तरप्रकृतयः ।

'गोथुभस्से' त्यादि, अस्य च भावार्थ पूर्वोक्तानुसारेणावसेयः, 'एवं चउदिसिंपि नेयव्यं' त्ति
अनेन सूत्रयमतिदिष्टं, तस्मैवं-‘दओभासस्स णं आवासपव्ययस्स उत्तरिष्ठाओ चरिमंताओ केउगस्स
महापायालस्स बहुमञ्जदेसभागे एस णं अड्डावन्नं जोयणसहस्राइँ अबाहाए अंतरे पञ्चते, एवं
संखस्स आवासपव्ययस्स पुरच्छिमिळाओ चरिमंताओ जूयगस्स महापातलस्स, एवं दगसीमस्स
आवासपव्ययस्स दाहिणिष्ठाओ चरिमंताओ ईसरस्स महापायालस्स' त्ति ।

समवायः-५८ समाप्तः

समवायः-५९

मू. (१३७) चंदस्स णं संबच्छरत्स एगमेगे उक्त एगूणसहि राङ्गदियगणेण प० ।

संभवे णं अरहा एगूणसहि पुच्चसयसहस्राइं आगारमज्जे वसिता मुडे जाव पव्वइए,
मलिस्स णं अरहजो एगूणसहि ओहिनाणिसया होत्था ।

बृ. अधैकोनषट्ठिथानके लिक्यते, 'चंदस्स ण' मित्यादि, संबत्सरो ह्यनेकविधः स्थाना-
ङ्गदिष्वूक्तः, तत्र यश्चन्द्रगति मझीकृत्य संबत्सरो विवक्ष्यते स चन्द्र एव, तत्र च द्वादश मासाः षट्
च ऋतवो भवन्ति, तत्र चैकैक ऋतुरेकोनषट्ठिरात्रिनिदिवानां रात्रिनिदिवाग्रेण भवति, कथं ?,
एकोनविंशत्रात्रिनिदिवानि द्वात्रिनिश्च षट्ठिभागा अहोरात्रस्येत्येवं प्रमाणः कृष्णप्रतिपदमारम्भ
पीर्णमासीपरिनिष्ठितः चन्द्रमासो भवति, द्वाभ्यां च ताभ्यामृतुर्भवति, तत एकोनषट्ठिअहोरात्राभ्यसी
भवति, यद्येह द्विषट्ठिभागद्वयमधिकं तत्र विवक्षितं ॥ सम्भवस्यैकोनषट्ठिपूर्वलक्षणिगृहस्यापर्याय
इहोक्तः, आवश्यके तु चतुःपूर्वाङ्गाधिका सोक्तेति ।

समवायः-५९ समाप्तः

समवायः-६०

मू. (१३८) एगमेगे णं मंडले सूरिए सहिए सहिए मुहुतोहि संघाइए
लवणस्स णं समुद्रस्स सहि नागसाहस्रीओ अगोदयं धारंति ।

विमले णं अरहा सहिधण्डे उहुं उद्धतेणं होत्था ।

बलिस्स णं बडरोयणिदस्स सहिं सामाणियसाहस्रीओ प०, बंभस्स णं देविंदस्स देवरन्मो
सहिं सामाणियसाहस्रीओ प०, सोहम्मीसाणेसु दोसु कणेसु सहिविमाणावाससयसहस्राप० ।

बृ. अध षट्ठिस्थानकं, तत्र 'एगमेगे' इत्यादि, चतुरशीत्यधिकशतसंख्यानां सूर्यमण्ड-
लानामेकैकं मण्डलं-तथाविधचारभूमि सूर्यषष्ठ्या षट्या मुहूर्ते:- द्वाभ्यां द्वाभ्यामहोरात्राभ्यामित्यर्थः
सङ्घातयति-निष्पादयति, अयमत्र भावार्थः - एकस्मिन्नहि यत्र स्थाने उदितः सूर्यस्तत्र स्थाने
पुनर्द्वाभ्यामहोरात्राभ्यामुदेतीति 'अगोदयं' ति षोडशसहस्रोच्चताया वेलाया यदुपरि गव्युतद्वयमानं
वृद्धिहनिस्वभावं तदग्रोदकं ॥ 'बलिस्स' ति औदीच्यस्य असुरकुमारनिकायराजस्य भवनं,
'बंभस्स' ति ब्रह्मलोकाभिधान- पञ्चमदेवलोकेन्द्रस्य 'सहिं' ति सौधर्मे द्वात्रिंशदीशाने
चाटाविंशतिर्विमानलक्षणीतिकृत्वा षट्ठिस्थानि भवन्तीति ।

समवायः-६० समाप्तः

मुनि दीपरलसागरेण संशोधिता सम्पादिता अभयदेवसूरि विरचिता
समवायान्ते षट्ठि समवायस्य टीका परिसमाप्ता ।

समवायः-६१

मू. (१३९) पंचसंवच्छरियस्स णं जुगस्स रिउमासेणं हिज्जमाणस्स इगसहिं उक्तमासा प०
मंदरस्स णं पव्वयस्स पढमे कंडे एगसहिजोयणसहस्राइं उहुं उच्चतेणं प०

चंदमण्डलेण एगसडिविभागविभइए समसे प, एवं सूरस्सवि ॥

बृ. अथ एकषट्टिस्थानकं, तत्र 'पञ्चे'त्यादि, पञ्चभिः संवत्सरैर्निर्वृत्तमिति पञ्चमांवत्सरिकं तस्य णमित्यलङ्घारे युगस्य कालमानविशेषस्य ऋतुमासेन न चन्द्रादिमासेन मीयमानस्य एकषट्टि ऋतुमासाः प्रज्ञासाः, इह चायं भावार्थ-युगं हि पञ्च संवत्सरा निष्पादयन्ति, तद्यथा-चन्द्रश्चन्द्रोऽभिवर्द्धितः चन्द्रोऽभिवर्धितश्चेति, तत्र एकोनविंशदहोरात्राणि द्वात्रिंशस्य द्विषट्टिभागा अहोरात्र-स्येत्येवंप्रमाणेन २१ ३१/६३ कृष्णप्रतिपदमारभ्य पौर्णमासीनिष्ठेन चन्द्रमासेन द्वादशमासपरिमाणश्चन्द्रसंवत्सरस्य च प्रमाणमिदं-त्रीणि शतान्यहां चतुष्पञ्चाशदुत्तराणि द्वादश च द्विषट्टिभागा दिवसस्य ३४५, ३१/६३ तथा एकविंशदहां एकविंशत्युत्तरं च शतं चतुर्विंशत्युत्तरशतभागानां दिवसस्येत्य-वंप्रमाणोऽभिवर्द्धितमासो भवति, ३१ ३१/६३ एतेन च मासेन द्वादशमासप्रमाणोऽभि-वर्द्धितसंवत्सरो भवति, स च प्रमाणेन त्रीणि शतान्यहां च्यशीत्यधिकानि चतुर्श्चत्वारिंशस्य द्विषट्टिभागा दिवसस्य ३४३ । ३१/६३ तदेवं त्रयाणां चन्द्रसंवत्सराणां द्वयोद्याभिवर्द्धितसंवत्सरयोरेकीकरणे जातानि (देवानां) अष्टादश शतानि विंशदुत्तराणि अहोरात्राणां ७८३०, ऋतुमासश्च विंशताऽहोरात्रैर्भवतीति विंशता भागहारे लब्ध्या एकषट्टि ऋतुमासा इति । 'मंदरसे'त्यादि, इह मेरुनवनवतियोजन-सहस्रप्रमाणोद्विधा विभक्तः, तत्र प्रथमो भाग एकषट्टि सहस्राण्युक्तः द्वितीयस्तु अष्टविंशत्यस्थान-केऽष्टविंशदिति प्रोक्तः, क्षेत्रसमासे तु कन्देन सह लक्षप्रमाणस्त्रिधा विभक्तः, तत्र प्रथमकाण्डं सहस्रं द्वितीयं त्रिषट्टिसूतीयं षट्टविंशदिति ।

'चन्द्रमण्डले' चन्द्रविभानं णमित्यलङ्घकृती 'एगसडि'ति योजनस्यैकषट्टिमै-भागैविभाजित-विभागैव्यवस्थापितं समांशं-समविभागं प्रज्ञासं, नविषमांशं, योजनस्यैकषट्टिभागानां षट्टपञ्चाशदभागप्रमाणत्वात्स्यादशिष्यस्य च भागस्याविद्यमानत्वादिति, 'एवं सूरस्सवि'ति एवं सूर्यस्यापि मण्डलं वाच्यं, अष्टविंशतिशदेकषट्टिभागमात्रं हि तत् न चापरमंशान्तरं तस्यार्थस्तीति समांशतेति ।

समवायः-६१ समाप्तः

समवायः-६२

पू. (१४०) पंचसंवच्छरिए णं जुगे बासडिं पुनिमाओ बासडिं अमावस्याओ प० ।

बासुपुञ्जस्त णं अरहओ बासडिं गणा बासडिं गणहरा होत्या ।

सुक्षपक्खस्स णं चंदे बासडिं भागे दिवसे दिवसे परिवह्नि, ते चेव बहुलपक्खे दिवसे दिवसे परिहाइ ।

सोहम्पीसाणेसु कप्पेसु पढमे पत्थडे पढमावलियाए एगमेगाए दिसाए बासडिविमाणा प० सब्बे देमाणियाणं बासडिं विमाणपत्थडा पत्थडग्मेणं प० ।

बृ. अथ द्विषट्टिस्थानकं, 'पञ्चे'त्यादि, तत्र युगे त्रयश्चन्द्रसंवत्सरा भवन्ति तेषु पटविंशत् पौर्णमास्यो भवन्ति, द्वौ चाभिवर्द्धितसंवत्सरी भवतः, तत्र चाभिवर्द्धितसंवत्सरयोदश-भिश्चन्द्रमासैर्भवतीति तयोः षट्टविंशति पौर्णमास्य इत्येवं द्विषट्टिस्ता भवन्ति इत्येवममावास्या अपीति ।

वासुपूज्यस्येह द्विषट्टेषणा। गणधरक्षीकृता आवश्यके सु पट्टषट्टिरुक्तेति मतान्तरमिदमपीति ॥ 'सुक्षपकखस्से' त्वादि, शुक्लपक्षस्य सम्बन्धी चन्द्रो द्विषट्टिभागान् प्रतिदिनं वर्द्धते, एवं कृष्णपक्षे चन्द्रः परिहीयते, अयं चार्थः सूर्यप्रज्ञाप्त्यामप्युक्तः, तथाहि -

॥ १ ॥ 'किणहं राहुविमाणं निद्रं चंदेण होइ अविरहियं ।

चउरेगुलमप्तं हेड्हा चंदस्स तं चाइ ।

॥ २ ॥ बावहिं बावहिं दिवसे २ य सुक्षपकखस्स ।

जं परिवह्न्द चंदो खवेइ तं चेव कालेण ।

॥ ३ ॥ पञ्चरसयभागेण य चंदं पञ्चरसमेव तं चाइ ।

पञ्चरसयभागेण य पुणोवि तं चेववक्षमइ ॥

॥ ४ ॥ एवं वह्न्द चंदो परिहाणी एव होइ चंदस्स ।

काली घा जोण्हा वा एयणुभावेण चंदस्स ॥

-तथा तत्रैवोक्तम्- ।

॥ ५ ॥ 'सोलसभागे काऊण उडुवर्द्द हायएत्य पञ्चरसं ।

तत्तियमेते भागे पुणोवि परिवह्न्द जोण्हा ॥ इति

तदेवं भणितद्वयानुसारेण नुसीयते यथा चन्द्रमण्डलस्य एकत्रिंशदुत्तरनवशतभागविकल्पितस्य एकांशोऽवस्थित एवास्ते, शेषाः प्रतिदिवसं द्विषट्टिं द्विषट्टिं कृत्वा वर्द्धन्ते, ततः पञ्चदशेचन्द्रादिने सरवे समुदिता भवन्ति, पुनस्तर्थैव हीयन्ते पञ्चदशे दिने एकावशेषा भवन्तीति वचनद्वयसामर्थ्यलभ्यं व्याख्यानमेतत्, जीवाभिगमे तु 'बावहिं २' गाहा तथा 'पञ्चरसतिभागेण' गाथा, एते गाथे एवं व्याख्याते- 'बावहिं' २ इत्यत्र द्विषट्टिं २ भागानां दिवसे २ च प्रत्यहमित्यर्थः, शुक्लपक्षस्य सम्बन्धिनि यत् परिवर्द्धते चन्द्रश्चतुरः साधिकान् द्विषट्टिभागान् क्षपयति तदेव कालैनैतदेवाह- 'पञ्चरस' इत्यादिना ।

'चन्द्रविमानं द्विषट्टिभागान् क्रियते ततः पञ्चदशभिर्भागोऽपद्वियते ततश्चत्वारो भागाः समधिकाद्विषट्टिभागानां पञ्चदशभागेन लभ्यन्ते, अत उच्यते- पञ्चदशभागे चोक्तलक्षणेन चन्द्रमधिकृत्वं पञ्चदशीव दिवसांस्तद्राहुविमानं चरति, एवमपक्रापतीत्यपि भावनीयमिति, अत्रास्माभिर्यथाद्देशे लिखिते उपनीते वहुश्रुतैर्निर्णयः कार्य इति । [यद्येकमंशं दर्शयिक्षं चन्द्रश्चरति एकमेव चांशं राहुश्चरति तदा प्रत्यहं द्वावंशावाच्छादनीयी जायेते पञ्चदशमित्य दिनैराच्छादितोऽप्यशद्वयमवतिष्ठते तस्याप्यर्थमाच्छादनीयमेकैकेभेति भाग एक आच्छाद्य इति द्विषट्टिभागाकरणं ॥]

'सोहम्मी' त्वादि, तत्र सौधर्मेशानयोद्योदश विमानप्रस्तुटा भवन्ति, सनत्कुमारमाहेन्द्रयो- द्वादशद्राह्मणोकेषट्टलान्तके पञ्च शुक्रेवत्वार एवं सहस्रार आनतप्राणतयोद्वत्वार एवमारणाच्युतयोः ग्रैवेयकेष्वधस्तनमध्योमोपरिमेषु त्रयः २ अनुतरेष्वेक इति द्विषट्टिस्ते भवन्ति, एतेषां च मध्यभागे प्रत्येकमुद्गुविमानादिकाः सर्वार्थसिद्धविमानान्ता वृत्तविमानरूपा द्विषट्टिरेव विमानेन्द्रका भवन्ति, ततपाश्वर्तश्च पूर्वादिषु दिक्षु अचतुरवृत्तविमानक्रमेण विमानानामावलिका भवन्ति, तदेवं सौधर्मेशानयोः कल्पयोः प्रथमे प्रस्तुटे- सर्वाधस्तन इत्यर्थः ।

'पठमावलियाए' त्वादि प्रथमा उत्तरोत्तरावलिकापेक्षया जाधाश्वतस्त्र आवलिका यस्मिन् स

प्रथमावलिकाकस्तत्र, अथवा प्रथमात् मूलभूताद्विमानेन्द्रकादायरभ्य याऽसावावलिकाविमानानुपूर्वीतया अपदोत्तरावलिकः पेक्षया एकैकस्यां दिशिया प्रथः । अथावलिकातस्यां 'पद्मावलिय' ति पाठान्तरे तु उत्तरोत्तरावलिकापेक्षया एकैकस्यां दिशि या प्रथमावलिका सा द्विषट्ठिर्षष्टिर्विमान-प्रमाणेन प्रज्ञासेति ।

'एगमेगाए' ति उद्विमानाभिधानदेवेन्द्रकापेक्षया एकैकस्यां पूर्वादिकायां दिशि द्विषट्ठिर्षष्टिर्विमानानि प्रज्ञासानि, द्वितीयादिषु पुनः प्रस्तटेषु एकैकहान् विमानानि भवन्ति यावद्विषट्ठितमेऽनुत्तरसुप्रस्तटेसर्वार्थसिद्धदेवेन्द्रकः पाश्वं तदेकैकमेव भवतीति, तथा 'सब्वे' ति सर्वे वैमानिकानां देवविशेषाणां सम्बन्धिनो द्विषट्ठिर्विमानप्रस्तटा-विमान-प्रस्तराः प्रस्तटाग्रेण-प्रस्तटपरिमाणे प्रज्ञाता इति ।

समवायः-६२ समाप्तः

समवायः-६३

मू. (१४१) उसभे यं अरहा कोसलिर तेसद्विं पुञ्चसयसहस्राङ् महारायमज्ज वसिता मुंडे भविता आगारा ओ अनगारियं पञ्चइए ।

हरिवासरम्यवासेसु पणुस्तातेवड्हिए राङ्दिएहिं संपत्तजोव्यणा भवन्ति, निसढे यं पञ्चए तेवड्हिं सूरोदया प० एवं नीलवंतेवि ।

मृ. अथ त्रिषट्ठिस्थानकं, तत्र 'संपत्तजोव्यण' ति मातापितृपरिपालनानपेक्षा इत्यर्थः ।

'निसहेण' भित्यादि, किल सूर्यमण्डलानां चतुरशीत्यधिकशतसंख्यानां मध्यात् जन्मूद्धीपस्य पर्यन्तिमे अशीत्युतरे योजनशते पञ्चषट्ठर्भवन्ति, तत्र च निषधवर्षधरपर्वतस्योपरि नीलवद्वर्षधरपर्वतस्योपरि च त्रिषट्ठिः सूर्योदयः-सूर्योदयस्थानानि सूर्यमण्डलानीत्यर्थः, तदन्ये तु द्वे जगत्या उपरि, शेषाणि तु लवणे त्रिषु त्रिंशदधिकेषु योजनशतेषु भवन्तीति भावार्थः ।

समवायः-६३ समाप्तः

समवायः-६४

मू. (१४२) अद्वृत्तिमियाणं भिक्खुपडिमा चउसद्विए राङ्दिएहिं दोहि य अद्वासीएहिं भिक्खासएहिं अहासुते जाव भवइ ।

चउसद्विं असुरकुमारावाससयसहस्रा प०,

चमरस्त्वं यं रब्रो चउसद्विं सामाणिय- साहस्रीओ प० ।

सब्वेवि यं दधिमुहा पञ्चया पञ्चासंठाणसंठिया सब्वत्य समा विक्खंभुस्तेहेणं चउसद्विं जोयणसहस्राङ् प० ।

सोहम्मीक्षाणेसु दंभलोए य तिसु कप्तेसु चउसद्विं विमाणावाससयसहस्रा प० ।

सब्वस्सवि य यं रब्रो चउत्तरन्तचक्रवट्टिस्त चउसद्विलट्टीए महग्ये मुत्तामणिहारे प० ।

मृ. अथ चतुःषट्ठिस्थानकं 'अद्वे'त्यादि, अष्टावश्टामानि दिनानि यस्यां साऽष्टाष्टमिका यस्यां हि अष्टौ दिनाष्टकानि भवन्ति तत्यामध्यावदामानि भवन्त्येवेति, भिक्षुप्रतिमा-अभिग्रहविशेषः

अद्वावद्वकानि यतोऽसी भवत्यतश्चतुःषष्ठ्या रात्रिंदिवैः सा पालिता भवति, तथा प्रथमेऽष्टके प्रतिदिनमेकैका भिक्षा एवं द्वितीये द्वे द्वे चावद्वर्षमे अद्यावद्यविति सङ्कलनया द्वे शते भिक्षा-णाम, धार्शीत्यधिके भवतः अत उक्तं-‘द्वाभ्यां चेत्यादि यावक्लरणात् ‘अहाकर्णं अहामगां फासिया पालिया सोहिया तीरिया किहिया सम्म आणाए आराहियाविभवति’ति ६४यं, ‘सब्वेविण’मित्यादि

इतोऽष्टमे नन्दीश्वराख्ये द्वीपे पूर्वादिषु दिक्षु चत्वारोऽअनकपर्वता भवन्ति, तेषां च प्रत्येकं चतसूषु दिक्षु चतस्रः पुष्करिण्यो भवन्ति, तासां च मध्यभागेषु प्रत्येकं दधिमुखपर्वता भवन्ति, तेषां च प्रत्येकं चतसूषु दिक्षु चतस्रः पुष्करिण्यो भवन्ति, तासां च मध्यभागेषु प्रत्येकं दधिमुखपर्वता भवन्ति, ते च षोडश पल्यङ्गसंस्थानसंस्थिताः, यतः सर्वत्र समा विष्कम्भेन, मूलादिषु दशसहस्र-विष्कम्भत्वात्तेषां, कृवचित्तु ‘विक्खं भुर्सेहेण’ तिपाठस्तत्र तृतीयैकवचनलोपदर्शन-द्विष्कम्भेनेति व्याख्येवं, तथा उत्सेधेनोद्घत्वेन चतुःषष्ठिश्चतुःषष्ठिरिति ।

‘सोहम्मी’त्यादि, सौधर्मे द्वात्रिंशदीशानेऽष्टविंशति ब्रह्मलोके च चत्वारि विमानलक्षणे भवन्तीति सर्वाणि चतुःषष्ठिरिति ।

‘चउसद्विलङ्घीए’ति चतुःषष्ठिर्यानां-शरीराणां यस्मिन्नसी चतुःषष्ठिरिकः ‘मुक्ताम-णिमये’ति मुक्ताश्च-मुक्ताफलानि मणयः-चन्द्रकान्तादिरत्नविशेषाः भुक्तारूपा वा मणयो-रत्नानि मुक्तामणयस्तद्विकारे मुक्तामणिमयः ।

समवायः-६४ समाप्तः

समवायः-६५

मू. (१४३) जम्बुद्वीपे णं दीपे पणसद्विं सूरमंडला प०।

थेरे णं मोरियपुत्ते पणसद्विवासाइं अगारमञ्ज्जे वसिता मुँडे भविता आगाराओ अनगारियं पव्वइए ।

सोहम्यवर्डिस्यस्त णं विमाणस्त एगमेगाए बाहाए पणसद्विं पणसद्विं भोमा प०।

बृ. अथ पञ्चषष्ठिविष्यानकं, तत्र ‘मोरियपुत्ते णं’ति भौर्यपुत्रो भगवतो महावीरस्य सप्तमो गणधरस्तस्य पञ्चषष्ठिविष्याणि गृहस्थपर्यायः, आवश्यकेऽप्येवमेवोक्तो, नवरमेतस्यैव यो बृहत्तरो ग्राता मणिडत्पुत्राभिधानः पष्ठो गणधरः तद्विक्षादिन एव प्रवर्जितस्यस्यावश्यके त्रिपञ्चाशद्विष्टाणि गृहस्थपर्याय उक्तो न च बोधविषयमुपगच्छति यतो बृहत्तरस्य पञ्चषष्ठिर्युज्यते लघुतरस्य त्रिपञ्चाशदिति ।

‘सोहम्मी’त्यादि, सौधर्मवितंसकं विमानं सौधमदेवलोकस्य मध्यभागवर्ति शक्रनिवासभूतं, ‘एगमेगाए’ति एकैकस्यां दिशि प्रकाराभ्यर्णवतीनि भीमानि नगरकाराणि, विशिष्टस्थानानीत्येको

समवायः-६५ समाप्तः

समवायः-६६

मू. (१४४) दाहिणहमाणुस्तखेत्ताणं छावद्विं चंदा पभासिंसु वा ३ छावद्विं सूरिया तविंसु वा ३ उत्तरहमाणुस्तखेत्ताणं छावद्विं चंदा पभासिंसु वा ३ छावद्विं सूरिया तविंसु वा ३ ।

सेजंसस्स णं अरहओ छावड़ि गणा छावड़ि गणहारा होत्था ।

अभिणिदोहियनाणस्स णं उक्तोत्तेण छावड़ि सागरोवमाइं ठिई प० ।

बृ. अथ षट्षष्ठिस्थानकं, तत्र 'दाहिणे'त्यादि, मनुष्यक्षेत्रस्याद्वूमर्द्धमनुष्यक्षेत्रं दक्षिणं च तत्तद्येति दक्षिणाद्वूमनुष्यक्षेत्रं तत्र भवा दक्षिणाद्वूमनुष्यक्षेत्रा णमित्यलङ्कारे षट्षष्ठिश्चन्नाः प्रभासितवन्तः प्रभासनीयं अथवा लिङ्गव्यत्ययाद्वाक्षणाने यानि मनुष्यक्षेत्राणामद्वानि तानि तथा तानि प्रकाशितवन्तः, पाठान्तरे दक्षिणाद्वूमनुष्यक्षेत्रे प्रभासनीयं प्रभासितवन्तः ।

ते च एवं-द्वौ जन्मद्वीपे चन्द्रौ चत्वारो लवणसमुद्रे द्वादश धातकीखण्डे द्विचत्वारिंशत्-कालोदधिसमुद्रे द्विसप्ततिश्च पुष्करार्थे, सर्वे चैते द्वात्रिंशदधिकं शतं, एतदद्वूच षट्षष्ठिर्दक्षिणपद्मकृत्ती स्थिताः षट्षष्ठिश्चोत्तरपद्मकृतौ, यदा चोत्तरापद्मकृत्ता पूर्वस्यांगच्छति तदा दक्षिणा पश्चिमायामित्येवं सूर्यसुन्दरमप्यसेयमिति ।

'छावड़ि गण'ति आवश्यके तु षट्सप्ततिरभिहितेतीदं मतान्तरमिति ।

'छावड़ि सागरोवमाइं ठिई'ति यद्यातिरिक्तं तदिह न विवक्षितं, यत एवमिदमन्यत्रोच्यते

॥ १ ॥ 'दो वारे विजयाइसु गयस्स तित्रिऽच्युए अहव ताइं ।

अइरेण नरभविवं नाणाजीवाण सब्द्वाण ॥ इति

समवाचः-६६ समाप्तः

समवायः-६७

पू. (१४५) पञ्चसंबद्धरियस्स णं जुगल्स नक्षत्रमात्तेण मिञ्चमाणस्स सत्तस्तु नक्षत्रमासा प० ।

हेमवयएरन्नवयाओ णं वाहाओ सत्तड़ि सत्तड़ि जोयणसयाइं पणपन्नाइं तित्रि य भागा जोयणस्स आयामेणं प, मंदरस्स णं पञ्चयस्स पुराचिंगमिल्लाओ घरमंताओ गोयमदीवस्स पुराचिंगमिल्ले घरमंते एस णं सत्तस्तु जोयणसहस्राइं अवाहाए अंतरे प० ।

सब्देसिंगि णं नक्षत्रमाणं सीमाविकर्खंभेणं सत्तड़ि भागं भद्रए समंसे प० ।

बृ. अथ सप्तप्तिस्थानके किञ्चिद्विग्रियते, तत्र 'पञ्चसंबद्धरी'त्यादि, नक्षत्रमासो येन कालेन चन्द्रो नक्षत्रमण्डलं भुद्गक्ते, स च सप्तविंशतिरहोरात्राणि एकविंशतिश्चाहोरात्रस्य सप्तषष्ठि-भागः २७ ३१ । युगप्रमाणं चायादशशतानि त्रिंशदधिकार्नीतिप्राकृदर्शितम् १८३०, तदेवंनक्षत्रमास-स्योक्ताप्रमाणराशिना दिनसप्तषष्ठिभागतया व्यवस्थापितेन त्रिंशदुत्तरायादशशतप्रमाणेन युगदिन-प्रमाणराशिः सप्तषष्ठिभागतया व्यवस्थापित एकं लक्षं द्वाविंशतिः सहस्राणि षट् शतानि दश वेत्येवंरूपो विभज्यमानः सप्तषष्ठिनक्षत्रमासप्रमाणो भवतीति, 'वाहाओ'ति लघुहिमवज्जीवायाः पूर्वापरभागतो ये प्रवर्द्धमानक्षेत्रप्रदेशपद्मकृती हेमवतवर्धजीवां यावत्ते हेमवतवाहू उच्यते एवमैरण्यवतबाहू अपि भावनीये, इह प्रमाणसेवादः- 'वाहा सत्तड़िसए पणपत्रे तित्रि य कलाओ'ति कला-एकोनविंशतिभागः, एतद्य वाहुप्रमाणं हेमवतधनुः पृष्ठात् 'चताला सत्त सया अडतीससहस्र दस कला य धणुं'त्येवंलक्षणात् ३८७४० १,,

हिमवद्धनुः-पृष्ठे 'धणुपिङ्गु कलचउक्तंपणवींससहस्र दुसवतीसहिय' न्येवंलक्षणे २५२३० १,,

अपनीते यच्छेषं तदद्वीकृतं सदूभवतीति, आयामेन-दिध्येणेति ।

‘र्ददरस्से’त्यादि, मेरोः पूर्वान्ताज्ञ्यूद्धीपोऽपरस्यां दिशि जगति ब्रह्मांतपर्यवसानः पञ्चपञ्चा-
शधीजनसहव्याणि तावदस्ति, ततः परं द्वादशयोजनसहमाण्डतिकन्यलवणसमुद्रमध्ये गौतमद्वीपा-
भिधानोद्धीपोऽस्ति तमधिकृत्य सूत्रार्थं संभवति, पञ्चपञ्चाशतो द्वादशानां च सप्तषट्ठित्वभावात्,
यद्यपि सूत्रपुस्तकेषु गौतमशब्दो न दृश्यते तथाप्यसौ ६४ः, जीवाभिगमादिषु लवणसमुद्रे गौतमचन्द्र-
विद्वीपान् विना द्वीपान्तररथ्याश्रुयमाणत्वादिति । ‘सर्वेसिंपिण’मित्यादि, सर्वेषामपि एवमित्यलङ्घारे
नक्षत्राणां सीमाविष्कम्भः-पूर्वापरतश्चन्द्रस्य नक्षत्रमुक्तिक्षेत्रविस्तारः नक्षत्रेणाहो रात्रमोग्यक्षेत्रस्य
सप्तषट्ठ्या भागीमाजितो-विभक्तः समांशः-समच्छेदः प्रज्ञासः, भागान्तरेण तु भज्यमानस्य नक्षत्र-
सीमाविष्कम्भस्य विषमच्छेदना भवति, भागान्तरेण न भक्तुं शक्यते इत्यर्थः, तथाहि-नक्षत्रेणाहो रात्र-
गम्यस्य क्षेत्रस्य सप्तषट्ठिभागीकृतरथैकविश्विभागा अभिजिन्नक्षत्रस्य क्षेत्रतः सीमाविष्कम्भो भवति,
एतावति क्षेत्रे चन्द्रेण सह तस्य योगो व्यपदिश्यत इत्यर्थः, तथा तस्यामेवैकविंशतीत्रिंशन्महूर्त्तत्वाद-
होरात्रस्य त्रिंशता गुणितायां ६३० सप्तषट्ठ्या हतभागायां यद्यव्यं तल्कालसीमा भवति, चन्द्रेण
सह तस्य योगकाल इत्यर्थः, सा च नव मुहूर्ताः सप्तविंशतिश्च सप्तषट्ठिभागाः ९ ३० / ६० । आह च—

॥ ९ ॥ “अभिइस्स चंदजोगो सत्तद्विं खण्डिए अहोरते ।

भागाओ एकवीसं स होते अहिगा नव मुहूर्ता ॥

इति क्षेत्रतः काल सदाहर शतमित्यूपार यार्ताशेषाद्यति नदेशानां त्रिंशिंशन्महूर्त्तत्वादिभाग-
स्तदूभागाद्द्वयं च क्षेत्रसीमाविष्कम्भो भवति, तस्यामेव सार्वत्रयस्त्रिंशति त्रिंशता गुणितायां १००५
सप्तषट्ठ्या हतभागायां यद्यव्यं तल्कालसीमा, तद्य पञ्चदश मुहूर्ताः, आह च—

॥ ९ ॥ “सयभिसया भरणीओ अद्वा असेस, साइ जेद्वा य ।

एए छन्नकखत्ता पत्ररसमुहूर्तसंजोगा ॥ इति

तथोत्तरात्रयः पुनर्बसुरोहिणीविशाखानां सप्तषट्ठिभागानां शतं तदूभागाद्द्वयं च
क्षेत्रसीमाविष्कम्भः भवति, तथा तस्मिन्नेव त्रिंशद्यगुणिते ३०१५ तथैव हतभगे यद्यव्यं तदेषां
कालसीमा भवति, सा च पञ्चदशत्वारिंशन्महूर्त्ती इति, आह च—

॥ ९ ॥ “तिन्नेव उत्तराइं पुनव्यसुरोहिणी विसाहा य ।

एए छन्नकखत्ता, पण्यालमुहूर्तसंजोगा ॥ इति

शेषाणां पञ्चदशानां नक्षत्राणां सप्तषट्ठिरेव सप्तषट्ठिभागानां क्षेत्रसीमाविष्कम्भो भवति,
तस्यां च तथैव गुणितायां २०१० हतभागायां च यद्यव्यं तल्कालसीमा, तद्य त्रिंशन्मुहूर्ताः, आह—

॥ ९ ॥ “अवशेषा नकखत्ता पत्ररसवि हुंति तीसइमुहूर्ता ।

चंदस्स तेहि जोगो समासओ एस वक्खामि ॥

एवं चैकरथ षण्णां २ पञ्चदशानां चेत्येवमध्याविंशते नक्षत्राणामष्टादश शतानि त्रिंशदधिकानि
सप्तषट्ठिभागानामेतदेव द्विगुणं षटपञ्चाशतो नक्षत्राणां भवति, तद्य सहस्रत्रयं षट् शतानि षष्ठ्यधिकानि

समवायः-६७ समाप्तः

समवायः-६८

मू. (१४६) धायइसंडे णं दीवे अडसहिं चक्रवट्विजया अडसहिं रथहाणीओ प
उक्तोसपए अडसहिं अरहंता समुष्पज्जिसु वा ३ एवं चक्रवट्वी बलदेवा वासुदेवा ।
पुक्त्वरवरदीवह्ने णं अडसहिं विजया एवं देव जाव वासुदेवा,
विमलस्स णं अरहओ अडसहिं समणसाहस्रीओ उक्तोसिया समणसंपया होत्या ।

बृ. अथाष्टैस्थानके किञ्चित्तिष्ठते-‘धायइसंड’ इत्यादि, इह यदुक्तम् ‘एवं चक्रवट्वी
बलदेवा वासुदेव’ति त्रयधिपि चक्रवर्तिनां वासुदेवानां नैकदा अष्टविः सम्भवति यतो जग्न्य-
तोऽप्येकैकस्मिन् महाविदेहे चतुर्णा॒ २ तीर्थकरादीनामवश्यं भावः स्यानाङ्गादिष्वभिहितः, न
चैकक्षेत्रे चक्रवर्ती वासुदेवश्चैकदा भवतोऽतः अष्टविरेवोल्कर्षतथक्रवर्तिनां वासुदेवानां चाष्टवृष्ट्यां
विजयेषु भवति तथापीह सूत्रे एकसमयेनेत्यविशेषणात् कालभेदभाविनां चक्रवत्यादीनां विजय-
भेदेनाष्टविरुद्धा, अभिलाप्यन्ते च जम्बूदीपप्रङ्गस्यां भारतकच्छाद्यभिलापेन चक्रवर्तिन इति

समवायः-६८ समाप्तः

समवायः-६९

मू. (१४७) समयखिते णं मंदरवज्ञा एगूणसत्तरिं वासा वासधरपव्यया ५० तं० पण्तीसं
वासा तीसं वासहरा चत्तारि उसुयारा, मंदरस्स पव्यवस्स पद्मचिमिळ्ळाओ चरमंताओ गोयमदीवस्स
पद्मचिमिल्ले चरमंते एस णं एगूणसत्तरिं जोयणसहस्राइं अबाहाए अंतरे ५० ।

मोहणिङ्गवज्ञाणं सत्तण्हं कम्पयगडीणं एगूणसत्तरिं उत्तरपगडीओ ५० ।

बृ. अथैकोनसपत्तिस्थानके किञ्चित्तिष्ठते-‘समये’ त्यादि, मंदरवज्ञा-मेरुवर्जा वर्षणि
च-भरतादिक्षेत्राणि वर्षधरपवर्ताश्च-हिमवदादयस्तसीमाकरिणो वर्षधरपवर्ताः समुदिता एकोनस-
पति प्रजापाः, कथं ?, पश्चसु मेरुषु प्रति बद्धानि सप्त सप्त भरतहैमवतादीनि पञ्चत्रिंशद्वर्षणि
तथा प्रतिमेरु षट् षट् हिमवदादयो वर्षधरास्त्रिंशत्तथा त्वारएवेषुकारा इति सर्वसंख्ययैकोन-
सपत्तिरिति

‘मंदरस्ये’त्यादि, लवणसमुद्रं पश्चिमायां दिशि द्वादशयोजनसहस्राण्यवगात् द्वादशसहमानः
सुस्थिताभिधानस्य लवणसमुद्राधिपतेर्भवनेनालङ्कृतो जम्बूदीपसम्बन्धिनां द्वादशानामन्तर-
सम्बन्धिनां द्वादशानामेव द्वीपविष्कम्भसम्बन्धिनां च मीलनादिति ।

मोहनीयवज्ञानां कर्मणामेकोनसपत्तिरुत्तरप्रकृतयो भवन्तीति, कथं ?, ज्ञानावरणस्य
पश्चदर्शनावरणस्य नव वेदनीयस्य द्वे आयुषश्वतसो नाम्नो द्विचत्वारिंशद्गोत्रस्य द्वे अन्तरायस्य
पश्चेति

समवायः-६९ समाप्तः

समवायः-७०

मू. (१४८) समणे भगवं महावीरे वासाणं सवीसङ्गराए मासे वङ्कलंते सतरिएहि राङ्गदिएहि
तेसेहि वासावासं पञ्चोसवेद, पासे णं अरहा पुरिसादानीए सतरिं वासाइं बहुपडिपुन्नाइं सामन्नपरियागं

पाउणिता सिद्धे बुद्धे जावप्पहीणे, वासुपुजे णं अरहा सत्तरि धण्डूङ उहूं उद्यत्तेण होत्था ।

मोहणिज्ञस्स णं कम्मसस सत्तरि सागरोबमकोडाकोडीओ अबाहृणिया कम्मद्विई कम्मनिसेगे प० ।

माहिंदस्स णं देविंदस्स देवरश्चो सत्तरि सामाणियसाहस्रीओ प० ।

बृ. अथ सप्ततिस्थानके किमपि लिख्यते-‘समणे’ इत्यादि, वर्षाणां-चतुर्मासप्रमाणस्य वर्षाकालस्य सविंशतिरात्रे-विशतिदिवसाधिके मासे व्यतिक्रान्ते पञ्चाशति दिनेष्वतीतोष्टित्यर्थः सप्तत्यां च रात्रिदिनेषु शेषेषु भाद्रपदशुक्लपञ्चम्याभित्यर्थः; वर्षस्वावासो वर्षावासः-वर्षास्थानं ‘पञ्जोसवेइ’ ति परिवसति सर्वथा वासं करोति, पञ्चासति प्राक्तनेषु दिवसे, तथाविधवसत्य-भावादिकारणे स्थानान्तरमध्याश्रयति भाद्रपदशुक्लपञ्चम्यांतु वृक्षमूलादावपि नियसतीति हृदयभिति

‘पुरिसादानीय’ ति पुरुषाणामादानीयः-उपादेयः पुरुषादानीयः ‘अबाहृणिया कम्मद्विई कम्मनिसेगे पञ्चते’ ति इह किंलात्मा अविशिष्टमेव कर्मपुद्गलोपादानं कृत्वा उत्तरकालं ज्ञानावरणीयादिकर्मणा खं स्वमवाधाकालं मुक्त्वा ज्ञानावरमीयादिप्रकृतिविभागतया अनामोगिकेन वीर्येणोदयसहितं तद्वलिकं निषिद्धति, उदययोग्यं रचयतीत्यर्थः ।

अतो द्विविधा स्थितिः-कर्मत्वापादनमात्रलपा अनुभवलपा च. यतः स्थिति-अवस्थानं तेन भावेनाप्रच्यवनं, तत्र कर्मत्वापादनरूपां तामधिकृत्य सप्तति सागरोपमकंटीकोट्यः, अनुभवरूपां त्वधिकृत्य सप्तवर्षसहस्राणि तावल्कर्म न वाधते, नोदयं यातीत्यर्थः, ततोऽनन्तरसमये कर्मदलिकं पूर्वनिषिक्तं उदये ग्रदेशयति, निषेको नाम ज्ञानावरणादिकर्मदलिकस्यानुभवनार्थं रचना, तद्य प्रथमसमये बहुकं निषिद्धिति द्वितीयसमये विशेषहीन तृतीयसमये विशेषहीनमेवं यावदुक्तृष्टस्थिति कर्मदलिकं तावद्विशेषहीन निषिद्धति, तथा चोक्तम् ॥

॥ १ ॥ “मोत्तूण सगमबाहूं पढमाए ठिईए बहुतरं दव्यं ।

सेसे विसेसहीणं जावुक्कोसन्ति सत्वासि ॥ इति

‘बाधूलोडने’ बाधत इति बाधा कर्मण उदय इत्यर्थः, न बाधा अबाधा, अन्तरं कर्मोदयस्येत्यर्थः, तया ऊनिका अबाधोनिका कर्मस्थितिः कर्मनिषेधो भवतीत्येवमेके प्राहुः, अन्ये पुनराहुः-अबाधाकालेन-वर्षसहस्रसत्तकलक्षणेनोना कर्मस्थितिः सप्तसहस्रिकसप्ततिसागरोपमकोट्य-कोटीलक्षणा, कर्मनिषेको भवति, स च कियान् ?, उच्चते ‘सत्तरि सागरोबमकोडाकोडीओ’ ति

समवायः-७० समाप्तः

मुनिदीपरत्सागरेण संशोधिता सम्पादिता अभयदेवसूरि विरचिता
समवायाङ्गे सप्तति समवायस्य टीका परिसमाप्ता ।

समवायः-७१

मू. (१४९) वहत्यस्स णं चंदसंबच्छरस्स हेमताणं एकसत्तरीए राइंदिएहि वीइकांतेहि सब्बवाहिराओभंडलाओ सूरिए आउहिं करेह, वीरियपवायस्स णं पुब्वस्स एकसत्तरिं पाहुडा प०

अजिते णं आहा एकसत्तरिं पुब्वस्यसहस्रादं अगारमज्ज्वे वसिता मुंडे भविता जाव पव्वडए, एवं सगरोवि राया चाउतंचक्कवट्टी एकसत्तरि पुब्व जाव पव्वडएति ।

यू. अर्थेकसप्ततिस्थानके किञ्चित् लिख्यते- 'चउत्थ्यस्से' त्वादि, इह मात्रार्थाऽयं-युगे हि पञ्च संवत्सरा भवन्ति, तत्राद्यौ चन्द्रसंवत्सरी तृतीयोऽभिवर्द्धितसंवत्सरश्चतुर्थश्चन्द्रसंवत्सरएव, तत्र च एकोनत्रिशता दिनां द्वारिंशता च द्विषष्टिभागीर्दिनस्य चन्द्रमासो भवति, अयं च द्वादशगुणश्चन्द्रसंवत्सरो भवति, त्रयोदशगुणश्चायमेवाभिवर्द्धितो भवति, ततश्चन्द्रघन्द्रभिवर्द्धितलक्षणे संवत्सरत्रये दिनानां सहं द्विजवतिः षट् द्विषष्टिभागा भवन्ति ३०९२ । तथा आदित्यसंवत्सरे दिनानां शतत्रयं षटषष्ठिश्च भवन्ति, तत्रितये च सहमष्टनवत्यधिकं भवति ।

इह च किलचन्द्रयुगमादित्ययुगं चाषाढ्यामेकं पूर्यतेऽपरश्च श्रावणकृष्णप्रतिपदि आरम्भते, एवं चादित्ययुगसंवत्सरत्रयापेक्षया चन्द्रयुगसंवत्सरत्रयं पञ्चभिर्दिनैः षटपञ्चाशता च दिनद्विषष्टिभागीर्वर्णं भवतीतिकृत्वा आदित्ययुगसंवत्सरत्रयं श्रावणकृष्णपक्षस्य चन्द्रदिनषट्के साधिके पूर्यते युगसंवत्सरत्रयं त्वाषाढ्यां, ततश्च श्रावणकृष्णपक्षसप्तसप्तमदिनादारम्भ दक्षिणा यनेनादित्यश्चरन् चन्द्रयुगचतुर्थसंवत्सरस्य चतुर्थमाससन्ताभूतायाभूषादशोत्तरशततमदिनभूतायां कार्तिक्यां द्वादशीत्तरशततोऽषट्कलैक्याङ्कले चरति, ततश्चाषाढ्यां तेहसप्तमिर्ष्वडल्लानि तावत्स्वेव दिनेषु मार्गशीर्षादीनां चतुर्णा हैमन्तमासानां सम्बन्धिषु चरति, ततो द्विसप्ततितमे दिने माघमासे बहुलपक्षत्रयोदशीलक्षणे सूर्य आवृत्तिकरोति, दक्षिणायनात्रिवृत्त्येतरायणेन चरतीत्यर्थः, उक्ता च ज्योतिष्करण्डके पञ्चसु युगसंवत्सरेषुतरायणतिथ्यः क्रमेणैवं यदुत-

॥ १ ॥ 'बहुलस्स सत्तमीए १ सूरो सुद्धस्स तो चउत्थीए २ ।

बहुलस्स य पाडिवए ३ बहुलस्स य तेरीसिदिवसे ४ ॥

॥ २ ॥ सुद्धस्स य दसमीए ५ पवत्ताए पंचमी उ आउड्डी ।

एआ आउड्डीओ सब्बाओ माघमासमि ॥

—दक्षिणायनदिनानि चैवं—

॥ १ ॥ 'पठमा बहुलपडिवए १ बीया बहुलस्स तेरीस दिवसे २ ।

सुद्धस्स य दसमीए ३ बहुलस्स य सत्तमीए ४ उ ॥

॥ २ ॥ सुद्धस्स चउत्थीए पवत्ताए पंचमी उ आउड्डी ।

एया आउड्डीओ सब्बाओ सावणे मासे ॥

'विरियपुब्स्स'ति तृतीयपूर्वस्य 'पाहुड'ति प्राभृतमधिकारविशेषः ।

'अजिए' इत्यादि, तस्य हि अथादश पूर्वलक्षणे कुमारत्वं त्रिपञ्चाश्छैकपूर्वज्ञाधिका राज्यमित्येकसप्ततिरिह च पूर्वज्ञाधिकमलपत्वात् विवक्षितमिति ५, सप्तरो द्वितीयश्चक्रवर्ती अजितस्वामिकालीनः ।

समवायः-७९ समाप्तः

समवायः-७२

यू. (१५०) बावतरिं सुवन्नकुमारवासप्तवस्त्रसा ५० ।

लवणस्स समुद्धस्स बावतरिं नागसाहस्रीओ बाहिरियं वेलं धाराति ।

समणे भगव महाकीर्ति बावतरिं वासाइं सब्बाउयं पालइत्ता सिद्धि बुद्धे जावप्पहीणे ।

थेरे पां अयलमाया बावतरिं वासाइं सब्बाउयं पालइत्ता सिद्धि बुद्धे जावप्पहीणे ।

अविनेतपुक्खाद्वे णं बावतरि घंदा पमालिसु ३ बावतरि सूरिया तविंसु वा ३ ।
एगमेगस्स णं रब्रो बाउरंतवक्षवद्विस्स बावतरिपुरवसाहसीओ प० ।

बावत्तरि कला औ प-लेह १ गणियं २ रुद्धं ३ नहुं ४ गीर्यं वाइयं ६ सरगयं ७ पुकखरगयं ८
समतालं ९ जूवं १० जणवायं ११ पोकखज्जं १२ अहुवायं १३ दगमहियं १४ अन्नविहीं १५
पाणविहीं १६ वत्यविहीं १७ सदणविहीं १८ अआं १९ रहेतियं २० आभाडेयं २१ गाहं २२
सिलोगं २३ गंधजुति २४ मधुसित्यं २५ आभरणविहीं २६ तरणीपडिकम्पं २७ इत्यीलकखणं
२८ पुरिसलकखणं २९ हयलकखणं ३० गयलकखणं ३१ गोणलकखणं ३२ कुकुडलकखणं ३३
मिद्यलकखणं ३४ चक्कलकखणं ३५ छत्तलकखणं ३६ दंडलकखणं ३७ असिलकखणं ३८
मणिलकखणं ३९ कागणिलकखणं ४० चम्पलकखणं ४१ चंदलकखणं ४२ सूरचरियं ४३ राहुचरियं
४४ गहचरियं ४५ सोभागकरं ४६ दोभागकरं ४७ विज्ञागयं ४८ मंतगयं ४९ रहस्सगयं ५०
समासं ५१ चारं ५२ पडिचारं ५३ वूहं ५४ पडिवूहं ५५ खंधावारमाणं ५६ नगरमाणं ५७
बत्युमाणं ५८ खंधावारनिवेसं ५९ बत्युनिवेसं ६० नगरनिवेसं ६१ ईसत्यं ६२ छरुपवायं ६३
आससिकखं ६४ हत्यिसिकखं ६५ धनुव्वेयं ६६ हिरण्णपागं सुवन्न मणिपागं धातुपागं ६७ वाहुजुखं
दंडजुखं मुठिजुखं जडिजुखं जुखं निजुखं जुखाइं जुखं सुत्तखेडं ६८ नालियाखेडं वट्टसेडं धम्मखेडं
चम्पखेडं ६९ पत्तछेडं कडगच्छेडं ७० सजीवं निजीवं ७१ सउणरूयं ७२ संमुच्छियखहयर-
पंथेदियतिरिक्खजोणियाणं उक्कोसेणं बावत्तरि बाससहस्राङ् ठिई प०।

बृ. अय द्विसप्तिस्थानके किमपि लिख्यते-सुवर्णकुमाराणां द्विसप्तिर्लक्षणी भवनानि, कथं ? , दक्षिणनिकाये अधत्रिंशदुत्तरिनकाये तु चतुस्त्रिंशदिति, 'नागसाहस्रीओ'ति नागकुमार-देवसहस्राणि वेलां-षोडशसहस्रप्रमाणामुत्सेधतो विष्कम्भतश्च दशसहस्रमानां लवणजलधिशिखां बाह्यां-घातकीखण्डद्वीपभिमुखीं ।

महावीरो द्विसप्तत्रिवर्षाप्यायुः पालयित्वा सिद्धः, कथं? , त्रिशदगृहस्थभावे द्वादशसार्वानि पक्षश्च छचस्थभावे देशोनानि त्रिंशत्क्लेवलित्वे इति द्विसप्तत्रि ।

'अलयभाय'ति अचलो महावीरस्य नवमो गणधरः तस्यायुद्धिसप्ततिवर्षीणि, कथं ? षट्यत्वारिंशदग्रहस्थत्वे द्वादश छष्टस्थितायां चतुर्दश केवलित्वे इति ।

पुष्करार्द्धे द्विसमतिश्चन्द्राः, तत्रैकस्यां पञ्चक्षत्रौ षट्क्षिंशदन्यस्यां पञ्चत्रौ च तावन्त एवेति।

‘बावत्तरि कलाओ’ ति कला: विज्ञानानीत्यर्थः, ताश्च कलनीयभेदाद्विवसमतिर्भवन्ति, तत्र लेखनं लेखोऽक्षरविन्यासः, तद्विषया कला-विज्ञानं लेख एवोच्यते एवं सर्वत्र, स च लेखो द्विघालिपिविषयभेदात् । तत्र लिपिरष्टादशस्थानकोक्ता अथवा लाटादिदेशभेदतस्तथाविषयविचित्रोपाधिभेदतो वाऽनेकविधेति, तथाह-पत्रवल्कक्षाष्टदन्तलोहताप्ररजतादयो अक्षराणामयारास्तथा लेखनोल्कीणनस्यैतत्व्युत्तिव्युत्तिव्युत्तिभिन्नद्विवसङ्ग्रन्तितोऽक्षराणि भवन्तीति, विषयोपेक्षयात्यनेकधास्यामिभूत्यपितृपुत्रगुरुशिष्यमार्यापतिशत्रुमित्रादीनां लेखविषयाणामप्यनेकत्वात्थाविधग्रायोजनभेदाच्च, अक्षरदोषाद्यैते –

॥ १ ॥ “अतिकाश्यमतिस्थौल्यं, वैषम्यं पड़िकतव्रक्ता ।

अतुल्यानो च सार्दश्यमभागोऽवयवेषु च ॥ इति प्र

तथा गणित-सङ्ख्यानं सङ्कलितमधनेकभेदं पाटीप्रसिद्धं २ रूप्यं-लेप्यशिलासुदर्शमणिव-

वित्रादिषु स्वपनिभ्यणिं ३ नाट्यकला-भरतमार्गच्छलिकं कास्यविधानमित्यादिभेदाष्ठा नाट्य-
ग्रहणात् नृत्यकलापि गृहीता, सा च अभिनयिका अङ्गहारिका व्यायामिका चेति त्रिभेदा, स्वरूपं
चात्र भरतशास्त्रादवसेयं ४ तथा गीतकला, सा च निबन्धमार्गभिक्षमार्गभित्तिश्चात् त्रिधा, तत्र ।

॥ १ ॥ सप्त स्वरास्त्रयो ग्रामा, पूर्वज्ञाना एकविंशतिः ।

ताना एकोन्पञ्चाशत्, समातं स्वरमण्डलम् ॥

इयं च विशागिलगास्त्रादवसेयेति, ५ 'त्राह्णं' ति नाट्यकला, सा च तत्त्विततशुषिरधन-
वाद्यानां चतुष्पञ्चकप्रकारतया त्रयोदशधा ६ इत्यादिकः कलाविमागो लौकिकशास्त्रेभ्योऽवसेयः,
इह च द्विसप्ततिरिति कलासंख्योक्ता, बहुतराणि च सूत्रे तत्त्वापान्युपलभ्यन्ते, तत्र च कासाचित्
कासुचिदन्तर्भावोऽवगत्तव्य इति ।

समवायः-७२ समाप्तः

समवायः-७३

मू. (१५१) हरिवासरम्यवासयाओ णं जीवाओ तेवत्तरि २ जोयणसहस्राइं नव य
एगुत्तरे जोयणसए सत्तरस य एगुणवीसङ्गागे जोयणसस अङ्गभागं च आयामेणं प० ।

विजए णं बलदेवे तेवत्तरि वाससयसहस्राइं सब्बाउयं पालइता सिद्धे जावप्यहीये ।

बृ. अथ त्रिसप्ततिस्थानके किमपि लिख्यते, 'हरिवासे'ति अत्र संवादगाथा -

॥ १ ॥ "एगुत्तरा नवसया तेवत्तरिमे जोयणसहस्रा ।

जीवासत्तरस कला य अङ्गकला चेव हरिवासेति" ॥

तथा विजयो-द्वितीयो बलदेवस्तस्येह त्रिसप्ततिर्वर्षलक्षण्यायुरुक्तमादश्यके तु
पञ्चसप्ततिरितीदमपि मतान्तरमेय ।

समवायः-७३ समाप्तः

समवायः-७४

मू. (१५२) थेरेण अग्निभूई गणहरे चोवत्तरि वासाइं सब्बाउयं पालइता सिद्धे जावप्यहीये
निसहाओ णं वासहरपव्ययाओ तिगिच्छिओ णं दहाओ सीतोयामहानदीओ चोवत्तरि
जोयणसयाइं साहियाइं उत्तराहिमुहीं पवहिता वइरामयाए जिभियाए चउजोयणयामाए
पत्रासजोयणविक्खंभाए वइरतले कुडे महया घडमुहपवत्तिएणं मुत्तावलिम्बरसंठाणसंठिएणं
पवाएणं महया सहेण पवडइ, एवं सीतावि दक्खिणाहिमुहीं भाणियव्या ।

चउत्थवआसु छसु पुढवीसु चोवत्तरि नरयावाससयसहस्रा प० ।

बृ. अथ चतुःसप्ततिस्थानके किंचित् लिख्यते, तत्राग्निभूतिरिति महावीरस्य द्वितीयो
गणधरः-गणनायकः तस्येह चतुःसप्ततिर्वर्षाण्यायुः, अत्र चार्य विभागः-षट्क्लवारिंशाद्वर्षाणि
गृहस्थपर्यायः द्वादश छद्यस्थपर्यायः षोडश केवलिपर्याय इति ।

निसहाओ णं मित्यादि अस्य भावार्थ-किल निषधवर्षधरस्य विष्कम्भो योजनानां षोडश
सहस्राणि अष्टी शतानि द्विचत्वारिंशत् कलाद्वयं चेति, तस्य च भध्यभागे तिगिच्छमहाद्वदः
सहस्रद्वयवि-ष्कम्भश्चतुःसहस्रायामः तदेवं पर्वतविषकम्भाद्वस्य हृदविषकम्भाद्वेष्म्युनतायां

सीतोदावा महानधाः पर्वतस्योपरि चतुःसप्ततिशतान्येकविंशत्याधिकानि कला दीक्षेत्येवं प्रवाहो भवति 'बद्रामयाएजिडिमेयाए' तिवज्ज्ञभव्याजिह्विक्या प्रणालस्थवकरमुखजिङ्गेक्या चतुर्योजन-दीर्घ्या पञ्चाशत्योज- नविष्वाभया 'बद्रतले कुण्डे' ति निषधपर्वतत्याधोवर्तिनि वज्रभूमिके अशीत्याधिकचतुर्योजन- शतायामविष्कम्भे दशयोजनावगाहे सीतोदादेवीभवनाध्यासितमस्तकेन तद्विपेनालङ्कृ तमध्यभागे सीतोदाप्रपातहदे 'महय' ति महाप्रमाणे यत्युनः 'दुहओ' ति कवचित् दृश्यते तदप्यपाठ इति मन्यते 'घटमुहूपवत्तिएण' ति घटमुखेनेव कलशवदनेनेव प्रवर्तितः-प्रेरितो घटमुखप्रवर्तितस्तेन मुक्ता- वलीनां-मुक्ताफलशरीराणां सम्बन्धी हारस्तस्य यत्संस्थानं तेन संस्थितो यस्तेन प्रपातः-पर्वतात्रपत- झलसमूहस्तेन महाशब्देन-महाध्वनिना प्रपतति ।

एवं सीतापि, नवरं नीलवद्वर्धधराद्वक्षिणाभिमुखी प्रपततीति ।

'चउत्थवज्ञे'त्यादि तत्र प्रथमायां त्रिंशत् द्वितीयायां पञ्चविंशति तृतीयायां पञ्चदश पञ्चम्यां त्रीणि लक्षाणि घष्टयां पञ्चोनं तक्षं सप्तम्यां पञ्चेत्येतानि मीलितानि चतुःसप्ततिर्भवति ।

समवायः ७४ समाप्तः

समवायः-७५

मृ. (१५३) सुविहित्स एं पुष्कदंतस्स अरहओ पन्नतरि जिणसया होत्या ।

सीतले एं अरहा पन्नतरि पुष्कसहस्राइं अगारवासमज्जे वसित्ता मुंडे भवित्ता जाव पब्बइए

संती एं अरहा पन्नतरिवाससहस्राइं अगारवासमज्जे वसित्ता मुंडे भवित्ता अगाराओ अनगारियं पब्बइए ।

बृ. अथ पञ्चसप्ततिस्थानके किमपि लिख्यते 'सुविधेः' नवपतीर्थकरस्य नामान्तरतः पुष्पदन्तस्येति, तथा शीतलस्य पञ्चसप्तति पूर्वसहस्राणि गृहवासे, कथं ?, पञ्चविंशति कुमारत्वं पञ्चाशत्य राज्य इति, तथा शान्ति पञ्चसप्ततिवर्षं सहस्राणि गृहवासमध्युष्य प्रद्रजितः कथं ?, पञ्चविंशति कुमारत्वे पञ्चविंशति माण्डलिकत्वे पञ्चविंशतिशक्रवर्तित्वे इति ।

समवायः-७५ समाप्तः

समवायः-७६

मृ. (१५४) छावत्तरि विकुकुमारवाससयसहस्रा प० ।

बृ. अथ घटसप्ततिस्थानके लिख्यते किञ्चित्-तत्र विद्युकुमाराणां भवनवावासलक्षाणि दक्षिणस्यां चत्वारिंशदुत्तरस्यां तु पद्मत्रिंशदिति घटसप्ततिरिति ।

मृ. (१५५) एवं-दीवदिसाउदहीणं विकुकुमारिंदथणियमग्नीणं ।

छण्हंपि युगलयाणं बावत्तरि सयसहस्राइं ॥

बृ. 'एव'मिति इदमेव भवनमानं शेषाणां द्वीपकुमारादिभवनपतिनिकायानां, इहार्ये गाथा 'दीवे'त्यादि 'युगलाना'मिति-दक्षिणोत्तरनिकायभेदेन युगलं, निकाये निकाये भवतीति ।

समवायः-७६ समाप्तः

समवायः-७७

मृ. (१५६) भरहे राया चाउरंतचक्रवट्टी सत्तहत्तरि पुष्कसयसहस्राइं कुमारवासमज्जे

वसिता महारायाभिसेयं संपते, अङ्गवंसाओणं सत्तहत्तरि रायाणो मुँडे जाव पब्बइया ।

गदतोयतुसियाणं देवाणं सत्तहत्तरि देवसहस्रपरिवारा प० ।

एगमेगे णं मुहुते सत्तहत्तरि लवे लवग्नेण प० ।

बृ. अथ सप्तसप्ततिस्थानके विव्रियते किञ्चित्-तत्र भरतघक्खर्ती ऋषभस्वामिनः षट्सु पूर्वलक्षेष्वतीतेषु जातत्रयशीतितमे च तत्रातीते भगवति च प्रब्रजिते राजा संवृत्तः, ततश्च त्र्यशीत्याः पट्सु निष्कर्षितेषु सप्तसप्ततिस्तस्य कुमारवासो भवतीति,

अङ्गवंशः-अङ्गराजसन्नानस्तस्य सम्बन्धिनः सप्तसप्तती राजानः प्रब्रजिताः ।

'गदतोये' त्वादि ब्रह्मलोकस्याधोवर्तिनीष्वष्टासु कृष्णराजिष्वष्टी सारस्वतादयो लोकान्तिकाभिधाना देवसंकलया भवन्ति, तत्र 'गदतोयानां तुषिताना च देवानामुभयपरिवार-संख्यामीलनेन सप्तसप्ततिर्देवसहस्राणि परिवारः प्रज्ञासानीति ।

तथैकेकौ मुहूर्तः सप्तसप्ततिर्लवान् लवाग्रेण-लवपरिमाणेन प्रज्ञासः, कथं ?, उच्यते ।

॥१॥ हृष्टस अनवग्न्यस्स, निश्चकिहृस्स जंतुणो ।

एगे ऊसासनीसासे, एस पाणुन्ति वुद्दई ॥

॥२॥ सत्त पाणूणि से थोवे, सत्त थोवाणि से लवे ।
लवाणं सत्तहत्तरिए, एस मुहुते विवाहिए ॥

समवायः-७७ समाप्तः

समवायः-७८

बृ. (१५७) सक्षस्य णं देविंदस्स देवरञ्जी वेसमणे महाराया अङ्गहत्तरीए सुवर्णकुमारदीव-कुमारवासप्तसहस्राणं आहेवञ्चं पोरेवञ्चं सामित्तं भट्ठितं महारायतं आणाईसरसेणावद्यं कारेमाणे पालेमाणे विहरइ ।

धेरे णं अकंपिए अङ्गहत्तरि वासाइं सव्वाउयं पालइत्ता सिल्डे जावप्पहीणे ।

उत्तरायणनियहै णं सूरिए पढ्माओ मंडलाओ अगूणचत्तालीसइमे मंडले अङ्गहत्तरि एगसट्ठिभाए दिवसखेतस्स नियुहेता र्यणिखेतस्स अभिनियुहेता णं चारं चरइ, एवं दक्षिणायणनियहैवि ।

बृ. अथाप्तसप्ततिस्थानके किञ्चित् लिख्यते, 'सक्षसे' त्वादि, 'वेसमणे महाराय'ति सोभय-मवरुणवैश्रमणाभिधानानां लोकपालानां चतुर्थउत्तरदिक्षपालः, सहिवैश्रमणदेवनिकायिकानां सुपर्णकुमारदेवदेवीनां द्वीपकुमारदेवदेवीनां व्यत्तरव्यत्तरीणां चाधिपत्यं करोति, तदाधिपत्याद्यतन्निवासानामप्याधिपत्यमसौ करोतीत्युच्यते, 'अप्तसप्तत्याः सुवर्णकुमारद्वीपकुमारवास-शतसहस्राणा'पिति, तत्र सुवर्णकुमाराणा दक्षिणस्यामध्यत्रिंशद्भवनलक्षाणि द्वीपकुमारा णां च चल्वारिशदित्येवमप्तसप्ततिरिति, द्वीपकुमाराधिपत्यमेतस्य भगवत्यां न ध्ययते, इह तूक्तमिति पतान्तरमिदम्, 'आहेवद्यं'ति आधिपत्यम्-अधिपतिकर्म 'पोरेवद्यं'ति पुरोवर्तित्वं अग्रामित्यमित्यर्थः, 'भट्ठितं'ति भर्तृत्वं-पोषकत्वं 'सामित्तं'ति स्वामित्वं-स्वामिभावं 'महारायतं'ति महाराजत्वं लोकपालत्वमित्यर्थः, 'आणाईसरसेणावद्यं'ति आज्ञाप्रधासेनानायकत्वं 'कारेमाणे'ति अनुनायकैः सेवकानां कारयन् 'पालेमाणे'ति आत्मनापि पालयन् 'विहरइ'ति आस्ते ।

अकम्पितः स्थविरो महावीरस्याएष्मो गणधरस्तस्य चाषसप्रतिवर्षणीयि सर्वायुः, कथं ?, गृहस्थपयये अष्टचत्वारिंशत् छत्रस्थपयये नव केवलिपयये चैकविंशतिरिति ।

'उत्तरायणनियद्वेषं' ति उत्तरायणाद्-उत्तरदिग्मनात्रिवृत्तः उत्तरायणनिवृत्तः, प्रारब्ध-दक्षिणायन् इत्यर्थः 'सूरिए' ति आदित्यः 'पदमाओ मंडलाओ' ति दक्षिणां दिशं गच्छतो रवेर्यत्वयम् तस्मात् न तु सर्वाभ्यन्तरसूर्यमार्गात् 'एकूणचत्तालीसइमे' ति एकोनचत्वारिंशतमे मण्डले दक्षिणायन् ग्रन्थमण्डलापेक्षया सर्वाभ्यन्तरमण्डलापेक्षया तु चत्वारिंशे 'अद्वृहतर्णि' ति अष्टसप्रति 'एगस-द्विभाए' ति मुहूर्तस्यैकषट्भागान् 'दिवसखेत्तस्स' ति दिवसलक्षणस्य क्षेत्रस्य दिवसस्यैवेत्यर्थः, 'निवुहेत्त' ति निवर्ध्य हापयित्वेत्यर्थः, तथा 'रयणिखेत्तस्स' ति रजन्या एव 'आभिनिवुहेत्त' ति अभिनिवर्ध्य च वर्द्धयित्वेत्यर्थः, 'चारं चरहृ' ति ब्राह्मतोत्पर्वः, भावार्थेऽस्य वर्द्धप्रज्ञसिवाप्यैरुपदश्यते-जन्म्बूद्धीपे यदेती सूर्यो सर्वाभ्यन्तरमण्डलमुपसंक्षय चारं चरतस्तदा नवनवतियोजन-सहस्राणि षट्चत्वारिंशदधिकानि योजनशतान्यन्योऽन्यमन्तरं कृत्वा चरतः, एतद्य जन्म्बूद्धीपे-शीत्युत्तरं योजनशतं प्रविश्याभ्यन्तरं मण्डलं भवति एतस्मिंशद्विगुणे जन्म्बूद्धीपे-प्रमाणादपकर्षिते यथोक्तमन्तरं भवतीति ।

तथा तत्र तोश्चरतोरुकृष्टोऽषादशमुहूर्तो दिवसो भवति जघन्यका च द्वादशमुहूर्तारात्रिभवति, ततोऽभ्यन्तरमण्डलात्रिष्कम्य प्रथमेऽहोरात्रेऽभ्यन्तरानन्तरं मण्डलमुपसङ्क्रम्य यदा चारं चरतस्तदा नवनवतियोजनसहस्राणि षट्चत्वारिंशदधिकानि योजनशतानि पञ्चत्रिंशत्ता एकषट्भागा योजनस्यान्तरं कृत्वा चारं चरतः, तदा चाषादशमुहूर्तो दिवसो भवति द्वाभ्यां मुहूर्तस्यैकषट्भागाभ्यां न्यूनः, द्वादशमुहूर्ताचरात्रिभवति द्वाभ्यां मुहूर्तैकषट्भागाभ्यामधिकेति, एवं दक्षिणायनस्य द्वितीयादिषु मण्डलेष्वहोरात्रेषु चान्योऽन्यान्तरप्रमाणस्य पञ्चभिः पञ्चभिर्योजनैः पञ्चत्रिंशता वैकषट्भागाभ्यां जनस्य वृद्धिवर्च्या, द्वाभ्यां द्वाभ्यां च मुहूर्तैकषट्भागाभ्यां दिनहानी रात्रिवृद्धिश्चेति, एवं च एकोनचत्वारिंशतमे मण्डले सूर्ययोरन्तरं नवनवति सहाण्यप्रशतानि-सप्तशतां योजनानां त्रयोविंशतिश्चैकषट्भागाः, दिनप्रमाणं चाषादशानां मुहूर्तानां मध्यादेक-षट्भागानामष्टसप्तत्यां पातितायां षोडश मुहूर्ताश्चतुशत्वारिंशस्त्रैकषट्भागामुहूर्तस्य, रात्रेस्त्रै-सप्तत्यां क्षिप्तायां त्रयोदश मुहूर्ताः सप्तदशैकषट्भागाश्चेति ।

एवं 'दक्षिणायननियद्वे' ति यथोत्तरायणनिवृत्त एकोनचत्वारिंशतमे मण्डले अष्टसप्रतिमेकषट्भागान् हापयति वर्द्धयति च, एवं दक्षिणायननिवृत्तोऽपि सूर्यस्तान् हापयति वर्द्धयति च, केवलं दक्षिणायने दिनभागान् हापयति रात्रिभागांश्च वर्द्धयति इह तु दिनभागान् वर्द्धयति रात्रिभागाश्च हापयति ।

समवायः-७८ समाप्तः

समवायः-७९

मू. (१५८) वलयामुहस्स एं पायालस्स हिंडिल्लाओ चरमंताओ इमीसे एं रयणप्पभाए पुढवीए हेंडिल्ले चरमंते एस एं एगूणासिं जोयणसहस्राइं अबाहाए अंतरे प० ।

एवं केउससवि जूयस्सवि ईसरत्सवि ।

छड्डीए पुढवीए बहुमन्जदेसभायाओ छड्डस्स पनोदहिस्स हेंडिल्ले चरमंते एस एं एगूणासीति

जोयणसहस्साइं अबाहाए अन्तरे प० ।

जम्बुदीवस्त्वं दीवस्त्वं वारस्स य वारस्स य एस एं एगृणासीइं जोयणसहस्साइं साइरेगाइं अबाहाए अन्तरे प० ।

बृ. अथेकोनाशीतितमेस्थानके किञ्चित्तिष्ठते, तत्र 'वलयामुहस्स' ति वडवामुखभिधानस्य पूर्वदिग्द्वयवस्थितस्य 'पायालस्स' ति महापातालकलशस्याधस्तनचरमान्ताद्रलप्रभापूर्वीचरमान्त एकोनाशीत्या (ती) सहस्रेषु भवति, कथं ? रत्नप्रभा हि असीतिसहस्रधिकं योजनानां लक्षं बाहल्यतो भवति, तस्याश्चैकं समुद्रावगाहसहस्रं परिहत्याधोलक्षप्रमाणावगगाहो वलयामुखपातालकलशो भवति, ततस्तास्त्रमान्तपृथिवीचरमान्तो यशोकनात्तरोद्दान्ति पृथिव्येऽपि तत्त्वे वाच्या इति ।

'छट्टीए' इत्यादि, अस्य भावार्थः षष्ठपृथिवी हि बाहल्यतो योजनानां लक्षं पोडंश सहस्राणि च भवति, घनोदध्यस्तु यद्यपि सप्तापि प्रत्येकं विशतिसहस्राणि स्युस्तथाप्येतस्य ग्रन्थस्य मतेन षष्ठ्यामसावेकविंशतिः संभाव्यते, तदेवं षष्ठपृथिवीबाहल्यार्घ्यमष्टपञ्चाशत् घनोदधिप्रमाणं चैकविंशतिरित्येवमेकोनाशीतिर्भवति, ग्रन्थान्तरमतेन तु सर्वघनोदधीनां विशतियोजन-सहस्रबाहल्यत्वात्पञ्चमीमाश्रित्येदं सूत्रमवसेयं, यतस्तद्वाहल्यमष्टादशोत्तरं लक्षमुक्तं, यत् आह-

॥ १ ॥ “पढमासीइ सहस्सा १ बत्तीरा २ अहुवीस ३ वीसा य ४ ।

अद्वार ५ सोल ६ अहु य ७ सहस्र लक्खोदरिं कुञ्जा ॥ इति

अथवा षष्ठ्याः सहस्राधिकोऽपि मध्यभागो विवक्षितः, एवमर्थसूचकत्वाद्वहुशब्दस्येति ।

तथा जम्बुदीपस्य जगत्याश्चत्वारि द्वाराणि विजयवैजयन्तजयन्तापराजिताभिधानानि चतुश्चतुर्योजनविष्कम्भानि गव्युतपृष्ठुलद्वारशाखानि क्रमेण पूर्वादिषु दिक्षु भवन्ति, तेषां च द्वारस्य च द्वारस्य चान्योऽन्यमित्यर्थः ।

'एस एं' ति एतदेकोनाशीतियोजनसहस्राणि सातिरेकाणीत्येवंलक्षणमवाध्या-व्यवधानेन व्यवधानलपमित्यर्थान्तरं प्रज्ञातं, कथं ?, जम्बुदीपपरिधेः ३१ ६२२७ योजनानि क्रोशाः ३ धनूषि १२८ अहुलानि १३ सार्वजनीत्येवंलक्षणस्यापकार्पितद्वारद्वारशाखाविष्कम्भस्य चतुर्विभवत्त-स्तैवफलत्वादिति ।

समवायः-७९ समाप्तः

समवायः-८०

बृ. (१५९) सेजंस एं अरहा असीइं धण्डूइं उहुं उच्चतेणं होत्या ।

तिविद्वेणं वासुदेवे असीइं धण्डूइं उहुं उच्चतेणं होत्या अयत्ने एं बलदेवे असीइं धण्डूइं उहुं उच्चतेणं होत्या, तिविद्वेणं वासुदेवे असीइवाससत्यसहस्साइं महाराया होत्या ।

आउबहुले एं कण्डे असीइजोयणसहस्साइं बाहल्लेणं प० ।

ईसाणस्स देविंदत्स देवरम्भो असीइ सामाणियसाहस्रीओ प० ।

जम्बुदीवे एं दीवे असीउत्तरं जोयणसत्यं ओगाहेता सूरिए उत्तरकट्टोवगए पदमं उदयं करेइ ।

बृ. अथाशीतितमस्थानके किञ्चित्तिष्ठते-श्रेयांसः-एकादशोजिनः । त्रिपृष्ठः श्रेयांसजिन-कालभावीप्रथमवासुदेवः, अचलः-प्रथमबलदेवः, तथा त्रिपृष्ठवासुदेव-स्य चतुर्शीतिवर्षलक्षणि

सर्वायुरिति, चत्वारि लक्षणि कुमारत्वे शेषं तु महाराज्ये इति ।

‘आउबहु’ इत्यादि, किल रलप्रभाया अशीत्यतरयोजनलक्षणाहल्पायीणि काण्डानि भवन्ति, तत्र प्रथमं रलकाण्डं घोडशविधरलमं घोडशसहस्रबाहल्यं द्वितीयं पङ्ककाण्डं चतुरशीतिसहस्रमानं तृतीयमव्युलकाण्डमशीतिर्योजनसहस्राणीति ।

‘जम्बुद्वीपे ण’मित्यादि, ‘ओगाहित’ति प्रविश्य ‘उत्तरकञ्चोवगाय’ति उत्तरा काषांदिश-मुपगतः उत्तरकाञ्चोपगतः प्रथममुदयं करोति, सर्वभ्यन्तरमण्डले उद्देतीत्यर्थः ।

समवायः-८० समाप्तः

मुनि दीपरलसागरेण संशोधिता सम्पादिता अभयदेवसूरि विरचिता

समवायाङ्गे अशीतितम् समवायस्य टीका परिसमाप्ता ।

समवायः-८१

मू. (१६०) नवनवमिया ण भिक्खुपाडिमा एकासीइ राइदिएहिं चउहि यपंचुतरोहिं अहासुतं जाव आराहिया ।

कुंयुस्स यं अरहओ एकासीति मणपञ्चवनाणिसया होत्या ।

विवाहपन्नतीए एकासीति महाजुम्भसया प० ।

बृ. अथैकाशीतिस्थानके किञ्चदुव्यते- ‘नवनवमिके’ति नव नवमानि दिनानि यस्यां सा नवनवमिका भवन्ति च नवसुनवकेषु नवनवमदिनानि, तस्यां च भिक्षुप्रतिमायामेकाशीती रात्रिंदिनानि भवति, एवं नवानां नवकानामेकाशीतिरूपत्वात्, तथा प्रथमे नवमे प्रतिदिनमेकैका भिक्षा एवमेको त्तरपा वृद्धा नवमे नवके नव नवेति सर्वासां पिण्डने चत्वारि पञ्चोत्तराणि भिक्षाशतानि भवन्तीत्यत उक्तं ‘चउहि ये’ त्यादि, इह च भिक्षाशब्देन दत्तिरभिप्रेता ‘अहासुतं’ति यथासूत्रं-सूत्रानतिक्रमेण ‘जाव’तिकरणाद्यथाकल्यं यतामार्गं यथातत्त्वं सम्यक्कायेन स्पृष्टा पालिता शोभिता तीरिता कीर्तिता आज्ञायाऽराधितेते इटव्यं ।

‘विवाहपन्नतीए’ति व्याख्याप्रज्ञस्वामेकाशीतिर्महायुग्मशतानि प्रज्ञापानि, इह च शतशब्देनाध्ययनान्युच्यन्ते, तानि कृतयुग्मादिलक्षणराशिविशेषविचारस्पाणि अन्नान्तराध्ययनस्वभावानि तदवगमावगम्यानीति ।

समवायः-८१ समाप्तः

समवायः-८२

मू. (१६१) जम्बुद्वीपे दीपे वासीयं भंडलसयं जं सूरिये दुक्खुतो संकमिता णं चारं घरइ तं० -निक्खममाणे य पविसमाणे य ।

समणे भगवं महावीरे वासीए राइदिएहिं वीड़कंतेहिं गब्माओ गब्मं साहरिए ।

महाहिमवतस्स णं वासहरपञ्चयस्स उवारिल्लाओ चरमंताओ सोगंधियस्स कंडस्स हेड्विले चरमंते एस णं वासीइं जोयणसयाइं अवाहाए अंतरे प एवं रुप्पित्सवि ।

बृ. अथ द्वयशीतिस्थानके किमपि लिख्यते, अत्र जम्बुद्वीपे द्वयशीत्यधिकं मण्डलशतं-सूर्यस्य मार्गशतं तद्भवतीति वाक्यशेषः, किंभूतं ?-यत् सूर्यो छिकृत्वो-द्वी वारौ सङ्कम्य-

प्रविश्य चारं चरति, तद्यथा-निष्कामंश्च जन्मूद्धीपात् प्रविशेण शजन्मूद्धीप एवेति, अयमत्र भावार्थः-किल चतुरशीत्यधिकं सूर्यमण्डलशतं भवति, तत्र सर्वाभ्यन्तरे सर्वबाह्ये सकृदेव सङ्क्रमति शेषाणि तु द्वी वाराविति, इह च द्वयशीतिविवक्षयैवेदं द्वयशीतिस्थानकेऽधीतमिति भावनीयं, यद्यपि जन्मूद्धीपे पञ्चषष्ठिरेव मण्डलानां भवति तथापि जन्मूद्धीपादिकसूर्यचारविषयत्वाच्छेषाण्पि जन्मूद्धीरेन विशेषितानीति ।

‘समणे’ इत्यादि आषाढस्य शुक्लपक्षषष्ठ्या आरम्भ द्वयशीत्यां रात्रिन्दिवेष्वतिक्रान्तेषु त्र्यशीतितमेवर्तमाने अश्वयुजः कृष्णत्रयोदशश्यामित्यर्थः, गर्भात्-गर्भाशयाद्वानंदात्राहणीकुक्षित इत्यर्थः गर्भन्त्रिशलाभिधानस्त्रियाकुक्षिं संहतो-नीतो देवेन्द्रवचनकारिणा हरिणेगमेष्वभिधान-देवेनेति, इदं च सूत्रं द्वयशीतिरात्रिन्दिवान्यधिकृत्य द्वयशीतिस्थानकेऽधीयते त्र्यशीतितमं रात्रिन्दिव-माश्रित्य तु त्र्यशीतितमस्थानके इति । ‘महाहिमवंतस्से’ त्वादि महाहिमवतो द्वितीयवर्षधरपर्वतस्य योजनशतद्वयोच्छ्रितस्य ‘उवरिल्लाओ’ ति उपरिमाद्यरमान्तात् सौगन्धिककाण्डस्याधस्तनश्चरमान्तो द्वयशीतिर्योजनशतानि, कथं ? रलप्रभापृथेव्यां हित्रीणिकाण्डाने-खरकाण्डं पङ्ककाण्डमव्यहुल-काण्डं चेति, तत्र प्रयमं काण्डं षोडशविधं, तद्यथा-रलकाण्डं १ वज्रकाण्डं २ एवं दैदूर्यं ३ लोहिताक्षं ४ मसारगङ्गं ५ हंसगर्भं ६ पुलकं ७ सौगन्धिकं ८ ज्योतीरसं ९ अज्ञनं १० अज्ञनपुलकं ११ रजतं १२ जातस्य १३ अङ्गं १४ स्फटिकं १५ रिष्टकाण्डं चेति १६, एतानि च प्रत्येकं सहस्रप्रमाणानि ततश्च सौगन्धिककाण्डस्यादभत्वादशीतिशतानि द्वे च शते महाहिमवदुच्छ्रय इत्येवं द्वयशीतिशतानि इति, एवं रुक्मिणोऽपि पञ्चमवर्षधरस्य वाच्यं, महाहिमवत्स-मानोच्छ्रयत्वात्तस्येति

समवायः-८२ समाप्तः

समवायः-८३

मू. (१६२) समणे भगवं महावीरे वासीइराइंदिएहिं वीइकलोहिं तेयासीइमे राइंदिए वह्नमाणे गव्याओ गव्यं साहरिए, सीयलस्स णं अरहओ तेसीई गणा तेसीई गणहरा होत्या ।

धेरे णं मंडियपुते तेसीइं वासाइं सन्वाउयं पालइत्ता सिख्दे जावप्पहीणे ।

उसभे णं अरहा कोसलिए तेसीइं पुव्वसयसहस्साइं अगारमज्जे वसित्ता मुंडे भवित्ता णं जाव पञ्चइए ।

भरहे णं राया चाउरंतचक्कवट्टी तेसीइं पुव्वसयसहस्साइं अगारमज्जे वसित्ता जिणे जाए केवली सन्वन्नु सन्वभावदरिती ।

बृ. अय त्र्यशीतितमस्थानके किमपि लिख्यते-इह शीतलजिनस्य त्र्यशीतिर्गणाः त्र्यशीति-र्णाधरा उक्ता आवश्यके त्वेकाशीतीरिति भतान्तरभिदभिति ।

तथा स्थविरो मण्डितपुत्रो-महावीरस्य षष्ठो गणधरः तस्य च त्र्यशीतिर्वर्षाणि सर्वायुः, कथं ?, त्रिपञ्चाशद्गृहस्थपयाये चतुर्दश छद्यस्थपयाये षोडश केवलित्वे इत्येवं त्र्यशीतिरिति ।

तथा ‘कोसलिए’ ति कोशलदेशे भवः कौशलिकः ‘तेसीइं’ ति विंशति पूर्वलक्षाणि कुमारत्वे त्रिषष्ठि राज्ये इत्येवं त्र्यशीति ।

तथा भरतश्चक्रवर्तीं सप्तसप्तति पूर्वलक्षाणि कुमारत्वे षट् चक्रवर्तित्वे इत्येवं त्र्यशीति-

भग्नारबसमध्युव्यजिनो जातः-राज्यावस्थस्यैव रागादिक्षयाल्केवली-संपूर्णासहायविशुद्धज्ञानादित्र-
ययोगात् सर्वज्ञो विशेषबोधात् सर्वभावदर्शी सामान्यबोधात्तः पूर्वलक्षं प्रद्रव्यायाग्रहणपूर्वकं
केवलित्वेन विहत्य सिद्ध इति ।

समवायः-८३ समाप्तः

(उन्निपाठः ८४)

मृ. (१६३) चउरासीइ निरयावाससयसहस्ता प० ।

उसमे यं अरहा कोसलिए चउरासीइ पुच्छसयसहस्ताइं सब्बाउयं पालइता सिद्धे बुद्धे
जावप्पहीणे, एवं भरहो बाहुबली बंभी सुंदरी, सिङ्गंसे यं अरहा चउरासीइ वाससयसहस्ताइं
सब्बाउयं पालइता सिद्धे जावप्पहीणे ।

तिविद्वे यं वासुदेवे चउरासीइ वाससयसहस्ताइं सब्बाउयं पालइता अप्पइड्डाणे नरए
नेरइयत्ताए उवदओ ।

सक्षस्स यं देविंदत्स देवरब्नो चउरासीइ सामाणियसहस्तीओ प०, सब्बेवि यं बाहिरया
मंदरा चउरासीइ २ जोयणसहस्ताइं उहुं उष्ट्रतेण प०, सब्बेवि यं अंजणगपच्या चउरासीइ २
जोयणसहस्ताइं उहुं उष्ट्रतेण पञ्चता ।

हरिवासरम्भवयासियाणं जीवाणं धनुपिङ्गा चउरासी जोयणसहस्ताइं सोलस जोयणाइं
चत्तारि य भागा जोयणस्स परिक्खेवेणं प० ।

पंकबहुलस्स यं कण्डस्स उवरिङ्गाओ चरमताओ हेड्डिले चरमते एस यं घोरासीइ
जोयणसयसहस्ताइं अबाहाए अंतरे प० ।

विवाहपञ्चतीए यं भगवतीए चउरासीइ पथसहस्ता पदग्गेणं प० ।

चोरासीइनागकुमारावाससयसहस्ता प०, घोरासीइ पइग्रासहस्ताइं प०, घोरासीइ
जोणिष्पमुहसयसहस्ता प०, पुच्छाइयाणं सीसपहेलियापञ्चवसाणाणं सहाणहानंतराणं घोरासीइ
गुणकारे प० ।

उसभस्स यं अरहओ चउरासीइ समणसहस्तीओ होत्या ।

सब्बेवि चउरासीइ विमाणावाससयसहस्तासत्ताणउइं सहस्तातेवीसं च विमाणा मवंतीति
मव्यायं ।

बृ. चतुरशीतिस्थानके किमपि लिख्यते, चतुरशीतिरकलक्षणायमुना विमाणे ।

॥ १ ॥ तीसाय ३ पञ्चवीसा २० पनरस १५ दसेव ९ तित्रि य ३ हवंति ।

पञ्चूणसयसहस्स १ पंचेव ५ अनुत्तरा निरयाः ॥ इति

श्रेयांसः-एकादशस्तीर्थकरः एकविंशतिर्वर्षलक्षणि कुमारत्वे तावन्त्येव प्रद्रव्यायां
द्वित्वार्दिशप्राज्ञे इत्येवं चतुरशीतिमायुः पालयित्वा सिद्धः, तथा 'तिविद्व'ति प्रथमवासुदेवः
श्रेयांसजिनकालभावीति अप्रतिष्ठानो नरकः-सप्तमपृथिव्यां पञ्चानां मध्यम इति ।

तथा 'सामाणिय'ति समानद्वयः तथा 'बाहिरयं'ति जम्बूद्वीपकमेरुच्यतिरिक्ताक्षत्वारे
मन्दराश्चतुरशीति सहसाणि प्रज्ञासाः 'अंजणगपच्य'ति जम्बूद्वीपादष्टमे नन्दीश्वरामिधाने द्वीपे
चक्रबालविष्कम्भमध्यभागे पूर्वादिषु दिक्षु चत्वारोऽअनरलमया अङ्गकपर्वताः ।

‘हरियासे’ त्वादि ‘चत्तरि य भागा जोयणस्स’ त्ति एकोनविंशतिर्भागाः इहार्थं गाथार्द्धं-‘धनुषिष्ठकलयउकं चुलसीइसहस्र सोलसहिय’ त्ति तथा पङ्कवहुलं काण्डं द्वितीयं तस्य च बाहल्यं चतुरशीति सहस्राणीति यथोक्तः सूत्रार्थं इति ।

तथा म्याल्यप्रदाप्तं-चगान्त्वं चतुरशीति: परसहधारि पद्मत्रेण-पदपरिमाणेन, इह च यत्रार्थोपलब्धिस्तत्पदं, मतान्तरेण तु अष्टादशपदसहस्रपरिमाणत्वादाचारस्य एतद्विवगुणत्वात्त्र शेषाङ्गानां व्याख्याप्रज्ञसिद्धं लक्षे अष्टाशीति सहस्राणि पदानां भवन्तीति ।

तथा चतुरशीतिर्भागकुमारावासलक्षाणि-चतुश्शत्वारिंशतो दक्षिणार्थां चत्वारिंशतश्चेत्तरायां भावादिति, चतुरशीतियोन्यो-जीवोत्पत्तिस्थानानि ता एव प्रमुखानि-द्वाराणि योनिप्रमुखानि तेषां शतसहस्राणि-लक्षाणि योनिप्रमुखशतसहस्राणि प्रज्ञसानि, कथं ?

॥ १ ॥ ‘पुढविदग्रंगणिभारुय एकेके सत जोणिलकखाओ ।

वण पत्तेय अनंते दस चउदस जोणिलकखाओ ॥

॥ २ ॥ विगलिंदिएसु दो दो चउरो चउरो य नायसुरेसु ।

तिरिएसु होति चउरो चोदसलकखा उ मणुएसु ॥

इह च जीवोत्पत्तिस्थानान्तरामसंख्येत्वेऽपि समानवर्णगन्धरसस्पशनां तेषामेकत्वविवक्षणात्र यथोक्तयोनिसंख्याव्यभिचारो भन्तव्य इति, ‘पुच्छाइयाण’ मित्यादि, पूर्वमादिर्येषां तानि पूर्वादिकानि तेषां शीर्षप्रहेलिका पर्यवसाने येषां तानि शीर्षप्रहेलिकापर्यवसानानि तेषा स्वस्थानात्-पूर्वपूर्वस्थानाद्युतरोत्तरस्य संस्थानस्योत्पत्तिस्थानात् संख्याविशेषलक्षणात् गुणनीयादित्यर्थः ‘स्थानान्तराणि’ स्थानान्तराण्यपि अनन्तरस्थानान्यव्यहितसङ्घयाविशेषा गुणकारनिष्पत्ता येषु तानि स्वस्थानस्थानान्तराणि क्रमव्यवस्थितसङ्घयानविशेषा इत्यर्थः अथवा स्वस्थानानि च-पूर्वस्थानानि स्थानान्तराणि च-अनन्तरस्थानानि स्वस्थानान्तराणि अथवा स्वस्थानात्-प्रथमस्थानात् पूर्वाङ्गलक्ष-पात् स्थानान्तराणि-विवक्षितस्थानानि स्वस्थानस्थानान्तराणि तेषां चतुरशीत्यालक्षैरिति शेषः, गुणकारः- अम्यासरासिः प्रज्ञसः ।

तथाहि-किल चतुरशीत्यावर्षलक्षैः पूर्वाङ्गं भवतीति स्वस्थानं, तदेव चतुरशीत्यालक्षैरुणित पूर्वमुच्यते, तत्र स्थानान्तरामिति, एवं पूर्वं स्वस्थानं तदेव चतुरशीत्या लक्षैरुणितमनन्तरस्थानं त्रुटिताङ्गमिधानं भवतीति, इह सङ्ग्रहगाथा ।

॥ १ ॥ ‘पुच्छतुडियाडडाववहुय तह उप्पते य पउमे य ।

नलिणच्छिनिउर अउए नउए पउए य नायव्यो ॥

॥ २ ॥ चूलियसीसपहेलिय चोदस नामा उ अङ्गसंजुता ।

अङ्गवीसं ठाणा चउणउयं होइ ठाणसयं ॥

अभिलापश्चीषां-पूर्वाङ्गं पूर्वं त्रुटिताङ्गं त्रुटितमित्यादिरिति, ‘चउरासिति’ मित्यादि, चतुरशीतिसंख्यास्थानकविवरणलेख्यं, इह विभागोऽयं ।

॥ १ ॥ बत्तीस अङ्गवीसा बारहु चउर सवसहस्राङ्गं ।

आरेण बंभलोगा विमाणसंखा भवे एसा ॥

॥ २ ॥ पञ्चास चत्त छञ्चैव सहस्रा लंत सुङ्ग सहस्रारे ।

सय चउरो आणयपाणएसु तिण्णारणम्बुयओ ॥

॥ ३ ॥ एकाररुत्तरं हेद्विषेसु सतुत्तरं च मञ्जिमए।
सयमेगं उवरिमए पञ्चेव अनुत्तरविमाणा ॥ इति
भवंतीति मख्खायं तिएतानि विमानान्येवं भवन्ति इति-हेतोराख्यातानि भगवता सर्वज्ञत्वात्
सत्यवादित्वाद्येति ॥

समवायः - ८४ समाप्तः

समवायः - ८५

मू. (१६४) आयारस्त्वं भगव ओ सच्चूलियगत्स्वं पंचासीइ उद्देशणकाला प० ।
धाय इसण्डत्स्वं मदरा १५४८८१५ योपणः लहस्त्तज्ज्ञाइ स्वयग्येण प० ।
रुचरे र्ण मण्डलियपञ्चए पंचासीइ जोयणसहस्रां सम्बन्धेण प० ।
नंदनवनस्स्वं हेद्विज्ञाओ चरमंताओ सोगंधियस्स्वं कंडस्स्वं हेद्विष्वे चरमंते एस र्ण पंचासीइ
जोयणसयाइ अवाहाए अंतरे प० ।

बृ. अथ पञ्चाशीतिस्थानके किञ्चिलिख्यते, तत्राचारस्य-प्रथमाङ्ग्रय नवाध्ययनात्मकप्रथम-
श्रुतस्कन्धपूरपस्य 'सच्चूलियगत्स्वं' इति द्वितीये हि तस्य श्रुतस्कन्धे पञ्च चूलिकाः तासु च पञ्चमी
निशीयाख्येह न गृह्यते भिन्नस्थानस्तपत्वात्तस्याः, तासु च प्रथमद्वितीये सप्तसप्ताध्ययनात्मिके
तृतीयचतुर्थावैककाध्ययनात्मिके तदेवं सह चूलिकाभिर्वर्त्तत इति सच्चूलिकाकस्तस्य
पञ्चाशीतिरुद्देशनकाला भवन्तीति, प्रत्यध्ययनं उद्देशनकालानामेतावत्संख्यत्वात्, तथाहि-प्रथम-
श्रुतस्कन्धे नवस्वध्ययनेषु क्रमेण सप्त ७ षट् १३ चत्वार १७ शत्वारः २९ षट् २७ पञ्च ३२ अष्ट
४० चत्वारः ४४ सप्त ५१ चेति, द्वितीयश्रुतस्कन्धे तु प्रथमचूलिकायां सप्तस्वध्ययनेषु क्रमेण
एकादश ६२ त्रय ६५ ऋयः ८ चरुषु द्वौ द्वौ ७६ द्वितीयायां समैकसराणि ८३ अध्ययनान्येवं
तृतीयैकाध्ययनात्मिका ८४ एवं चतुर्थ्यपीति ८५ सर्वमीलने पञ्चाशीतिरिति ।

तथ घातकीखण्डमन्दरौ सहस्रमवगाढी चतुरशीतिसहस्राण्युच्छ्रिताविति पञ्चाशीतियोजन-
सहस्राणि सर्वग्रिण भवतः, पुष्करार्घ्यमन्दरावद्येवं, नवरं सूत्रे नाभिहिती विविच्छत्वात्सूत्रगतेरिति,
तथा रुचको-रुचकाभिधानस्त्रयोदशद्विपान्तर्गतः प्राकाराकृती रुचकद्विपदिभागकारितया स्थितः,
अत एव मण्डलिकपर्वती, मण्डलेन व्यवस्थितत्वात्, स च सहस्रमवगाढश्चतुरशीतिरुच्छ्रित
इति पञ्चाशीतिः सहस्राणि सर्वग्रिणेति । तथा 'नन्दनवनस्य' मेरोः पञ्चयोजनशतोच्छ्रितायां
प्रथममेखलायां व्यवस्थितस्याधस्याङ्गरमान्तात् ।

'सौगन्धिककाण्डस्य' रलप्रभापृथिव्याः खरकाण्डाभिधानप्रथमकाण्डस्यावान्तर-
काण्डभूतस्याएमस्य सौगन्धिकाभिधानरलमधस्य गौगन्धिककाण्डस्याधस्यश्वरमान्तः पञ्चाशीति-
योजनशतान्यन्तरमात्रित्य भवति, कथम् ?, पञ्च शतानि मेरोः सम्बन्धीनि प्रत्येकं च सहस्रप्रमाण-
त्वादवान्तरकाण्डानामष्टमकाण्डमंशीतिशतानीति ।

समवायः - ८५ समाप्तः

समवायः - ८६

मू. (१६५) सुविहिस्स्वं पुण्डदन्तस्स अरहओ छलसीइ गणा छलसीइ गणहरा होत्या,

सुपासस्स णं अरहओ छलसीई वाइसया होत्या,

दोच्चाए णं पुढवी बहुमज्जदेसभागाओ दोच्चस्स धनोदहित्स हेड्हिले चरमंते एस णं छलसीई जोयणसहस्साईं अबाहाए अंतरे प०।

पृ. अथ षडशीतिस्थानके किमपि लिख्यते, तत्र सुविधे:-नवमजिनस्येह षडशीतिर्णा गणधराश्चोक्ता आवश्यके तु अष्टाशीतिरिति मतान्तरमिदं ।

तथा द्वितीया पृथिवी-शर्करप्रभा, सा च बाह्ल्यतो द्वात्रिंशत्सहस्राधिकलक्षमाना तदर्द्धं पट्टषट्ठः सहस्राणि धनोदधिष्य तदधोवर्तीद्वितीयापृथिवीसम्बन्धित्वात् द्वितीयो विंशति सहस्राणि बाह्ल्यत इति षडशीतिर्व्यथोक्तमन्तरं भवतीति ।

समवायः-८६ समाप्तः

(समवायः-८७)

पृ. (१६६) मंदरस्स णं पव्वयस्स पुरच्छिमिल्लाओ चरमंताओ गोधुमस्स आवासपव्वयस्स पच्छमिच्छमिल्ले चरमंते एस णं सत्तासीई जोयणसहस्साईं अबाहाए अंतरे प०, मंदरस्स णं पव्वयस्स द्वात्रिंशत्सहस्राधिकलक्षमाना तदर्द्धं जोयणहस्साईं अबाहाए अंतरे प, एवं मंदरस्स पछाच्छिमिल्लाओ चरमंताओ संखस्सावा पुरच्छिमिल्ले चरमंते, एवं देव मंदरस्स उत्तरिल्लाओ चरमंताओ दग्धसीमस्स आवासपव्वयस्स दाहिणिल्ले चरमंते एस णं सत्तासीई जोयणसहस्साईं अबाहाए अंतरे प० ।

छाण्हं कम्पपगडीणं आइमउचरिल्लवज्ञाणं सत्तासीई उत्तरपगडीओ प० ।

महाहिमवंतकूडस्स णं उवरिमंताओ सोगन्धियस्स कंडस्स हेड्हिले चरमंते एस णं सत्तासीई जोयणसयाईं अबाहाए अंतरे प०, एवं रुप्पिकूडस्सवि ।

पृ. अथ सप्ताशीतिस्थानके किञ्चिलिख्यते, 'भन्दे' त्यादि, मेरोः पारीस्त्यान्तात् जाघूद्वीपान्तः पञ्चचत्त्वारिंशत्सहस्राणि द्विचत्वारिंशत्सहस्राणि लवणजलधिमवगाद्य गोस्तुभो देलन्धरनाग-राजावासपर्वतः प्राच्यां दिशि भवति, एवं सूत्रोक्तमन्तरं भवतीति, एवमन्येषां त्रयाणामन्तरम-वसेयमिति ।

तथा षण्णां कर्मप्रकृतीनामादिमोपरिमवज्ञानां-हानावरणान्तरायरहितानां दर्शनावरण-वेदनीयमोहनीयायुक्तनामगोत्रसंज्ञितानामित्यर्थः सप्ताशीतिरुत्तरप्रकृतयः प्रह्लादाः, कथं ?, दर्शनावरणादीनां षण्णां क्रमेण नव द्वे अष्टाविंशति चत्त्वारिंशद्वे चेत्यतस्तासां भीलने सूत्रोक्तसंख्या स्यादिति ।

'महाहिमवन्ते' त्यादि, महाहिमवति द्वितीयवर्षदरपर्वते अष्टी सिद्धायतनकूटमहाहिमवल्कटादीनि कूटानि भवन्ति, तानि पञ्चशतोच्छ्रितानि, तत्र महाहिमवल्कूटस्य पञ्च शतानि द्वेशते महाहिमवद्वर्षधरोच्छ्रयस्य अशीतिश्च शतानि प्रत्येकं सहस्रमानानामधानां सौगन्धिककाण्डावसानानां रत्नप्रभाद्वरकाण्डावान्तरकाण्डानामित्येवं भीलिते सप्ताशीतिरुत्तरं भवतीति ।

एवं 'रुप्पिकूडस्सवि'ति रुक्मिणि पञ्चमवर्षधरे यद्विवतीयं रुक्मिकूटाभिधानं कूट तस्याप्यन्तरं महाहिमवल्कूटस्येव वाच्यं, समानप्रमाणत्वाद्द्वयोरपीति ।

समवायः-८७ समाप्तः

सम्बायः-८८

मू. (१६७) एगमेगस्स णं चांदिमसूरियस्स अड्डासीइ अड्डासीइ महग्गहा परिवारो प०।

दिद्विवायस्स णं अड्डासीइ सुत्ताइं प०, तं०-उच्चुसुयं परिणयापरिणयं एवं अड्डासीइ सुत्ताणि भाणियव्वाणि जहा नंदीए ।

मंदरस्स णं पब्यस्स पुरच्छिमिळाओ चरमंताओ गोथुभस्स आवासपब्यस्स पुरच्छिमिळे चरमंते एस णं अड्डासीइ जोयणसहस्साइं अबाहाए अंतरे प, एवं चउसुवि दिसासु नेयव्वं ।

बाहिराओ उत्तराओ णं कट्टाओ सूरिए पढमं छम्मासं अयमाणे चोयालीसइमे मंडलगते अड्डासीति इगसड्डिभागे मुहुत्तस्स दिवसखेत्तस्स निवुहेत्ता रयणिखेत्तस्स अभिनिवुहेत्ता सूरिए चारं चरइ, दक्षिणकट्टाओ णं सूरिए दोद्दं छम्मासं अयमाणे चोयालीसलिमे मंडलगते अड्डासीइ इगसड्डिभागे मुहुत्तस्स रयणिखेत्तस्स निवुहेत्ता दिवसखेत्तस्स अभिनिवुहिता णं सूरिए चारं चरइ

बृ. अष्टाशीतिस्थानके किञ्चिद्विवियते, एकैकस्यासंख्यातानामपि प्रत्येकभित्यर्थः, चन्द्रमाश्च सूर्यश्च चन्द्रमः सूर्यतस्य, चन्द्रसूर्ययुगलस्य इत्यर्थः, अष्टाशीतिर्भवाग्रहाः, एते च यद्यपि चन्द्रस्यैव परिवारोऽन्यत्र श्रूयते तथापि सूर्यस्यापीच्छत्वादेत एव परिवारतयाऽवसेया इति ।

‘दिद्विवाए’त्यादि, दृष्टिवादस्य-द्वादशाङ्गस्य परिकर्मसूत्रपूर्वगतप्रथमानुयोगचूलिकाभेदेन पञ्चप्रकारस्य ‘सुत्ताइं’ति द्वितीयप्रकारमूर्ताः अष्टाशीतिर्भवान्ति ‘जला नंदीए’ति अतिदेशतः सूत्राणि दर्शितानि तानि चाग्रे व्याख्यास्यामः ।

‘मंदरस्से’त्यादि, भेरोः पूर्वान्तात् जम्बूदीपस्य पञ्चचत्वारिंशधोजनसहस्रमानात् जम्बूदीपान्ताद्य द्विचत्वारिंशधोजनसहस्रेषु गोस्तुभस्य व्यवस्थितत्वात् तस्य च सहस्रविष्कम्भत्वाद् यथोक्तः सूत्रार्थो भवतीति, अनेनैव क्रमेण दक्षिणादिदिग्ब्यवस्थितान् दकावभासशंख- दकसीमाऊयान् वेत्तन्धरनागराजनिवा सपर्वतानाश्रित्य वाच्यमत एवाह-‘एवं चउसुवि दिसासु नेयव्व’मिति ।

‘बाहिराओ’मित्यादि, बाह्यायाः सर्वाभ्यन्तरमण्डलस्तपाया उत्तरस्याः काषायाः क्वचित् ‘बाहिराओ’ति न ध्ययते सूर्य प्रथमं षष्मासं दक्षिणायनलक्षणं दक्षिणायनादित्वात् संवत्सरस्य ‘अयमाणे’ति आयान्-आगच्छन् चतुश्चत्वारिंशत्तमण्डलगतोऽष्टाशीतिमेकषष्ठिभागान्, ‘दिवसखेत्तस्स’ति दिवसखेत्तस्स ‘निवुहेत्त’ति निवधर्ष्य हापयित्वा ‘रयणिखेत्तस्स’ति रजन्यास्तु अभिवधर्ष्य ‘सूरिए चारं चरइ’ति भ्राम्यतीति, इह च भावनैवं-प्रतिमण्डलं दिनस्य मुहूर्तकष-ष्ठिभागद्वयहानेदक्षिणायनापेक्षया चतुश्चत्वारिंशत्तमे अष्टाशीतिभग्गाहीयन्ते, रात्रेस्तु एव कर्त्तव्य इति, द्विः सूर्यग्रहणं चेह दिनरात्र्याश्रितवायद्यभेदकल्पनया ततो न पुनरुक्तभवसेयं, इदं च सूत्रमष्टसत्तिस्थानकसूत्रवद्भावनीयमिति, ‘दक्षिणकट्टाओ’ इति आदिसूत्रं पूर्वसूत्रवदवगत्यन्वयं नवरमिह दिनवृद्धि रात्रिहानिश्च भावनीयेति ।

सम्बायः-८८ समाप्तः

सम्बायः-८९

मू. (१६८) उसमेण अरहा कोसलिए इमीसे ओसपिणीए ततियाए सुसमदूसमाए पचिमे भागे एगूणउए अद्वमासेहिं सेसोहिं कालगए जाव सब्दुक्षम्पहीणे ।

समणे भगतं महातीरे इमीमे ओमपिण्डीए न्द्रतत्याए दृमयस्त्वसमाए समाए पचिष्ठमे भगे एगूणनउइए अद्वमासीहि सेसोहिं कालगए जाव सब्दुक्खप्पहीणे ।

हरिसेणे णं राया चाउरंतवक्तव्यी एगूणनउइं वासतयाइं महाराया होत्था,

संतिस्स णं अरहओ एगूणनउइं अज्ञासाहसीओ उक्कोसिया अज्ञियासंपया होत्था ।

बृ. अथेकोननवतिस्थानके किञ्चिद्विद्यायते- 'तईयाए समाए' ति सुषमद्विष्माभिधानाया एकोननवत्यामर्द्धमासेषुत्रिषु वर्षेषु अर्द्धनवसु च मासेषु सल्लिखिते गम्यते, 'जाव' ति करणात् 'अन्तगडे सिल्ले दुङ्गे मुत्ते' ति ६५४ ।

हरिषेणचक्रवर्तीदशमस्तस्य च दशवर्षसहस्राणि सर्वायुस्तव्र च शतोननि नव सहस्राणि राज्यं शीषाण्येकादश शतानि कुमारत्वमाण्डलिकत्वानगारत्वेषु अवसेयानि ।

इह शान्तिजिनस्तैकोननवतिरार्थिकासहस्राण्युक्तान्यावश्यके लेकषष्टि सहस्राणि शतानि च षडभिधीयत्त इति मतान्तरमेतदिति ।

समवायः-८९ समाप्तः

समवायः-९०

मू. (१६९) सीयले णं अरहा नउइं धण्डुइं उहुं उच्छतेणं होत्था, अजियस्स णं अरहओ नउइं गणा नउइं गणहरा होत्था, एवं संतिस्सवि,

सद्यमुत्स णं वासुदेवस्स नउइवासाइं विजए होत्था,

सब्वेसि णं वहुदेवहृपव्याप्त्याणं उवरिष्ठाओ सिहरतलाओ सोगन्धियकण्डस्स हेड्विले चरमंते एस णं नउइजोयणसयाइं अबाहाए अंतरे प० ।

बृ. अथ नवतिस्थानके किञ्चिद्व्याख्यायते, तत्राजितनायस्य शान्तिनाथस्य वेह नवतिर्गणा गणधराश्चोक्ताः आवश्यके तु पञ्चनवतिरजितस्य षट्त्रिंशतु शान्तेषुक्तास्तदिदमपि मत्तान्तरमिति

तथा स्वयम्भूः-तृतीयवासुदेवस्तस्य नवतिवष्टाणि विजयः-पृथिवीसाधनव्यापारः ।

'सब्वेसि ण'मित्यादि, सर्वेषा विंशतेरपि वर्तुलवैताक्यानां-शब्दापातिप्रभृतीनां योजनसहस्रोच्चित्तत्वात् सौगन्धिककाण्डचरमान्तस्य चाष्टसु सहस्रेषु व्यवस्थितत्वात् नवसु सहस्रेषु नवतेः शतानां भावात् सूत्रोक्तमन्तरमनवध्यमिति ।

समवायः-९० समाप्तः

मुनि दीपरलसागरेण संशोधिता सम्पादिता अभयदेवसूरि विरचिता

समवायाङ्गे नवति समवायस्य दीका परिसमाप्ता ।

समवायः-९१

मू. (१७०) एकान्तउइं परवेयावस्थकम्पपडिमाओ प०,

कालोए णं समुद्दे एकान्तउइं जोयणसयसहस्राइं सहियाइं परिक्खेवेणं प० ।

कुंयुस्स णं अरहओ एकान्तउइं आहोहियसया होत्था ।

आउयगोयवज्ञाणं छण्हं कम्पपगडीणं एकान्तउइं उत्तरपगडीओ प० ।

बृ. अथेकनवतिस्थानके किञ्चिद्वितन्यते, तत्र परेषां-आत्मव्यतिरिक्तानां वैयावृत्यकम्पाणि-

भक्तपानादिभिरुपर्थक्रियास्तद्विषयः प्रतिमाः-अभिग्रहविशेषाः परवैयावृत्पकर्मप्रतिमाः, एतानि च प्रतिमात्वेनाभिहितानि कृचिदपि नोपलब्धानि, केवलं विनयवैयावृत्पभेदा एते सन्ति, तथाहि-दर्शनगुणधिकेषु सत्कारादिर्दशधा विनयः, आह च –

॥ १ ॥ “सकार ३ ब्लुडाणे २ सम्माणे ३ आसणगाहो ४ तहय ।

आसणअणुप्पयाणं ५ किइकर्म ६ अजलिगहो य ७ ॥

॥ २ ॥ इंतस्सगुणच्छणया ८ ठियस्स तह पञ्जुवासणा भणिया ९ ।

गच्छंताणुव्ययणं १० एसो सुस्सूसणादिणओ’ ॥

तत्र सत्कारो-वन्दनरत्वनादि १ अभ्युत्थानं-आसनत्यागः २ सन्मानो-दस्त्रादिपूजनं ३ आसनाभिग्रहः तिष्ठत एवासनानयनपूर्वकमुपविशताचेति भणनमिति ४ आसानुप्रदानं-आसनस्य स्थानात् स्थानान्तरसञ्चारणं ४ कृतिकमर्मादीनि ग्रकटानि, तथा तीर्थङ्करादीनां पञ्चदशानां पदानामनाशातनादिपदचतुष्यगुणितत्वे षष्ठिविधोऽनाशातनाविनयो भवति, तथाहि ।

॥ १ ॥ तित्थयर ९ धर्म २ उग्रयरिय ३ वायग ४ थेरे ५ कुल ६ गणे ७ सङ्खे ८ ।

सम्भो इय ९ किरियाए १० मइनाणाई १५ य तहेच ॥

अत्र भावना-तीर्थकरणामनाशातना तीर्थकराशातना, तीर्थङ्करप्रज्ञासस्य धर्मस्य अनाशातनाविनयः, एवं सर्वत्र भावना कर्तव्या ।

॥ १ ॥ “अणसाधणाय भती बहुमाणो तहय वण्णवाओ य ।

अरहंतमाइद्याणं केवलनाणावसाणाणं ॥

तथौपचारिकविनयः सासधा यदाह ।

॥ १ ॥ “अङ्गासासण १ छंदाणुवत्तणं २ कवयपडिकिई तहय ३ ।

कारियनिमित्तकरणं ४ दुखखत्तगवेसणा तहय ॥

॥ २ ॥ तह देसकालज्ञाणण सव्वत्ये तहय अणुभई भणिया ७ ।

—उवयारिओ उविणओ एसो भणिओ समासेण ॥ इति

अभ्यासासनं-उपचरणीयस्यान्तिकेऽवस्थानं छन्दोऽनुवर्तनं-अभिप्रायानुवृत्तिः कृत-प्रतिकृतिर्नाम-प्रसश्चा आचार्या सूत्रादि दास्यन्ति न नाम निखरीति मन्यमानस्याहारदिदानं कारित-निमित्तकरणं-सम्यक्शास्त्रपदमध्यापितस्य विशेषेण विनये वर्तनं तदर्थानुष्ठानं च, शेषाणि प्रसिद्धानि, तथा वैयावृत्यं दशधा, यदाह –

॥ १ ॥ “आयरिय उवज्ञाए धेरतवस्सी शिलाणसेहाणं ।

साहस्रिय कुलगणसंघयसङ्ख्यं तमिह कायव्वं ॥

तत्र प्रद्राजना १ दिगु २ देश ३ समुद्रेश ४ वाचना ५ चार्यविनयो भवति, तथौपचारिकविनयोऽभ्यासवृत्तादि समया, तथा वैयावृत्यं दशभेदादाचार्यस्य च पञ्चविधत्वातदेवं चतुर्दशधेत्येकनवितर्विनयभेदा एते एव अभिग्रहविषयीभूताः प्रतिमा उच्यन्ता इति ।

दर्श० १० अना० ६० औप० ७ वैया० १४ ।

तथा ‘कालोएणं तिकालोदः समुद्रः, स चैकनवतिर्लक्षणिसाधिकानि परिक्षेपेण, आधिक्यं च समत्या सहैः षडभि शतैः पञ्चोत्तरैः सप्तदशभिर्धुनुःशतैः पञ्चदशोत्तरैः सप्ताशीत्या चाहुलैः साधिकैरिति ‘आहोहिय’ति नियतक्षेत्रविषयावध्यः ।

आयुर्गोत्रवज्ञानां 'षणा' भिति ज्ञानावरणदर्शनावरणवेदनीयमोहनीयनामान्तरायाणां
क्रमेण पञ्चनवधृष्टविंशतिद्विंचत्वारिंशत्पञ्चभेदानापिति ।

समवायः-१९ समाप्तः

समवायः-१२

मृ. (१७९) बाणउर्ड पडिमाओं पं० ।

थेरे णं इंद्रभूती बाणउर्ड वासाइं सब्वाउर्यं पालइत्ता सिद्धे बुद्धे ।

मंदरस्स णं पञ्चवस्स बहुमन्द्रदेसभागाओ गोयुभस्स आवासपञ्चवस्स पञ्चविष्णिमिद्वेचरमते
एस णं बाणउर्ड जोयणसहस्राइं अबाहाए अंतरे प० एवं चउण्हपि आवासपञ्चवाणं ।

मृ. अथ द्विनवतिस्थानके किमप्यभिधीयते, द्विनवति प्रतिमा:-अभिग्रहविशेषाः, ताश्च
दशाश्रुतसकन्धनिर्दुक्तानुसारेण दश्यन्ते, तत्र किल पञ्च प्रतिमा उक्ताः, तद्यथा-समाधिप्रतिमा
द्विविधा ३ उपधानप्रतिमा २ विवेकप्रतिमा ३ प्रतिसंलीनताप्रतिमा ४ एकविहारप्रतिमा घेति ५

तत्र समाधिप्रतिमा द्विविधा श्रुतसकन्धनिर्दुक्ताः प्रतिमा च द्विविधाः गतिया च, दर्शनं
ज्ञानान्तर्गतमिति न भिन्ना दर्शनप्रतिमा विवक्षिता, तत्र श्रुतसमाधिप्रतिमा द्विषष्टिभेदा, कर्थ ? ,
आचारे प्रथमे श्रुतरकन्धे पञ्च द्वितीये सतत्रिंशत् स्थानाङ्गे षोडश व्यवहारे चतुर्द्वयेताद्विषष्टिः,
एताश्च चारित्रस्वभावा अपि विशिष्टश्रुतवतां भवन्तीति श्रुतप्रधानतया श्रुतसमाधिप्रतिमात्वेनो-
पदिष्टा इति सम्भावयामः, पञ्च सामाधिकच्छेदोपस्थापनीयाद्याश्चारित्रसमाधिप्रतिमा:, उपधान-
प्रतिमा द्विविधा भिक्षुशावकभेदात्, तत्र भिक्षुप्रतिमा 'मासाइसत्तंता' इत्यादिनाऽभिहितस्वरूपा
द्वादश उपासकप्रतिमासु 'दंसणवय' इत्यादिनाऽभिहितस्वरूपा एकादशेति सर्वायोविंशतिविवेक-
प्रतिमा त्वेकाक्रोधादेवाभ्यन्तरस्य गणशरीरोपधिभक्तपानादेवाह्यस्य च विवेचनीयस्थानेकत्वेऽ-
प्येकत्वविवक्षणादिति, प्रतिसंलीनताप्रतिमाऽप्येकैव इन्द्रियस्वरूपस्य पञ्चविधस्य नोइन्द्रिय-
स्वभावस्य च योगकषायविविक्तशयनासनभेदतस्त्रिविधस्य प्रतिसंलीनताविषयस्य भेदेनाविवक्ष-
णादिति, पञ्चम्येकविहारप्रतिमैकैव, न चेह सा भेदेन विवक्षिता, भिक्षुप्रतिमास्वन्तभवितत्वादित्येवं
द्विषष्टि पञ्च त्रयोविंशतिरेका एका च द्विनवतिस्ता भवन्तीति ।

स्थविरइन्द्रभूतिर्महावीरस्यप्रथमगणनायकः, स च गृहस्थपयविष्णिविशतं वषाणि विंशतं
उद्द्रस्थपयविष्णिविशतं द्वादश च केवलित्वं पालयित्वा सिद्ध इति सवाणि द्विनवतिरिति ।

'मंदरस्से'त्यादि, भावार्थः, भेदमध्यभागात् जम्बूद्वीपस्य पञ्चाशत्सहस्राणि ततो
द्विचत्वारिंशत् सहस्राण्यतिक्रम्य गोस्तुभपर्वत इति सूत्रोक्तमन्तरं भवतीति, एवं शीषाणामपि ।

समवायः-१२ समाप्तः

समवायः-१३

मृ. (१८२) चंद्रप्यहस्स णं अरहओ तेणउर्ड गणा तेणउर्ड गणहरा होत्या,

संतिस्स णं अरहओ तेणउर्ड चउहसपुक्तिसया होत्या ।

तेणउर्डमंडलगते णं सूरिए अतिवद्वाणे निवद्वाणे वा समं अहोरत्तं विसमं करेऽ ।

मृ. अथ विनवतिस्थानके किमपि वितन्यते, 'तेणउर्डमंडले'त्यादि, तत्र अतिवर्त्मानो

वा-सर्वबाहात् सर्वाभ्यन्तरं प्रति गच्छन् निवर्त्तमानो वा-सर्वाभ्यन्तरात् सर्वबाहां प्रति गच्छन् व्यत्ययो वा व्याख्येयः, समप्रहोरात्रं विषमं करोतीत्यर्थः, अहश्च रात्रिश्च अहोरात्रं तथोः समता तदा भवति यदा पञ्चदश पञ्चदश मुहूर्ता उभयोरपि भवन्ति, तत्र सर्वाभ्यन्तरमण्डले अष्टादश-मुहूर्तमहर्भवति रात्रिश्च द्वादशमुहूर्ता, सर्वबाहो तु व्यत्ययः, तथा त्यशीत्यधिकमण्डलशते द्वौ द्वावेकषष्ठिभागौ वर्द्धते हीयेते च, यदा च दिनवृत्तिस्तदा रात्रिहानि रात्रिवृद्धौ च हिनहानिरिति,

तत्र द्विनवतितमे मण्डले प्रतिमण्डलं मुहूर्तेकषष्ठिभागद्वयदृध्या त्रयो मुहूर्ता एकेनैकषष्ठिभागेनाधिकाः वर्द्धन्ते वा हीयन्ते वा, तेषु च द्वादशमुहूर्तेषु मध्ये क्षिसेषु अष्टादशम्योऽप्सारितेषु वा पञ्चदश मुहूर्ता उभयत्रैकेनैकषष्ठिभागेनाधिका हीना वा भवन्तो द्विनवतितम-मण्डलस्याद्द्वौ समाहोरात्रता तस्यैव चान्ते विषमाहोरात्रता भवति, द्विनवतितमं मण्डलं चादित आरभ्य त्रिनवतितमं तत्र च मण्डले यथोक्तः सूत्रार्थं इति ।

समवायः-१३ समाप्तः

समवायः-१४

मृ. (१७३) निसहनीलवंतियाओ णं जीवाओ चउनउइ जोयणसहस्ताइ एकं छप्पनं जोयणसयं दोग्रिय एगूणवीसइभागे जोयणस्स आयाम्बर्य ५० ।

अजियस्स णं अरहओ चउनउइ ओगाहिनाणिसया होत्या ।

वृ. अथ चतुर्नवतिस्थानके किञ्चिद्विविच्यते, 'निसहे'त्यादि, इह पादोना संवादगाथा 'चउणउइसहस्ताइ छप्पणहियं सर्यं कला दोय | जीवा निसहसेस'

समवायः-१४ समाप्तः

समवायः-१५

मृ. (१७४) सुपासस्त णं अरहओ पंचानउइ गणा पंचानउइ गणहरा होत्या ।

जम्बुद्वीपस्त णं दीवस्त चरमंताओ चउद्दिसि लवणसमुद्दं पंचानउइ पंचानउइ जोयणसहस्ताइ ओगाहिता चत्तारि महापायालकलसा ५० तं०-वलयामुहे केऊए जूयए ईसरे लवणसमुद्दस्स उभओपासंपि पंचानउयं पंचानउयं पदेसाओ उब्बेहुत्सेहपरिहाणीए ५० कुंशु णं अरहा पंचानउइ वाससहस्ताइ परमाउयं पालइत्ता सिञ्चे बुख्ते जाव पहीणे । थेरे णं मोरियपुते पंचानउइवासाइ सव्वाउयं पालइत्ता सिञ्चे बुख्ते जावपहीणे ।

वृ. अथ पञ्चनवतिस्थानके किञ्चिद्विविच्यते, लवणसमुद्रस्योभयपाश्वर्तोऽपि पञ्चनवति प्रदेशा उद्देशोत्सेधपरिहान्या विषयेप्रज्ञाताः, अयमत्र भावार्थः-लवणसमुद्रमध्ये दशसाहिस्तिकक्षेत्रस्य समधरणीतलापेक्षया सहमुद्देशः उण्डत्वमित्यर्थः, तदनन्तरं पञ्चनवति प्रदेशान्तिक्रम्योद्देशस्य प्रदेशो हीयते, ततोऽपि पञ्चनवति प्रदेशान् गत्वा उद्देशस्य प्रदेशः परिहीयते, एवं पञ्चनवति॒ प्रदेशान्तिक्रमे प्रदेशमात्रस्य प्रदेशमात्रस्योद्देशस्य हान्या पञ्चनवत्यां योजनसहजतिक्रान्तेषु समुद्रतट-प्रदेशेषु उद्देशसहस्यापरि परिहानिर्भवतीत्यर्थः, समभूतलत्वं भवतीति, तथा समुद्रमध्यभागापेक्षया तत्तटस्य साहस्रिक उत्सेधो भवति, उत्सेधश्चोद्दत्वं, तत्र समधरणीतलस्पत्ततटात्पञ्चनवति॒ प्रदेशान्तिक्रम्य एकप्रदेशिकाउत्सेधस्य परिहानिर्भवति, ततोऽपि पञ्चनवति॒ प्रदेशान् गत्वा

प्रादेशिकये वोत्सेधहानि भवति, एवं पञ्चनवतिपञ्चनवतिप्रदेशातिक्रमेण प्रादेशिकयां प्रादेशिकयां उत्सेधहान्यां पञ्चनवत्यां योजनसहेष्वतिक्रान्तेषु सहमुद्रमध्यभागे सहम्मापि उत्सेधस्य परिहीयते, एवं साहकीोत्सेधपरिहानी साहकीोद्देधता भवति 'लवणस्से' ति, अथवोद्देधार्त योत्सेधपरिहानिस्तस्यां च पञ्चनवतिप्रदेशाः-प्रजासास्तेष्वतिलिङ्गतेषु उत्सेधतः प्रदेशपरिहान्यामुद्देधः प्रादेशिकोभवतीति

तथा कुन्त्युनाथस्य-सप्तदशतीर्थकरस्य कुमारत्वमाण्डलिकत्वाचक्रवर्तित्वनगारत्वेषु प्रत्येकं त्रयोविंशते वर्षसहम्माणामद्वाई मवर्षशतानां च भावात्सर्वायुः पञ्चनवतिर्वर्षसहम्माणि भवन्तीति

तथा मौर्यपुत्रो-महावीरस्य सप्तमगणधरस्तस्य पञ्चनवतिर्वर्षाणि सर्वायुः, कर्य ? , गृहस्थत्वाद्यस्थत्वकेवलित्वेषु क्रमेण पञ्चषष्ठिचतुर्दशोडशानां वर्षाणां भावादिति ।

समवायः-२५ समाप्तः

समवायः-२६

मू. (१७६) एगमेगस्त एं रत्नो चाउरं तचक्रवट्टिस छन्नउइ छन्नउइ गामकोडीओ होथा वायुकुमाराणं छन्नउइ भवणावासस्यसहस्रा प० ।

ववहारिए एं दंडे छन्नउइ अद्गुलाइ अंगुलमाणेणं ।

एवं धृणू नालिया जुगे अक्खे मुसलेवि हु ।

अडिंक्तरओ जाइगुहुते छन्नउइ अंगुलधारु प० ।

बृ. अथ षन्वतिस्थानके किमपि व्याख्यायते, वायुकुमाराणं षण्णवतिर्भवनलक्षणि दक्षिणस्यां पञ्चाशत उत्तरस्यां च षट्यत्वारिंशतो भावादिति 'ववहारिए' ति व्यावहारिको येन गव्युतादि प्रमाणं चिन्त्यते, अव्यवाहारिकस्तु लघुः दीर्घो वा भवत्युक्तप्रमाणात् दण्डो हि चतुः कर उक्ता करथ्वतुर्विशत्यद्गुलः एवं चतुर्विशती चतुर्गुणितायां षण्णवति स्वादेवेति ।

'अर्थात्तराओ' इत्यादि अभ्यन्तराद्, अभ्यन्तरमण्डलमाश्रित्येत्यर्थः, आदिमुहूर्तः षण्णवत्य-द्गुलच्छायः प्रजासः, अयमत्र भावार्थः-सर्वाभ्यन्तरमण्डले यत्र दिने सूर्यश्चरति तस्य दिनस्य प्रथमो मुहूर्तो द्वादशाद्गुलमानं शङ्कुमाश्रित्य षण्णवत्यद्गुलच्छायो भवति, तथाहि-तद्विनमष्टादशमुहूर्त-प्रमाणं भवतीति मुहूर्तोऽद्वादशभागो दिनस्य भवति, ततश्च छायागणितप्रक्रियया छेदेनाथ-दशलक्षणेन द्वादशाद्गुलः शङ्कुर्गुण्यत इति, ततो द्वे शते षोडशोत्तरे भवतः २१६, तयोर-द्वीकृतयोरथेतरं शतं भवति १०८, ततश्च शङ्कुप्रमाणे १२८ पनीते षण्णवतिरद्गुलान लभ्यन्ते इति ।

समवायः-२६ समाप्तः

समवायः-२७

मू. (१७७) मंदरस्त एं पव्ययस्त पद्मचिमिळाओ चरमंताओ गोथुभस्त एं आवास-पव्ययस्त पद्मचिमिळे चरमंते एस एं सत्ताणउइ जोयणसहस्राइ अबाहाए अंतरेष एवं वउदिसिंपि

अद्गुणं कम्पगडीणं सत्ताणउइ उत्तरपगडीओ प० ।

हरिसेणे एं राया चाउरं तचक्रवट्टी देसूणाइ सत्ताणउइ वासस्याइ अगारमज्जो वसित्ता मुङ्गे भविता एं जाव पव्यइए ।

बृ. अथ सप्तनवतिस्थानके किञ्चिदभिधियते, 'मंदरे' त्वादि, भावार्थोऽयं-मेरोः पश्चिमान्तरात् जन्मद्वीपान्तः पञ्चपञ्चाशत् सहस्राणि ततो द्वित्त्वारिंशतो गोस्तुभ इति यथोक्तमेवान्तरमिति ।

हरिषेणो दशमचक्रवर्तीं देशोनानि सप्तनवतिं वर्षशतानि गृहमध्युषितस्त्रीणि चाधिकानि प्रद्रव्यां पालितवान् दशवर्षसहस्रत्वात्तदायुष्कस्येति ।

समाचारः - १७ समाप्तः

समाचारः - १८

मृ. (१७७) नंदनवनस्सणं उवरिल्लाओ चरमंता पंडुयवनस्स हेड्विले चरते एसणं अद्वानउइ जोयणसहस्राइं अबाहाए अंतरे प० ।

मंदरस्सणं पञ्चयस्स पञ्चच्छिमिल्लाओ चरमंता ओ गोस्तुमस्स आवासपञ्चयस्स पुरच्छिमिले चरमंते एसणं अद्वानउइ जोयणसहस्राइं अबाहाए अंतरे प० एवं चउदिसिंपि, दाहिणभरहस्स णं धनुष्पिंडे अद्वानउइ जोयणसयाइं किंचूणाइं आयाणेण प० ।

उलारओ कट्टाओ सूरिए पढमं छम्मासं अयमाणे एगूणपन्नासतिमे मण्डलगते अद्वानउइ एकसड्बिभागे मुहुतस्स दिवसखेतस्स निवुहेता रयणिखेतस्स अभिनिवुहिता णं सूरिए चारं चरइ, दक्खिणाओ णं कट्टाओ सूरिए दोद्वं छम्मासं अयमाणे एगूणपन्नासइमे मंडलगते अद्वानउइ एकसड्बिभाए मुहुतस्स रयणिखितस्स निवुहेता णं कट्टाओ सूरिए दोद्वं छम्मासं अयमाणे एगूणपन्नाइसमे मंडलगते अद्वानउइ एकसड्बिभाए मुहुतस्स रयणिखितस्स निवुहेता दिवसखेतस्स अभिनिवुहिता णं सूरिए चारं चरइ ।

रेवइपढमजेड्वापञ्चवसाणाणं एगूणवीसाए नक्खत्ताणं अद्वानउइ ताराओ तारणोणं प० ।

बृ. अथाष्टनवतिस्थानके किञ्चिदभिधीयते- 'नंदनवणे' त्वादि, भावार्थोऽयं-नन्दनवनं मेरोः पञ्चयोजनशतोच्छ्रितप्रथममेखलाभावि पञ्चयोजनशतोच्छ्रितं तद्गतपञ्चयोजनशतोच्छ्रितकूटाण-कस्य तद्ग्रहणेन ग्रहणात् तथा पण्डकवनं च मेरुशिखरब्बवस्थितं अतो नवनवत्या मेरोरुद्धैस्त्वस्य आद्ये सहस्रे अपकृष्टे यथोक्तमन्तरं भवतीति ।

गोस्तुभसूत्रभूवार्थः पूर्ववन्नवरं गोस्तुभविष्कम्भसहस्रे क्षिते यथोक्तमन्तरं भवतीति । 'वैयद्वृस्सण' मित्यादियः केषुचित्सुरतकेषु दृश्यते सोऽपपाठः, सम्यकपाठश्चाय- 'दाहिणभरहस्स णं धणुष्पिंडे अद्वानउइ जोयणसयाइं किंचूणाइं आयाणेण पन्तते' इति, यतोऽन्यत्रोक्तं ।

॥ १ ॥ 'नव चेव सहस्राइं छावद्वाइं सयाइं सत्त भवे ।

सविसेसे कला चेगा दाहिणभरहे धणुष्पिंडं ॥

-वैताढ्यधनुःपृष्ठं त्वेवमुक्तमन्त्र-

॥ २ ॥ 'दस चेव सहस्राइं सत्तेव सया हवंति तैयाला ।

धणुष्पिंडं वैयद्वृ कला य पन्नारस हवंति ॥

'उत्तराओण' मित्यादि, भावार्थः पूर्वोक्तभावनानुसारेणावसेयः, नवरमिह 'एकतालीसइमे' इति केषुचित्सुरतकेषु दृश्यते सोऽपपाठः, 'एगूणपञ्चाशतोऽस्मि' लि एकोनपञ्चाशतो द्विगुणत्वे अष्टनवतिर्भवति, द्वयगुणनं च प्रतिमण्डलं मुहूर्तैकपषट्टिभागद्वयवृद्धेदिनस्य रात्रेवंति ।

'रेवइ' त्वादि, रेवतिः प्रथमायेणां तानि रेवतिप्रथमानि तथा ज्येष्ठा पर्यवसाने येषां तानि

ज्येष्ठपर्यवसानानि तानि च तानि चेति कर्मधारयः तेषामेकोनविंशतेर्नक्षत्राणामष्टनवतिस्तारास्तारापरिभाणेन प्रज्ञासाः, तथाहि-रेवतिनक्षत्रं छात्रिंशत्तारं ३२ अश्वेनि त्रितारं ३५ भरणी ३८ कृतिका षट्तारं ४४ रोहिणी पञ्चतारं ४९ भूगणिरस्त्रितारं ५२ आद्रा एकतारं ५३ पुनर्वसुः पञ्चतारं ५८ पुष्यस्त्रितारं ६१ अश्लेषा षट्तारं ६७ मघा सप्ततारं ७४ पूर्वफाल्गुनी द्वितारं ७६ उत्तराल्घुनी द्वितारं ७८ हस्तः पञ्चतारं ८३ चित्रा एकतारं ८४ स्वातिरेकतारं ८५ विशाखा पञ्चतारं ९० अनुराधा चतुर्स्तारं ९४ ज्येष्ठा त्रितारमित्येवं ७९ सर्वतारागमीलने यथोक्तं तारागमेकोनं ग्रन्थान्ताराभिग्रायेण भवति, अधिकृतग्रन्थ्याभिग्रायेण त्वेषामेकतरस्य एकताराधिकत्वं सम्भाव्यते ततो यथोक्ता तत्संख्या भवतीति ।

समवायः-१८ समाप्तः

समवायः-१९

मू. (१७८) मंदरे एं पब्वए नवनउइ जोयणसहस्ताइ उहुं उच्चतेणं प०, नंदनवनस्तरणं पुरच्छिमिळाओ चरमंताओ पद्मच्छिमिले चरमंते एस एं नवनउइ जोयणसयाइ अबाहाए अंतरे प०, एवं दक्षिणिळाओ चरमंताओ उत्तरिले चरमंते एस एं नवनउइ जोयणसयाइ अबाहाए अंतरे प० ।

उत्तरे पढमे सूरियमंडले नवनउइ जोयणसहस्ताइ साइरेगाइ आयामविक्खंभेणं प०, दोझे सूरिंडले नवनउइ जोयणसहस्ताइ साहियाइ आयामविक्खंभेणं प०, तइए सूरियमंडले नवनउइ जोयणसहस्ताइ साहियाइ आयामविक्खंभेणं प० ।

इमीसे एं रथणप्पभाए पुढवीए अंजणस्स कंडस्स हेड्लिङ्गाओ चरमंताओ वाणमंतरभोमेझविहाराणं उवरिमंते एस एं नवनउइ जोयणसयाइ अबाहाए अंतरे प० ।

बृ. अथ नवनवतिस्थानके किमपि लिख्यते-‘नंदनवणे’त्यादि, अस्य भावार्थः-मेरुविष्कम्भो मूले दश सहस्राणि, नन्दनवनस्थाने तु नवनवतिर्योजनशतानि चतुःपञ्चाशत्र्य योजनानि षट्योजनै-कादशभागा वाह्यो गिरिविष्कम्भो नन्दनवनाभ्यन्तरस्तु मेरुविष्कम्भ एकोननवति शतानि चतुःपञ्चाशदधिकानि षट्यैकादशभागास्तथा पञ्च शतानि नन्दनवनविष्कम्भः, तदेवमभ्यन्तरगिरिविष्कम्भो द्विगुणनन्दनवनविष्कम्भश्च मिलितो यथोक्तमन्तरं प्रायो भवति ।

‘पढमसूरियमंडले’ति, इह जम्बूद्वीपप्रमाणस्याशीत्युत्तरशते द्विगुणिते अपहते यो राशि स प्रथममण्डलस्यायामविष्कम्भः, स च नवनवति सहस्राणि षट् च शतानि चत्वारिंशदधिकानि, द्वितीयं तु नवनवति सहस्राणि षट् शतानि पञ्चचत्वारिंश्च योजनानि योजनस्य च पञ्चत्रिंशदेकष्टिभागः, कठयं ?, मण्डलस्य मण्डलस्य चान्तरं द्वे द्वे योजने, सूर्यविमानविष्कम्भश्चाष्टचत्वारिंशदेकष्टिभागः, एतद्विगुणितं पञ्च योजनानि पञ्चत्रिंशदेकष्टिभागश्चेति जातमेतत्त्र पूर्वमण्डलविष्कम्भे द्विसं जातमुक्तप्रमाणभिति, तृतीयमण्डलविष्कम्भोऽप्येवमेवाचसेवः, स च नवनवति सहस्राणि षट् शतानि एकपञ्चाशत् योजनानि नवैकष्टिभागश्चेति ।

‘इमीसे एं’मित्यादि, भावार्थोऽयं अञ्जनकाण्डं दशमं, तत्र च रलप्रमोपरिमान्ताच्छतं शतानां भवति, प्रथमकाण्डे प्रथमशते च व्यन्तरनगराणि सन्तीति तस्मिन्बपसारिते नवनवति-शतान्यन्तरं सूत्रोक्तं भवतीति ।

समवायः-१९ समाप्तः

समवायः - १००

मू. (१७९) दसदसमियाणं भिक्खुपडिमा एगेण राङ्गियसतेण अद्वच्छ्रेहिं भिक्खासतेहि
अहासुतं जाव आराहियावि भवइ ।

सयभिसया नक्खते एकसयतारे प० ।

सुविही पुण्डरं णं अरहो एगं धणुसयं उहुं उच्चतेण होत्या, पाते णं अरहा पुरिसादानीए
एकं वाससयं सव्वाउयं पालइत्ता सिखे जावप्पहीणे, एवं थेरेवि अज्ञसुहम्मे ।

सब्बेविणं दीहवेयहूपव्यया एगमेण गाउयसयं उहुं उच्चतेण प०, सब्बेविणं तुल्लिहिमवंत-
सिहरीवासहरपव्यया एगमेण जोयणसयं उहुं उच्चतेण प०, एगमेण गाउयसयं उव्वेहेण प०,
सब्बेऽविणं कंचणगपव्यया एगमेण जोयणसयं उहुं उच्चतेण प०, एगमेवं गाउयसयं उव्वेहेण
प०, एगमेण जोयणसयं मूले विक्खंभेण प० ।

बृ. अथ शतास्थानके किञ्चित्तिष्ठते, तत्र दश दशमानि दिशानि यस्यां सादशदशमिका,
याहि दिनानां दश दशकानि भवन्ति, दश दशमदिनानि शतं च दिनानामत उच्चते एकेन रात्रिदिवस०
शतेनेति, यस्यां च प्रथमे दशके प्रतिदिनमेकैका भिक्षा द्वितीये द्वे द्वे एवं यावद्दशमे दश दशेत्येवं
सर्वभिक्षासङ्कलने युत्रोक्तसंख्या भवत्येव इति ।

पाश्वर्वनाथस्त्रिशद्वषाणि कुमारत्वं समति चानगारत्वमित्येवं शतमायुः पालयित्वा सिद्धः,
एवं ‘थेरेवि अज्ञसुहम्मे’ति आर्यसुधम्मो-महावीरस्य पञ्चमो गणधरः सोऽपि वर्षशतं सर्वायुः
पालयित्वा सिद्धस्तथा च तस्यागारवासः पञ्चाशद्वषाणि छद्यस्थपर्यायो द्विचत्वारिंशत्केवलिप-
र्वायोऽथै, भवति चैतद्राशित्रयमीलने वर्षशतमिति ।

वैतान्यादिष्पूद्यत्वघतुर्थाशः उद्देषः काञ्चनका उत्तरकुरुषु देवकुरुषु क्रमव्यवस्थितानां
पञ्चानां महाहृदानामुभयतो दश दश व्यवस्थितास्ते च जन्मुद्धीपे शतद्वयसंख्याः समवसेया इति

समवायः १०० समाप्त

पुनिदीपरलसागरेण संशोधिता सम्पादित । अभयदेवसूरि विरचिता
समवायाङ्गे शत समवायस्य टीका परिसमाप्ता ।

प्रकिर्णकाः समवायाः

मू. (१८०) चंदप्पमे णं अरहा दिवहुं धणुसयं उहुं उच्चतेण होत्या, आरणे कप्ये दिवहुं
विमाणावाससय प०, एवं अद्वृएवि १५० ।

बृ. अथैकोत्तरस्थानवृथ्या सूत्ररचनां परिलय्य पञ्चाशच्छतादिवध्या तां कुर्वन्नाह-
‘चंदप्पहे’त्यादि ।

मू. (१८१) सुपासे णं अरहा दो धणुसया उहुं उच्चतेण होत्या ।

सब्बेविणं महाहिमवंतरूपीवासहरपव्यया दोदो जोयणसयाइं उहुं उच्चतेण प०, दो दो
गाउयसयाइं उव्वेहेण प० । जन्मुद्धीवे णं दीवे दो कंचणपव्ययसया प० ।

बृ. सुगमं सर्वमाङ्गादशाङ्गणिपिटकसूत्रात् ।

मू. (१८२) पउमप्पमे णं अरहा अहाइज्जाइं धणुसयाइं उहुं उच्चतेण होत्या ।

असुरकुमाराणं देवाणं पासायवडिंसगा अह्वाइजाइं जोयणसयाइं उहूं उद्घतेणं प० ।

बृ. नवरं 'पासायवडिंसग' ति अवतंसकः-देहस्याः कर्णपूराणि वा अवतंसका हव अवतंसकाः प्रधाना इत्यर्थः प्रासादाश्च ते अवतंसकाः प्रासादानां वा मध्ये अवतंसकाः प्रासाद-वतंसकाः ।

मू. (१८३) सुमईं एं अरहा तिन्नि धणुसयाइं उहूं उद्घतेणं होत्या, अरिडुनेमी एं अरहा तिन्नि वाससयाइं कुमारवासमज्जे वसित्ता मुंडे भवित्ता जाव पव्वइए, वेमाणियाणं देवाणं विमाणपागारा तिन्नि तिन्नि जोयणसयाइं उहूं उद्घतेणं प०, समणस्स भगवओ महावीरस्स तिन्नि सयाणि चोहसपुच्चीणं होत्या, पंचधणुसइयस्सणं अंतिमारीरियस्ससिद्धिगयस्स सातिरेगाणि तिन्नि धणुसयाणि जीवप्पदेसोगाहणा प० ।

मू. (१८४) पासल्ल एं अरहओ पुरिसादानीयस्स अहुद्वासयाइं चोहसपुच्चीणं संप्या होत्या, अभिनंदणे एं अरहा अधुद्वाइं धनुसयाइं उहूं उद्घतेणं होत्या ।

बृ. तथा 'पंचधणुसइयस्स ण' पित्यादि, पञ्चधनुःशतप्रमाणस्य 'अंतिमारीरियस्स' ति चारमशारीरस्य सिद्धिगतस्य सातिरेकाणि ब्रीणि शतानि धनुषां जीवप्रदेशावगाहना प्रज्ञासा, यतोऽसी शैलेशीकरणसमये शरीररक्षापूरणेन देहत्रिभागं विमुच्य घनप्रदेशो भूत्वा देहत्रिभाग-द्वयावगाहनः सिद्धिमुपगच्छति, सातिरेकत्वं चैवं ।

॥ १ ॥ "तिन्नि सया तेत्तीसा धणुतिपागो य होइ बोहुच्चो ।

एसा खलु सिद्धाणं उक्कोसोगाहणा भणिय ॥ ति

मू. (१८५) संभवे एं अरहा चत्तारि धणुसयाइं उहूं उद्घतेणं होत्या ।

सब्बेवि एं निसद्वनीलवंता वासहरपव्यया चत्तारि चत्तारि जोयमसयाइं उहूं उद्घतेणं चत्तारि चत्तारि गाउयसयाइं उब्बेहेणं प०, सब्बेवि एं वक्खारपव्यया निसद्वनीलवंतवासहरपव्ययए एं चत्तारि चत्तारि जोयणसयाइं उहूं उद्घतेणं चत्तारि चत्तारि गाउयसयाइं उब्बेहेणं प० ।

आण्यपाणएसु दोसु कण्येसु चत्तारि विमाणसया प० ।

समणस्स एं भगवओ महावीरस्स चत्तारि सया वाईणं रदेवमणुयासुराभि लोगांमि वाए अपराजियाणं उक्कोसिया वाइसंपया होत्या ।

बृ. 'सब्बेऽवि एं वक्खारपव्यए' त्यादि, वक्खकारपर्वता एकक्षेत्रप्रतिवद्धा विंशतिस्ते च वर्षधरा: ते च चतुः चतुः शतोद्ध्याः ।

मू. (१८६) अजिते एं अरहा अहुपंचमाइं धणुसयाइं उहूं उद्घतेणं होत्या, सगरे एं राया चाउरतयक्कवट्टी अहुपंचमाइं धणुसयाइं उहूं उद्घतेणं होत्या ।

मू. (१८७) सब्बेवि एं वक्खारपव्यया सीआ सीओआओ महानईओ मंदरपव्ययेतेणं पंच पंच जोयणसयाइं उहूं उद्घतेणं पंच पंच गाउयसयाइं उब्बेहेणं प०, सब्बेवि एं वासहरकूडा पंच पंच जोयणसयाइं उहूं उद्घतेणं होता मूले पंच पंच जोयणसयाइं विक्खंभेणं प० ।

उसभेणं अरहा कोसलिए पंच धणुसयाइं उहूं उद्घतेणं होत्या, भरहेणं राया चाउरतयक्कवट्टी पंचधणुसयाइं उहूं उद्घतेणं होत्या ।

सोमनसगंधमादणविजुप्पभमालवंताणं वक्खारपव्ययाणं मंदरपव्ययेतेणं पंच २ जोयणसयाइं उहूं उद्घतेणं पंच पंच गाउयसयाइं उब्बेहेणं प०, सब्बेवि एं वक्खारपव्ययकूडा

हरिहरिसहकूडवज्ञा पंच पंच जोयणसयाइं उहुं उद्धतेण मूले पंच पंच जोयणसयाइं आयामविक्षुभेण प०, सब्बेविणं नंदनकूडा बलकूडवज्ञा पंच पंच जोयणसयाइं उहुं उद्धतेण मूले पंच पंच जोयणसयाइं आयामविक्षुभेण प० ।

सोहम्मीसाणेसु कथेसु विमाणा पंच २ जोयणसयाइं उहुं उद्धतेण प० ।

बृ. सब्बेविणं बक्खारेत्यादि शीतादिनदीप्रत्यासती मेरुप्रत्यासती च पञ्चशतोद्धा इति, तथा 'सब्बेविणं वासे' त्यादि, तत्र वर्षधरकूटानि शतद्वयमशीत्यधिकं, कथं ? ।

॥ ९ ॥ "लहुहिमवं हिमवं निसढे एक्कारस अडु नव य कूडाइ ।

नीलाइसु तिसु नवगं अडेक्कारस जहासंखं ॥

एतेषां च पञ्चगुणत्वात्, वक्षस्कारकूटानि त्वशीत्यधिकचतुःशतीसंख्यानि कथं ? ।

॥ ९ ॥ "विजुपहमालवंते नव नव सेसेसु सत्त सत्तेव ।

सोलस बक्खारेसु चउरो चउरो य कूडाइ" ॥

एतेषांपञ्चगुणत्वात्, पञ्चगुणत्वं च जन्मद्विपादिमेरुपलक्षितक्षेत्राणां पञ्चत्वात्, सर्वाण्येतानि पञ्चशतोद्धितानि, एवं मानुपोरसादिव्यपि, वैरांड्यकूटानि तु सक्रोशषड्योजनोच्छ्रयाणि, वर्षकूटानि तु ऋषभकूटादीन्यष्ट्योजनोद्धितानीति, हरिकूटहरिसहकूटवर्जनं त्विह तयोः सहोच्छ्रयत्वाद्, आह च —

॥ ९ ॥ "विजुप्पभरिकूडो हरिस्तहो मालवंतबक्खारे ।

नंदनवनबलकूडो उव्विद्धा जोयणसहसं" ॥

मू. (७८८) सणंकुमारमाहिंदेसु कथेसु विमाणा छजोयणसयाइं उहुं उद्धतेण प० ।

चुल्लहिमवंतकूडस्स उवरिल्लाओ चरमंताओ चुल्लहिमवंतस्स वासहरपव्ययस्स समधरणितले एस एं छ जोयणसयाइं अबाहाए अंतरे प०, एवं सिहरीकूडस्सवि ।

पासस्त एं अरहओ छ सया वाईणं सदेवमणुयासुरे लोए वाए अपराजियाणं उक्कोसिया वाईसंपया होत्या ।

अभिघंदे एं कुलगरे छ धणुसयाइं उहुं उद्धतेण होत्या ।

वासुपुजे एं अरहा छहिं पुरिससएहिं सखिं मुडे भविता अगाराओ अनगारियं पव्वइए ।

बृ- 'चुल्लहिमवंतकूडस्से' त्यादि, इह भावार्थोहिमवान् योजनशतोद्धितस्ततकूटं च पञ्चशतोद्धितं इति सूत्रोक्तमन्तरं भवतीति, 'अभिघंदे एं कुलकरे' ति अभिघन्दः कुलकरोऽस्यापवसर्थिण्यां समानां कुलकराणां चतुर्थः, तस्योच्छ्रयः पट् धनुः शतानि पञ्चाशदधिकानि ।

मू. (७८९) वंभलंतएसु कथेसु विमाणा सत्त सत्त जोयणसयाइं उहुं उद्धतेण प० ।

समणस्स एं भगवओ महावीरस्स सत्त जिणसया होत्या, समणस्स भगवओ महावीरस्स सत्त वेउव्वियसया होत्या, अरिडुनेमी एं अरहा सत्त वाससयाइं देसूणाइं केवलपरियागं पाउणिता सिछ्दे बुद्धे जावप्पहीणे ।

महाहिमवंतकूडस्स एं उवरिल्लाओ चरमंताओ महाहिमवंतस्स वासहरपव्ययस्स समधरणितले एस एं सत्त जोयणसयाइं अबाहाए अंतरे प०, एवं रूपिकूडस्सवि ।

बृ. श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य सप्त जिनशतानि केवलिशतानीत्यर्थः, तथा श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य सप्त वैक्रियशतानि वैक्रियलव्यिमत्साधुशतानीत्यर्थः, 'अरिडे' त्यादि,

‘देसूणाइं’ ति चतुःपञ्चशतोदिनानामूनानि, तद्यमाणत्वात् छब्दस्थकालस्येति, ‘महाहिमवंते’ त्यादी भावार्थोऽयं महाहिमवान् योजनशतद्वयोच्छ्रितस्तल्लूटं च पञ्चशतोच्छ्रितमिति सूत्रोक्तमन्तरं भवतीति ।

मू. (१९०) महामुक्तसहस्रारेषु दोषु कप्येषु विमाणा अद्व जोयणसयाइं उहुं उद्घतेणं प०
इमीसे एं रथणप्यभाए पुढवीए पढमे कंडे अद्वसु जोयणसएषु वाणमंतरभोजविहाराप०
समणस्स एं भगवओ महावीरस अद्वसया अनुत्तरोववाइयाणं देवाणं गङ्कल्लाणाणं
ठिइकल्लाणाणं आगमेसिभद्वाणं उक्तोसिया अनुत्तरोववाइयसंपया होत्या ।

इमीसे एं रथणप्यभाए पुढवीए बहुसमरमणिज्ञाओ भूमिभागाओ अद्वहिं जोयणसएहि
सूरिए चारं चरति ।

अरहओ एं आंडेनोमेस्स अद्व सयाइं वाइणं तदेवमणुयासुरोभ लोगोमे वाए अपरा-
जियाणं उक्तोसिया वाइसंपया होत्या ।

मू. ‘इमीसे पण’ मित्यादि, प्रथमं काण्डं खरकाण्ड खरकाण्डस्य षोडशविमागस्य प्रथम-
विभागरूपं रलकाण्ड, तत्र योजनसहस्रप्रमाणे अथ उपरि च योजनशतद्वयं विमुच्यान्येष्वैष्टसु
योजनशतेषु वनेषु भवा वानास्ते च ते व्यन्तराश्च तेषां सम्बन्धिनः भूमिविकारत्वाद्भौमेयकास्ते
च ते विहरन्ति-क्रिडन्ति तेष्विति विहाराश्च-नगराणि वानव्यन्तरभौमेयकविहारा इति ।

‘अद्व सय’ ति अष्ट शतानि, केषामित्याह-‘अनुत्तरोववाइयाणं देवाणं’ ति देवेष्वृत्पत्त्व-
मानत्वात् देवा द्रव्यदेवा इत्यर्थः तेषां गति-देवगतिलक्षणा कल्याणं येषां ते गतिकल्याणास्तोषामेवं
स्थिति-त्रयशिंत्सागरोपमलक्षका कल्याणं येषां ते तथा तेषां, तथा ततश्चयुतानामागमिष्वद्-
आगामि भद्रं-कल्याणं निर्वाणिगमनलक्षणं येषां ते आगमिष्वद्भद्राः तेषां, किमित्याह-
‘उक्तोसिए’ त्यादि ।

मू. (१९१) आणयपाणय आरण अद्वसु कप्येषु विमाणा नवं नवं जोयणसयाइं उहुं
उद्घतेणं प० ।

निसद्वकूडस्स एं उवरिल्लाओ सिहरतलाओ निसद्वस्स वासहरपव्ययस्स समे धरणितले
एस एं नवं जोयणसयाइं अबाहाए अंतरे प०, एवं नीलवंतकूडस्सवि ।

विमलवाहणे एं कुलगरे एं नवं धणुसयाइं उहुं उद्घतेणं होत्या ।

इमीसे एं रथणप्यभाए बहुसमरमणिज्ञाओ भूमिभागाओ नवहिं जोयणसएहि सम्बुवरिमे
तारारूपे चारं चरद, निसद्वस्स एं वासहरपव्ययस्स उवरिल्लाओ सिहरतलाओ इमीसे एं रथणप्यभाए
पुढवीए पढमस्स कंडस्स बहुमज्जदेसभाए एस एं नवं जोयणसयाइं अबाहाए अंतरे प०, एवं
नीलवंतस्सवि ।

बृ. ‘निसहकूडस्स पण’ मित्यादि, इहायं भावः-निषधकूटं पञ्चशतोच्छ्रितं निषधश्च
चतुःशतोच्छ्रित इति यथोक्तमन्तरं भवतीति ।

मू. (१९२) सव्वेवि एं गेवेज्ञविमाणे दस दस जोयणसयाइं उहुं उद्घतेणं प० ।

सव्वेवि एं जमगपव्यया दस दस जोयणसयाइं उहुं उद्घतेणं प० दस दस गाउयसयाइं
उव्वेहेणं प० मूले दस दस जोयणसयाइं आयामविकर्खंभेणं प०, एवं वित्तविचित्तकूडावि भाणियव्या,
सव्वेवि एं वहुवेयहुपव्यया दस दस जोयणसयाइं उहुं उद्घतेणं प० दस दस गाउयसयाइं उव्वेहेणं

प० मूले दस दस जोयणसयाइं विक्खंभेणं प०, सव्वत्य समा पल्लगसंठाणसंटियाप०, सव्वेवि
णं हरिहरिसहकूडा वकखारकूडवज्ञा दस दस जोयणसयाइं उहुं उच्चतेणं प०, मूले दस जोयणसयाइं
विक्खंभेणं, एवं बलकूडावि नन्दनकूडवज्ञा ।

अरहावि अरिहुनेभी दस वाससयाइं सञ्चाउवं पालइता सिल्दे बुद्धे जाव सव्वदुक्खप्पहीणे,

पासस्सणं अरहओ दस सयाइं जिणाणं होत्या, पासस्सणं अरहओ दस अन्तेवासीसयाइं
कालगयाइं जाव सव्वदुक्खप्पहीणाइं ।

पउम्दहपुण्डरीयदहा व दस दहा जोयणसयाइं आयामेण प० ।

बृ. 'सव्वेवि णं जमगे'त्यादि, उत्तरकुरुषु नीलवद्वर्षधरस्य-उत्तरतः शीताया महानया
उभयोः कूलयोद्धी यमकाभिधानी पर्वती स्तः, ते च पञ्चस्वप्युत्तरकुरुषु द्वयोर्द्वयोर्भावादश, एवं
'चित्तविचित्तकूडावि' ति पञ्चसु देवकुरुषु यमकवत्तसद्मावात् पञ्च चित्रकूटाः पञ्च विचित्रकूटा
इति, 'सव्वेविण' मित्यादि, सर्वेऽपि वृत्ता वैताढ्या विशति शब्दापात्यादयः, 'सव्वेवि णं हरी'त्यादि,
हरिकूटं विद्युत्यभाभिधाने गजदन्ताकारवक्षस्कारपर्वते हरिसहकूटं तु मात्यवद्वक्षस्कारे, तानि
च पञ्चस्वपि मन्दरेषु भावात् पञ्च पञ्च भवन्ति सहोच्छ्रेतानि च, 'वकखारकूडवज्ञ'ति शेषव-
क्षस्कारकूटेष्वेवमुञ्चल्वं नास्त्येतेष्वेवास्तीत्यर्थः, एवं 'बलकूडावि'ति पञ्चसु मन्दरेषु पञ्च नन्दनवनानि
तेषु प्रत्येकमैशान्या दिशि बलकूटाभिधानं कूटस्ति, ततः पञ्च, तानि सहोच्छ्रेतानि च,
'नन्दनकूडवज्ञ'ति शेषाणि नन्दनवनेषु प्रत्येकं पूर्वादिदिग्गविदिग्गवस्थितानि चत्वारिंशत्संख्यानि
नन्दनकूटानि वर्जयित्वा, तानि साहस्रिकाणि न भवन्तीत्यर्थः । 'अरहते'त्यादि, कुमारत्वे ग्रीणि
वर्षशतान्यनगारत्वे समेत्येवं दश शतानि, 'पउम्दहपुण्डरीयदहा'ति पञ्चहदः श्रीदेवीनिवासो
हिमवद्वर्षधरपर्वतोपरिवर्ती पुण्डरीकहदो लक्ष्मीदेवीनिवासः शिखरिवर्षधरोपरिवर्तीति ।

मू. (११३) अनुत्तरोववाइयां देवाणं विमाणा एकारस जोयणसयाइं उहुं उच्चतेणं प० ।

पासस्सणं अरहओ इक्कारस सयाइं वैतविद्याणं होत्या ।

मू. (११४) महापउममहापुण्डरीयदहाणं दोदो जोयणसहस्राइं आयामेण प० ।

बृ. तथा महापद्ममहापुण्डरीकहदी महाहिमवद्वक्षिमवर्षधरयोरुपरिवर्तीनी हीबुद्धि-
देव्योनिवासभूताविति ।

मू. (११५) इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए वइरकंडस्स उवरिल्लाओ चरमंताओ
लोहियक्खकंडस्स हेड्डिल्ले चरमंते एस णं तित्रि जोयणसहस्राइं अबाहाए अंतरे प० ।

बृ. इमीसेणं रयणे त्यादि, अयमिह भावार्थः-रत्नप्रभापृथिव्याः प्रथमस्य षोडशविभागस्य
खरकाण्डाभिधानकाण्डस्य प्रथमं रत्नकाण्डं नाम काण्डं द्वितीयं वैद्युर्यकाण्डं तृतीयं
लोहिताक्षकाण्डं चतुर्थं तानि च प्रत्येकं साहस्रिकाणीति त्रयाणां यथोक्तमन्तरं भवतीति ।

मू. (११६) तिगिच्छिकेसरिदहाणं चत्तारि चत्तारि जोयणसहस्राइं आयामेण प० ।

बृ. तिगिच्छिकेसरिहदीनिषधनीलवद्वर्षधरोपरिस्थिती धृतिकीत्तिदेवीनिवसाविति ।

मू. (११७) धरणितले मंदरस्स णं पव्वयस्स बहुमज्जदेसभाए रुयगनाभीओ चउदिसि
पञ्च र जोयणसहस्राइं अबाहाए अंतरे मंदरपव्वए प० ।

बृ. 'धरणितले' इत्यादि, धरणितले-धरण्यां समे भूभाग इत्यर्थ, 'रुयगनाभीओ'ति ।

॥ १ ॥ 'अद्वपएसो रुयगो तिरियं लोगास्स मञ्जवारंभि ।
एसप्पभवो दिसाणं एसेव भवे अणुदिसाणं ॥

रुचक एव नाभिचक्रस्य तुम्बभिवेति रुचकनाभि, ततश्चतसुष्पषिदिक्षु पञ्च पञ्च सहस्राणि
पेरुस्तत्य दशसहस्रविष्कम्भत्वादिति ।

मू. (१९८) सहस्रारे णं कप्पे छ विमाणावाससहस्राप० ।

मू. (१९९) इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए रयणस्स कंडस्स उवरिल्लाओ चरमंताओ
पुलगस्स कंडस्स हेड्ले चरमंते एस णं सत जोयणसहस्राइं अबाहाए अंतरे प० ।

बृ. 'इमीसे ण' मित्यादि, रत्नकाण्डं प्रथमं पुलककाण्डं सप्तमभिति सप्तसहस्राणि ।

मू. (२००) हरिवासरम्भयाणं वासा अद्व जोयणसहस्राइं साइरेगाइं वित्थरेणं प० ।

बृ. 'हरिवासे'त्वादि, इहार्थे गाथार्ह्य- 'हरिवासे इगवीसा चुलसी य सया कला च एका
य'ति ।

मू. (२०१) दाहिणहुभरहरस्स णं जीवा षार्वाणामदीगायाया हुहओ समुद्रे एहा नव
जोयणसहस्राइं आयामेणं प० ।

बृ. 'दाहिणे'त्वादि दक्षिणो भागो भरतस्येति दक्षिणार्घ्यभरतं तस्य जीवेव जीवा-ऋग्यी
सीमा प्राचीनं-पूर्वतः प्रतीघीनं-पश्चिमतः आयता-दीर्घप्राचीनप्रतीघीनायता 'दुहओ'त्तिउभयतः
पूर्वपरपाशवर्योरित्यर्थः, समुद्रं-लवणसमुद्रं सृष्टाः शुभवत्ती नव सहस्राण्यायामत इहोक्ता, स्थानान्तरे
तु तद्विशेषोऽयं 'नव सहस्राणि सप्त शतान्यष्टचत्वारिंशदधिकानि द्वादश च कला' इति ।

मू. (२०२) मंदरे णं पञ्चए धरणितले दस जोयणसहस्राइं विक्खंभेणं प० ।

मू. (२०३) जम्बूदीवेणं दीवे एगं जोयणसयसहस्रं आयामविक्खंभेणं प० ।

मू. (२०४) लवणे णं समुद्रे दो जोयणसयसहस्राइं चक्रवालविक्खंभेणं प० ।

मू. (२०५) पातस्स णं अरहओ तिन्नि सयसाहस्रीओ सत्तावीसं च सहस्राइं उक्तोसिया
सावियासंपया होत्या ।

मू. (२०६) धायद्विंडे णं दीवे चत्तारि जोयणसयसहस्राइं चक्रवालविक्खंभेणं प० ।

मू. (२०७) लवणस्स णं समुद्रस्स पुरच्छिमिल्लाओ चरमंताओ पूरच्छिमिल्ले चरमंते एस
णं पञ्च जोयणसयसहस्राइं अबाहाए अंतरे प० ।

बृ. 'लवणे'त्वादि, तत्र जम्बूदीपस्य लक्षं चत्वारि च लवणस्येति पञ्च ।

मू. (२०८) भरहे णं राया चाउरंतचक्रवट्टी छ पुञ्चसयसहस्राइं रायमज्जे वसिता मुँडे
भविता अगाराओ अनगारियं पञ्चइए ।

मू. (२०९) जम्बूदीवस्स णं दीवस्स पुरच्छिमिल्लाओ वेइयंताओ धायद्विंडचक्रवालस्स
पूरच्छिमिल्ले चरमंते सत जोयणसयसहस्राइं अबाहाए अंतरे प० ।

बृ. 'जम्बूदीवस्से' त्वादि, तत्र लक्षं जम्बूदीपस्य द्वे लवणस्य चत्वारि धातकीखण्डस्येति
सप्त लक्षाण्यन्तरं सूत्रोक्तं भवतीति ।

मू. (२१०) याहिंदे णं कप्पे अहु विमाणावाससयसहस्राइं प० ।

मू. (२११) अजियस्स णं अरहओ साइरेगाइं नव ओहिनाणिसहस्राइं होत्या ।

बृ. अजितस्यार्हतः सातिरेकाणि नवादधिङ्गानिसहस्राणि, अतिरेकश्चत्वारि शतानि, इदं

च सहस्थानकमपि लक्षस्थानकाधिकारे यदधीतं तत् सहस्रशब्दासाधन्याद्विवचित्रत्वाद्वा
सूत्रगतेलेखकदोषाद्वेति ।

मू. (२९२) पुरिससीहे णं वासुदेवे दस वाससवसहस्राइ सव्वाउर्यं पालइत्ता पथमाए
पुढीर्वीए नेरइएसु नेरइयत्ताए उववन्ने ।

बृ. पुरुषसिंहः पञ्चमवासुदेवः ।

मू. (२९३) समणे भगवं महावीरे तित्यगरभवग्गहणाओ छडे पोट्टिलभवग्गहणे एगं
वासकोडि सामन्नपरियांगं पाउणित्ता सहस्रारे कप्पे सव्वद्विविमाणे देवत्ताए उववन्ने ।

बृ. 'समणे'त्यादि, यतो भगवान् पोट्टिलभिधानराजपुत्रो बभूव, तत्र वर्षकोटि प्रद्वन्न्यां
पालितवानित्येको भवः, ततो देवोऽभूदिति द्वितीयः, ततो नन्दनाभिधानो राजसुनुः छत्राग्रनगर्या
जडोइति तृतीयः, तत्र वर्षलक्षं सर्वदा मासक्षपणेन तपस्तस्या दशमदेवलोके पुष्पोत्तरवरविजय-
पुण्डरीकाभिधानेविमाने देवोऽभवदिति चतुर्थस्ततो ब्राह्मणकुण्डग्रामे क्रषभदत्तब्राह्मणस्य भार्याया
देवानन्दाभिधानायाः कुक्षावुत्पन्न इति पञ्चमस्ततस्त्रयशीतितमे दिवसे क्षत्रियकुण्डग्रामे नगरे
सिद्धार्थमहाराजस्य त्रिशलाभिधानभार्यायाः कुक्षाविन्द्रवचनकारिणा हरिनैगमेषिनान्ना देवेन
संहतस्तीर्थकरतया च जात इति षष्ठः, उक्तभवग्रहणं हि विना नान्यदभवग्रहणं षष्ठं श्रूयते
भगवत्तित्येतदेवषष्ठभवग्रहणतया व्याख्यातं, यस्माद्य भवग्रहणादिर्दशष्ठं तदप्येतस्मात् षष्ठमेवेते
सुमूच्यते तीथकरभवग्रहणात्थष्ठे पोट्टिलभवग्रहणे इति ।

मू. (२९४) उसभसिरिस्त भगवओ चरिमस्त य महावीरवन्दमाणस्त एगा सागरोवम-
कोडाकोडी अबाहाए अंतरे प० ।

बृ. 'उसभे'त्यादि, 'उसभसिरिस्त'ति प्राकृ तत्वेन श्रीक्रषभ इति वाच्ये व्यत्ययेन निर्देशः
कृतः, एका सागरोपमकोटाकोटी द्वित्यत्वारिंशता वर्षसहस्रैः किञ्चित्साधिकैरुना॑प्यल्पत्वा-
द्विशेषस्यादिशेषितोक्तेति ।

इह य एते अनन्तरं संख्याक्रमसम्बन्धमात्रेण सम्बद्धा विविधा वस्तुविशेषा उक्तास्त एव
विशिष्टतरसम्बन्धसम्बद्धा द्वादशाङ्गे प्ररूप्यन्त इति द्वादशाङ्गस्यैव स्वरूपमभिधित्सुराह-

मू. (२९५) दुबालसंगे गणिपिडगे प० तं० -आयारे सूयगडे ठाणे समवाए विवाहपन्नती
नायाथम्यकहाओ उवासगदसाओ अंतगडदसाओ अनुतरोववाइयदसाओ पण्हावागरणाइ
विवाहसुए दिझियाए ।

से किंतं आयारे ?, आयारे णं समणाणं निर्णयाणं आयारगोयरविषयवेणद्वाणगम-
णचंकमणपाणजोगजुंजणभासासमितिगुत्तीसेज्जोयहि भत्तपाणउगमउप्यायणएसणाविसोहि-
सुखाळग्गहणवयणियमतवोवहाणसुप्पसत्यमाहिजइ, से समासओ पञ्चविहे प०, तं० -नाणायारे
दंसणायारे वरित्तायारे तवायारे विरियायारे, आयारस्सणं परित्ता वायणा संखेज्जा अनुओगदारा
संखेज्जाओ पडिवत्तीओ संखेज्जा वेढा संखेज्जा सिलोगा संखेज्जा ओ निझुत्तीओ ।

से णं अंगद्वयाए पढ्मे अंगे दो सुयकखंधा पणवीर्स अञ्जयणा पंचासीइ उद्देसणकाला
पंचासीइं समुद्देसणकाला अद्वारस पदसहस्राइ पदग्येण संखेज्जा अक्खरा अनंता गमा अनंता
पञ्जवा पारित्ता तसा अनंता थावरा सासया कडा निबद्धा निकाइया जिनपन्ता भावा आधविज्ञाति
पण्णविज्ञाति पहविज्ञाति दंसिज्ञाति निर्दंसिज्ञाति उवदंसिज्ञाति ।

से एवं जाया एवं विष्णाया एवं चरणकरणप्रवणया आधविज्ञाति पष्णविज्ञाति पलविज्ञाति दीनिज्ञाति निदं सिज्ञाति उवदं सिज्ञाति । सेतुं आयारे ।

बृ. 'दुवालसंगे' इत्यादि, अथ वोतरोत्तरसंख्याक्रमसंबद्धार्थप्रस्तुपणमनन्तरमकारि, साम्रातं संख्यामात्रसंबद्धपदार्थप्रस्तुपणायोपक्रम्यते- 'दुवालसंगे' इत्यादि, तत्र श्रुतपरमपुरुषस्याङ्गानी-वाङ्गानि, द्वादशाङ्गानि-आचारादीनि यस्मितद्वादशाङ्गं, गुणानां गणोऽस्यास्तीति गणीआचार्यस्तस्य पिटकमिव पिटकं-सर्वस्वभाजनं गणिपिटकं, अथवा गणिशाब्दः परिच्छेदवचनः, तथा चोक्तम्

॥ १ ॥ "आयारं मि अहीए जं नाओ होइ समणधम्बो उ ।

तम्हा आयारथरो भणणइ पढमं गणिङ्गाणं ॥

परिच्छेदस्थानमित्यर्थः, ततश्च परिच्छेदसमूहो गणिपिटकं, अत्र चैवं पदघटना-यदेतद्-गणिपि टकं तत् द्वादशाङ्गं प्रज्ञातं, तद्यथा-आचारः सूत्रकृत इत्यादि ।

'से किं त' मित्यादि, अथ किं तदाचारवस्तु ? यद्या अथ कोऽयमाचारः ?, आचर्यत इति वा आचारः साध्याचरितो ज्ञानाद्यासेवनविधिरितिभावार्थः, एतवतिपादको ग्रन्थोऽप्याचार एवोच्यते, 'आयारे ण' ति अनेनाचारेण करणभूतेन श्रमणानामाचारो व्याख्यायत इति योगः, अथवा आचारेऽधिकरणभूतेण मिति वाक्यालङ्घारे 'श्रमणानां' तपःश्रीसपालिङ्गितानां 'निर्ग्रन्थानां' सबाह्याभ्यन्तरग्रन्थरहितानां, आह-श्रमणा निर्ग्रन्था एव भवन्तीति विशेषणं किमर्थमिति ?, उच्यते, शाक्यादिव्यवच्छेदार्थम्, उक्तं च- 'निगंगं धसङ्क तावसगेरुयआजीवं पंचाहा समणति

तत्राचारो-ज्ञानाद्यनेकभेदभिन्नः गोचरो-भिक्षाग्रहणविधिलक्षणो विनयो-ज्ञानादिविनयः वैनियिक-तत्कलं कर्मक्षयादिस्थानं-कायोत्सर्गोपवेशनशयनभेदात् त्रिस्तुपं गमनं-विहारभूत्यादिषु गतिश्चड्क्रमणं-उपाश्रयान्तरे शरीरश्रमव्यपोहार्थितस्ततः सञ्चरणं प्रमाणं-भक्तपानाभ्यवहारोप-ध्यादेमानं योगयोजनं-स्वाध्यायप्रत्युपेक्षणादिव्यापारेषु परेषां नियोजनं भाषाः-संयतस्य भाषाः सत्यासत्यामृषास्त्वपाः समितयः-ईयसिमित्याद्याः पञ्च गुप्तयो-मनोगुप्त्यादयस्तिस्तः तथा श्राव्या च-वस्तिरूपधिश्च-वस्त्रादिको भक्तं च-अशनादि पानं च-उष्णोदकादीति द्वन्द्वः, तथा उद्गमोत्पा-दभैषणालक्षणानां दोषाणां विशुद्धिः-अभाव उद्गमोत्पादनैषणाविशुद्धिस्ततः शव्यादीनामुद्गमा-दिविशुद्ध्या शुद्धानां तथाविधकारणेऽशुद्धानां च ग्रहणं शव्यादिग्रहणं ।

तथा ब्रतानि-मूलगुणानि नियमाः-उत्तरगुणास्तपउपथानं-द्वादशविधं तपः, तत आचारश्च गोचरश्चेत्यादि यावदगुप्तयश्च शव्यादिग्रहणं च ब्रतानि च नियमाश्च तपउपथानं चेति समाहार-द्वन्द्वस्ततस्तच तत्सुप्रशस्तं चेतिकर्मधारयः, एतत्सर्वमाख्यायते-अभिधीयते, एतेषु आचारदिपदेषु यत्र कृचिदन्यतरोपादाने अन्यतरस्य गतार्थस्याभिधानं तत्सर्वं तत्राधान्यख्यापनार्थमेवत्यवसेयमिति

'से समासओ' इत्यादि, सः आचारो यमधिकृत्य ग्रन्थस्याचार इति संज्ञाप्रवर्तते 'समासतः' संक्षेपतः पञ्चविधः प्रज्ञासः, तद्यथा-ज्ञानाचार इत्यादि, तत्र ज्ञानाचारः-श्रुतज्ञानविषयः कालाध्ययन-विनयाध्यवनादिरूपोव्यवहारोऽस्था 'दर्शनाचारः' सम्यक्त्ववदतांव्यवहारो निश्चितादिरूपोऽस्था 'चारित्राचारः' चारित्रिणां समित्यादिपालनात्मको व्यवहारः 'तपआचारो' द्वादशविधपत-पेविशेषानुष्ठितिः 'वीर्याचारो' ज्ञानादिप्रयोजनेषु वीर्यस्यागोपनमिति ।

'आयार'ति आचारग्रन्थस्य णमित्यलङ्कारे 'परित्ता संख्येया आदन्तोपलब्धेननिन्ता भवन्तीत्यर्थः, काः ?-वाचनाः-सूत्रार्थप्रदानलक्षणाः, अवसर्पिण्युत्सर्पिणीकालं वा प्रतीत्य, 'परीते'ति संख्येयान्यनुयोगद्वाराणि-उपक्र मादीनि, अध्ययनानामेव संख्येयत्वात् प्रजापकवच-नगोद्धरत्वाद्य 'संखेज्ञावेढ'ति वेष्टकाः-छन्देविशेषाः, एकार्थप्रतिबद्धवचनसङ्कलिकेत्यन्ये, 'संखेज्ञा सिलोग'ति श्लोकाः-अनुष्टुपषष्ठन्दासि 'संख्याताः निर्युक्तानां-सूत्रेऽभिधेयतया व्यवस्था-पितानामर्थानां युक्तिः-घटना विशिष्या योजना निर्युक्तयुक्तिः, एतस्मिन्द्वयं वाक्ये युक्त-शब्दलोपा-निर्युक्तिरित्युच्यते, एताश्च निषेपनिर्युक्त्याद्याः संख्येया इति ।

'से ण'मित्यादि स आचारो णमित्यलङ्कारे 'अङ्गार्थतया' अङ्गलक्षणवस्तुत्वेन प्रथममङ्ग स्थापनामधिकृत्य, रचनापेक्षया तु द्वादशमङ्गं, प्रथमं पूर्वतस्य सर्वप्रवचनात् पूर्वक्रियमाणत्वादिति, द्वी श्रुतस्कन्धौ अध्ययनसमुदायलक्षणी, पञ्चविंशतिरध्ययनानि, तद्यथा -

॥ १ ॥ "सत्यपरिणा १ लोगविजओ २ सीओसणिज्ञ ३ संमत्त ४ ।

आवंति ५ एुर ६ विमोहो ७ महापरिणां ८ नडाणासयं ९ ॥

-इति प्रथमः श्रुतस्कन्धः -

॥ २ ॥ "पिंडेसण १ सेजि २ रिया ३ भासजाया य ४ वत्य ५ पाएसा ६ ।

उगाहपडिमा ७ सत्तसत्तिक्या ९४ भावण १५ विमुती १६ ॥

-इति द्वितीयः श्रुतस्कन्धः -

एवमेतानि निशीथवज्जनिपञ्चविंशतिरध्ययनानि, तथा पञ्चाशीतिरुद्देशनकालाः, कथं ?, उच्यते, अङ्गस्य श्रुतस्कन्धस्याध्ययनस्योद्देशकस्य वैतेषां चतुर्णिमप्येक एवोद्देशनकालः, एवं शस्त्रपरिज्ञादिषु पञ्चविंशतावध्ययनेषु क्रमेण सप्त १ षट् २ चतु ३ शतुः ४ षट् ५ पञ्च ६ अष्ट ७ सप्त ८ चतु ९ रेकादश १० त्रिं ११ त्रिं १२ द्वि १३ द्वि १४ द्वि १५ १६ संख्या उद्देशनकालाः षोडशस्वध्ययनेषु शेषेषु नवसु नवैवेति, इह सङ्ग्रहगाथा ।

॥ ३ ॥ "सत्त य छ चउ छाउरो छ पञ्च अद्वैत सत चउरो य ।

एकारा ति ति दो दो दो सत्तेषु एकोय ॥

एवं समुद्देशनकाला अपि भणितव्याः, अष्टादश पदसहस्राणि पदाग्रेण प्रहासः, इह यत्रार्थपलब्धिस्तत्यदं, ननु यदि द्वी श्रुतस्कन्धौ पञ्चविंशतिरध्ययनान्यष्टादश पदसहस्राणि पदाग्रेण भवन्ति ततो यद्यभिति 'नववंभवेरमङ्गो अद्वारसपदसहस्राणिओ वेड'ति तत्कथं न विरुद्धते ?, उच्यते यत् द्वी श्रुतस्कन्धावित्यादि तदाचारस्य प्रमाणां भणितं, यत्पुनरष्टादश पदसहस्राणि तत्रवब्रह्मचर्याध्ययनात्मकस्य प्रथमश्रुतस्कन्धस्य प्रमाणं ।

विद्यित्रार्थबद्धानि घ सूत्राणि, गुरुपदेशतस्तेषामर्थोऽवस्तेय इति, संख्येयानि अक्षराणि, वेष्टकादीनां संख्येयत्वात्, अनन्ता गमाः, इह गमाः-अर्थगमा गृह्णन्ते अर्थपरिच्छेदा इत्यर्थः, ते चानन्ताः, एकस्मादेव सूत्रारत्तद्विशिष्टानन्तधर्मात्मकवस्तुप्रतिपत्तेः, अन्ये तु व्याचकाते-अभिधानाभिधेयवशतो गमा भवन्ति, ते चानन्ताः, मनन्ताः पर्यायाः स्वपरभेदभिन्नाः अक्षरार्थपर्यायाः इत्यर्थः, परित्तसासा आख्यायन्त इति योगः ।

यसन्तीति च्रसाः-द्वीद्विद्यादयस्तेच परीता नानन्ताः, एवंरूपत्वादेव तेषां, अनन्ताः स्थावरा

वनस्पतिकायसहिताः, किंभूता एते ? - 'सासा कडा निबद्धा निकाइय' ति शाश्वताः इत्यार्थतया अविज्ञेदेन प्रवृत्तेः कृताः पर्यायार्थता प्रतिसमयमन्यथात्वावासोर्निबद्धाः-सूत्रं एव ग्रथिता निकाचिता-नियुक्तिङ्ग्रहणिहेतुदाहरणादिभि प्रतिष्ठिता जिनैः प्रज्ञासा भावा:-पदार्था अन्येऽप्यजीवादयः 'आघविज्ञांति' ति प्राकृतशील्या आख्यायन्ते-सामान्यविशेषाभ्यां कथ्यन्ते इत्यर्थः, प्रज्ञाप्यन्ते नामादिभेदाभिधानेन, प्रस्तुप्यन्ते नामादिस्वरूपकथनेन, यथा 'पञ्चायाणभिधेय' मित्यादि, दर्शयन्ते उपमामात्रतः 'यथा गौर्गवियस्तथा' इत्यादि, निदर्शन्ते हेतुदृष्टान्तोपन्यासेन उपदर्शयन्ते उपनयनेनाभ्यां सकल नयाभिप्रायतो वंति, साम्रात्माचाराङ्ग्रहणफलप्रतिपादनायाह -

'से एव' मित्यादि, सङ्ग्रहाचाराङ्ग्रहणको गृह्णते, 'एवं आय' ति आस्मिन् भावतः सम्यगधीते सत्येवमात्मा भवति, तदुक्तक्रियापरिणामाव्यतिरेकात् स एव भवतीत्यर्थः, इदं च सूत्रं पुरतकेषु न दृष्टं नन्यां तु दृश्यते इतीह व्याख्यातमिति, एवं क्रियासारमेव ज्ञानमिति ख्यापनार्थं क्रियापरिणाम-पभिधायाधुना ज्ञानापधिकृत्य आह-

'एवं नाय' ति इदमधीत्य एवं ज्ञात भवति यथैवेहोक्तमिति, 'एवं विज्ञाय' ति विविधो विशिष्टो वा ज्ञाता विज्ञाता एवं विज्ञाता भवति-तन्नान्तरीयज्ञाता भवति, तन्नान्तरीयज्ञातुभ्यः प्रधानतर इत्यर्थः, 'एव' मित्यादि निगमनवाक्यं, एवं-अनेन प्रकारेमाचारगोचरविनयाद्यभिधान-रूपेण 'चरणकरणप्रस्तुपणता आख्यायत' इति चरणं ब्रतश्रमणधर्मसंयमाद्यनेकविदधं करणं-पिण्डविशुद्धिसमित्याद्यनेकविधं तयोः प्रस्तुपणता-प्रस्तुपणैव आख्यायते इत्यादि पूर्ववदिति ।

'सेतुं आयारे' ति तदिदमाचारवस्तु अथवा सोऽयमाचारो यः पूर्वं दृष्टं इति ।

मृ. (२९६) से कि तं सूअगडे ?, सुअगडे णं ससमया सूइज्ञांति परसमया सूइज्ञांति ससमयपरसमया सूइज्ञांति जीवा सूइज्ञांति अजीवा सूइज्ञांति जीवाजीवा सूइज्ञांति लोगो सूइज्ञांति अलोगो सूइज्ञांति लोगालोगो सुइज्ञांति, सुअगडे णं जीवाजीवपुण्यपावासवसंवरनिज्ञरण-बंधमोक्खावसाणा पयत्था सुइज्ञांति, समणाणं अधिरकालपव्ययाणं कुसमयमोहमोहमइमोहियाणं संदेहजायसहजबुद्धिपरिणामसंसद्याणं पावकरमलिनमइगुणविसोहणत्यं असीअस्स किरियाचाइयसयस्त वज्रासीए अकिरियवाईणं सत्तहीए अण्णाणियवाईणं बत्तीसाए वेणइयवाईणं तिणहं तेवट्टीणं अन्नदिहुयसयाणं वृहं किछा ससमए ठाविज्ञांति नाणदिहुंतवयणनिस्सारं सुद्धं दरिसयंता विविहवित्यरानुगमपरमसब्बावगुणविसिङ्गा मोक्खपोयारगा उदाहार अन्नाणत- भंधकारदुग्धेसुदीवभूआ सोवाणा चेव सिङ्गसुगगिहुतमस्स निक्खोभनिष्पकंपा सुतत्या ।

सुयगडस्स णं परिता वायणा संखेज्ञा अनुओगदारा संखेज्ञाओ यडिक्तीओ संखेज्ञा वेढा संखेज्ञा सिलोगा संखेज्ञाओ निजुस्तीओ ।

से णं अङ्गद्वायाए दोद्वे अंगे दो सुयक्खंधा तेवीसं अज्जयणा तेतीसं उद्देसणकाला तेतीसं समुद्देसणकाला छत्तीसं पदसहस्राङ् पयग्नोणं प० संखेज्ञा अक्खरा अनंता गमा अनंता पञ्चका परिता तसा अनंता धावरा सासया कडा निबद्धा निकाइया जिनपन्ता भावा आघविज्ञांति पन्नविज्ञांति परुविज्ञांति निदंसिज्ञांति उवदंसिज्ञांति । से तं सूअगडे २ ।

मृ. 'से कि तं सूअगडे' 'सूच सूचायां' सूचनात् सूत्रं सुत्रेण कृतं सूत्रकृतमिति रुद्धयोच्यते,

'सूयगडेण' ति सूत्रकृतेन सूत्रकृते वा स्वसमयाः सूच्यन्ते इत्यादि कण्ठयं, तथा सूत्रकृतेन जीवाजी-वपुण्यपापाश्रवसंवरनिर्जरावन्धमोक्षावसानाः पदार्था सूच्यन्ते, तथा 'समणाण' मित्यादि, अत्र श्रमणानां मतिगुणविशेषधनार्थैस्वसमयः स्थाप्यत इति योव्यार्थः, तत्र अनगतानां किंभूतानां? - अचिरकालप्रव्रजितानां, चिरकालप्रव्रजिता हि निर्मलमतयो भवन्ति, अहनिंशं शास्त्रपरिचयाद्बुधुतसंपक्षिति, पुनः किंभूतानां? - 'कुसमयमोहमोहमित्याण' ति कुत्सितः समयः-सिद्धान्तो येषां ते कुसमयाः-कुतीर्थकास्तेषां मोहः-पदार्थेष्वयथावदोधः कुसमयमोहस्तस्माद्यो मोहः-श्रोतुमनोमूढता तेन मतिमोहिता-मूढतां नीता येषां ते कुसमयमोहमतिमोहिताः, अथवा कुसमयाः-कुसिद्धान्तास्तेषां ओधः-संधो मकारस्तु प्राकृतत्वात् तस्माद्यो मोहः-श्रोतुमनोमूढता तेन मतिमोहिता येषां ते कुसुमयौधमोहमतिमोहिताः, अथवा कुसमयानां-कुतीर्थिकानां मोहो मोधो वा-शुभफलापेक्षया निष्कलो यो मोहस्तेन मतिमोहिता येषां ते कुसमयमोहमोहमतिमोहिताः कुसमयमोहमतिमोहिता वा तेषां, तथा संदेहाः-वस्तुतत्वं प्रति संशयाः कुसमयमोहमतिमोहितानामिति विशेषणसात्रिध्यात् कुसमयेभ्यः सकाशात् जाता येषां ते सन्देहजाताः ।

तथा सहजात्-स्वभावसम्पन्नात् न कुसमयश्रवणसम्पत्तिपरिणामात्-मतिस्वभावात् संशयो जातो येषां ते सहजबुद्धिपरिणामसंशयिताः सन्देहजातस्य सहजबुद्धिपरिणामसंशयिताश्च ये ते तथा तेषां श्रमणानामिति प्रक्रमः, किमत आह-'पापकरो' विष्वर्ययसंशयात्मकत्वेन कुत्सित-प्रवृत्ति निवन्धनत्वादशुभक्त्यहेतुरत एव च मलिनः-स्वरूपाच्छादनादनिर्मलो यो मतिगुणो-बुद्धिपर्वायस्तस्य विशेषधनाय-निर्मलत्वाधानाय पापकरमलिनमतिगुणविशेषधनार्थै ।

'असीयस्स किरियावाईयसयस्स' ति अशीत्यधिकस्य क्रियायादिशतस्य व्युहं कृत्वा स्वसमयः स्थाप्यत इति योगः, एवं शेषेष्वपि पदेषु क्रिया योजनीयेति, तत्र न कर्त्तरं विना क्रिया संभवतीति तामात्समवायिनीं वदन्ति ये तच्छीलाश्च ते क्रियावादिनः, ते पुनरात्माद्यस्तित्वप्रतिपत्तिलक्षण अमुनोपायेनाशीत्यधिकशतासंख्या विज्ञेयाः-जीवाजीवाश्रवबन्धसम्बरनिर्जरापुण्यमोक्षा-ख्यात्रव पदार्थान् विरचय्य परिपाट्या जीवपदार्थस्याधः स्वपरभेदावुपन्यसनीयौ, तयोरधोनित्या-नित्यभेदी, तयोरप्यथः कालेश्वरात्मनियतिस्वभावभेदाः पञ्चन्यसनीयाः, पुनरित्यं विकल्पाः कर्तव्याः-अस्ति जीवः स्वतो नित्यः कालत इत्येको विकल्पो, विकल्पार्थक्षायं विद्यते खल्वात्मा स्वेन स्वपेण नित्यश्च कालवादिनः, उक्तेनैवाभिलापेन द्वितीयो विकल्प ईश्वरकारणिकस्य, तृतीयः आत्मवादिनश्चतुर्थी नियतिवादिनः पञ्चमः स्वभाववादिनः, एवं स्वत इत्यपरित्यजतालब्ध्याः पञ्चविकल्पाः, परत इत्यनेनापि पञ्च लभ्यन्ते, नित्यत्वापरित्यागेन चैते दश विकल्पाः, एवमनित्यत्वेनापि दशीव, एवं विंशतिर्जीवपदार्थेन लब्ध्याः ।

अजीवादिष्वप्यटास्वेवमेव प्रतिपदं विंशतिर्विकल्पानामतो विंशतिर्वगुणा शतमशीत्युत्तरं क्रियावादिनामिति, 'चउरासीए अकिरियवाईण' ति एतेषां च स्वरूपं यथा नन्द्यादिषु तथा वाच्यं, नवरमे तदव्याख्याने पुण्यापुण्यवर्जा सत पदार्था स्थाप्यन्ते, तदधः स्वतः परतश्चेति पदद्वयं, तदधः कालादीनां षष्ठी यद्वच्छा न्यस्यते, ततश्च नास्ति जीवः स्वतः कालत इत्येको विकल्पः, एवमेते चतुरशीतिर्भवन्ति ।

'सत्तद्वैए अत्राणियवाईण' ति एतेऽपि तथैव, नवरं जीवादीत्रव पदार्थानुसत्तिदशभानुपरि व्यवस्थाप्याधः सप्त सदादयः स्थाप्याः, तत्था-सत्यमसत्त्वं सदसत्यमवाच्यत्वं सदवाच्यत्वमसद-

वाच्यत्वं सदसदवाच्यत्वमिति, तत्र को जानाति जीवस्य सत्त्वमित्येको विकल्पः, एवमसत्त्व-मित्यादि, तत एते सप्त नवकास्त्रिष्ठिए, उत्पत्तेस्त्वाद्या एव चत्वारे वाच्याः, इत्येवं सप्तष्ठिरिति तथा 'बत्तीसाए वेणइयवाईण' ति, एते चैव-सुरनृपतिज्ञातियतिस्थविराघममातृपितृणां प्रत्येकं कायवाङ्गनोदानैश्चुर्द्धा विनयः कार्य इत्यभ्युपगमवन्तो द्वात्रिंशदिति ।

एवं चैतेषां चतुर्णां वादिग्रकाराणां पीलने व्रीणि त्रिष्ट्रूयधिकानि अन्यदिष्टातानि भवन्त्यत उच्यते- 'तिष्ठ' मित्यादि, 'दूहं किञ्च' ति प्रतिसेपं कृत्वा 'स्वसमयो' जैनसिद्धान्तः स्थाप्यते, यत एवं सूत्रकृतेन विधीयते अतस्तत्सूत्रार्थ्योः स्वरूपमाह -

'नाणे'त्यादि, नाना-अनेकविधाः बहुभिप्रकारैरित्यर्थः, 'दिङ्गंवयणनिस्सारं' ति स्याद्वादिना पूर्वपक्षीकृतानां प्रवादिनां स्वपक्षस्थापनाय यानि ध्यान्तवचनान्मुपतक्षणत्वाद्वेतुवचनानि च तदपेक्षया निस्सारं-सारताशून्यं परेषां मतमिति गम्यते, सुषु-पुनरप्रतिक्षेणीयत्वेन दर्शयन्तौ-प्रकटयन्तौ तथाविधश्चांसी सत्पदप्ररूपणाद्यकेनायुग्मेद्वाराश्रितत्वेन विस्तारानुगमश्च-अनुगम-नीयानेकजीवादितत्वानां विस्तारात्प्रतिपादनं विविधविस्तारानुगमः तदा परमसद्भावः-अत्यन्त-सत्यता वस्तुनामेदम्यविमित्यर्थस्तावेव गुणी तात्पर्यां लिखिष्यो विविधविस्तारान्-गम्यापापद्भाव-गुणविशिष्टैः 'मोक्षपहोयारण' ति मोक्षपद्यावतारकौ, सम्यगदर्शनादिषुप्राणिनां प्रवर्तकावित्यर्थः, 'उदार' ति उदाराः सकलसूत्रार्थदोषरहितत्वेन निखिलतदगुणसहितत्वेन च, तथाऽज्ञानमेव तमः-अन्यकारमात्यन्तिकान्यकारमथवा प्रकृष्टमज्ञानमज्ञानतमं तदेवान्यकारम-ज्ञानतमोऽन्यकारम-ज्ञानतमोऽन्यकारमज्ञानतमान्यकारं वा तेन ये दुर्ग-दुरधिगमास्ते तथा तेषु तत्त्वमार्गेष्विति गम्यते 'दीवभूय' ति प्रकाशकारित्याद्वीपेषमी 'सोदाणा चेव' ति सोपानानीव-उज्जतरोहणमार्गविशेष इव सिद्धिसुगतिगृहोत्तमस्य-सिद्धिलक्षणा सुगति सिद्धिसुगतिरथवा सिद्धिश्च सुगतिश्च-सुदेवत्वसुमानुषत्वं लक्षणा सिद्धिसुगती तल्लक्षणं यद्यगृहाणामुत्तमं गृहोत्तमं-वरप्रापादसत्य-सिद्धिसुगतिगृहोत्तमस्यारोहण इति गम्यते 'निक्खोभनिष्पक्षं' ति निक्खोभी वादिना क्षीभयितुं-चालयितुमशक्यत्वात् निष्प्रकर्म्मी स्वरूपतोऽपीषदव्यभिचारलक्षणकम्पाभावात्, कादित्याः ?

'सूत्रार्थी' सूत्रं चार्थश्च-नियुक्तिभाष्यसङ्घाणिवृत्तिचूर्णिपञ्चादिरूप इति सूत्रार्थी, शेषं कण्ठद्यं यावत् 'सेत्तं सूत्रगडे' ति, नवरं चयस्त्रिंशदुद्देशनकालाः ।

॥ १ ॥ 'चउ ४ तिय ३ चउरो ४ दो २ दो २ एक्कारस चेव हुंति एक्कसरा ।

सत्तेव मञ्ज्ञायणा एगसरा बीयसुयखंधे ॥

इत्यतो गाथातोऽवसेवा इति ॥

मू. (२१७) से किं तं ठाणे? , ठाणेण सप्तमया ठाविज्ञान्ति परसप्तमया ठाविज्ञान्ति सप्तमय-परसप्तमया ठाविज्ञान्ति जीवा ठाविज्ञान्ति अजीवा ठाविज्ञान्ति जीवाजीवा० लोगा० अलोगा० लोगलोगा ठाविज्ञान्ति, ठाणेण दव्यगुणखेत्कालपञ्चव पद्यत्थाण०

बृ. 'से किं तं ठाणे' इत्यादि, अथ किं ततु स्थानं? , तिष्ठन्त्यस्मिन् प्रतिपाद्यतया जीवादव्य इति स्थानं, तथा चाह 'ठाणेण' मित्यादि, स्थानेन स्थाने वा जीवाः स्थाप्यन्ते यथावस्थितस्य-रूपप्रतिपादनायेति हृदयं, शेषं प्रायो निगदसिद्धमेव, नवरं ठाणेण इत्यपुनरद्वारणं सामान्येनेव पूर्वोक्तस्यैव स्थापनीयविशेषप्रतिपादनाय वाक्यान्तरमिदमिति ज्ञापनार्थी, तत्र 'दव्यगुणखेत्काल-पञ्चव' ति प्रथमावहुवचनलोपाहव्यगुणक्षेत्रकालपर्यवाः पदार्थाना-जीवादीना स्थानेन स्थाप्यन्ते

इति प्रक्रमः, तत्र द्रव्यं द्रव्यार्थता यथा जीवास्तिकायोऽनन्तानि द्रव्याणि गुणः स्वभावो यथोपयोग-स्वभावो जीवः क्षेत्रं-यथा असंख्ये यप्रदेशावगाहनोऽसौ, कालो यथा अनाधर्यवसितः, पर्यवा:-कालकृता अवस्था यथा नारकत्वादयो बालत्वादयो वेति, 'सेला' इत्यादि गाथाविशेषः -

मू. (२१८) सेला सलिला य समुद्रा सूरभवणविमाण आगर नदीओ ।

निहिओ पुरिसज्जाया सरा य गोत्ता य जोइसंचाला ॥

बृ. तत्र शैला-हिमवदादिपर्वताः स्थाप्यन्ते स्थानेनेति योगः सर्वत्र, सलिलाश्च गङ्गाद्या महानद्यः समुद्राः-लवणादयः सूरा:-आदिलग्नभवनानि-असुरादीनां विमानानि चन्द्रादीनां आकराः-सुवण्णाद्युत्पत्तिभूमयो नद्यः-सामान्या महीकोशीप्रभृतयो निधयः-चक्रधौतैसम्बान्धेनो भैसप्त्वादयां नव 'पुरिस-जाय' ति पुरुषप्रकारा उत्तरप्रणतादिभेदाः पाठान्तरेण 'पुस्सजोय' ति उपलक्षणपदात् पुष्पादिनक्षत्राणां चन्द्रेण सह पश्चिमाग्निमो भयप्रमर्दकादियोगाः स्वराश्च-षडजादयः सप्त गोत्राणि च-काश्यपादीनि एकोनपञ्चाशत्, 'जोइसंचालय' ति ज्योतिषः-तारकरूपस्य सञ्चलनानि 'तिहि टाणेहि तारास्त्वे चलेज्ञा' इत्यादिना सूत्रेण स्थाप्यन्ते स्थानेनेति प्रक्रमः स्थाप्यत इति योगः,

मू. (२१९) एकविहवत्तव्यं दुविह जाव दसविहवत्तव्यं जीवाण पोगलाण य लोगड्डाइ च यं परवण्या आघविज्ञाति, ठाणस्स यं परिता वायणा संखेज्ञा अनुओगदारा संखेज्ञाओ फडिवतीओ संखेज्ञा वेढा संखेज्ञा स्तिलोगा संखेज्ञाओ संगहणीओ ।

से यं अंगड्डयाए तइए अंगे एगे सुयक्खंधे दस अंज्ञयणा एकवीसं उद्देसणकाला बावतरि पवसहस्साइ पवग्गोणं प०, संखेज्ञा अवख्वरा अनंता पञ्जवा परिता तसा अनंता धावरा सासया कडा निवद्वा निकड्डया जिणपन्ता भावा आघविज्ञाति पन्नविज्ञाति परवविज्ञाति निर्दसिज्ञाति उवदंसिज्ञाति । से एवं आया एवं नाया एवं विन्नाया एवं चरणकरणपरवण्या आघविज्ञाति ।

सेतं ठाणे ३ ।

बृ. तथा एकविघं च तद्वक्तव्यं च तदभिधेयमित्येक विधवक्तव्यं प्रथमे अध्ययने ।

एवं द्विविधवक्तव्यकं छितीयेऽध्ययने, एवं तृतीयादिषु यावद्विशिधवक्तव्यकं दशमेऽध्ययने, तथा जीवानां पुद्गलानां च प्रस्तुपणताऽऽख्यायत इति योगः, तथा 'लोगड्डाइ च यं' ति लोकस्थायिनां चधर्मा धर्मस्तिकायादीनां प्ररूपणता- प्रज्ञपता, शेषमाचारसुत्र व्याख्यानवदवसेयं, नवरमेकविंश तिहुदेशन कालाः, कथं ?, छितीयतृतीयचतुर्थेष्वध्ययनेषु चत्वारश्चत्वार उद्देशकाः पञ्चमे त्रय इत्येते पञ्चदश, शेषास्तु षट्, षण्णामध्ययनानां पहुदेशनकालत्वादिति 'बावत्तरि पदसहस्रमादादाचारद्विवगुणत्वात् सूत्रकृतस्य ततोऽपि द्विगुणत्वात् स्थानस्येति ।

मू. (२२०) से किं तं समवाए ?, समवाएण ससमया सूइज्ञाति परसमया सूइज्ञाति ससमयपरसमया सूइज्ञाति जाव लोगालोगा सूइज्ञाति, सवाएण एकाइयाण एगड्डाण एगतुरिय-परिद्विष्टेदुवालासंखस्स य गणिपिडगस्स पद्ववग्गे समणुगाइज्ञइ ठाणगसयस्स बारसविवित्परस्स सुवनाणस्स जगजीवहियस्स भगवओ समासेणं समोयारे आहिज्ञाति, तत्थ य नानाविहप्पगारा जोवाजीवा य वण्णिया वित्परेण अवरेवि अ बहुविहा विसेसा नरगतिरियमणुअसुरगणाणं आहारुस्सासलेसाआवाससंख आयदप्पमाणउववायचवणउग्गहणोवहिवेयणविहाणउव-ओगजोगइदियकसाय विविहा य जीवजोणी विक्खभुस्सेहपरियप्पमाणविहिविसेसाय मंदरादीणं महीधराणं कुलगरतित्यगरणहराणं सम्पत्तभरहाहियाण चक्रीणं देव चक्रहरहलहराण य वासाण

य निगमा य समाए एए अन्ते य एवमाइ एत्य वित्यरेणं अत्या समाहितं ज्ञाति ।

समवायस्त णं परिता वायणा जाव से णं अङ्गुष्ठयाए ।

चतुर्थे अंगे एगे सुयक्खंध एगे अज्जयणे एगे उद्देशणकाले एगे चतुर्याले पदसहस्रे पदगोणं प०, संखेज्ञाणि अक्षुराणि जाव चरणकरणपरुवण्या आधविज्ञाति । सेत्तं समवाए ४

बृ. 'से किंत' मित्यादि, अथ कोडसौ समवायः? , सूक्षेषु प्राकृतत्वेन वकारलोपात् समाये इत्युक्तं, समवायनं समवायः सम्यक् परिच्छेद इत्यर्थः, तद्भेदुश्च ग्रन्थोऽपि समवायः, तथा चाहसमवायेन समवाये वा ख्वसमयाः सूच्यन्ते इत्यादि कण्ठयं, तथा समवायेन समवाये वा 'एगाइयाणं'-ति एकद्वित्रिविद्युरादीनां शतान्तानां कोटाकोट्यन्तानां वा 'एगत्याणं'ति एके चते अर्थाद्वित्येकार्थस्तीषां, अयमर्थं एकेषां केषाच्चित् न सर्वेषां निखिलानां वक्तुमशक्यत्वादर्थानां जीवादीनां 'एगुत्तरिय'ति एक उत्तरो यस्यां सा एकोत्तरा ऐव एकोत्तरिका, इह प्राकृतत्वात् हस्तव्यं, 'परि-वृह्ण्य'त्त परिवृद्धिश्चेति समनुगीयते समवायेनेति योगः, तत्र च परिवर्द्धनं संख्यायाः समवसेयं, चशब्दस्य चान्यत्र सम्बन्धादेकोत्तरिका अनेकोत्तरिका च, तत्र शतं यावदेकोत्तरिका परतोऽनेकोत्तरिकेति, तथा द्वादशाङ्गस्य च गणिपिटकस्य 'पल्लव'गे'ति पर्यवपरिमाणं अभिध-यादितद्वृम्भसंख्यानं यथा 'परित्ता तसा' इत्यादि पर्यवशब्दस्य च 'पल्लव'ति निर्देशः प्राकृतत्वात् पर्यङ्कः पल्यङ्क इत्यादिवदिति, अथवा पल्लवाइव पल्लवाः-अवयवास्तत्परिमाणं 'समणुगाइज्ञाति'ति-समनुगीयते-प्रतिपाद्यते, पूर्वोक्तमेवार्थं प्रपञ्चयन्नाह- 'ठाणगसयस्यस्त'ति स्थानकशतस्यैकादीनां शतान्तानां संख्यास्थानानां तद्विशेषात्मादिपदार्थानामित्यर्थः, तथा द्वादशविधो विस्तरो यस्याचारादिभेदेन तत् द्वादशविधविस्तरं तस्य श्रुतज्ञानस्य-जिनप्रवचनस्य किं भूतस्य ? -जगाङ्गीवहितस्य, 'भगवतः' श्रुतातिशययुक्तस्य 'समासेन' संक्षेपेण समाचारः-प्रतिस्थानं प्रत्यङ्गं च विविधाभिधायकत्वलक्षणो व्यवहारः 'आहिङ्गइ'ति आख्यायते, अथ समाचाराभिधानानन्तरं यदुक्तं तदभिधातुमाह-

'तत्थ ये'त्यादि, 'तत्थ य'ति तत्रैव समवाये इति योगः नानाविधः प्रकारे येषां ते नानाविधप्रकाराः तथाहि-एकेन्द्रियादिभेदेन पञ्चप्रकाराजीवाः पुनरेकैकः प्रकारः पर्याप्तापर्याप्तादिभेदेन नानाविधः, 'जीवाजीवाय'स्ति जीवा अजीवाश्च वर्णिता 'विस्तरेण' महता वचनसन्दर्भेण, अपरेऽपि च वहुविधा 'विशेषा' जीवाजीवधर्मवर्णिता इति योगः, तानेव लेशत आह- 'नरये'त्यादि, 'नरय'ति निवासनिवासिनामभेदोपचाराश्चारकाः, ततश्च नारकतिर्यम्यनुजुसुरणानां सम्बन्धिन आहारादयः, तत्र आहारः-ओजआहारादिराभोगिकानाभोगकस्वरूपोऽनेकधा उच्छ्वासोऽनु-समयादिकालभेदेनानेकधा लेश्या कृष्णादिकाषोढा आवाससंख्यायथा नरकादावासानां चतुरशीति-र्लक्षणीत्यादिका आयतप्राणमावासानामेव संख्यातासंख्यातयोजनाधामता उपलक्षणत्वादस्य विष्कम्भवाहल्यपरिधिमानान्यप्यत्र द्रष्टव्यानि, उपपात एकसमयेनेतावतमेतावतावाकालव्यवधानेनोत्पत्ति व्यवनमेकसमयेनेतावतमियता वा कालव्यवधानेन मरणं ।

अवगाहना-शरीरप्रभाणमहुलासंख्येयभागदेवविषयादि वेदना-शुभाशुभस्वभावा विधानानि-भेदा यथा समविधा नारकाइत्यादि उपयोगः-आभिनिवोधिकादिर्द्वादशविधः योगः-पञ्चदशविधः इन्द्रियाणि-पञ्च द्रष्टव्यादिभेदाद् विंशतिवर्षश्चोत्त्रादि-चिद्रादपेक्षयाऽस्यै वा कषायाः-ऋधादयः आहारश्चोच्छ्वासश्चेत्यादिर्द्वन्द्वस्ततः कषायशब्दा-

अथमावहुवचनलोपो द्रष्टव्यः तथा विविधा च जीवयोनि-क्रोधादयः आहारश्चोच्चास शेत्यादि-
द्वन्द्वस्ततः कषायशब्दात्प्रथमावहुवचनलोपो द्रष्टव्यः तथा विविधा च जीवयोनि-सचित्तादिकं
जीवानामुत्पत्तिस्थानं, तथा विष्कम्भोत्सेधपरिरयप्रमाणं विधिविशेषाश्च मन्दरादीनां महीधराणा-
मिति, तत्र विष्कम्भो-विस्तार उत्सेधः-उत्पत्त्वं परिरयः-परिधिः विधिविशेषा इति विधयो-भेदा
यथा मन्दरा जन्मद्वीपीयधातकीखण्डीयपौष्ट्रराखिकभेदात्प्रिधा तद्विशेषस्तु जन्मद्वीपको लक्षोच्चः
शेषास्तु पञ्चाशीतिसहेच्छिता इति, एवमन्येष्वपि भावनीयं ।

तदृष्टुं कुण्डलतीर्थकल्पनाग्रहणगां तदा समस्तमत्ताऽप्यानां-चक्रिणां चैव तथा
चक्रधरहलधराणां च विधिविशेषाः समाश्रीयन्त इति योगः, तथा वर्षणां च-भरतादिक्षेत्राणां
निर्गमाः-पूर्वेभ्यः उत्तरेषामाधिक्यानि 'समाए' ति समवाये चतुर्थे अङ्गे वर्णिता इति प्रक्रमः,
अथैतत्रिगमयत्राह-एते चोक्ताः पदार्थाऽन्ये च धनतनुवातादयः पदार्था, एवमादयः-एवंप्रकाराः
अत्र समवाये विस्तरेणार्थाः समाश्रीयन्ते, अविपरीतस्वरूपगुणभूषिता बुद्ध्याऽङ्गक्रियन्त इत्यर्थः,
अथवा समस्यन्ते-कुप्रस्तुपणाभ्यः सम्यकप्रस्तुपणायां क्षिप्यन्ते ।

शेषं निगदसिद्धमानिगमनादिति ।

मृ. (२२१) सेकिं तं वियाहे ? , वियाहेण ससमया विआहिञ्जन्ति परसमया विआहिञ्जन्ति
ससमयपरसमया विआहिञ्जन्ति जीवा विआहिञ्जन्ति अजीवा विआहिञ्जन्ति जीवाजीवा विआहिञ्जन्ति
लोगे विआहिञ्जइ अलोए वियाहिञ्जइ लोगालोगे विआहिञ्जइ, वियाहेण नानाविहसुरनरिदराय-
रिसिविविहसंसङ्गापुच्छियाणं जिणेण वित्यरेण भासियाणं दब्बगुणखेत्तकालपञ्चपदेस-
परिणामजहच्छिद्विभावअनुगमनिक्खेवण्यप्यमाणसुनिउणोवक्रमविविहप्यकारपगडपयासियाणं
लोगालोगपयासियाणं संसारसमुद्भुवत्तरणसमत्थाणं सुरवइसंपूजियाणं भवियजणपयहिय-
याभिनन्दियाणं तमरयविच्छेषणाणं सुदिष्टदीवभूयर्झहमतिबुद्धिवद्धणाणं छत्तीससहस्रमणूणयाणं
वागरणाणं दंसणाओ सुयत्थवहुविहप्यगारा सीसहियत्था य गुणमहत्था ।

वियाहस्त एवं परित्ता वायणा संखेज्ञा अनुओगदारा संखेज्ञाओ पडिक्तीओ संखेज्ञा वेढा
संखेज्ञा सिलोगा संखेज्ञाओ निजुतीओ ।

सेण अंगद्वायाए पञ्चमे अंगे एगे सुयकखंधे एगे साहरेगे अज्ञायणसत्ते दस उद्देसगसहस्राइ
दस समुद्देसगसहस्राइ छत्तीसं वागरणसहस्राइ चउरासीई पयसहस्रां पयग्रोणं पनता ।

संखेज्ञाइ अक्खराइ अनन्ता गमा अनन्ता पञ्चवा परित्ता तसा अनन्ता थावरा सासया कडा
निवद्धा निकाइया जिणपन्त्ता भावा आघविज्ञतं पन्तविज्ञन्ति परुविज्ञन्ति निर्दासिज्ञन्ति उबदासिज्ञन्ति

से एवं आया से एवं नाया एवं विनाया एवं चरणकरणपरुवण्या आघविज्ञन्ति ।

सेतं वियाहे ५ ।

मृ. 'सेकिं तं वियाहे' इत्यादि, अथ केयं व्याख्या ? , व्याख्यायन्ते अर्थायस्यां साव्याख्या,
वियाहे इति च पुंलिङ्गनिर्देशः प्राकृतत्वात्, 'वियाहेण' ति व्याख्याया व्याख्यायां वा ससमया
इत्यादीनि नव पदानि सूत्रकृतवर्णके व्याख्यातत्वादिह कण्ठ्यानि, 'वियाहेण' मित्यादि, नानाविधैः
सौः नरेन्द्रैः राजर्णिभिश्च 'विविहसंसाइय' ति विविधसंशयवदिभिः पृष्ठानि यानि
तानि तथा तेषां नानाविधसुरनरेन्द्राजकः पिविविधसंशयितपृष्ठानां व्याकरणानां षट्क्रिंशतसहस्राणां
दर्शनात् श्रुतार्था व्याख्यायन् इति पूर्वापरेण वाक्यासंबन्धः, पुनः किंभूतानां व्याकरणानां ? -

जिनेनेति भगवत्तमहादीरेण वित्तरेण भासियाणं विस्तरेण भणितानामित्यर्थः पुनः किंभूतानां ? -

‘दद्वे’त्यादि, इत्यगुणक्षेत्रकालपर्यच्छ्रदेशपरिणामावस्थायथास्तिभावाऽनुगमनिक्षेपनयप्रमाणसुनिपुणोपक्रमैर्विधिप्रकारैः प्रकटः प्रदर्शितो यैव्याकरणीस्तानि तथा तेषां, तत्र इत्याणि-धर्मस्तिकायादीनि पुणाः ज्ञानावर्णादियः क्षेत्रं-आकाशं कालाः- समयादि पर्यवाः-स्वपर्भेदभिन्नाधर्माः अथवा कालकृता अवस्था नवपुराणादयः पर्यवाः प्रदेशा-निरशावयवाः परिणामाः-अवस्थातोऽवस्थातरगमनानि यथा-येन प्रकारेणास्तिभावः आस्तिलं-सत्तायथाऽस्तिभावं अनुगमः-सहितादिव्याख्यानप्रकाररूपः उद्देशनिर्देशनिर्गमादिद्वारकलापात्मको वा निक्षेपो-नामस्थापनाद्रव्यभावैर्वस्तुनो च्यासः ‘नयप्रमाणं’ नया-नैगमादयः सप्त इत्यास्तिकपर्यायास्तिकभेदात् ज्ञाननयक्रियानयभेदादित्यव्यवहारभेदाद्वा द्वीते एव तावेव वाप्रमाणं-वस्तुतत्परिच्छेदनं नयप्रमाणं तथा सुनिपुणः-सुसूक्ष्मः सुनिपुणो वा सुषु निश्चितगुण उपक्रमः-अनुपूर्व्यादिः, विविधप्रकारता यैषां भेदभणनत एवोपदर्शितेति, पुनः किंभूतानां व्याकरणानां ?

लोकालोकौ प्रकाशितौ येषु तानि तथा तेषां तथा ‘संसारसमुद्दरुददत्तरणसमस्याणं’ ति संसारसमुद्रस्य रुदस्य-विस्तीर्णस्य उत्तरणे-तारणे समर्थनामित्यर्थः अत एव सुरपतिसंपूजितानां-प्रच्छकनिर्णायकपूजनात् सूक्ष्मत्वेन श्लाघितत्वाद्वा तथा ‘भविवजणपयहिययाभिण्डियाणं’ ति भव्यजनानां-भव्यप्राणिनां प्रजा-लोको भव्यजप्रजा भव्यजनपदो वा तस्यास्तस्य वा हृदयैः-चित्तैरभिनन्दितानां-अनुमोदितानामिति विग्रहः, तथा तमोरजसी-अज्ञानपातके विध्वंसयति-नाशयति यतत्तमोरजोविध्वंसं तद्यतद् ज्ञानं च तमोरजोविध्वंसज्ञानं तेन सुषु दृष्टानि-निर्णीतानि यानि तानि तथा अत एव तानि च तानि दीपभूतानि चेति, अथ एव तानि ईहामतिबुद्धिवर्द्धनानि चेति, तेषां तमोरजोविध्वंसज्ञानुष्टटदीपभूतेहामतिबुद्धिवर्द्धनानां, तत्र ईहा-वितकों मति-अवायो निश्चय इत्यर्थः बुद्धिः-औत्पत्तिक्यादिचतुर्विधेति, अथवा तमोरजोविध्वंसनानामिति पृथगेव पदं पाठान्तरेण सुदृष्टदीपभूतानामिति च, तथा ‘छत्तीससहस्रमणूणवाणं’ ति अन्युनकानिषद्यत्रिंशत् सहस्राणि येषां तानि तथा, इह मकारोऽन्यथा पदनिपातश्च प्राकृतत्वादनवद्य इति ।

‘चागरणाणं’ ति व्याक्रियन्ते-प्रश्नानन्तरमुत्तरतयाऽभिधीयन्ते निषण्यिकेन यानि तानि व्याकरणानि तेषां दर्शनात्-प्रकाशनादुपनिवन्धनादित्यर्थः, अथवा तेषां दर्शना-उपदर्शका इत्यर्थः, क इत्याह-‘सुतत्यवहुविहृष्यारे’ ति श्रुतविषया-अर्थाः श्रुतार्था अभिलाप्यार्थविशेषा इत्यर्थः श्रुता वा आकर्णिता जिनसकाशे गणधरे ये अर्थस्ते श्रुतार्थाः, अथवा श्रुतमिति सूत्रं अर्थ-निर्युक्त्यादय इति श्रुतार्थस्ते च ते बहुविधप्रकाराश्चेतिविग्रहः श्रुतार्थानां वा बहवो विधाः-प्रकारा इति विग्रहः, किमर्थते व्याख्यायन्त इत्याह-‘शिष्यहितार्थाय’ शिष्याणां हितं अनर्थप्रतिपातार्थप्राप्ति-रूपं तदेवार्थः प्रार्थ्यमानत्वात्तस्य तस्मै इति, किंभूतास्ते अत आह-गुणहस्ता-गुण एवार्थप्राप्तादिलक्षणो हस्त इव हस्तः प्रथानावयवो येषां ते तथा ।

‘वियाहस्से’त्यादि तु निगमनान्तं सूत्रसिद्धं, नवरं शतभिहाध्ययनस्य संज्ञा, चतुरशीति पदसहस्राणि पदाग्रेणेति समवायापेक्षया द्विगुणताया इहानाश्रयणादन्यथा तद्विगुणत्वे द्वे लक्षे अष्टाशीति सहस्राणि च भवन्तीति ।

मू. (२२२) से किंतं नायाधर्मकहा ओ ?, नायाधर्मकहा सुणं नायाणं नगराइं उज्जाणाइ चेइआइं बनखंडा रायाणो ५ अम्मापियरो समोसरणाइं धर्मावरिया धर्मकहा ओ इहलोइय-

परलोइअहृषीविसेसा १० शोगपरिच्छाया पव्वज्ञाओ सुयपरिग्नहातवोवहाणाइं परियाणा १५ संलेहणाओ भत्तपद्मवखाणाइं पाओवगमणाइं देवलोगगमणाइं सुकुलपद्मायायाइं २० पुणबोहिलाभा अंतकिरियाओ २२ य आधविज्ञाति जाव नायाधम्मकहासु णं पव्वडयाणं विषयकरणजिण-सामिसासणवरे संजमपडणपालणधिइमइववसायदुव्वलाणं १ तवनियमतवोवहाणरण-दुखरभर-मग्नयणिस्सहयनिसिद्धाणं २ घोरपरीसहपराजियाणं सहपारद्वरुद्धसिद्धालयमग्निग्नयाणं ३ विसयसुहतुच्छआसावसदोसमुच्छियाणं ४ विराहियचरितनाणदंसणजइगुणविवेहपयारनिसार-सुव्वयाणं ५ संसारअपारदुक्खदुग्धभवविहपरंपरायवंचा ६ धीराणय जियपरिसहकसायसेणाधिइ-धियियसंजमउच्छाहनिच्छियाणं ७ आराहियनाणदंसणचरितजोगनिस्सल्लसुद्धसिद्धालयमग्नम-भिमुहाणं सुरभवणविमाणसुक्खाइं अणोवमाइं भुत्तूण विरं च भोगोभोगाणि ताणि दिव्वाणि महरिहाणि ततो य कालक्षमचुयाणं जह य पुणो लद्धसिद्धिमग्नयाणं अंतकिरिया चलियाण य सदेवमाणुस्सधीरकरणकारणाणि बोधणअनुसासणाणि गुणदोसदरिस-णाणि दिङ्डंते पद्धये य सोऽणलोगमुणिणो जहहृष्यसासणमिजरमरणनासणकरे आराहिअसंजमाय सुरलोगपडिनियता ओवेन्ति जह सासयं सिवं सव्वदुक्खमोक्षं ।

एए अन्ते य एवमाइअत्था वित्यरेण य, नायाधम्मकहासु णं परित्ता वायणा संखेज्ञा अनुओगदारा जाव संखेज्ञाओ संगहणीओ ।

से णं अंगद्वयाए छड्डे अंगे दो सुअक्खंधना एगूणवीसं अज्जयणा, ते समासओ दुविहा पन्तता, तंजहा-चरिता य कपिया य, दस धम्मकहाणं वग्गा, तत्य णं एगमेगाए धम्मकहाए पंच पंच अक्खाइयारसयाइं एगमेगाए अक्खाइयाए पंच पंच उवक्खाइयासयाइं एगमेगाए उवक्खाइयाए पंच पंच अक्खाइयउवक्खाइयासयाइं एवमेव सपुत्रावरेण अद्धुद्धाओ अक्खाइयाकोडीओ भवंतीति मक्खायाओ ।

एगूणतीसं उद्देसणकाला एगूणतीसं समुद्देसणकाला संखेज्ञां पयसहस्साइं पयग्नेणं पन्तता संखेज्ञा अक्खरा जाव चरणकरणप्रवरण्या आधविज्ञाति ॥ सेत्तं नायाधम्मकहाओ ६ ।

बृ. 'से किं त'मित्यादि, अथ कास्ता ज्ञाताधर्मकथा ? -ज्ञातानि-उदाहरणानि तद्याधाना धर्मकथा ज्ञाताधर्मकथा दीर्घत्वं संज्ञात्वाद् अथवा प्रथमश्रुतस्कन्धो ज्ञाताभिधायकत्वात् ज्ञातानि द्वितीयस्तु तथैव धर्मकथा:, ततश्च ज्ञातानि च धर्मकथाश्च ज्ञाताधर्मकथा:, तत्र प्रथम व्युत्पत्त्यर्थ सूत्रकारो दर्शयत्राह- 'नायाधम्मकहासु ण'मित्यादि, ज्ञाताना-उदाहरणभूतानां भेघकुमारादीनां नगरादीन्याख्यायन्ते, नगरादीनि द्वाविंशतिः पदानि कण्ठयानि च, नवरमुद्धानं-पत्रपुष्पफल-च्छायोगपगतवृक्षोपशोभितं विविधवेषोश्चतमानश्च बहुजनो यत्र भोजनार्थं यातीति, चैत्य-व्यन्तरायतनं, वनखण्डोऽनेकजातीयैरुत्तमैर्वृक्षैरुपशोभित इति, 'आधविज्ञाति' इह यावत्करण-दन्यानि पंच पदानि दृश्यानि यावदवं सूत्रावयवो यथा 'नायाधम्मे'त्यादि ।

तत्र ज्ञाताधर्मकथासु णमित्यलङ्कारे प्रव्रजितानां, कूब ? - 'विनयकरणजिनस्वामिशासनवरे' कर्मविनयकरे जिननाथसम्बन्धिनि शेषप्रवचनापेक्षया ग्रधाने प्रवचने इत्यर्थः, पाठान्तरेण 'समण-जंविणयकरणजिणसासणमिपवरे' किंभूतानां ? -संयमप्रतिज्ञा-संयमाभ्युपगमः सैव दुर्धिगम्यत्वात् कातरनरक्षोभक्त्वाद् गम्भीरत्वाद्य पातालमिव पातालं तत्र धृतमतिव्यवस्था दुर्लभा येषां ते तथा, पाठान्तरेण संयमप्रतिज्ञापालने ये धृतिमतिव्यवस्थायास्तेषु दुर्बला ये ते तथा तेषां, तत्र धृतिः-

चित्तस्वास्थ्यं भृति-बुद्धिव्यवसायः-अनुष्ठानोत्साह इति; तथा तपसि नियमः-अवश्यकरणं निषेद्धिमो नियन्त्रित्वात्प्रयः स च कार्यत्वम् तां त्वानिविद्विक्तं तत् एव श्रुतोपचारः तपोनियमतउपधाने ते एव रणश्च-कातरजनकोभकत्वात् सङ्ग्रामो 'दुर्द्वरभर'ति श्रमकारणत्वादुर्द्वरभरश्च-दुर्वह-लोहादिभारस्ताभ्यां भग्ना इति(एव)-भग्नकाः-पराहुखीभूतास्तथा--

'निस्सहगनिसद्वाणं'ति निसहा-नितरामशक्तास्त एव निसहका निसुष्याश्च-निसुष्टाङ्गा मुक्ताङ्गा ये ते तपोनियमतउपधानरणदुर्द्वरभरभग्नकनिसहकनिसुष्याः, पाठान्तरेण निसह-कनिविद्यास्तेषा, इह च प्राकृतत्वेन ककारलोपसन्धिकरणाभ्या भग्ना इत्यादौ दीर्घत्वमवसेयं, तथा घोरपरीषहैः पराजिताश्चासहाश्च-असमर्था सन्तः पारब्धाश्च-परीषहैरेव वशीकर्तु रुद्धाश्च मोक्षमार्गमने येते घोरपरीषहैपराजितासहप्रारब्धरुद्धाः अत एव सिद्धालयमार्गात्-ज्ञानादेनिर्गताः- प्रतिपतिता येतेतथा तेच तेचेति तेषां घोरपरीषहैपराजितासहप्रारब्धरुद्धसिद्धालयमार्गनिर्गतानां, पाठान्तरेण घोरपरीषहैपराजितानां तथा सहयुगपदेव परीषहैर्विद्विष्टगुणश्रेणिमारोहन्तः प्ररुद्धरुद्धाः-अतिरुद्धाः सिद्धालयमार्गनिर्गताश्च येतेतथा तेषां सहप्ररुद्धसिद्धालयमार्गनिर्गतानां

-तथा विषयसुखेषु तु उच्छेषु स्वरूपतः आशावशदोषेण-भनोरथपारतन्त्र्यवैगुण्येन मूर्च्छिता- अध्युपपञ्चा ये ते तथा तेषां विषयसुखतुच्छाशावशदोषमूर्च्छितानां पाठान्तरेण विषयसुखे या महेच्छाकस्यांचिदवस्थायां या चावस्थान्तरेतुच्छाशा तयोर्वशः-पारतन्त्र्यं सलक्षणेन दोषेण मूर्च्छिता येतेतथा तेषां विषयसुखमहेच्छतुच्छाशावशदोषमूर्च्छितानां, तथा विराधितानि चारित्रज्ञानदर्शनानि यैस्ते तथा, तथा यतिगुणेषु विविधप्रकारेषु मूलगुणोत्तरगुणरूपेषु निःसाराः-सारवर्जिताः पलञ्जिप्रायगुणधान्या इत्यर्थः, तथा तैरेव यतिगुणैः शून्यकाः सर्वथा अभावाद्येतेतथेति, पदत्रयस्य च कर्मधारयोऽतस्तेषां विराधितचारित्रज्ञानदर्शनियतिगुणविविधप्रकारानि:सारथून्यकानां, किमत आह-संसारे-संसृतौ अपारदुःखा-अनन्तक्लेशा ये दुर्गतिषु नारकतिर्यककुमानुषकुदेवत्वरूपासु भवा-भवग्रहणानि तेषां ये विविधाः परम्पराः-पारम्पर्याणि तासां ये प्रपञ्चास्ते संसारा-पारदुर्गतिभवविविधपरम्परा प्रपञ्चाः ।

आख्यायन्ते इति पूर्वेण योगः, तथा धीराणां च-महासत्त्वानां, किमूतानां ? -जितं परीषह-कषायसैन्यं यैस्ते तथा, धृतेः-मनःस्वास्थ्यस्य धनिकाः-स्वामिनो धृतिधनिकाः तथा संयमेउत्साहो-वीर्यं निश्चितः-अवश्यंभावी येषां संयमोत्साहनिश्चितास्ततः पदत्रयस्य कर्मधारयोऽतस्तेषां जितपरीषहकषायसैन्यधृतिधनिकसंयमोत्साहनिश्चितानां, तथा आराधिता ज्ञानदर्शनिचारित्रयोगा यैस्ये तथा निशल्यो-मिथ्यादर्शनादिशल्यरहितः शुद्धश्च-अतीचारविमुक्तो यः सिद्धालयस्य-सिद्धेयो मार्गस्तस्याभिमुखा ये ते तथा ततः पदद्वयस्य कर्मधारयःअतस्तेषामाराधितज्ञान-दर्शनचारित्रयोगनिशल्यशुद्धसिद्धालयमार्गाभिमुखानां ।

किमत आह-सुरभवने-देवतयोत्पादेयानि विभानसौख्यानि तानि सुरभवनविभानसौख्यानि अनुपमानि ज्ञाताधर्मकथाख्यायन्त इति प्रक्रमः, इह च भवनशब्देन भवनपतिभवनानि न व्याख्यातान्यविराधितसंयमप्रव्रजितप्रस्तावात्, ते हि भवनपतिषु नोत्पद्धन्त इति, तथा मुक्त्वा चिरं च भोगभोगान्-मनोज्ञशब्दादीन् तांस्तथाविधान् दिव्यान्-स्वर्गभवान् 'महाहन्' महतः-आत्यन्तिकान् अर्हान्-प्रशस्ततया पूज्यानिति भावः, ततश्च-देवलोकात् कालक्रमच्युतानां यथा पुनर्लब्ध्यसिद्धिमार्गणां-मनुजगताववासज्ञानादीनामन्तक्रिया-मोक्षो भवति तथा ॐ ख्यायन्त इति

प्रक्रमः, तथा चलितानां च-कथश्चिलकर्मवशतः परीषहादावधीरतया संयमप्रतिज्ञायाः प्रप्रष्टानां सह देवैर्मानुषाः सदेवमानुषास्तेषां सम्बन्धीनि धीरकरणे-धीरत्वोत्पादने यानि कारणानि-ज्ञातानि तानि सदेवमानुषधीरकरणकारणानि आख्यायन्त इति प्रक्रमः ।

इयमत्र भावना-यथा आर्याणां देवेन धीरीकृतो यथा वा मेघकुमारो भगवता शैलकाचार्यो वा पञ्चकसाधुना धीरीकृतः एवं धीरकरणकारणानि तत्राख्यायन्ते, किंभूतानि तानीत्याह-‘बोधना-नुशासनानि’ बोधनानि-मार्गप्रष्टस्य मार्गस्थापनानि अनुशासनानि-दुःस्थस्य सुस्थितासम्पादनानि अथवा बोधनं-आमन्त्रणं तत्पूर्वकान्यनुशासनानि बोधनानुशासनानि, तथा गुणदोषदर्शनानि-संयमाराधनायां गुणा इतरत्र दोषा भवन्तीत्येवंदर्शनानि वाक्यान्याख्यायन्त इति योगः ।

तथा दृष्टान्तान् ज्ञातानि प्रत्ययांश्च बोधिकारणभूतानि वाक्यानि श्रुत्वा ‘लोकमुनयः’ शुकपरिग्रामकादयो ‘यथा’ येन प्रकारेण स्थिताः शासने जरामरणनाशनकरे जिनानां सम्बन्धीनीति भावः, तथा ऽऽख्यायन्त इति योगः, तथा ‘आराहितसञ्चम’ ति एत एव लौकिकमुनयः संयम वलिताश्च जिनप्रवचनं प्रपन्नाः पुनः परिपालितसंयमाश्च सुरलोकं गत्वा चैते सुरलोकप्रतिनिवृत्ता उपवास्ति यथा शाश्वतं-सदाभाविनं शिवं-अवाधाकं सर्वदुःखमोक्षं निर्वाणमित्यर्थः, एते चोक्तलक्षणाः अन्ये च ‘एवमादिअत्थ’ ति एवमादय आदिशब्दस्य प्रकारार्थत्वादेवं प्रकारा अर्थः-पदार्थः, ‘वित्तरेण य’ ति विस्तरेण चशब्दात् कृवचित्केचित् संक्षेपेण आख्यायन्त इति कियायोगः ‘नाया धर्मकहासु ण’ मित्यादि कण्ठयमानिगमनात् ।

नवरं ‘एमूणवीसमज्ज्ञयण’ ति प्रथमश्रुतस्कन्धे एकोनविंशतिर्द्वितीयं च दशेति, तथा ‘दस धर्मकहार्ण वग्गा’ इत्यादौ भावनेयं-इहैकोनविंशतिर्ज्ञातिथ्ययनानि दार्थनिकार्थज्ञापनलक्षण-ज्ञातप्रतिपादकत्वात्तानि प्रथमश्रुतस्कन्धे, द्वितीये त्वहिंसादिलक्षणं धर्मस्य कथा धर्मकथा-आख्यानकानीत्युक्तं भवति, तासां च दश वर्गा, वर्ग इति समूहः, ततश्चार्थाधिकारसमूहात्मकान्य-द्ययनान्येव दश वर्गा द्वृष्टव्याः, तत्र ज्ञातेष्यादिमानि दश यानि तानि ज्ञातान्येव, न तेष्याख्यायिकादिसम्बवः, शेषाणि नव ज्ञातानि ।

तेषु पुनरेककस्मिन् पञ्च पञ्च चलार्णशादधिकानि आख्यायिकाशतानि, तत्रायेकैकस्यामाख्यायिकायां पञ्च पञ्चोपाख्यायिकाशतानि, तत्रायेकैकस्यामुपाख्यायिकायां पञ्च पञ्चाख्यायिकोपाख्यायिकाशतानि, एवमेतानि संपिण्डितानि कं सजातं ।

॥ १ ॥ इगवीसं कोडिसयं लक्खा पन्नासमेव बोद्धव्या ।

एवं ठिए समाणे आहिगयसुत्तस्स पत्यारो ।

तद्यथा ‘दस धर्मकहार्ण वग्गा, तत्थं एगमेगाए धर्मकहाए पञ्च पञ्च अक्खाइयासयाइं एगमेगाए अक्खाइयाए पञ्च पञ्चउवक्खाइयासयाइं एगमेगा उवक्खाइयाए पञ्च पञ्च अक्खाइउवक्खाइयासयाइं’ ति, एवमेतानि संपिण्डितानि किं संजातं ।

॥ २ ॥ पणवीसं कोडिसयं एत्य य समलक्खणाइया जम्हा ।

नवनाययसंवद्धा अक्खाइयमाइया तेण ॥

॥ ३ ॥ ते सोहित्रंति फुड इमाउ रासीओ वेगलाणं तुं ।

पुणरुत्तवज्जियाणं पमाणमेयं विषिद्धुं ॥

शोधिते चैतस्मिन् सति अर्द्धचतुर्थाएव कथानककोट्यो भवन्तीति, अत एवाह-‘एवमेव

सपुत्रावरेणं ति भणितप्रकारेण गुणनशोधने कृते सतीत्युक्तं भवति 'अद्बुद्धाओ अक्खाइया-
कोडीओ भवन्तीतिमक्खाओ' ति आख्यायिकाः-कथानकानि एता-एवमेतत्सत्या भवन्तीतिकृत्वा
आख्याता भगवता महावीरेणेति, तथा संख्यातानि 'पदसयसहस्राणी' ति किल पञ्च लक्षणि
षटसप्ततिश्च सहस्राणि पदाग्रेण अथवा सूत्रालापकपदाग्रेण संख्यातान्येव पदसहस्राणि भवन्तीत्येवं
सर्वत्र भावयितव्यमिति ।

मू. (२२३) से किंतं उवासगदसासु णं उवासयाणं नगराइङ्गाणाइङ्ग-
चेइआइङ्गनखंडा रायाणो अम्बापियरो समोसरणाइङ्गधम्मायरिया धम्मकहाओ इहलोइयपरलोइयइ-
हृषिविसेसा उवासयाणं सीलब्बयवेरमणगुणपद्मक्खाणपोसहोववासपडिवज्ञणयाओ सुयपरिग्यहा-
तवोवहाणा पडिमाओ उवसग्गा संलेहणाओ भत्तपद्मक्खाणाइङ्ग पाओवगमणाइङ्ग देवलोगगमणाइङ्ग-
सुकुलपद्मयाया पुणो बोहिलाभा अंतकिरियाओ आघविज्ञति, उवासगदसासु णं उवासयाणं
रिहिष्विसेसा परिसा वित्थरधम्मसवणाणि बोहिलाभअभिगमसम्भतविसुद्धया धिरतं
मूगुणउत्तरगुणाइयारा ठिहिष्विसेसाय बहुविसेसा पडिमाभिग्नहग्गहणपालणा उवसग्गाहियातंणा
निरुवसग्गा यत्वाय विचित्ता सीलब्बयगुणवेरमणपद्मक्खाणपोसहोववासा अपच्छिममारणांतिया
य संलेहणाङ्गोसणाहिं अप्पाणं जह य भावइत्ता बहुणि भत्ताणि अनसणाए य छेअइत्ता उववन्ना
कप्पवरविमाणुतमेसु जह अनुभवति सुरवतविमाणपरपोडीएसु सोक्खाइङ्ग अनोवमाइङ्ग कमेण.
भुत्तूण उत्तमाइङ्ग तओ आउक्खएण बुया समाणा जह जिणमयम्भि बोहिं लद्दूण य संजमुत्तमं
तमरयोषविष्मुक्ता उवेति जह अक्खयं सब्दुक्खमोक्खं । एते अन्नेय एवमाइअत्थावित्यरेण य ।

उवासयदसासु णं परित्ता वायणा संखेज्ञा अनुओगदारा जाव संखेज्ञाओ संगहर्णाओ ।

से णं अंगद्वयाए सत्तमे अंगे एगे सुयक्खंधे दस अज्ञयणा दस उद्देसणकाला दस
समुद्देसणकाला संखेज्ञाइङ्ग पयसयसहस्राइङ्ग पयग्गेणं प० संखेज्ञाइङ्ग अक्खराइङ्ग जाव एवं घरण-
करणपरुवण्या आघविज्ञति । सेतं उवासगदसाओ ष ।

बू. 'से किंत' मित्यादि अथ कास्ता उपासकदशाः ? , उपासकाः श्रावकास्तद्गतक्रियाकला-
पप्रतिबन्धा दशाः-दशाध्ययनोपलक्षिता उपासकदशाः, तथा चाह-'उपासकदसासुणं' उपासकानां
नगराणि उद्यानानि दैत्यानि बनखण्डा राजानः अम्बापितरौ समवसरणानि धर्मचार्या धर्मकथा
ऐहलीकिकपारलीकिका ऋद्धिविशेषा उपासकानां च शीलब्रतविरमणगुणप्रत्याख्यानपौषधोप-
वासप्रतिपादनताः, तत्र शीलब्रतानि-अणुद्रतानि विरमणानि-रागादिविरतयः गुण-गुणब्रतानि
प्रत्याख्यानानि-नमस्कारसहितादीनि पौषधः-अष्टम्यादिपर्वदिनं तत्रोपवसनमाहारशरीर-
सल्कारादित्यागः पौषधोपवासः, ततो द्वन्द्वे सत्येतेषां प्रतिपादनताः-प्रतिपत्तय इति विग्रहः ।

श्रुतपरिग्रहास्तपउपथानानि प्रतीतानि 'पडिमाओ' ति एकादश उपासकप्रतिमाः कायोत्सर्गा
वा उपसर्ग-देवादिकृतोपद्रवाः संलेखनाभवतपानप्रत्याख्यानानि, पादपोपगमनानि देवलोकग-
मनानि सुकुलप्रत्यायाति पुनर्बोधिलाभोऽन्तक्रिया चाख्यायन्ते पूर्वोक्तमेवेतो विशेषत आह-
उद्यासगे त्यादि, तत्र ऋद्धिविशेषा-अनेककोटीसंख्याद्व्यादिसम्पद्धिविशेषाः तथा परिषदः-परिवार-
विशेषा यथा मातापितृपुत्रादिका अभ्यन्तरपरिषद् दासीदासमित्रादिका वाह्यपरिषदिति,
विस्तरधर्मश्रवणानि महावीरसत्रिधी, ततो बोधिकलाभोऽभिगमः-सम्यक्त्वस्य विशुद्धतास्थिरत्वं-
सम्यक्त्वशुद्धिरेव मुलगूणोत्तरगुणा-अणुद्रतादयः अतिचारासत्तेषामेव-वधवन्धादितः खण्डनानि

स्थितिविशेषाश्च-उपासकपर्यायस्य कालमानभेदाश्च बहुविशेषाः प्रतिमाः-प्रभूतभेदाः सम्यगदर्शनादिप्रतिमाः अभिग्रहणानि तेषामेव च धारनानि उपसर्गाधिसहनानि निरूपसर्गश्च-उपसर्गभावश्चेत्यर्थः ।

तपांसि च विद्यित्राणि शीलब्रतादयोऽनन्तरोक्तस्त्वपा अपश्चिमाः-पश्चात्कालभाविन्यः अकाररत्नपञ्चलघरिहारार्थं मरणरूपे अन्ते भवा मारणान्तिक्यः आत्मनः-शरीरस्य जीवस्य च संलेखनाः तपसा रागादिजवेन च कृशीकरणानि आत्मसंलेखनाः ततः पदत्रयस्य कर्मधारयस्तासां, ‘झोसणं’ति जोषणाः सेवनाः कारणानीत्यर्थः, ताभिरपद्धिममारणान्तिकात्मसंलेखनाजोषणा-भिरात्मनं यथा च भाववित्वा बहूनि भक्तानि अनशनतया च-निर्भोजनतया छेदयित्वा-व्यवच्छेदयित्वा व्यवच्छेद उपपश्चा मृत्वेति गच्छते, केषु ?

कल्पवरेषु यानि विमानानि उत्तमानि तेषु, तथा यथानुभवन्ति सुरवरविमानानि वरपुण्डरीकाणीद वरपुण्डरीकाणि यानि तेषु कानि ? -सौख्यान्यनुपमानि क्रमेण भुक्त्योत्तमानि ततः आयुष्कक्षयेण च्युताः सन्तो यथा जिनमते बोद्धिं लक्ष्या इति शेषः लक्ष्या च संयमोत्तमं-प्रधानं संयमं तमोरजओघविप्रमुक्ता-अज्ञानकर्मप्रवाहविप्रमुक्ता उपयान्ति यथा अक्षयं-अपुनरावृतिकं सर्वदुःखमोक्षं कर्मक्षयभित्यर्थः, तथोपासकदशास्वाख्यायन्त इति प्रक्रमः, एते चान्येचेत्यादि प्राग्वन्नदर्श ॥ ‘संखेज्ञाइं पयसयसहस्राइं पयगगेणं’ति किलेकादशलक्षाणि द्विपश्चाशच्च सहस्राणि पदानामिति ।

मृ. (२२४) सं किं तं अंतगडदसासु यं अंतगडाणं नगराइं उज्जाणाइं देहयाइं बनाइं राया अभ्यापियरो समोरसरणा धम्यायरिया धम्यकहा इहलोइयपरलोइ अद्विविसेसा भोगपरिच्छाया पव्वज्ञाओ सुयपरिग्नहा तवोवहाणाइं पडिमाओ बहुविहाओ खमा अङ्गवं मद्वं च सोअं च सञ्चसहियं सत्तरसविहीय संज्ञो उत्तमं च वंभं आकिंचणया तवोचियाओ समिइगुत्तीओ देव तह अप्यमायजोगो सञ्ज्ञायज्ञायेण य उत्तमाणं दोषहंपि लक्खणाइं पत्ताण य संजमुत्तमं जियपरीसहाणं चउव्विहकम्यकखयम्यि जह केवलस्त लभो परियाओ जत्तिओ य जह पालिओ मुणिहिं पायोवगओ य जो जहिं जत्तियाणि भत्ताणि छेअइत्ता अंतगडो मुनिवरो तमरयोघविपुक्तो मोक्खसुहमनंतरं च पत्ता एए अन्ने य एवमाइअत्या वित्थारेणं पर्लवई ।

अंतगडदसासु यं परिता वायणा संखेज्ञा अनणुओगदारा जाव संखेज्ञाओ संगहणीओ, जाव से यं अंगद्वायाए अहुमे अंगे एगे सुयक्खंधे दस अञ्जयणा सत्त वग्गा दस उद्देसणकाला दस समुद्देसणकाला संखेज्ञाइं पयसहस्राइं पयगगेणं पन्त्ता संखेज्ञा अक्खरा जाव एवं चरणकरणपर्लवण्या आघविज्ञाति ॥ सेत्तं अंतगडदसाओ ।

बृ- ‘से किं त’मित्यादि, अथ कास्ता अन्तकृदशाः ? , तत्रान्तो-विनाशः, स च कर्मण-स्तरक्लस्य वा संसारस्य कृतो यैस्ते अन्तकृतास्ते च तीर्थकरादयस्तेषादशः-प्रथम वर्गदशाध्यय-नानीति तत्संख्या अन्तकृदशाः, तथा चाह ‘अंतगडदसासुण’मित्यादि कण्ठयं, वरं नगरादीनि चतुर्दशपदानि षष्ठाङ्गवर्णकाभिहितान्येव, तथा ‘पडिमाओ’ति द्वादशभिक्षुप्रतिमा पासिक्यादयो बहुविद्याः तथा क्षमा मार्दवं आर्जवं च शौचं च सत्यसहितं, तत्र शौचंपरद्रव्या-पहारमालिन्या-भावलक्षणं समदशविधश्च संयम उत्तमं च ब्रह्म-मैथुनविरतिरूपं ‘आकिंचणिय’ति आकिंचन्यं तपस्त्वाग इति ।

आगमोक्तं दानं समितयो गुप्तयश्चैव तथा अप्रमादयोगः स्वाध्यायध्यानयोक्ता उत्तमयो-
द्योरपि लक्षणानि-स्वरूपाणि, तत्र स्वाध्यायस्य लक्षणं ‘सज्जाएण पसत्यं ज्ञाण’ मित्यादि,
ध्यानलक्षणं यथा- “अंतोमुहुत्मित्तं चित्तावत्थाणमेगवत्युमी” त्यादि, व्याख्यायन्त इति सर्वव्र
योगः, तथा प्राप्तानां च संयमोक्तम्-सर्वविरतिं जितपरीषहाणां चतुर्विंश्यकम्भक्षये सति-घातिकम्भक्षये
सति यथा देहस्तु ज्ञानग्रहणं एवादि. अत्र लक्षणाणो याऽप्यद्युपावद्यादिप्रमाणो ‘यथा’
येन तपोविशेषाश्रयणादिना प्रकारेण पालितो भुनिभिः पादपोपगतश्च-पादपोपगमाभिदानमनश्वर्ण
प्रतिपत्रो य भुनिर्यत्र शत्रुञ्जयपर्वतादौ यावन्ति च भक्तानि-भोजनानि छेदयित्वा, अनश्वनिना हि
प्रतिदिनं भक्ताद्वयच्छेदो भवति, अन्तकृतो भुनिवरो जात इति शेषः, तमोरजओधविप्रमुक्तः ।

एवं च सर्वेऽपि क्षेत्रकालदिविशेषिता मुनयो मोक्षसुखमनुत्तरं च प्राप्ता आख्यायन्त इति
क्रियायोगः, एते अन्ये चेत्यादि प्राप्तवत् ।

नवरं ‘दस अज्ज्ञायण’ति प्रथमवगपिक्षयैव घटन्ते, नन्दां तर्थैव व्याख्यातत्वात्, यद्येह
पठ्यते ‘सत्त वग्ग’ति तत्रथमवगदिन्यवगपिक्षया, यतोऽत्र सर्वेऽप्यष्ट वर्गाः, नन्दामपि तथा
पठितत्वात्, तदवृत्तिश्चेयं “अहु वग्ग”ति” अत्र वर्ग समूहः, स चान्तकृतानामध्ययनानां वा,
सर्वाणि चैकवर्गगतानि युगपदुदिश्यन्ते, ततो भणितं ‘अहु उद्देसणकाला’ इत्यादि, इह च दश
उद्देशनकाला अधीयन्ते इति नास्याभिप्राय- मवगच्छामः, तथा संख्यातानि पदशतसहस्राणि
पदाग्रेणीति, तानि च किल त्रयोविशतिरक्षणाणि चत्वारि च सहस्राणीति ।

मू. (२२६) से किंतु अनुत्तरोववाइयदसासु यं अनुत्तरोव-
वाइयाणं नगराइं उज्जाणाइं चेड्याइं वनखंडा रायाणो अम्भापियते समोसरणाइं धम्भायरिया
धम्भकहाओ इहलोगपरलोगइङ्गिविसेसा भोगपरिद्याया पव्वज्ञाओ सुयपरिग्नहा तवोवहाणाइं
परियागो पडिमाओ संलेहणाओ भत्तपाणपद्मकखाणाइं पाओवगमणाइं अनुत्तरोववाओ
सुकुलपद्मायाया पुणो बोहिलाभो अंतकिरियाओ य आधविज्ञाति, अनुत्तरोववाइयदसासु यं
तित्यकरसमोसरणाइं परमंगलजगहियाणि जिणातिसेसा य बहुविसेसा जिणसीसाणं चेव समण-
गणपवरगंधहत्थीणं धिरजसाणं परिसहस्रेणारिउबलपमद्दणाणं तवदित्यरितनाणसम्भत-
सारविविहप्पगारवित्यरपसत्यगुणसंजुयाणं अनगारमहरिसीणं अनगारगुणाणवण्णाओ उत्तमवर-
तवविसिहनाणजोगजुत्ताणं जह य जगहियं भगवओ जारिसाइङ्गिविसेसा देवासुरमाणुसाणं परिसाणं
पाउव्वावाय जिनसमीवं जह य उवासंति जिनवरं जह य परिकहंति धम्भंलोगगुरुल अमरनरसुरगणां
सोऽण य तस्स भासियं अवसेसकम्भवित्यविरत्ता नरा जहा अव्युवेति धम्भमुरालं संजमं तवं
चावि बहुविहप्पगारं जह बहूणि वासाणि अनुचरित्ता आराहियनाणदंसणवरित्तजोगा जिनवय-
णमनुगयेमहियं भासित्ता जिनवराण हियदेणमण्णोत्ता जे य जहिं जतियाणि भत्ताणि छेअइत्ता
लक्ष्मण य समाहिमुतमज्जाणजोगजुत्ता उववत्रा भुनिवरोत्तमा जह अनुत्तरेसु पावति जह अनुत्तरं
तत्यविसयसोक्खंतओय कुआ कमेण काहिति संजया जहाय अंतकिरियं एए अव्वेय एवमाइअत्या
वित्यरेण ।

अनुत्तरोववाइयदसासु यं परित्ता वायणा संखेज्ञा अनु ओगदारा संखेज्ञाओ संगाहणीओ
से यं अंगड्याए नवमे अंगे एगे सुयक्खंधे दस अज्ज्ञायणा तित्रि वग्गा दस उद्देशणकाला
दस उमुद्देशणकाला संखेज्ञाइं पयसयसहस्राइं पयग्रेणं ४०, संखेज्ञाणि अक्षराणि जाव एवं

वरणकरणपत्रवणया आधविज्ञांति । सेतं अनुत्तरोववाइयदसाओ ।

बृ. 'सेकिंत'मित्यादि, नास्मादुत्तरो विद्यते इत्यनुत्तरउपपतनमुपपातोजन्मेत्यर्थः अनुत्तर-प्रधानः संसारे अन्यस्य तथाविधस्याभावात् पपत्तो येषांते तथात एवानुत्तरोपपातिकाः, तद्वक्तव्य-ताप्रतिबद्धादशा-दशाध्ययनोपलक्षिता अनुत्तरोपपातिकदशाः, तथाचाह-'अनुत्तरोववाइयदसासु ण'मित्यादि, तत्रानुत्तरोपपातिकानामिति-साधूनां नगरादीनि द्वाविंशतिपदानि ज्ञाताधर्मकथ-वर्णकोक्तानि यथा तथा (ज्ञेयानि), एतेषामेव च प्रपञ्च रचयन्नाह-

अनुत्तरोपपातिकदशासु तीर्थकरसमवसरणानि, किम्भूतानि ? -परममाङ्गल्यत्वेन जगद्धितानि परममाङ्गल्यजगद्धितानि जिनशिश्वाणं दैव-गणधरादीनां, किम्भूतानामत आह-श्रमण-गणप्रवरगन्धहस्तिना-श्रमणोत्तमानामित्यर्थः, तथा स्थिरयशसां तथा परीषहसैन्यमेव-परीषह-वृद्धमेव रिपुबलं-परचक्रं तद्वर्मद्वनानां, तथा दववद्-दावान्निरिव दीप्तानि-उज्ज्वलानि पाठान्तरेण तपोदीप्तानि यानि चारित्रज्ञानसम्यकत्वानि तैः साराः-सफलाः विविधप्रकारविस्तारा-अनेकविधप्रपञ्चाः प्रशस्ताश्च ये क्षमादयो गुणास्तैः संयुतानां, कचिद्गुणध्वजानामिति पाठः ।

तथा अनगाराश्च से महर्ष्यश्चेत्यनगारमहर्षयस्तेषामनगारगुणानां वर्णकः-श्लाघा आख्यायन्त इति योगः, पुनः किम्भूतानां जिनशिश्वाणा ? -उत्तमाश्च से जात्यादिभिर्वरतपत्सश्च ते विशिष्टज्ञानयोगयुक्ताश्चेत्यतस्तेषामुत्तमवरतपोविशिष्टज्ञानयोगयुक्तानां, किञ्चापरं ?, यथा च जगद्धितं भगवत इत्यत्र जिनस्य शासनमिति गम्यते, यद्शाश्च ऋद्धिविशेषा देवासुरपानुषाणां रलोच्चललक्ष्योजनमानविमानतचनं सामानिकाद्यनेकदेवदेवीकोटिसमवायनं मणिखण्डमणिड-तदण्डपट्टप्रचत्पत्ताकिकाशतोपशोभितमहाध्वजपुरः प्रवर्तनं विविधातोद्यनादगगनाभोगपूरणं दैवमादिलक्षणाः प्रतिकल्पितगन्धसिन्धुरस्कन्धारोहणं चतुरङ्गसैन्यपरिवारणं छत्रचामरमहाध्वजादिमहाराजचिह्नप्रकाशनं च एवमादवश्च सम्पद्विशेषाः समवसरणगमनप्रवृत्तानां वैमानिकज्योतिष्काणा भवनपतिव्यन्तराणां राजादिमनुजानां च अथवा अनुत्तरोपपातिकसाधुनां ऋद्धिविशेषा देवादिसम्बन्धिनस्तादेशा आख्यायन्त इति क्रियायोगः ।

तथा पर्षदां च 'संजयवेमाणित्यी संजइ पुव्येण पविसिउ वीर'मित्यादिनोक्तस्वख्पाणां प्रादुर्भावाश्च-आगमनानि, क ? - 'जिनसमीवं'ति जिनसमीपेयथान्येन च प्रकारेण पञ्चविधभिगमादिना उपासते सेवन्ते राजादयो जिनवरं तथाऽऽख्यायत इति योगः, यथा च परिकथयति धर्मलोकगुरुरिति-जिनवरोऽपरनरासुरगणानां, शुत्वा च तस्येति-जिनवरस्य भाषितं अवशेषाणि क्षीणप्रायाणि कर्माणि येषा ते तथा ते च ते विषयविरक्ताश्चेति अवशेषकमविषयविरक्ताः, के ? -नराः, किं ? -यथा अप्युपयन्ति धर्ममुदारं, किंस्वरूपमत आह-संयमं तपश्चापि, किम्भूत-मित्याहव्यविधप्रकारं, तथा यथा बहूनिवर्षाणि 'अनुचरित'ति अनुचर्य आसेव्य संयमं तपश्चेति वर्तते, तत आराधितज्ञानदर्शनचारित्रयोगास्तथा 'जिनवरणमनुग्रहमहियभासिय'ति जिनवचनं-आचारदि अनुगतं-सम्बद्धं नाद्वितद्विमित्यर्थः महितं-भूजितमधिकं चा भाषितं यैरध्यापनादिना ते तथा, पाठान्तरे जिनवचनमनुगत्या-आनुकूल्येन सुषुभाषितं यैस्ते जिनवचनानुगतिसुभाषिताः

तथा 'जिनवराण हियएणमणुण्णेत'ति इति षष्ठी द्वितीयार्थं तेन जिनवरान् हृदयेन-मनसा अनुनीव-ग्राम्य ध्यात्वेतियावत्, ये च यत्र यावन्ति च भक्तानि छेदयित्वा लक्ष्वा च

समाधिमुक्तमं ध्यानयोगयुक्ताः उपपञ्चा मुनिवरोत्तमा वधा अनुत्तरेषु तथा आख्यायन्ते इति प्रक्रमः, तथा प्राञ्जुवन्ति यथा ॐ नुक्तरं 'तत्त्वं' ति अनुत्तरविमानेषु विषयसुखं तथा ॐ ख्यायन्ते इति योगः, 'तत्तो य' ति अनुत्तरविमानेभ्यश्च्युताः क्रमेण करिष्यन्ति संयता यथा चान्यक्रियां ते तथा ॐ ख्यायन्ते अनुत्तरोपपातिकदशास्त्रिति प्रकृतं, एते घान्ये चेत्यादि पूर्ववत् ।

नवरं 'दस अञ्जयणा तित्रि वग्ग' ति, इहाध्ययनसमूहोवर्गो, वर्गोदशाध्ययनानि, वर्गश्च युगपदेवोदिश्यते इत्यतस्त्रय एवोदेशनकाला भवन्तीत्येवमेव च नन्द्यापभिधीयन्ते, इह तु द्श्यन्ते दशेत्यन्नाभिप्रायो न ज्ञायत इति, तथा संख्यातानि 'पदसयसहस्राहं पयग्नेण' ति किल षट्चत्वारिंशलक्षणाण्यर्थी च सहस्राणि । ९ ।

मू. (२२६) से कि तं पण्हावागरणेषु अद्वृत्तरं पसिणसयं अद्वृत्तरं अपसिणसयं अद्वृत्तरं पसिणापसिणसयं विज्ञाइसया नागसुवन्नेहि सख्तिं दिव्वा संवाया आष-विज्ञाति, पण्हावागरणदसासु एवं सप्तमयपरस्मयपन्नवयपत्तेऽबुद्धविवित्थभासाभासियाणं अइसयगुणउवसमणाणप्यगारआयरियभासियाणं वित्थरेणं वीरमहेतीहिं विविहवित्थरमासियाणं च जगहियामं अद्वागंगुद्वबाहुअसिमणिखोमआइच्छभासियाणं विविहमहापसिणविज्ञामण-पसिणविज्ञादेवयपयोगपहाणगुणप्यगासियाणं सब्मूदुगुणप्यभावनरगणमइविमूल्यकरणं अईसद्यमर्द्यकालसमयदमसमतित्थकरुतमस्स ठिइकरणकारणाणं दुरहिगमदुव्वगाहस्स सब्वसब्वनुसन्म अस्स अद्वृहज्ञाणविवोहणकरस्स पञ्चक्खयपञ्चयकरणं पण्हाणं विविहगुणमहत्या जिणवरप्णीया आषविज्ञाति ।

पण्हावागरणेषु एवं परित्ता वायणा संखेज्ञा अनुओगदारा जाव संखेज्ञा ओ संगहणीओ ।

सेणं अंगद्वायए दसमे अंगे एगे सुयवरखं च पण्यालीसं उद्देशणकाला पण्यालीसं समुद्देशण-काला संखेज्ञाणि पयसयसहस्राणि पयग्नेण ५०, संखेज्ञा अक्खरा अनंतागमा जाव चरणकरण-पलबणया आषविज्ञाति ॥ सेतं पण्हावागरणाहं ।

बृ. 'से कि तं' मित्यादि, प्रश्नः-प्रतीतस्त्रिविर्यनं-व्याकरणं प्रश्नानां च व्याकरणानां च योगात्मशनव्याकरणानि तेषु 'अद्वृत्तरं पसिणसयं' तत्राद्वृष्टबाहुप्रश्नादिका मन्त्रविद्या: प्रश्ना या पुनर्विद्या मन्त्रविधिना जप्त्यमाना अपृष्टा एव शुभाशुभं कथयन्ति एताः अप्रश्नाः तथा ॐ द्वृष्टादिप्रश्न-भावं तदभावं च प्रतीत्य या विद्या: शुभाशुभं कथयन्ति ताः प्रश्ना-प्रश्नाः 'विज्ञाइसय' ति तथा अन्ये विद्यातिशयाः स्तम्भस्तो भवशीकरण- विद्वेषीकरणोद्घाटनादयः नागसुपर्णेश्च सह-भवनपतिविशेषैरुपलक्षणत्वाद्यक्षादिभिश्च सह साधकस्येति गम्यते दिव्वा:-तात्त्विकाः संवादाः-शुभाशुभगताः संलापाः आख्यायन्ते, एतदेव प्रायः प्रपञ्चयश्चाह-

'पण्हावागरणदसे' त्यादि, स्वसमयपरस्मयप्रज्ञापकाये प्रत्येकबुद्धास्तैः करकद्वादिस-दशेविविधार्थ्य यका भाषागम्भीरत्यर्थः तया भाषिताः-गदिताः स्वसमयपरस्मयप्रज्ञापक-प्रत्येकबुद्धिविवधार्थमाषाभाषितास्तासां, किम्? -आदर्शाद्वृष्टादीनां सम्बन्धिनां प्रश्नानां विविद्यगुण-भावार्था प्रश्नव्याकरणदशास्वाख्यायन्ते इति योगः, पुनः किम्भूतानां प्रश्नानां? -'अइसय-गुणउवसमनाणप्यगारआयरियभासियाणं' ति अतिशयाश्च-आमर्षैषध्यादयो गुणाश्च-ज्ञानादय उपशमश्च-स्वपरभेदः एते नानाप्रकारा येषां ते तथा ते च ते आद्यार्थश्च तैभाषिता यास्तास्तथा तासां, कथं भाषितानामित्याह- 'वित्थरेण' ति विस्तरेण-महता वचनसन्दर्भेण तथा स्थिरमहर्षिभिः

पाठान्तरे वरमहिषिभिः 'विविहवित्यरभासियाणं च'ति विविधवितरेण भाषितानां च, चकारस्तृतीयप्रणायकभेदसमुच्चायार्थः ।

पुनः कथंभूतानां प्रश्नानां ? - 'जगद्गियार्ण'ति जगद्गितानां पुरुषार्थोपयोगिलात् किंसच्च-
न्धिनीनामित्याह 'अद्वाग'ति आदर्शश्चाङ्गुष्ठश्च बाहूच असिद्ध मणिश्च क्षीरं च-वस्त्रं आदित्यश्चेति
इन्द्रस्ते आदिर्येषां कुड्यशङ्गधंटादीनां तेतथा तेषां सम्बन्धिनीनां, प्रश्नविद्याभिरादर्शकादीनामा-
वेशनात्, किंभूतानां प्रश्नानामत आह-विविध भहाप्रश्नविद्याश्च-वाचैव प्रश्ने सत्युत्तरदायिन्यः
मनःप्रश्नविद्याश्च-मनःप्रश्नेतार्थोत्तरदायिन्यस्तासां दैवतानि-तदधिष्ठातुदेवतास्तेषां प्रयोग-
प्राप्तान्येन-तदव्यापारप्रधानतयागुणं-विविधार्थसंवादनलक्षणंप्रकाशयन्ति-लोकेव्यञ्यन्ति यास्या
विविधमहाप्रश्नविद्यामनःप्रश्नविद्यादैवतप्रयोगप्राप्तान्यगुणप्रकाशिकास्तासां ।

पुनः किंभूतानां प्रश्नानां ? -सद्भूतेनतास्त्विकेन द्विगुणेन पुन उपलक्षणत्वालौकिक-
प्रश्नविद्याप्रभावापेक्षया बहुगुणेन पाठान्तरे विविधगुणेन प्रभावेन-माहात्म्येन नरगणमते:-
मनुजसमुदयबुद्धेविस्मयकार्यः-चमल्कारहेतवो याः प्रश्नास्ताः सद्भूतद्विगुणप्रभाव- नरगण-
भितिविस्मयकार्यस्तासां, पुनः किंभूतानां तासां ? -'अतिसयमतीतीकालसमये'ति अतिशयेन
योऽतीतः कालः समयः सत्यातत्र, अतिव्यवहिते काले इत्यर्थः, दमः-शमस्ततप्रधानः तीर्थकराणां-
दर्शनान्तरशास्त्रणामुक्तमीयः सत्याभगवान्-जिनस्तस्य दमतीर्थकरोत्तमस्यस्थितिकरणं-स्थापनं,
आसीद् अतीतकाले सातिशयज्ञानादिगुणयुक्तः सकलप्रणायकशिरःशेखरकल्पः पुरुषविशेषः
एवंविधप्रश्नानामन्यथागुप्तस्त्रैरस्त्वेवलम्, तस्यप्रतिष्ठाप-स्यक्षारपानिन्हेतवो इत्यातथातासां,
पुनस्ता एव विसिनष्टि-दुरभिगम-दुःखबोधं गम्भीरं सूक्ष्मार्थत्वेन दुरवगाहं च-दुःखाध्येयं
सूक्ष्मबहुत्वाद्यत्तस्य सर्वेषां सर्वज्ञानां सम्पतं-इष्टं सर्वसर्वज्ञसम्पतं अथवा सर्वं घ तत्सर्वज्ञसम्पत्तं
येति सर्वसर्वज्ञसम्पतं प्रवचनत्वमित्यर्थः, तस्य अदुधजनविबोधनकरस्य एकान्तहितस्येति भावः

'पच्छक्षव्यपश्यकराणं'ति प्रत्यक्षकेनज्ञानेन साक्षादित्यर्थोयः प्रत्ययः-सर्वातिशयनिधान-
मतीन्द्रियार्थोपदर्शनाव्यभिद्यारि चेदं जिनप्रवद्यनमित्येवंल्पा प्रतिपत्ति अथवा प्रत्यक्षेणवानेनार्था
प्रतीयन्त इति प्रत्यक्षभिवेदमित्येवं प्रत्ययः प्रत्यक्षकप्रत्ययस्तत्करणशीलाः-प्रत्यक्षकप्रत्ययकार्य
प्रत्यक्षतप्रत्ययकार्यो वा तासां प्रत्यक्षकप्रत्ययकारीणां प्रत्यक्षतप्रत्ययकारीणां वा, कासामित्याह-
प्रश्नानां-प्रश्नविद्यानां उपलक्षणत्वादन्यासां च यासामषेत्तरशतान्यादी प्रतिपादितानि, विविधगुण-
बहुविधप्रभावावास्ते च ते माहार्थाश्च-महान्तोऽभिधेयाः-पदार्था शुभुशुभसूचनादयो विविधगुण-
महार्थाः, किंभूता ? -जिनवग्रणीताः ।

किमित्याह-'आघविङ्गतिं'ति आख्यायन्ते शेषं पूर्ववत्, नवरं 'पण्यालीस'मित्यादि
यद्यपीहाध्यवनानां दशत्वाद्शेषोद्देशनकाला भवन्ति तथापि वाचनान्तरपेक्षया पश्चचत्वारिंशदिति
सम्भाव्यते इति 'पण्यालीस'मित्याद्विरुद्धमिति, 'संखेज्ञाणिपयस्यसहस्राणिपयग्रेण'ति
तानि घ किल द्विनवतिर्लक्षणिषोडश च सहस्राणीति । १० ।

मू. (२२७) से किं तं विवागसुयं ?, विवागसुए णं सुक्षडुक्षडाणं कम्माणं फलविवागे
आघविङ्गति, से समासओ दुविहे पन्नते, तंजहा दुहविवागे वेव सुहविवागे चेव, तत्य णं दस
दुहविवागाणि दस सुहविवागाणि, से किं तं दुहविवागाणि ?, दुहविवागेसु णं दुहविवागाणं

नगरादं उज्जाणादं चेद्यादं वनखंडा रायाणो अम्पापियरो समोसरणादं धम्मायरिया धम्मकहाओ नगरगमणादं संसारपवंधे दुहपरंपराओ य आघविज्ञति, सेतं दुहविवागाणि ।

सेकिंतं सुहविवागेसु सुहविवागाणं नगरादं उज्जाणादं चेद्यादं वनखंडा रायाणो अम्पापियरो समोसरणादं धम्मकहाओ इहलोइयपरलोइयइहुविसेसा भोगपरिद्वाया पव्वजाओ मुयपरिग्नहा तवोवहाणादं परियागा पडिमाओ संलेहणाओ भत्तपद्वक्खाणादं पाओव-गमणादं देवलोगगमणादं सुकुलपद्वायाया पुणबोहिलाहा अंतकिरियाओ य आघविज्ञति, दुहविवागेसु यं पाणाइवायअलियवयथणचोरिककरणपरदामेहुणससंगदाए भगतिव्वकसाय-इंदियप्पमायपावप्पओयअसुहज्जवसाणसंचियाणं कम्माणं पावगाणं पावअणुभगफलविवागा निरयगतिरिक्खजोणिबहुविहवसणसदपरंपरापवद्वाणं मणुयत्तेवि आगयाणं जहा पावकम्मसेसेण पावगा होन्ति फलविवागा वहवसणविनासनासाकम्मुहुंगुड करचरणनहच्छेयण जिब्मठेअण अंजणकड्ग्गिदाह गयचलणमलणफालण उद्गंबणसूललयालउडलहुमेंजण तउसीसगतततेल्लक-लकलअहितिंचणकुभिपागकंपण थिरवंधण वेहवज्जकत्तण पतिभयकरकरपङ्गीवणादिदारुणाणि दुक्खाणि अणोवमाणि बहुविविहपरंपराणुबद्धा न मुद्दांति पावकम्मवद्वीए ।

अवेयइत्ता हु नत्यि मोक्खो तवेण थिइधणियबद्धकच्छेण साहेण तस्स वावि हुआ, एतो य सुहविवागेसु यं सीलसंज्ञणियमगुणतवोवहाणेसु साहसु सुविहिएसु अनुकंपासयप्पओयति-कालमझिसुखमत्तपाणादं पययमणसाहेयसुहनोसेसातेव्वपारेणामानच्छियमई पयच्छिऊणं पयोगसुद्वादं जह य निव्वत्तेति उ बोहिलाभं जह य परितीकरेति नरनरयतिरियसुरगमणविपुल-परियट्टअरतिभयविसायसोगमिच्छत्तसेलसंकडं अन्नाणतमंधकारविक्खिल्लसुदुत्तारं जरमरण-जोणिसंखुभियचक्खालं सोलसकसायसावयपयंडवंडं अणाइअं अणवदण संसारसागरमिणं जह य निव्वंधति आउगं सुरगणेसु जह य अनुमर्वति सुरगणविमाणसोक्खाणि अणोवमाणि ततो य कालतंतरे दुआणं इहेव नरलोगभागयाणं आउवपुष्णलवजातिकुलजम्मआरीग्नुद्धिमेहा-विसेसा मितजणसयणधणधणविभवसमिद्धासरसमुदयविसेसा बहुविहकामभोगुब्बदाण सोक्खाण सुहविवागोत्तमेसु ।

अनुवरयपरंपरानुबद्धा असुभाणं सुभाणं चेवकम्माणं भासिआ बहुविह विवागा विवाग-सुयम्मि भगवद्याजिणवरेण संवेगकारणत्था अत्रेवियएवमाइया बहुविह वित्यरेणं अत्यपरुवणद्या आघविज्ञति ।

विवागसुअस्स यं परित्ता वायणा संखेज्ञा अनुओगदारा जाव संखेज्ञाओ संगहणीओ, से यं अंगद्वयाए एक्कारसमे अंगे वीस अञ्जयणा वीसं उद्देसणकाला वीसं समुद्देसणकाला, संखेज्ञादं पयसयसहस्तादं पयग्गेणं प०, संखेज्ञाणि अक्खराणि अनंता गमा अनंता पज्जवा जाव एवं चरमकरणपर्वणद्या आघविज्ञति, सेतं विवागसुए ।

बृ. 'से किं त'मित्यादि, विपचनं विपाकः-शुभाशुभकम्पपरिणामस्तवतिपादकं श्रुतं विपाकश्रुतं 'विवागसुए य'मित्यादि कण्ठयं, नवरं 'फलविपाके'ति फलरूपोविपाकः फलविपाकः तथा 'नगरगमणादं'ति भगवतो गौतमस्य भिक्षाघर्थं नगरप्रवेशनानीति, एतदेव पूर्वोक्तं प्रपञ्चयत्राह- 'दुहविवागेसु य'मित्यादि ।

तत्र प्राणातिपातालीकवचनचौर्यकरणपरदारमैथुनैः सह 'संसारायए'स्ति या ससङ्गता-

सपरिग्रहता तथा संचितानां कर्मणाभिति योगः, महातीव्रकषादेन्द्रियप्रमादप्रयोगा-शुभाच्छ-
वसायसञ्चितानां कर्मणां पापकानां पापानुभागा-अशुभरसा ये फलविपाका-विपाकोदयास्ते तथा
ते आख्यायन्त इति योगः, केषामित्याह-निरुद्यगती तिर्यग्योनी च ये बहुविधब्यसनशतपर-
भ्यरभिः प्रवद्धाः ते तथा तेषां जीवानाभिति गम्यते, तथा 'मण्युयते'ति मनुजत्वेऽप्यागतानां
यथा पापकर्मशेषण पापका भवन्ति फलविपाका अशुभा विपाकोदया इत्यर्थः, तथा आख्यायन्ते
इति प्रकृतं, तथाहि-यधो-यद्युग्मदित्याहन्ते वृषणविनाशो-वर्तितकलरणं तथा नासायाश्च कर्णयोश्च
ओष्ठस्य घाङ्गुडानां च करयोश्च चरणयोश्च नखानां य यच्छेदनं तत्था जिह्वाषेदनं

'अंजण'ति अअनं तसायः शलाकया नेत्रयोः प्रक्षणं च देहस्य क्षारतैलादिना 'कडग्निदाणं' ति
कटानां-विदलवंशादिमयानामग्निः कटग्निस्तने दाहनं कटग्निदाहनं, कटेन परिवेष्टितस्य
बाधनमित्यर्थः, तथा गजचलनमलनं फालनं-विदारणं उल्लम्बनं वृक्षशाखादावुद्धन्धनं तथा शूलेन
लतया लकुटेन यथा च भजनं गात्राणां तथा त्रपुणा-धातुविशेषेण सीसकेण घ-तेनैव तसेन
तैलेन च 'कलकल' ति सशब्देनाभिषेचनं तथा कुम्भ्यां-माजनविशेषे पाकः कुम्भीपाकः कम्पन-
शीतलजलाच्छोटनादिना शीतकाले गात्रोत्कम्पजननं तथा स्थिरबन्धनं निविडनियन्त्रणं येधः-
कुन्तादिना शस्त्रेण भेदनं वर्द्धकर्तनं-त्वगुल्मोटनं प्रतिभयकरं-भयजननं तस्म तत् करप्रदीपनं च-
वसनावेष्टितस्य तैलाभिषिक्तस्य करयोरग्निप्रबोधनभिति कर्मधारयः, ततश्च वघश्च
वृषणविनाशश्चेत्यादि यावद्यतिभयकरकप्रदीपनं चेति द्वन्द्वः ।

-ततस्तानि आदिर्येषां दुःखानां तानि च तानि दारणानि चेति कर्मधारयः, कानीमानीत्याह-
दुःखानि, किं भूतानि ? -अनुपमानि दुःखविपाकेष्वाख्यायन्त इति प्रक्रमः, तथेदमाख्यायते
बहुविधिपरभ्यरभिदुःखानाभिति गम्यते, अनुबद्धाः-सन्ततमालिङ्गिता बहुविधिपरभ्यरानुबद्धा
जीवाइति गम्यते न मुख्यते न त्यज्यन्ते, कथा ? -पापकर्मवल्ल्या दुःखफलसम्पादिकया, किमित्याह-
यतोऽवेदवित्वा अननुभूय कर्मफलभिति गम्यते हुर्यस्पादर्थं नास्ति न भवति मोक्षो-वियोगः कर्मणः
सकाशात्, जीवानाभिति गम्यते, किं सर्वथा भेत्याह-तपसा-अनशनादिना किम्भूतेन ? -धृति-
चित्तसमाधानं तद्वूपा ।

-‘धणिय’ति अत्यर्थं बद्धा-निष्पीडिता कच्छा-बन्धविशेषो यत्र तत्था तेन, धृतिवल-
युक्तेनेत्यर्थः, शोथनं-अपनयनं तस्य कर्मविशेषेस्य ‘वावि’ति सम्भावनायां ‘होआ’ सम्बद्धेत
नान्यो मोक्षोपायोऽस्तीति भावः, ‘एत्तो ये’त्यादि इतश्चानन्तरं सुखविपाकेषु द्वितीयशुत-स्कन्धाध्य-
यनेष्वित्यर्थः यदाख्यायते तदभिधीयत इति शेषः, शीलं-ब्रह्मचर्यं समाधिर्वा संयमः-प्राणाति-
पात्तविरतिर्नियमा-अभिग्रहविशेषाः गुणाः-शेषमूलगुणाः उत्तरगुणाश्च तपोऽनशनादि
एतेषामुपधानं-विधानं येषां ते तथा अतस्तेषु शीलसंयमनियमगुणतपउपधानेषु, केष्वित्याह-
साधुषु-यतिषु, किम्भूतेषु ?

-सुषुविहितं-अनुठितं येषां ते सुविहितास्तेषु भक्तादिदत्त्वायथा बोधिलाभादिनिर्वर्त्तयन्ति
तथेहाख्यायत इति सम्बन्धः, इह च सम्प्रदानेऽपि सासमीन दुष्टा, विषयस्य विवक्षणात्, अनुकम्पा-
अनुक्रोशस्तत्त्वायान आशयः-चित्तं तस्य प्रयोगो व्यावृत्तिरनुकम्पाशयप्रयोगस्तेन, तथा ‘तिकाल-
मति’ति त्रिषु कालेषु या मति-बुद्धिर्यदुत दास्यमीति परितोषो दीयमाने परितोषो दत्ते च परितोष
इति सा त्रैकालिभतिस्तया च यानि विशुद्धानि तानि तथा तानि च तानि भक्तपानानि चेति

अनुकम्पा शयप्रयोगत्रिकालमतिविशुद्धभक्तपानानि प्रदायेति क्रियायोगः, केन प्रदायेत्याह-प्रथतमनसा-आदरभूतचेतसा, हितोऽनर्थपरिहारस्तपत्वात् सुखहेतुत्वात् सुखः शुभो वा 'नीसेस' ति निश्चेयसः कल्पाणकरत्वात् तीव्रः-प्रकृष्टः परिणामः-अध्यवसानं यस्याः सा तथा सा निश्चिता-असंशया मति-बुद्धिर्येषां ते हितसुखनिः-श्रेयसतीव्रपरिणामित्तमतयः किं ? -

-पयच्छिऊर्जं ति प्रदाय, किंभूतानि भक्तपानानि ? -प्रयोगेषु शुद्धानि दायकदानव्यापार-पेक्षया सकलाशंसादिदोषरहितानि ग्राहकग्रहणव्यापारपेक्षया चोदगमादिदोषवर्जितानि ततः किं ? -यथा च-येन च प्रकारेण पारम्पर्येण-भोक्षसाधकत्वलक्षणेन निर्वर्तयन्ति, भव्यजीवा इति गम्यते, तुशब्दो भाषामात्रार्थः, बोधिलाभं, यथा च परितीकुर्वन्ति-हस्ततां नयन्ति संसारसागरमिति योगः, किंभूतं ? -नरनिरवित्यर्थक्षुरगतिषु यज्ञीवानां गमनं-परिभ्रमणं स एव विपुलो-विस्तीर्णः परिवर्त्तो-मत्स्यादीनां परिवर्तनमनेकधा सञ्चरणं यत्र स तथा -

-तथा अरतिभव्यविषादशोकमिथ्यात्वान्येव शैलाः-पर्वतास्तैः सङ्कटः-सङ्क्षीर्णोयः स तथा ततः कर्म्मधारयोऽतस्तं, इह विषादो-दैन्यमात्रं शोकस्त्वाक्रन्दनादिचिह्नं इति, तथा अज्ञानमेव तमोऽन्धकारं-महान्धकारं यत्र स तथा अतस्तं, 'चिकिखल्लसुदुत्तारं ति चिकिखल्लं कर्दमः संसारपक्षे तु चिकिखल्लं-विषयधनस्वजनादिप्रतिबन्धस्तेन सुदुस्तरो-दुःखोत्तारो यः स तथा तं, तथा जरामरणयोनय एव संक्षुभितं-महामत्स्यमकराद्यनेकजलजन्तुजातसम्बद्धेन प्रविलोडितं चक्रवालं-जलपारिमाण्डल्यं यत्र स तथा तं, तथा षोडश कथाया एव स्वापदानि-मकरग्राहादीनि प्रकाण्ड-चण्डानि-अत्यर्थरौद्राणियत्र स तथा तं, अनादिकमनवदग्रमनन्तं संसारसागरमिभं प्रत्यक्षमित्यर्थः, तथा यथा च सागरोपमादिना प्रकारेण निबध्नन्त्यायुः सुरगणेषु साधुदानप्रत्ययमिति भावः ।

-यथा चानुभवन्ति सुरगणविमानसौख्यानि अनुपमानि, ततश्च कालान्तरेण च्युतानाम् 'इहेव' ति तिर्यगूलोके नरलोकमागतानामायुर्पुर्वर्णस्तपजातिकुलजन्मारोग्यबुद्धिमेधाविशेषा आख्यायन्ते इति योगः, तत्रायुषो विशेष इतरजीवायुषः सकाशात् शुभत्वं दीर्घत्वं च एवं वपुः-शरीरं तस्य स्थिरसंहननता वर्णस्योदारगौरत्वं रूपस्यातिसुन्दरता जातेरुत्तमत्वं कुलस्याप्तेवं जन्मनो विशिष्टक्षेत्रकाली निराबाधत्वं आरोग्यस्य प्रकर्षं बुद्धिरीत्पतिक्यादिका तस्याः प्रकृष्टता मेधा अपूर्वश्रुतग्रहणशक्तिस्तस्या विशेषः प्रकृष्टतैवेति, तथा मित्रजनः-सुहृत्तोकः स्वजनः-पितृपितृव्यादिः धनधान्यरूपो यो विभवोलक्ष्मीः स धनधान्यविभवस्तथा समृद्धेः-पुरान्तःपुरकोश-कोषागा-रबलवाहनरूपायाः सम्पदो यानि साराणि-प्रधानानि वस्त्रूनितेषां यः समुदयः-समूहः स तथा इत्येतेषां द्वन्द्वस्तत एषां ये विशेषाः-प्रकर्षस्ते तथा -

-तथा बहुविधकामभौगोद्रभवानां सौख्यानां विशेषा इतीहापि सम्बन्धनीयं, शुभविपाक उत्तमो येषां ते शुभविपाकोत्तमास्तेषु जीवेष्विति गम्यं, इह चेयं षष्ठ्यर्थं सप्तमी, तेन शुभविपाका-ध्ययनवाच्यानां साधूनामायुज्ज्ञादिविशेषाः शुभविपाकाध्ययनेष्वाख्यायन्ते इति प्रकृतं, अथ प्रत्येकं श्रुतस्कन्धयोरभिधेय पुण्यपापविपाकरूपे प्रतिपाद्य तयोरेव चौगपद्धेन ते आह-'अनुव-रये'त्यादि, अनुपरता-अविच्छिन्ना ये परम्परानुबद्धाः-पारम्पर्यप्रतिबद्धाः, के ? -विपाका इति योगः, केषां ? -अशुभानां शुभानां चैव कर्मणां प्रथमद्वितीयश्रुतस्कन्धयोः क्रमेणैव च भाषिता-उक्ता ।

बहुविधा विपाकाः विपाकश्रुते एकादशाङ्गे भगवता जिनवरेण संवेगकारणार्था-संवेगहेतवो भावाः अन्येऽपि चैवमादिका आख्यायन्ते इति पूर्वोक्तक्रियया वचनपरिणामाद्वोत्तर क्रियया

योगः, एवं च बहुविधा विस्तरेणार्थप्रलयणता आख्यायन्त इति, शेषं, कण्ठयं, नवरं संख्यातानि पदशतसहस्राणि पदाग्रेणेति, तत्र किल एका पदकोटी चतुरशीतिश्च लक्षणि द्वात्रिंशत्त्र सहस्राणीति

मू. (२२८) से किं तं दिङ्क्विए, ? दिङ्क्विए ए णं सब्वभावप्रलयणया आधविज्ञति, से समासओं पञ्चविहे प०, तं० परिकम्भं सुताइं पुब्वगयं अनुओगो चूलिया ।

से किं तं परिकम्भे ? - परिकम्भे सत्तविहे प० तं सिद्धसेणियापरिकम्भे मणुस्तसेणियापरिकम्भे पुद्गसेणियापरिकम्भे ओगाहणसेणियापरिकम्भे उवसंज्ञसेणियापरिकम्भे विष्पजहसेणिया- परिकम्भे चुआच्युअसेणियापरिकम्भे, से किं तं सिद्धसेणियापरिकम्भे ? सिद्धसेणिया परिकम्भे चोद्दसविहे प० तं० माउद्यापणाणि एगद्विष्पयाणि पादोद्गुपयाणि आगातपयाणि कोउभूयं रासिवद्धं एगुणं द्विगुणं तिगुणं केहभूयं पडिग्ग हो संसारपडिग्गहो नंदावत्तं सिद्धबद्धं, से तं सिद्ध सेणिया परिकम्भे, से किं तं मणुस्तसेणियापरिकम्भे चोद्दसविहे पन्नते, तं जहा-ताइं चेव मात्राआपयाणि जाव नंदावत्तं मणुस्तबद्धं, सेतं मणुस्त- सेणियापरिकम्भे, अवसेसा परिकम्भाइं पुडाइयाइं एकारसविहाइं पन्नताइं, इद्देयाइं सत्त परिकम्भाइं ससमइयाइं द्वन्द्वानीवियाइं एत्तउडाइयाइं एत्ततेरासियाइं, एतामेव तपुब्वावरेणं सत्त परिकम्भाइं तेसीति भवतीतिमकखायाइं, सेतं परिकम्भाइं ।

से किं तुं सुताइं ?, सुताइं अडासीति भवतीतिमकखायाइं, तंजहा-उजुगं परिणयापरियं बहुभंगिय विष्पद्गद्ययं अनंतरं परंपरं समाणं संजूहं सं भिन्नं अहाद्ययं सोवत्तियं नंदावत्तं बहुलं पुडापुडं वियावत्तं एवंभूयं दुआवत्तं वत्तमाणप्ययं समभिरुदं सब्वओभदं पमाणं दुपडिग्गहं इद्देयाइं बावीसं सुताइं छिन्छेअण्डाइं आइं ससमयसुतपरिवाडीए । इद्देआइं बावीसं सुताइं अछिन्नछेयनइयाइं आजीवियसुतपरिवाडीए, इद्देआइं बावीसं सुताइं तिकणइयाइं तेरासियसुतपरिवाडीए इद्देआइं बावीसं सुताइं बउकणइयाइं ससमयसुत- परिवाडीए, एवामेव सपुब्वावरेणं अडासीति सुताइं भवतीतिमकखायाइं, सेतं सुताइं ।

से किं तं पुब्वगयं । पुब्वगयं घउद्दसविहं पन्नतं, तंजहा-उप्यायपुब्वं अगोणीयं वीरियं अत्यिनत्यिष्पवायं नाणप्यवायं सद्यप्यवायं आयप्यवायं कम्पप्यवायं पद्मकखाणप्यवायं विजाणुप्यवायं अवंज्ञ० पाणाउ० किरियाविसालं लोगबिंदुसारं १४, उप्यायपुब्वस्स णं दस वत्यू प० चत्तारि चूलियावत्यू प०, अगोणियस्स णं पुब्वस्स चोद्दस वत्यू बारस चूलियावत्यू, वीरियपवायस्स णं पुब्वस्स अडु वत्यू अडु चूलियावत्यू प०, अत्यिनत्यिष्पवायस्स णं पुब्वस्स अडारस वत्यू दस चूलियावत्यू प०, नाणप्यवायस्स णं पुब्वस्स बारस वत्यू प०, सद्यप्यवायस्स णं पुब्वस्स दो वत्यू प०, आयप्यवायस्स णं पुब्वस्स सोलस वत्यू प०, कम्पप्यवायपुब्वस्स तीसं वत्यू प०, पद्मकखाणस्स णं पुब्वस्स दीसं वत्यू प०, विजाणुप्यवायस्स णं पुब्वस्स पनरस वत्यू प०, अवंज्ञस्स णं पुब्वस्स बारस वत्यू प०, पाणाउस्स णं पुब्वस्स तेरस वत्यू प०, किरियाविसालस्स णं पुब्वस्स तीसं वत्यू प०, लोगबिंदुसारस्स णं पुब्वस्स पणवीसं वत्यू प० ।

मू. (२२९) दस चोद्दस अडाडारसे व बारस दुवे य वत्यूणि ।

सोलस तीसा वीसा पनरस अणुप्यवायंमि ॥

मू. (२३०) बारस एकारसमे बारसमे तेरसे व वत्यूणि ।

तीसा पुण तेरसमे घउदसमे पन्रवीसाओ ।

मू. (२३१) चतुरि दुवालस अष्ट चेव दस चेव चूलवत्थूणि ।
आतिष्ठाण यउण्हं संसाण चूलेवा नाथे ॥

मू. (२३२) सेतं पुब्वगयं से किं तं अनुओगे ?, अनुओगे दुविहे पञ्चते, तंजहा-मूलपदमानुओगे य गंडियानुओगे य, से किं तं मूलपदमानुओगे ?, एत्यं अरहंताणं भगवंताणं पुब्वभवा देवलोगगमणाणि आउं चवणाणि जम्बणाणि अ अमिसेया रायवरसिरीओ सीयाओ पव्वज्ञाओ तवा य भत्ता केवलनाणुप्पाया अ तित्यपवत्तणाणि अ संधयणं संठाणं उद्धतं आउं वन्नविभागो सीसा गणा गणहरा य अज्ञा पवतीणीओ संघस्स चउच्चिहस्स जं वावि परिमाणं जिणमणपञ्चवओहिनाणसम्भत्तसुयनाणिणो य वाई अनुत्तरगई य जत्तिया सिद्धा पाओवगआ य जे जहिं जत्तियाइं भत्ताइं छेअइत्ता अंतगडा मुणिवरुत्तमात्तमरओधविष्पमुक्का सिद्धिपहमनुत्तरं च पत्ता । एए अन्नेय एवमाइया भावा मूलपदमाणुओगे कहिआ आधविज्ञांति पन्नविज्ञांति पर्लविज्ञांति सेतं मूलपदमानुओगे ।

से किं तं गंडियाणुओगे ?, अनेगविहे पन्नते, तंजहा-कुलगरगंडियाओ तित्यगरगंडियाओ चकहरगंडियाओ दसारगंडियाओ बलदेवगंडियाओ वासुदेवगंडियाओ हरवंसगंडियाओ भद्रबा-हुगंडियाओ तबोकम्बगंडियाओ चित्तंतरगंडियाओ उस्सप्पिणीगंडियाओ औसप्पिणीगंडियाओ अमरनरतिरियनिरवगइगमणाविविहपरियद्वणाणुओगे, एवमाइयाओ गंडियाओ आधविज्ञांति पन्नविज्ञांति पर्लविज्ञांति, सेतं गंडियानुओगे ।

से किं तं चूलियाओ ?, जणं आइक्काणं चउण्हं पुब्वाणं चुलियाओ, सेसाइं पुब्वाइं अचूलियाइं, सेतं चूलियाओ ।

दिड्विवायस्स णं परित्ता वायणा संखेज्ञा अनुओगदारा संखेज्ञाओ पडिवत्तीओ पडिवत्तीओ संखेज्ञाओ निजुत्तीओ संखेज्ञा सिलोगा संखेज्ञाओ संगहणीओ, से णं अंगद्वयाए बारसमे अंगे एगे सुयखंधे चउद्दस पुब्वाइं संखेज्ञा वत्थू संखेज्ञा चूलवत्थू संखेज्ञा पाहुडा संखेज्ञा पाहुडपाहुडा संखेज्ञाओ पाहुडियाओ संखेज्ञाओ पाहुडपाहुडियाओ संखेज्ञाणि पयसदसहस्त्ताणि पयग्येण पञ्चता, संखेज्ञा अक्खरा अनंता गमा अनंता पञ्चवा परित्ता तसा अनंता धावरा सासया कडा निबद्धा निकाइया जिनपन्नत्ता भावा आधविज्ञांति पन्नविज्ञांति पर्लविज्ञांति दर्सिज्ञांति निदंसिज्ञांति उवदंसिज्ञांति, एवं नाया एवं विन्नाया एवं घरणकरणपर्लवणया आधविज्ञांति ।

सेतं दिड्विवाए, सेतं दुवालसंगे गणिपिडगे ।

बृ. 'से किं तं दिड्विवाए'ति दृष्ट्यो-दर्शनानि वदनं वादो दृष्टीनां वादो दृष्टिवादः दृष्टीना वा पातो यत्रासी दृष्टिपातः सर्वनयदृष्ट्य एवेहाख्यान्त इत्यर्थः, तथा चाह-'दिड्विवाए ण'मित्यादि, दृष्टिवादेन दृष्टिपातेन वा सर्वमावप्रूपणाऽऽख्यायते, 'से समासओ पंचविहे' इत्यादि सर्वमिदं प्रायो व्यवच्छिन्नं तथापि यथादृष्टं किमपि लिख्यते ।

तत्र सूत्रादिग्रहणयोग्यतासम्पादनसमर्थानि परिकम्पाणि गणितपरिकर्मवत्, तत्त्व परिकर्मशुतं सिद्धश्रेणिकादिपरिकर्ममूलभेदतः सप्तविधं, उत्तरभेदतस्तु त्र्यशीतिविधं मातृकापदादि, एतद्य सर्वसमूलोत्तरभेदे सूत्रार्थतो व्यवच्छिन्नं, एतेषां च परिकर्मणां षट् आदिमानि परिकम्पाणि स्वसामयिकान्येव, गोशालकप्रवर्तिताजीविकपाखण्डिकसिद्धान्तमतेन पुनः च्युताच्युतश्रेणिकापरिकर्मसहितानि सप्तप्रज्ञाप्यन्ते, इदानीं परिकर्मसु नयचिन्ता, तत्र मैगमो द्विविधः-साढ्यग्राहि-

कोऽसाङ्ग्राहिकश्च, तत्र साङ्ग्राहिकः साङ्ग्राहिकस्थ व्यवहारं, तस्मात्साङ्ग्रहे व्यवहार ऋजुसूत्रः शब्दादयश्चैक एवेत्येवं चत्वारो नयाः, एतेष्वतुभिर्भिर्नयैः षट् स्वसामयिकानि परिकम्भणि चिन्त्यन्ते, अतो भणितं 'छ चउक्तनयाइं' ति भवन्ति, त एव चाजीविकौराशिका भणिताः, कस्माद् ?, उच्यते, यस्मात्ते सर्वं च्यात्मकं इच्छन्ति, यथा जीवोऽजीवो जीवाजीवः लोकोऽलोकोत्तोकालोकः सन् असत् सदासन् द्वयेवमादि, नयचिन्तायामपि तेऽत्रिविधं नयमिच्छन्ति, तद्यथा-द्रव्यार्थिकः पर्यायार्थिकः उभयार्थिकः ।

'सेत्तं परिकम्भे'ति निगमनं, 'से किं तं सुताइ' मित्यादि, तत्र सर्वद्रव्यपर्यायनयाद्यर्थसूचनात् सूत्राणि अष्टाशीत्यपि च सूत्रार्थतो व्यवच्छिन्नानि तथापि दृष्टानुसारतः किञ्चिल्लिख्यते, एतानि किल ऋजुकादीनि द्वाविंशतिं सूत्राणि, तान्येव विभागतोऽष्टाशीतिर्भवन्ति, कथम् ?, उच्यते, 'इष्टेइयाइं बावीसं सुताइं छिन्नछेदयनइयाइं सप्तसमयसुतपरिवाडीए' ति इह यो नयः सूत्रं छिन्नं छेदनेच्छति स छिन्नछेदनयो यथा "धम्मो मंगलमुक्तिङ्गु" 'मित्यादिश्लोकः सूत्रार्थतः प्रत्येकच्छेदेन स्थितो न द्वितीयादिश्लोकमपेक्षते, प्रत्येककल्पितपर्यन्त इत्यर्थः, एतान्येव द्वाविंशतिं स्वसमय-सूत्रपरिपाठ्या सूत्राणि स्थितानि, तथा इत्येतान द्वाविंशतिं सूत्राणि अचिन्नच्छेदनयिकान्याजीविकसूत्रपरिपाठ्येति, अपर्याप्त-इह यो नयः सूत्रमच्छिन्नं छेदनेच्छति सोऽचिन्नच्छेदनयो यथा 'धम्मो मंगलमुक्तिङ्गु' मित्यादिश्लोक एवार्थतो द्वितीयादिश्लोकमपेक्षमाणो द्वितीयादयश्च प्रथमभिति अन्योऽन्यसापेक्षा इत्यर्थः ।

एतानि द्वाविंशतिराजीविकगोशालकप्रवर्तिताखण्डसूत्रपरिपाठ्या अक्षररचनाविभागस्थितान्यपर्याप्ततोऽन्योऽन्यमपेक्षमाणानि भवन्ति, इष्टेइयाइं इत्यादि सूत्रं, तत्र 'तिक्तनइयाइं' ति नयत्रिकाभिप्रायतश्चिन्त्यन्त इत्यर्थराशिकाशाजीविका एवोच्यन्ते इति, तथा 'इष्टेइयाइं' इत्यादि सूत्रं, तत्र 'चउक्तनइयाइं' ति नयचतुर्काभिप्रायतश्चिन्त्यन्त इति भावना, 'एवमेवे'त्यादिसूत्रं, एवं चतुर्मुखो द्वाविंशतयोऽष्टाशीतिः सूत्राणि भवन्ति 'सेत्तं सुताइ' ति निगमनवाक्यं ।

'से किं तं पुर्वगतं' इत्यादि, अय किं तत् पूर्वगतं ?, उच्यते, यस्मातीर्थकरः तीर्थप्रवर्त्तनाकाले गणधराणां सर्वसूत्राधारत्वेन पूर्वं पूर्वगतं सूत्रार्थं भाषते तस्मात्पूर्वाणीति भणितानि, गणधराः पुनः श्रुतरचनां विदधाना आचाराक्रमेण रचयन्ति स्थापयन्ति च, मतान्तरेण तु पूर्वगतसूत्रार्थः पूर्वमहता भाषितो गणधरैरपि पूर्वगतश्रुतमेव पूर्वं रचितं पश्चादाचारादि ।

नन्देयं यदाचारनिर्युक्तयामभिहितं 'सब्बेसिं आयारो पदमो' इत्यादितत्कथम् ?, उच्यते, तत्र स्थापनामाश्रित्य तथोक्तमिह त्वक्षररचनां प्रतीत्य भणितं पूर्वं पूर्वाणि कृतानीति, तस्य पूर्वगतं चतुर्दशिविधं प्रज्ञासं, तद्यथा-'उप्याये'त्यादि, तत्रोत्पादपूर्वं प्रथमं, तत्र च सर्वद्रव्याणां पर्यवाणां चोत्पादमावमन्नीकृत्य प्रज्ञापना कृता, तस्य च पदपरिभाषमेका कोटी, अग्नेणीयं द्वितीयं, तत्रापि सर्वेषां द्रव्याणां पर्यवाणां जीवविशेषाणां चाग्रं-परिमाणं वर्ण्वत इत्यग्रेणीयं तस्य पदपरिभाषं वर्ण्वति पदशतसहस्राणि, 'वीरियं' ति वीर्यप्रवादं तृतीयं, तत्राप्यजीवानां जीवानां च सकर्मेतराणां वीर्यं प्रोच्यत इति वीर्यप्रवादं, तस्यापि सप्तति पदशतसहस्राणि परिमाणं ।

अस्तिनास्तिप्रवादं चतुर्थं, यद्यलोके यथास्ति यथा वा नास्ति, अयवा स्याद्वादभिप्रायतः तदेवास्ति तदेव नास्तीत्येवं प्रवदतीति अस्तिनास्तिप्रवादं भणितं, तदपि पदपरिभाषतः षष्ठि पदशतसहस्राणि, ज्ञानप्रवादं पश्चमं, तस्मिन् मतिज्ञानादिपञ्चकस्य भेदप्रलेपणा यस्मात् कृता

तस्मात् ज्ञानप्रवादं, तस्मिन् पदपरिमाणमेका कोटी एकपदोनेति, सत्यप्रवादं षष्ठं सत्यं-संयमः सत्यवचनं वा तथात्र सभैर्दं सप्रतिपक्षं च वर्ण्यते तत्सत्यप्रवादं, तस्य पदपरिमाणं एका पदकोटी षट् च पदा-नीति, आत्मप्रवादं सप्तमं ‘आय’लि आत्मा सोऽनेकधा यत्र नयदशनैर्वर्ण्यते तदात्म-प्रवादं, तस्य पदपरिमाणं षड्विंशतिं पदकोट्यः कर्मप्रवादमष्टमं ज्ञानावरणादिकमण्डिविधं कर्मप्रकृतिस्थित्य- नुभागप्रदेशादिभिर्भैरव्यैश्वोत्तरभैर्यत्र वर्ण्यते तत्कर्मप्रवादं, तत्परिमाणमेका पदकोटी अशीतिश्च सहस्राणीति ।

प्रत्याख्यानं नवमं तत्र सर्वं प्रत्याख्यानस्वरूपं वर्ण्यते इति प्रत्याख्यानप्रवादं, तत्परिमाणं चतुरशीति पदशतसहस्राणीति, विद्यानुप्रवादं दशमं तत्रानेके विद्यातिशया वर्णितास्तत्परिमाणमेका पदकोटी दश च पदशतसहस्राणीति, अवन्ध्यमेवकादर्शं, वन्ध्यं नाम निष्फलं न वन्ध्यमवन्ध्यं सफलामित्यर्थः, तत्र हि सर्वे ज्ञानतपः संयमयोगाः शुभफलेन सफलावर्ण्यते अप्रशस्ताश्च प्रमादादिकाः सर्वे अशुभफला वर्ण्यन्ते अतोऽचम्प्यं, तस्य च परिमाणं षड्विंशति पदकोट्यः, प्राणायुद्धदिशं तत्राष्युयुः प्राणविधानं सर्वं सभेदमन्ये च प्राणा वर्णितास्तत्परिमाणमेका पदकोटी षट्पञ्चशब्दं पदशतसहाणीति, क्रियाविशालं त्रयोदशं, तत्र कायिक्यादयः क्रियाविशालति-सभेदाः संयमक्रिया छन्दक्रिया विधानानि च वर्ण्यन्ते इति क्रियाविशालं, तत्पदपरिमाणं नव पदकोट्यः, लोकविन्दुसारं च चतुर्दशमं, तथा स्मिन् लोके श्रुतलोके वा विन्दुरिवाक्षरस्य सर्वोत्तममिति, सर्वाक्षरसत्रिपात्र-प्रतिष्ठितत्वेन च लोकविन्दुसारं भणितं, तत्परिमाणमर्द्धत्रयोदशं पदकोट्यं इति ।

‘उप्यायपुव्वस्ते’त्यादि कण्ठयं, नवरं वस्तु-नियतायाधिकारप्रतिबद्धो ग्रन्थविशेषोऽध्ययनवदिति, तथा चूडा इव चूडा, इह दृष्टिवादे परिकर्मसूत्रपूर्वगतानुयोगेक्तानुकृतार्थसङ्ग्रहपरा ग्रंथपद्धतयश्चूडा इति, ‘सेतुं पुव्वगते’ति निगमनं ।

‘से किंत’मित्यादि, अनुरुपोऽनुकूलो वा योगोऽनुयोगः सूत्रस्य निजेनाभिधेयेन सार्वमनुरूपः सम्बन्ध इत्यर्थः, स च द्विविधः प्रज्ञासः, तद्वथा-मूलप्रथमानुयोगश्च गण्डिकानुयोगश्च, ‘से किंत’मित्यादि, इह धर्मप्रणयनात् मूलं तावतीर्थकरास्तेषां प्रथमसम्यक्त्वास्तिलक्षणपूर्वभवादिगोचरोऽनुयोगो मूलप्रथमानुयोगः, तथा चाह-

‘से किंत मूलपदमाणुओगे’ इत्यादि सूत्रसिद्धं यावत् ‘सेतुं भूलपदमानुओगे’, ‘से किंत’मित्यादि इहंकवक्तव्यतायाधिकारानुगता वाक्यपद्धतयोगण्डिका उच्यन्ते तासामनुयोगः- अर्थकथनविधि गण्डिकानुयोगः, तथा चाह ‘गण्डियानुओगे अनेगे’त्यादि, कुलकरणगण्डिकासु कुलकराणां विमलवाहनादीनां पूर्वजन्माद्यभिधीयते इति, एवं शेषास्वपि अभिधानवशतो भावनीय, यावत् चित्रान्तरगण्डिकाः, नवरं दशार्हा-समुद्रविजयादयोदशावसुदेवान्ताः तथा चित्रा-अनेकार्था अन्तरे-क्रषभाजिततीर्थकरान्तरे गण्डिका-एकवक्तव्यतायाधिकारानुगतास्ततश्च चित्राश्च ता अन्तरगण्डिकाश्च चित्रान्तरगण्डिकाः, एतदुक्तं भवति-क्रषभाजिततीर्थीकरान्तरे तद्वंशजभूपतीनां शेषगतिगमनव्युदासेन शिवगमनानुलोपात्प्राप्तिपादिकाश्चित्रान्तरगण्डिका इति, ताश्च ।

॥ १ ॥ ‘चोद्दसलकखा सिद्धा निवईणेको य होइ सब्बटे ।

एवेकेकहुणे पुरिसजुगा हुंति संखेझे’ ॥

-त्यादिना ग्रन्थेन नन्दिटीकायामभिहितास्तत एवावधार्या, इह सूत्रगमनिकामात्रस्य विवक्षितत्यादिति, शेषं सूत्रसिद्धमानिगमनात् ।

नवरं 'संखेज्ञा वत्सु' ति पञ्चविंशत्युत्तरे द्वे शते 'संखेज्ञा चूलवत्सु' ति चतुर्संति ।

साम्रात् द्वादशाङ्गे विराघनानिष्पत्रं त्रैकालिकं फलमुपदर्शयन्नाह-

मू. (२३३) अनागए काले अनंता जीवा आणाए विराहिता चाउरंतसंसारकंतारं अनुपरियहिसंति, इच्छेइवं दुवालसंगं गणिपिडगं अतीतकाले अनंता जीवा आणाए आराहिता चाउरंतसंसारकंतारं वीईवैइंसु एवं पद्मुष्यन्नेऽवि एवं अणागएवि ।

दुवालसंगे णं गणिपिडगे न कयावि नत्थि ण कयाइ नासी न कयाइ न भविस्सइ भुविं च भवति य भविस्सति य धुवे पितिए सासए अक्खए अव्यए अवट्टिए पिच्छे से जहा णामए पंच अत्थिकाया न कयाइ न आसि न कयाइ नत्थि न कयाइ न भविस्सतित भुविं च भवति य भविस्सति य धुवा नितिया सासया अक्खया अव्यया अवट्टिया निच्छा एवामेव दुवालसंगे गणिपिडगे न कयाइ न आसि न कयाइ नत्थि न कयाइ णनभविस्सइ भुविं च भवति य भविस्सइ य धुवे जाव अवट्टिए निच्छे ।

एत्थं णं दुवालसंगे गणिपिडगे अनंता भावा अनंता अभावा हेऊ अनंता अहेऊ अनंता कारणा अनंता अकारणा अनंता जीवा अनंता अजीवा अनंता भवसिद्धिया अनंता अभवसिद्धिया अनंतासिद्धा अनंता आसेद्धा आधविज्ञांते पन्नवेञ्जांते पन्नवेञ्जांते दासेज्ञांते निर्दासेज्ञांते उवदसिज्ञांते एवं दुवालसंगं गणिपिडगं इति ॥

बृ. 'इच्छेय' मित्यादि, इत्येतद्वदशाङ्गं गणिपिटकमतीतकाले अनन्ताजीवा आज्ञाया विराघ्य चतुरन्तं संसारकान्तारं 'अनुपरियहिंसु' ति अनुपरिवृत्तवन्तः, इवं हि द्वादशाङ्गसूत्रार्थोभयभेदेन त्रिविधं, ततश्च आज्ञाया सूत्राज्ञया अभिनिवेशतोऽन्यतापाठादिलक्षणया अतीतकाले अनन्ता जीवाश्चतुरन्तं संसारकान्तारं नारकतिर्यग्नरामरविविधवृक्षजालदुस्तरं भवाटवीगहनमित्यर्थः, अनुपरावृत्तवन्तो जमालिवत् अर्थाज्ञया पुनरभिनिवेशतोऽन्यथाप्रलपणादिलक्षणया गोष्ठामाहिलवत् उभयाज्ञया पुनः पञ्चविधाचारपरिज्ञानकरणोद्यतगुरुदिशादेशादेरन्यथा- करणलक्षणया गुरुप्रत्यनीकद्रव्यलिङ्गधार्यनेकश्रमणवत् सूत्रार्थोभयैविराध्येत्यर्थः, अथवा द्रव्यक्षेत्रकालभावापेक्षमागमोक्तानुष्ठानमेवाज्ञा तया तदकरणेनेत्यर्थः, 'इच्छेय' मित्यादि गतार्थमेव

-नवरं 'परित्ता जीवा' इति संख्येया जीवाः, वर्तमाने विशिष्टविराधकमनुष्यजीवानां संख्येचत्वात् 'अनुपरियहिंति' ति अनुपरावर्तन्ते भ्रमन्तीत्यर्थः, 'इच्छेय' मित्यादि इदमपि भावितार्थमेव, नवरम् अनुपरियहिंसंति ति अनुपरावर्तिष्यन्ते पर्याटिष्यन्तीत्यर्थः,

इच्छेयमित्यादिकण्ठ्यं, नवरं 'विइवैंसु' ति व्यतिग्रजितवन्तः चतुर्गतिकसंसारोल्लङ्घनेन मुक्तिमवासा इत्यर्थः, एवं प्रत्युत्पन्नेऽपि, नवरं अयं विशेषः- 'विइवर्यंति' ति व्यतिग्रजन्ति-व्यतिक्रामन्तीत्यर्थः, अनागतेऽप्येवं, नवरं 'वीईव- इसंति' ति व्यतिग्रजिष्यन्ति-व्यतिक्रमिष्यन्तीत्यर्थः, वदिदमनिष्टेतरभेदभिन्न फलं प्रतिपादितमेत- ल्लदावस्थायित्वे सति द्वादशाङ्गस्योपजायत इत्याह-

'दुवालसंगे' इत्यादि, द्वादशाङ्गं णमित्यलङ्घारे गणिपिटकं न कदाचिश्चासीदनादित्वात् न कदाचित्त्र भवति सदैव भावात् न कदाचित्त्र भविष्यति अपर्यवसितत्वात्, किं तर्हि? , 'भुविं चे' त्यादि अभूद्ध भवति च भविष्यति च, ततश्चेदं त्रिकालभावित्वादचलं अचलत्वाद्य ध्रुवं मेवादिवत् ध्रुवत्वादेव नियतं पञ्चास्तिकायेषु लोकवचनवत् नियतत्वादेव शाश्वतं समवावलिकादिषु

कालवचनवत् शाश्वतत्वादेव वाचनादिप्रदानेऽप्यक्षयं गङ्गासिन्धुप्रवाहेऽपि पश्चहदवत् अक्षयत्वादेवाव्ययं मानुषोत्तराद्विः समुद्रवत् अव्ययत्वादेव स्वप्रमाणेऽवस्थितं जम्बूदीपादिवत् अवस्थितत्वादेव नित्यमाकाशवदिति, सम्प्रतं दृश्यन्तमन्तर्भार्थे आह-

‘से जहा नाम ए’ इत्यादि, तद्यथा नाम पञ्चास्तिकायाःधम्मस्तिकायादयः न कदाचिशासनित्यादि प्राग्वत्, ‘एवमेवे’ त्यादि दृश्यन्ति कल्पोजना जिग्नसित्तैवेहि ।

‘एत्यण’ मित्यादि अत्र द्वादशाङ्के गणिपिटके अनन्ता भावा आब्यायन्त इति योगः, तत्र भवन्तीति भावा-जीवादयः पदार्था, एते घ जीवपुद्गलानामनन्तत्वादनन्ता इति, तथा अनन्ता अभावाः, सर्वभावनामेव परस्परेणासत्त्वति एवानन्ता अभावा इति, स्वपरसत्ताभावाभावोभयाधीनत्वाद्वस्तुतत्वस्य, तथाहि-जीवो जीवात्मना भावोऽजीवात्मना चाभावोऽन्यथाऽजीवत्वप्रसङ्गादिति, अन्येतु धम्मप्रक्षया अनन्ता भावाः अनन्ता अभावाः प्रतिवर्त्तनास्तिविशिष्टान्यथानिति हेतुस्ते चानन्ताः, वस्तुनोऽनन्तधर्मात्मकत्वात्, तत्प्रतिवर्त्तनास्तिविशिष्टवस्तुगमकत्वाद्वा हेतोः सूत्रस्य धानन्तरामपर्यायात्मकत्वादिति यथोक्तहेतुप्रतिपक्षतोऽनन्ता अहेतवः, तथा अनन्तानि कारणानि मृत्यिण्डतत्त्वादीनि घटपटादिनिर्वर्त्तकानि, तथा अनन्तान्यकारणानि सर्वकारणानामेव कार्यान्तकारणत्वात्, नाहे मृत्यिण्डः पटं निर्वर्त्तयतीति, तथा अनन्ता जीवाः-प्राणिनः एवमजीवाः-द्वयणुकादयः भवसिद्धिका-भव्याः सिद्धा-निष्ठितार्था इतरे-संसारिणः, ‘आघविज्ञांती’ त्यादि पूर्ववदिति द्वादशाङ्कस्य स्वरूपमनन्तरमभिहितमथ तदभिधेयस्य राशिद्वयान्तर्भावितः स्वरूपमधित्सुराह-

मू. (२३४) दुवे रासी पन्नता, तंजहा जीवरासी अजीवरासी दुविहा पन्नता, तंजहा-स्त्रीअजीवरासी अस्त्रीअजीवरासी य ।

सेकिंतं अरुदी अजीवरासी ?, अरुविअजीवरासी दसविहा पन्नता, तंजहा-धर्मत्विकाए जाव अद्वासमए, स्त्रीअजीवरासी अणेगविहा० प० जाव ।

सेकिंतं अनुत्तरोववाइआ ?, अनुत्तरोववाइआ पंचविहा पन्नता, तंजहा-विजयवेजयंत-जयंतअपराजितसव्यद्विसिद्धिआ । सेत्तं अनुत्तरोववाइआ, सेत्तं पञ्चिदियसंसारसमा- वण्णजीवरासी, दुविहा नेरइया पन्नता, तंजहा-पञ्जताय अपञ्जताय, एवं दंडओ भाणियव्वो जाव वेमाणियति

‘इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए केवइयं खेतं ओगाहेता केवइया निरयावासा प० ?’, गोयमा ! इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए असीउतरजीयणसयसहस्रबाहङ्गाए उवरि एगं जीयणसहस्रं ओगाहेता हेड्डा चेगं जीयणसहस्रं वज्जेता मञ्जे अद्वासत्तरि जीयणसयसहस्रे एत्य णं रयणप्पभाए पुढवीए नेरइयाणं तीसं निरयावाससयसहस्रा भवतीतिमवद्वाया, ते णं निरयावासा अंतो चट्टा बाहिं चउरंसा जाव असुभा निरया असुभाओ निरएसु वेयणाओ, एवं सत्तवि भाणियव्वाओ जं जासु जुञ्जइ ।

चू. इह च प्रज्ञापनायाः प्रथमपदं प्रज्ञापनाख्यं सर्वं तदक्षरमध्येतव्यं, किमवसानमित्याह-‘जाव से किं त’ मित्यादि, केवलमस्य प्रज्ञापनासूत्रस्य चाचं विशेषः, इह ‘दुवे रासी पन्नता’-इत्यभिलापसूत्रं (तत्र)तु ‘दुविहा पन्नवणा पन्नता जीवपन्नवणा अजीवपन्नवणा य’ति, अतिदिदृस्य च सूत्रतः सर्वस्य प्रज्ञापनापदस्य लेखितुमशक्यत्वादर्थतस्त्वेष उपदर्शते-तत्राजीव-

राशिद्विविधो रूप्यरूपिभेदात्, तत्रासुभ्यजीवराशिर्दशथा-धर्मस्तिकायस्तदेशास्तत्पर्देशश्चेत्येव-
मध्यमस्तिकायाकाशास्तिकायावपि वाच्यावेवं नव दशभोऽद्वासमय इति, रूप्यजीवराशिर्दशतु-
र्द्धस्कन्धादेशः प्रदेशः परमाणवश्चेति, ते च वर्णगच्छरसस्पर्शसंस्थानभेदतः पश्चविधाः संयोगतोऽ-
नेकविधा इति ।

जीवराशिद्विविधः संसारसमापन्नोऽसंसारसमापन्नश्च, तत्रासंसारसमापन्नाजीवा द्विविधाः
अनन्तरपरम्परसिद्धभेदात्, तत्रानन्तरसिद्धाः पश्चदशप्रकाराः, परम्परसिद्धास्त्वनन्तप्रकाराइति,
संसारसमापन्नास्तु पश्चधीकेन्द्रियादिभेदेन, तत्रैकेन्द्रियाः पश्चविधाः पृथिव्यादिभेदेन, पुनः प्रत्येक
द्विविधाः-सूक्ष्मवादभेदेन, पुनः पर्याप्तापर्याप्तभेदेन द्विधा, एवं द्वित्रिचतुरिन्द्रियाः अपि, पश्चेन्द्रिया-
श्चतुर्लब्धानारकादिभेदात्, तत्र नारकाः सत्तविधाः रलप्रभादिपृथ्वीभेदात्, पश्चेन्द्रियति-स्त्रिधाजल-
स्थलखण्डभेदा, तत्र जलचराः पश्चविधा मत्स्यकच्छयाहमकरसुंसुमारभेदात् ।

पुनर्मत्स्याअनेकधा-ऋक्षणमत्स्यादिभेदात्, कच्छपा द्विधा अस्थिकच्छपमांसकच्छपभेदात्,
ग्राहाः पश्चधा दिलिवेष्टकमद्गुपुलकसीमाकारभेदात् मकरा-मत्स्यविशेषा द्विविधाः-शुण्डामकरा
करिमकराश्च, सुंसुमारास्त्वेकविधाः, स्थलचराद्विधा-चतुष्पदपरिसर्पभेदात्, तत्र चतुष्पदाश्चतुर्द्धा-
एकखुरद्विखुरगण्डीपदसनखपदभेदात्, क्रमेण चैते अश्वगोहस्तिसिंहादयः, परिसर्पा द्विधा-
उरःपरिसर्पभुजपरिसर्पभेदात्, उरःपरिसर्पश्चतुर्द्धा-अहिअजगत्तालिकभहोराभेदात्, तत्राहयां
द्विधा-दर्वकिरा मुकुलिनश्चेति, खचराश्चतुर्द्धा-चर्मपक्षिणी लोभपक्षिणः समुद्रपक्षिणो वितत-
पक्षिणश्च, तत्राद्यौ द्वीपल्लुलीहंसादिभेदादितरौ द्वीपान्तरेष्वेव स्तः, सर्वे च पश्चेन्द्रियतिर्वद्धो
मनुष्याश्च द्विधा-सम्मूर्च्छिर्मा गर्भव्युक्तान्तिकाश्च, तत्र संमूर्च्छिर्माः नपुंसका एव, इतरे तु त्रिलिङ्ग
इति गर्भव्युक्तान्तिकमनुष्याद्या-कर्मभूमिजाअनन्तरद्वीपजाश्चेति ।

कर्मभूमिजा द्विविधः-आर्या स्तोत्राश्च, आर्या द्वेष्ठा-ऋद्विप्राता इतरे च, तत्र प्रथमा
अहंदादयः, द्वितीया नवविधाः-क्षेत्रजातिकुलकर्मशिल्पभाषाज्ञानदर्शनचारित्रभेदात्, ।

देवाश्चतुर्विधाः भवनवास्यादिभेदाद्यभवपतयो दशधा असुरनागादयः व्यन्तरा अद्विधा
पिशाचादयः ज्योतिष्काः पश्चधा चन्द्रादयः वैमानिकाद्विधाकल्पोपग्याः कल्पातीताश्च, कल्पोपगा
द्वादशधा सीधमादिभेदात्, कल्पातीता द्वेष्ठा-ग्रीवेयका अनुत्तरोपपातिकाश्चग्रीवेयका नवधा
अनुत्तरोपपातिकाः पश्चधेति, एतत्समस्तं सूचयतोक्तं 'जाव से किं त अनुत्तरे'त्यादि ।

पूर्वोक्तमेव जीवराशिं दण्डकक्रमेण द्विधा दर्शयन्नाह-‘दुविहे’त्यादि, सुगमं नवरं
'दण्डओ'ति

॥ १ ॥ ‘नेइया १ असुराई १० पुढवाइ ५ वेइंदियादओ ४ मणुया १ ।

वंतर १ जोड़स १ वेमाणिया य १ अह दण्डओ एवं ॥

अथानन्तरं प्रज्ञासानां नारकादीनां पर्याप्तापर्याप्तभेदानां स्थाननिरूपणायाह-‘इमीसे य’
मित्यादि, अवगाहनासूत्रादवक्त्रं सर्वं कण्ठयं, नवरं 'ते यं निरया' इत्यादि, अत्र च जीवभिग-
मचूर्णनुसारेण लिख्यते-किल द्विविधा नरका भवन्ति आवलिकाप्रविधाः आवलिकाबाह्याश्च,
तत्रावलिकाप्रविधा अष्टासु दिक्षु भवन्ति, ते च वृत्तत्त्वस्त्रबतुरस्त्रक्रमेण प्रत्यवगत्याः, एतेषां च
मध्ये इन्द्रकाः सीमन्तकादयो भवन्ति, आवलिकाबाह्यास्तु पुष्पादकीर्णा दिग्गविदिशापन्तरालेषु
भवन्ति, नानासंस्थानसंस्थिताइति निरयसंस्थानस्यवस्था, तत्र च वाहुल्यमङ्गीकृत्येदमभिधीयते-

‘अंतो वद्दे’त्यादि, उक्तं च सूत्रकृद्वृत्तिकृता ।

नारकाः सीमन्तकादिका बाहुल्यमंगीकृत्यान्तः-मध्ये वृत्ता बहिरपि चतुरस्ता अथश्च क्षुरप्रसंस्थानसंस्थिताः, एतद्य संस्थानं पुष्ट्यावकीर्णकानाश्रित्योक्तं तेषामेव प्रचुरत्वात्, आवलिका-प्रविष्टस्तु वृत्तम्भवत्युपसंस्थाना भवन्ती”ति, तत्रान्तवृत्ता मध्ये शुषिरमाश्रित्य बहिश्च चतुरा कुड्यपरिधिमाश्रित्य, यावत्करमादिदं दृश्यं यदुत अधः क्षुरप्रसंस्थानसंस्थिताः-भूतलमाश्रित्य क्षुरप्राकारस्तादभूतलस्य संचारिसत्पादच्छेदकत्वात् अन्ये त्वाहुः तेषामधस्तनांशः क्षुरप्र इवाग्रेऽग्रे प्रतलो विस्तीर्णश्चेति क्षुरप्रसंस्थानता, तथा “नित्यं धयारत्तमसा च वगवग हर्चं दसूरनक्खतजो इसपहा मेयवसापूयरुहिरमंसचिकित्त्वलित्ताणुलेवणतला अमुड्वीसा परमदुष्मिगंधा काञ्ज़अगणिवण्णाभा कक्खडफासा दुरहियासा” इति तत्र नित्यं-सर्वदा अन्धारं-अन्धत्वकारकं बहलबलाहकपट-लाक्षादितगगनमण्डलामावास्यार्घरात्रान्धकारवत्तमः-तमसः-तमित्रं येषु ते नित्यान्धकारतमसः, अथवा नित्येनान्धकारेण सार्वकालिकेनेत्यर्थः तमसः-तमित्रं नित्यान्धकारतमसः, जात्यन्धमेद्यान्धकारामा-वास्यानिशीथतुल्या इत्यर्थः ।

कथमित्यत आह-व्यपगता-अविद्यमाना ग्रहचन्द्रसूरनक्षत्रस्तपाणां ज्योतिषां-ज्योतिष्कल-क्षणविमानविशेषाणां ज्योतिषो वा-दीपाद्यानेः प्रभाग्रकाशो येषु ते तथा, ‘पह’ति पथशब्दे वा उद्यं व्याख्येयः, तथा मेदोवसापूयरुहिरमांसानि शरीरावयवास्तेषां यद्यक्षिण्डलं-कर्दमस्तेन लिसं-उपदिग्धमुलेपनेन सकृदित्तस्य पुनः पुनरुपलेपनेन तलं-भूमिका येषां ते मेदोवसापूयरुहिर-मांसचिकित्त्वलित्ताणुलेपनतलाः, यद्यपि च तत्र मेदः प्रभृतीन्यौदारिकपञ्चेन्द्रियशरीरावयवस्तपाणे न सन्ति वैक्रियशरीरत्वात्रारकाणां तथापि तदाकारास्तदवयवास्तत्र प्रोच्यन्त इति, अशुचयो विश्वाः-आमगन्धयः पूर्तिगन्धय इत्यर्थः ।

अत एव परमदुरभिगन्धाः ‘काञ्ज़अगणिवण्णाभ’ति कृष्णाग्निलोहादीनां ध्यायमानानां तद्वर्णवदाभा येषां ते कृष्णाग्निवण्णाभाः, तथा कर्कशः स्पर्शो येषां ते कर्कशस्पर्शा, अत एव दुःखेन-कृच्छ्रेणाधिसोदुं शक्यते वेदना येषु ते दुरधिसद्याः, अत एवाशुभा नरका स्पर्शो येषां ते कर्कशस्पर्शा, अत एव दुःखेन-कृच्छ्रेणाधिसोदुं शक्यते वेदना येषु ते दुरधिसद्याः, अत एवाशुभा नरका अशुभा नरकेषु वेदना इति ‘एवं सत्तवि भाणियव्य’ति प्रथमाममुक्तता सप्त इत्युक्तं, ‘जं जासु जुञ्ज़इ’ति च च यस्यां पृथिव्यां बाहलयस्य नरकाणां च परिमाणं युज्यते स्थानान्तरोक्तानुसारेण तद्य तस्यां वाच्यं, तद्येदं ।

मू. (२३५) आसीयं वत्तीसं अद्वावीसं तहेव वीसं च ।
 अद्वारस सोलसगं अद्वृत्तरमेव बाहलं ॥

मू. (२३६) तीसा य पन्नवीसा पन्नरस दसेव सयसहस्राइ ।
 तिन्नेगं पंचूणं पंचेव अनुत्तरा नरणा ॥

वृ. ‘आसीत’ गाहा ‘तीसाय’ गाहा अशीतिसहस्राधिकयोजनलक्षं रलप्रभायां बाहल्यमेवं शेषासु भावनीयं । तथा त्रिंशङ्काणि प्रथमायां नरकावासानामित्येवं शेषास्वपि नेयमिति, ।

एवं चैव सूत्राभिलापो दृश्यः, ‘सङ्करण्यमाए णं पुढवीए केवइयं ओगाहिता केवइया निरया पन्त्ता ?, गोयमा ! सप्रक्षरपमाए णं पुढवीए बत्तीसुत्तरजोयणसयसहस्रबाहलाए उवरि एगं जोयणसहस्रं ओगाहिता हेष्टा चेगं जोयणसहस्रं वज्रेता मज्जे तीसुत्तरे जोयणसयसहस्रे

एत्य एं सङ्करण्पभाए पुढवीए नेरइयाणं पणवीसं निरयावाससयसहस्रा भवन्तीतिमवद्याया, ते एं निरया' इत्यादि, एवं गाथानुसारेणान्येऽपि (पञ्चालापका) वाच्या इति, एतदेवाह -

मू. (२३७) दोद्याए एं पुढवीए तद्याए एं पुढवीए चउत्थीए पुढवीए पंचमीए पुढवीए छडीए पुढवीए सत्तमीए पुढवीए गाहाहिं भाणियव्या, सत्तमाए पुढवीए पुच्छा, गोयमा! सत्तमाए पुढवीए अद्वृत्तरजोयणसयसहस्राइं बाहल्लाए उवारि अद्वृतेवन्नं जोयणसहस्राइं ओगाहेत्ता हेड्वावि अद्वृतेवन्नं जोयणसहस्राइं वजित्ता मञ्ज्ञे तिरु जोयणसहस्रे तु एत्य एं सुरापात्र तुक्षीये ते इत्याणं पंच अणुतरा महामहालया महानिरया पन्ता, तंजहा-काले महाकाले रोरुए महारोरुए अप्पहड्डाणे नामं पंचमे, ते एं निरया वह्ने य तंसा य अहे खुरप्पसंठाणसंठिया जाव असुभा नरगा असुभावो नरएसु वेयणाओ!

बृ- 'दोद्याए' इत्यादि 'वेयणाओ' इत्येतदन्तं सुगमं, नवरं 'गाहाहिं' ति गाथाभः करण-भूताभिर्गथानुसारेणोत्थर्थः, भणितव्या-वाच्या नरकवासा इति प्रक्रमः, तथा 'वह्ने य तंसा य' ति मध्यमो वृत्तः शेषाया इति ॥ अथासुराद्यावासविषयमभिलापं दर्शयति-

मू. (२३८) केवइया एं भंते! असुरकुमारावासा प० ?, गोयमा! इमीसे एं रयणप्पभाए पुढवीए असीउत्तरजोयणसयसहस्रबाहल्लाए उवारि एं जोयणसहस्रं ओगाहेत्ता हेड्वा चेंग जोयणसहस्रं वजित्ता मञ्ज्ञे अद्वृहस्तरिजोयणसयसहस्रे एत्य एं रयणप्पभाए पुढवीए चउसड्हिं असुरकुमारावा- सयसहस्रा प०, ते एं भवणा बाहिं वड्हा अंतो चउरंसा अहे पोक्खरकण्णि-आसंठाणसंठिया उक्किणं तरविउलगंभीरखायफलिहा अड्हालयवरियदारगोउरकवाडतोरण-पडिदुवारेदसभागा जंतमुसलमुसंदियसयग्नियपरिवारिया अउञ्ज्ञा अड्हायालकोड्हरइया अड्हायालकयवणमालालाउल्लोइयमहिया गोसीसरसरत्तचंदणद्वरदिणपंचंगुलितला कालागुहवपव-रकुंदुरुक्तुरुक्कड-ज्ञांतधूवमधमधेंतगंधुद्धुयाभिरामा सुगंधिया गंधवह्निसूया अच्छा सण्हालण्हा घड्हा मड्हा नीरया निम्बला वितिमिरा विसुद्धा सप्पमा समिरीया सउञ्जोआ पासाईया दरिसणिज्ञा अभिरुवा पडिस्त्रवा ॥ एवं जं जस्त कमती तं तस्स जं जं गाहाहिं भणियं तह चेव वण्णओ।

बृ. 'केवई' त्यादि सुगमं, नवरं तानि भवनानि बहिर्वृत्तानि वृत्तश्राकारावृत्तनगरवत् अन्तः समचतुरास्त्रणि तदवकाशदेशस्य चतुरस्त्वात्, अथः पुष्करकर्णिकासंस्थानसंस्थितानि, पुष्कर-कर्णिकपद्ममध्यभागः, सांचोब्रतसमयित्रविनुकिनी भवतीति, तथा 'उल्कीणन्तरविपुलगम्भीर-खातपरिखे' ति उल्कीण-भुवमुल्कीर्य पालीरूपं कृतमन्तरं-अन्तरालं ययोस्ते उल्कीणन्तरेते विपुल-गम्भीरे खातपरिखे येषां तानि तथा, तत्र खातमध उपरि च समं परिखा तूपरि विशाला अथः सङ्कुचिता तयोरन्तरेषु पाली यत्रास्तीति भावः, तथा अड्हालका-प्राकारस्योपर्याश्रयविशेषाः चरिका-नगरप्राकारयोरन्तरमध्यस्तो मार्ग पाठान्तरेण 'चतुरय' न्ति चतुरकः सभाविशेषाः ग्रामप्रसिद्धाः 'दारगोउर' ति गोपुरद्वाराणि प्रतोल्यो-नगरस्यैव कपाटानि प्रतीतानि तोरणान्यपि तथैव प्रतिद्वाराणि-अवांतरद्वाराणि तत एतेषां द्वन्द्व एतानि देशलक्षणेषु भागेषु येषां तानि तथा-

इह देशो भागश्चनेकार्थः, ततोऽन्योऽन्यमनयोर्विशेषणभावो दृश्य इति, तथा जंताणि-पाषाणक्षेपणयन्त्राणि मुशलानि प्रतीतानि भुसुंदृचः-प्रहरणविशेषाः शतध्यः-शतानामुप-घातकरिण्यो महाकायाः काळशैलस्तम्भयट्यः ताभि 'परिवारिय' ति-परिवारितानि परिकलि-तानीत्यर्थः; तथा अयोध्यानि-योधयितुं-सङ्ग्रामयितुं दुर्गत्वान्न शक्यन्ते परवलैयीनि तान्ययोध्यानि

अविद्यमाना वा योधा:-परबलसुभटा यानि प्रति तान्ययोधानि, तथा 'अडयालकोहुगारइय' ति अष्टचत्वारिंशद्भेदभिन्नविचित्रच्छन्दगोपुररचितानि, अन्ये भणन्ति-अडयालिय शब्दः किल प्रशंसाबाचकः, तथा 'अडयालकयवणमाल' ति अष्टचत्वारिंशद्भेदभिन्नाः प्रशंसाह्वकृत्वावनमाला-वनस्पतिपल्लवप्लजोयेषु तानि तथा, 'लाइयं' ति यद्भूमेश्छगणादिनोपलेपनं 'उद्घोइयं' ति कुड्यमालानां सेटिकादिभिः सम्मृद्धीकरणं ततस्ताभ्यामिव भहितानि-पूजितानि लाउल्लोइयमहितानि।

तथा गोशीर्ष-चन्दनविशेषः सरसंच-रसोपेतं यद्रक्तव्यन्दनं-चन्दनविशेषः ताभ्यां दर्दाभ्यां धनाभ्यां दत्ताः पञ्चाङ्गुलयस्तला-हस्तकाः कुङ्गयादिषु येषु, अथवा गोशीर्षसरसरक्तव्यन्दनस्य सत्का ददरीण-चपेटाभिधाने ददरीषु वा-सोपानवीर्यीषु दत्ताः पञ्चाङ्गुलयस्तला येषु तानि गोशीर्ष-सरसरक्तव्यन्दनदर्दरदत्तपञ्चाङ्गुलितलानि, तथा 'कालागुरु-कृष्णागुरुर्गन्धद्रव्यविशेषः प्रवरः-प्रधानः कुन्दुरुङ्कः-चीडा तुरुङ्कः-सिल्हकं गन्धद्रव्यमेव एतानि च तानि 'डज्जर्ति' ति दह्यमानानि यानि तानि तथा तेषां यो धूमो 'मध-मधेत' ति अनुकरणशब्दोऽयं मधमधायमानो बहलगन्ध इत्यर्थः तेनोद्धुराणि-उल्कटानि यानि तानि तथा तानि च तान्यभिरामाणि-रमणीयानीति समासः, तथा सुगन्धयः-सुरभयो ये वरगन्धाः-प्रधानवासासेषां गन्धः-आमोदो येष्वस्ति तानि सुगन्धिवरगन्धि-कानि, तथा गन्धवर्ति-गन्धद्रव्याणां गन्धयुक्तिशोपदेशेन निवार्तितगुटिका तद्भूतानि-तत्कल्पानीति गन्धवर्तिभूतानि प्रवरगन्धगुणानीत्यर्थः, तथा अच्छानि आकाशस्फटिकवत् 'सप्ह' ति श्लक्षणानि सूक्ष्मस्कन्दकनिष्ठत्वात् श्लक्षणदलानिष्ठपटवत् 'लण्ह' ति श्लक्षणानि मसृणानीत्यर्थ, घुटितपटवत्, 'घटु' ति घृष्णानीव घृष्णानि खरशाणया पाषाणप्रतिमावत् 'मङ्ग' ति मृद्यानीव मृद्यानि सुकुमारशाणया पाषाणप्रतिमेव शोधितानि वा प्रमार्जनिकयेव ।

अत एव 'नीरव' ति नीरजांसि रजोरहितत्वात् 'निम्बल' ति निर्मलानि कठिनमलाभावात् 'वितिभिर' ति वितिभिराणि निरन्धकारत्वात् 'विसुद्ध' ति विशुद्धानि निष्कलङ्कत्वात्र चन्द्रवत् सकलङ्कानीत्यर्थः तथा 'सप्ह' ति सप्रभाणि सप्रभावाणि अथवा खेन-आत्मना प्रभान्ति-शोभन्ते प्रकाशन्ते देति स्वप्रभाणि यतः 'सभिरीय' ति समरीचीनि-सकिरणानि, अत एव 'सङ्खोय' ति सहोदोतेन-वस्त्वन्तरप्रकाशनेन वर्तन्ते इति सोदोतानि वस्त्वन्तरप्रकाशनेन वर्तन्ते इति सोदोतानि 'पासाईय' ति प्रासादीयानि मनःप्रसत्तिकराणि 'दरिसणिज्ञ' ति दर्शनीयानि, तानि हि पश्यन्तश्चक्षुषान श्रमं गच्छतीति मावः, 'अभिस्व' ति अभिस्वपाण् कमनीयानि 'पडिस्व' ति प्रतिस्वपाणि द्रष्टरं द्रष्टारं प्रति रमणीयानि नैकस्य कस्यचिदेवेत्यर्थः ।

'एव'मित्यादि, तथा ऽसुरकुमारावाससूत्रे तत्यरिमाणपभिहितमेवमिति-तथा यद्भवनादिपरिमाणं यस्य नागकुमारादिनिकायस्य क्रमते-घटते तत्तस्य वाच्यमिति, किंविदं तस्य परिमाणमत आह-'जं जं गाहाहिं भणियं' यद्युग्मायाभिः ।

मू. (२३९) चउसङ्गी असुराणं चउरासीइं च होइ नागाणं ।
बावतरि सुवन्नाण वाहकुमाराण छन्डइ ॥

मू. (२४०) दीवदिसाउदहीणं विज्ञकुमारिंदयणियमग्नीणं ।
छण्हंपि जुवलयाणं बावतरिमो य सदसहसा ॥

वृ. 'चउसङ्गी असुराण' मित्यादिकाभिरभिहितं, किं परिमाणमेव तथा वाच्य नेत्यह- 'इह चेव वण्णओ' ति यथा असुरकुमारभवनानां वर्णक उक्तस्तथा सर्वेषामस्तौ वाच्य इति, तथाहि-

'केवइया णं भंते ! नागकुमारावाससायसहस्सा पन्त्ता ? , गोयमा ! इमीसे णं रथणप्पभाए पुढवीए असीउत्तरजोयणसायसहस्सबाहल्लाए उवरि एगं जोयणसहसं ओगाहेत्ता हेडा चेंगं जोयणसहसं बज्जेत्ता मज्जे अडुहत्तरे जोयणसहसे एत्य णं रथणप्पभाए चुलसीई नागकुमारावाससायसहस्सा भवन्तितिमक्खायंति, ते णं भवणा' इत्यादि, द्वीपकुमारदीनां तु षण्णां प्रत्येकं षट्सप्तिर्वच्चेति

मू. (२४१) केवइया णं भंते ! पुढविकाइयावासा प. ?, गोयमा ! असंखेज्ञापुढवीकाइयावासा प०, एवं जाव भणुत्सति ।

केवइया णं भंते ! वाणमंतरावासा प० ?, गोयमा ! इमीसे णं रथणप्पभाए पुढवीए रथणा-मयस्स कंडस्स जोयणसहस्सबाहल्लस्स उवरि एगं जोयणसयं ओगाहेत्ता हेडा चेंगं जोयणसयं बज्जेत्ता मज्जे अडुसु जोयणसयुएत्य णं वाणमंतराणं देवाणं तिरियमसंखेज्ञा भोमेज्ञा नगरावास-सायसहस्सा प०, ते णं भोमेज्ञा नगरा बाहिं चडा अंतो चउरंसा, एवं जहा भवणवासीणं तहेव नेयव्वा, एवरं पडागमालाउला सुरम्मा पासाईया दरिसणिज्ञा अभूरुवा पडिलवा ।

केवइया णं भंते ! जोइसीयाणं विमाणावासा प० ?, गोयमा ! इमीसे णं रथणप्पभाए पुढवीए बहुसमरमणिज्ञा ओ भूमिभागा ओ सत्तनउयाइं जोयणसयाइं उहुं उप्पइत्ता एत्य णं दसुत्तजोय-णसायबाहल्ले तिरियं जोइसविसए जोइसियाणं देवाणं असंखेज्ञा जोइसियविमाणावासा प०, ते णं जोइसियविमाणावासा अब्मुगावमूसियपहसिया विविहरमणिरयणभत्तिचित्ता वाउछयुय-विजयवेजयंतीपडागछत्ताइछत्तकलिया तुंगा गगणतलमणुलिहंतसिहरा जालंतररयणपञ्चाम्बे-लियव्व भणिकणगधूमियागा वियसियसायपत्तपुण्ड- रीयतिलयरयणछयंदचित्ता अंतो बाहिं च सण्हा तवणिज्ञवालुआपत्यडा मुहफासा सस्सिरीयरुवा पासाईया दरिसणिज्ञा ॥

केवइया णं भंते ! वेमाणियावासा प० ?, गोयमा ! इमीसे णं रथणप्पभाए पुढवीए बहुसमरमणिज्ञा भूमिभागा ओ उहुं चंदिमसूरियगहगणनक्खततारात्तवाणं वीइवइत्ता बहूणि जोयणाणि बहूणि जोयणसयाणि बहूणि जोयणसहस्साणि (बहूणि जोयणसयसहस्साणि) बहुइओ जोयणकोडीओ बहुइओ जोयणकोडकोडीओ असंखेज्ञा ओ जोयणकोडकोडीओ उहुंदूरं वीइवइत्ता एत्य णं विमाणयाणं देवाणं सोहम्मीसाणसणं कुमारमाहिंदं भलंतगसुक्षसहस्सा- आणयपाण-यआरणअच्छुएसु गेवेज्ञगमणुतरेसु य चउरासीइं विमाणावाससायसहस्सा सत्ताणउइं च सहस्सा तेवीसं च विमाणा भवंतीतिमक्खाया, ते णं विमाणा अद्विमालिष्यभा भासरातिवण्णाभा- अरया नीरया निष्मला वितिमिरा विसुद्धा सब्बरयणामया अच्छा सण्हा घडा मद्वा निष्पंक्ता निकंकडच्छाया सप्पभा समरीया सउज्जोया पासाईया दरिसणिज्ञा अभिलवा पडिलवा ।

सोहम्मे णं भंते ! कष्टे केवइया विमाणावासा पन्त्ता ?, गोयमा ! बत्तीसं विमाणावास-सायसहस्सा पन्त्ता, एवं इसाणाइसु अडुवीस बारस अडु चत्तारि एयाइ सयसहस्साइं पन्त्तासं चत्तालीसं छ एयाइ सहस्साइं आणए पाणए चत्तारि आरणच्छुए तिन्हि एयाणि सयाणि, एवं गाहाहिं भाणियव्वं ।

बू. 'केवइया णं भंते ! पुढवी'त्यादिगतार्थ, नदरं मनुष्याणां संख्यातानामेव गर्भव्युक्तान्ति-कानां असंख्यातानामभावात् संख्याता एवावासाः, सम्मूर्च्छमानां त्वसंख्येयत्वेन प्रतिशरीरमावा-सभावादसंख्येयानि इति भावनीयमिति । 'केवइया णं भंते ! जोइसियाणं विमाणावासा' इत्यादि, 'अब्मुगावमूसियपहसिय'ति अभ्युदगत्ता-सज्जाता उत्सृता-प्रबलतया सर्वासु दिक्षु प्रसृता या

प्रभा-दीतिस्तया सिताः-शुक्ला इत्यभ्युदतोत्सृताभासिताः, तथा विविधा-अनेकप्रकारा मणयः-चन्द्रकान्ताद्य रत्नानि-कर्केतनादीनि येषां भक्तयो-विच्छित्तिविशेषास्ताभिश्चित्राः-चित्रवन्तः आश्वर्यवन्तो वेति विविधपरिलभक्तिचित्राः, तथा वातोद्धूता-वातकमिता विजयः-अभ्युदयस्त-ल्संसूचिका वैजयन्तीत्यभिधानायाः पताका अथवा विजया इति वैजयन्तीनां पाश्वकर्णिका उच्चन्तेतत्वधानायावैजयंत्ताश्चतद्वर्जिताः पताकाश्च छत्राति छत्राणि च-उपर्गुपरिस्थितातपत्राणि तैः कलिता-युक्ता वातोद्धूतविजयवैजयन्तीपताकात्त्रातिच्छत्रकलिता इति ।

तुङ्गा-उच्चस्त्वगुणयुक्ता, अत एव 'गगनतलमपुलिहंतसिहर' ति गगनतलं-अम्बरतल-मनुलिखद्-अभिलह्वयच्छिखरं येषां ते गगनतलानुलिखच्छिखराः, तथा जालान्तरेषु-जालकम-ध्यभागेषु रत्नानि येषां ते जालान्तररत्नाः, इह प्रथमाद्यहुवचनलोप्तो द्रष्टव्यः, जालकानि च भवन-भितिषु लोके प्रतीतान्येव तदन्तरेषु च शोभार्थं रत्नानि सम्मवन्त्येवेति, तथा पञ्चरोम्बीलिता इव-पञ्चरवहिष्कृता इव, यथा किल किञ्चिद्दस्तु पञ्चराद्-वंशादिमयप्रचारादन विशेषाद्वहिष्कृत-मत्यन्तम-विनष्टचायत्याच्छोमते एवं तेऽपीति भावः, तथा मणिकनकानां सम्बन्धिनी स्तूपिका-शिखरं येषां ते मणिकनकस्तूपिकाकाः, तथा विकसितानि यानि शतपत्रपुण्डरीकाणि द्वारादी प्रतिकृतित्वेन तिलकाश्च-मित्यादिषु पुण्ड्राणि रत्नमयाश्च ये अर्द्धवन्द्रा द्वाराग्रादिषु तैश्चित्राः ये ते विकसितशत-पत्रपुण्डरीकतिलकरत्नार्द्धचन्द्रचित्राः, तथा अन्तर्बहिष्ठं श्लक्षणा मसृणा इत्यर्थः ।

तथा तपनीयं-सुवर्णविशेषस्तन्मय्या वालुकायाः-सिकतायाः प्रस्तटः-प्रतरो येषु ते तपनीयवालुकाप्रस्तटाः अथवा सण्हशब्दस्य वालुकाविशेषणत्वात् श्लक्षणतपनीयवालुकाप्रस्तटा इति व्याख्येयं, तथा सुखस्यर्शा शुभस्यर्शा च, तता सीकं-सशोभं रूपं आकारो येषां अथवा सश्रीकाणि-शोभावन्ति रूपाणि-नरयुग्मादीनि रूपकाणि येषुते सश्रीकरुपाः, प्रासादनीयादर्शनीयाः अभिस्थाः प्रतिरूपा इति पूर्ववत् ।

'केवइए'त्यादि, रत्नप्रभायाः पृथिव्या 'बहुसपरमणिङ्गाओ भूमिभागाओ' ति बहुसम-रमणीयस्य भूमिभागस्य उर्द्ध-उपरि तथा चन्द्रमसः-सूर्यग्रहगणनक्षत्रतारामूर्तिणि पमित्यलङ्घारे किं ? - 'वीडवइत्त' ति व्यतिब्रज्य-व्यतिक्रम्येत्यर्थः, तारामूर्तिणि देहतारका एवेति, तथा 'बहूनी'-त्यादि, किमित्याहुर्धर्वम्-उपरी दूरमत्यर्थं व्यतिब्रज्य चतुरशीतिविमानलक्षाणि भवन्तीति सम्बन्धः, 'इतिमक्खाय' ति इति-एवंप्रकारा अथवा यतो भवन्ति तत आङ्गाताः सर्ववेदिनेति, 'ते णं' ति तानि विमानानि णभिति वाक्यालङ्घारे 'अच्चिमालिष्पभ' ति अच्चिमालि-आदित्यस्तद्वयमान्ति-शोभन्ते यानि तान्यर्चिमालिप्रभाणि, तथा भासानां-प्रकाशानां राशि-भासराशि: आदित्यस्तस्य वर्णस्तद्वदाभा-छायावर्णां येषां केषाचित्तानि भासराशिवर्णमानि, तथा 'अरय' ति अरजासि स्वभाविकरजोरहितत्वात् 'नीरय' ति नीरजासि आगन्तुकरजोविरहात् 'निष्पल' ति निष्पलानि कष्ठुड मलाभावात् 'वितिमिर' ति वितिभिराणि आहार्वन्धकाररहितत्वात् विशुद्धानि स्वाभाविक-तमोविरहात् सकलदोषविशमाद्वा सर्वरत्नमयानि न दावादिदलमयानीत्यर्थः

अच्छान्याकाशाल्फटिकवत् श्लक्षणानि सूक्ष्मस्कन्धमयत्वात् धृष्टानीव धृष्टानि खरशाणया पाषाणप्रतिमेव मृशानि सुकुमारशाणया पाषाणप्रतिमेवेति निष्पङ्गा निकलङ्घविकलत्वात् कर्द्मविशेषरहितत्वाद्वा निष्पङ्गक्टा-निष्पङ्गवद्या निरावरणा निरुपधातेत्यर्थं छाया-दीसिर्येषां तानि निष्पङ्गकच्छायानि सप्रभाणि-प्रभावन्ति समरीचीनि-सकिरणानीत्यर्थः 'सोद्योतानि-वस्त्वन्तर-

प्रकाशदद्वीपीत्यर्थः, 'रसार्द्दि' चर्तवी रुद्राद् ।

'सोहमे णं भंते ! कष्टे केवइया विमाणावासा पन्त्ता ? , गोयमा ! बत्तीसं विमाणावास- सयसहस्रा पन्त्ता' एवमीशानादिष्वपि द्रष्टव्यं, एतदेवाह- 'एवं ईसाणाइसु'ति, 'गाहाहिं भाणियत्वं'ति ।

मू. (२४२) बत्तीसद्वावीसा वारस अङ चउरो य सयसहस्रा ।
पण्णा चत्तालीसा छच्च सहस्रा सहस्रारे ॥

मू. (२४३) आणवपाणवकष्टे वत्तारि सयाऽरणम्बुए तिन्नि ।
सत्त विमाणसयाइं घउसुवि एएसु कष्टेसु ॥

मू. (२४४) एकासुतरं हेड्मेसु सत्तुतरं च मञ्जिमए ।
सयमेगं उवरिमए पंचेव अनुत्तरविमाणा ॥

बृ. 'बत्तीस अड्वीसा' इत्यादिकाभिः पूर्वोक्तगाथाभिस्तदनुसारेणेत्यर्थः, प्रतिकल्पं भित्रपरिमाणा विमानावासा भणितव्यास्तद्वर्णकश्च वाच्यो 'जाव ते णं विमाणे'त्यादि यावत् 'पडिल्लवा', नवरमभिलापभेदोऽयं यथा 'ईसाणे णं भंते ! कष्टे केवइया विमाणावाससयसहस्रा पन्त्ता ? , गोयमा ! अड्वीसं विमाणावाससयसहस्रा भवंतीतिमकखाया, ते णं विमाणा जाव पडिल्लवा' एवं सर्वं पूर्वोक्तगाथानुसारेण प्रज्ञापनाद्वितीयपदानुसारेण च वाच्यभिति ।

अनन्तरं नारकादिजीवानां स्थानान्युक्तानि, अथ तेषामेव स्थितिमुपदर्शीयितुमाह-

मू. (२४५) नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पन्त्ता ?, गोयमा ! जहन्नेणं दस वाससहस्राइं उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइ ठिई प०, अपञ्जतगाणं नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई प० ?, जहन्नेणं अंतोमुहूर्तं उक्कोसेणवि अंतोमुहूर्तं, पञ्जतगाणं जहन्नेणं दस वाससहस्राइं अंतोमुहूर्तणाइं उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइ अंतोमुहूर्तूणाइं ।

इमीसेणं रथण्यथभाए पुढ्वीए एवं जाव विजयवेजयंतजयंत अपराजियाणं देवाणं केवइयं कालं ठिई प० ?, गोयमा ! जहन्नेणं बत्तीसं सागरोवमाइ उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइ, सब्बै अजहन्नमणुक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइ ठिई पन्त्ता ।

बृ. 'नेरइयाणं भंते !' इत्यादिसुगमं, नवरं स्थितिः नारकादिपयायिण जीवानामवस्थानकालः 'अपञ्जतयाणं' ति नारकाः क्षिल लब्धितः पर्याप्तका एव भवन्ति, करणतस्तुपपातकाले अन्तमुहूर्तं यावदपर्याप्तका एव भवन्ति ततः पर्याप्तकाः, ततस्तेषामपर्याप्तकलत्वेन स्थिर्जघन्यतोऽप्युल्कर्षतोऽपि चान्तमुहूर्तमेव, पर्याप्तकानां पुनरीधिक्येव जघन्योक्तृष्णा चान्तमुहूर्तोना भवतीति, अयं चेह पर्याप्तकापर्याप्तकविभागः ।

॥ १ ॥ "नारयदेवा तिरिमणुयगभया जे असंखवासाऊ ।
एते उ अपञ्जता उववाए चेव बोद्धव्या ॥

॥ २ ॥ सेसा य तिरियमणुय लद्धि पप्पोववायकाले य ।
दुहओविय भइयव्वा पञ्जतियरे य जिनवयणं ॥

उक्ता सामान्यतो नारकाणां स्थितिर्विशेषतस्तामभिधातुमिदमाह- 'इमीसेण'मित्यादि, स्थितिप्रकरणं च सर्वं प्रज्ञापनाप्रसिद्धमित्यतिदिशग्राह- 'एवं'मिति यथा प्रज्ञापनायां सामान्यप-

यासिकापर्यात्कलक्षणेन कमत्रयेण नारकाणां नारकविशेषाणां तिर्यगादिकानां च स्थितिरुक्ता एवमिहापि वाच्या ।

कियद्दूरं यावदित्याह-‘जाव विजये’त्यादि, अनुत्तरसुराणामोधिकापर्यात्कपर्यात्कलक्षणं गमत्रयं यावदित्यर्थः, इह चैवमतिदिष्टसूत्राप्यर्थतो वाच्यानि रलप्रभानारकाणां भदन्त ! कियती स्थिति ?, गौतम ! जघन्येन दश वर्षसहस्राणि उल्कर्षतः सागरोपम १, अपर्यात्करलप्रभापृथिवी-नारकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिप्रधत्ता ?, गौतम ; उमपधापि जन्तुऽुदूर्लमेव, पर्यात्कानां तु सामान्योक्तैवान्तर्मुहूर्तोना वाच्या, एवं शेषपृथ्वीनारकाणां प्रत्येकं दशानामसुरादीनां पृथिवीकायिकानां तिरक्षां मर्भजेतरभेदानां मनुष्याणां व्यन्तराणामष्टिविधानां ज्योतिष्काणां पञ्चप्रकाराणां सीधम्भदीनां वैमनिकानां च गमत्रयं वाच्यं, कियद्दूरं यावदित्याह-‘जाव विजये’त्यादि, इह च विजयादिषु जघन्यतो द्वात्रिंशत्सागरोपमाण्युक्तानि, गन्धहस्त्यादिष्वपि तथैव दृश्यते ।

प्रज्ञापनायां त्वेकत्रिंशतुक्तेति मतान्तरभिदं, पर्यात्कापर्यात्कगमद्यमिह समूह्यम्, एवं सर्वार्थसिद्धिस्थितिरपि त्रिभिर्भैरवाच्येति ।

अनन्तरं नारकादिजीवानां स्थितिरुक्तेदानीं तच्छरीरीणामवगाहनाप्रतिपादनायाह-

मू. (२४६) कति णं भंते ! सरीरा प० ?, गोयमा ! पंच सरीरा प०, त० -ओरालिए वेउ-ब्विए आहारए तेयए कम्पए । ओरालियसरीरेणं भंते । कइविहे प० ?, गोयमा ! पंचविहे प०, तं -एगिंदियओरालियसरीरे जाव गव्यवक्तंतियमणुस्तंपचिंदियओरालियसरीरे य, ओरालिय-सरीरत्स णं भंते ! केमहालिया सरीरोगाहणा पन्तता ?, गोयमा ! जहङ्गेण अंगुलअसंखेजति भागं उक्कोसेण साझेरेगं जोयणसहस्रं एवं जहा ओगाहणसंठाणे ओरालियपमाण तहा निरवसेसं, एवं जाव मणुस्तेति उक्कोसेणं तिनि गाडवाइं ।

कइविहे णं भंते वेउब्वियसरीरे प० ?, गोयमा दुविहे प०, एगिंदियवेउब्वियसरीरे य पंचिंदिय- वेउब्बियसरीर अ, एवं जाव सणंकुमारे आढतं जाव अनुत्तराणं भवधारणिजा जाव तेसि रथणी रथणी परिहायइ ।

आहारयसरीरे णं भंते ! मणुस्तआहारगसरीरे नो अमणुस्तआहारगसरीरे, एवं जइ मणुस्तआहारसरीरे कि गव्यवक्तंतियमणुस्तआहारगसरीरे संमुच्चिममणुस्तआहारगसरीरे ?, गोयमा ! गव्यवक्तंतियमणुस्तआहारवसलीरेनो संमुच्चिममणुस्तआहारयसरीरे, जइ गव्यवक्तंतिय० किं कम्भमूमिगा० अकम्भमूमिगा० ?, गोयमा ! कम्भमूमिगा० नो अकम्भमूमिगा०, जइ कम्भमूमिग० किं संखेज्जवासाउय० असंखेज्जवासाउय० ?, गोयमा ! संखेज्जवासाउय० नो असंखेज्जवासाय०, जइ संखेज्जवासाय० किं पञ्जतय० अपञ्जतय० ?, गोयमा ! पञ्जतय० नो अपञ्जत्य०, जइ पञ्जतय० किं समद्विं० मिच्छद्विं० सम्मामिच्छद्विं० ?, गोयमा ! सम्मद्विं० नो मिच्छद्विं० नो सम्मामिच्छद्विं०, जइ सम्मद्विं० किं संजय० असंजय० संजयासंजय ?, गोयमा ! संजय० नो असंजय० नो संजयासंजय०, जइ संजय० किं पञ्चतसंजय० अपञ्चतसंजय० गोयमा ! पमतसंजय० नो अपमत्तसंजय०, जइ पमतसंजय० किं इहिपत० अणिहिपत० ?, गोयमा ! इहिपत० नो अणिहिपत० वयणा विमाणियव्वा आहारयसरीरे समचउरंसंठाण-संठिए, आहारयसरीरत्स केमहालिया सरीरोगाहणा पन्तता ?, गोयमा ! जहङ्गेण देसूणा रथणी उक्कोसेणं पडियुण्णा रथणी ।

ते आसरीरे णं भंते । कतिविहे पन्नते ?, गोवमा ! पंचविहे पन्नते, एगेदिवतेयसरीरे वितिचउपन्व० एवं जाव गेवेजस्स णं भंते ! देवस्स णं मारण्तियसमुद्धाएणं समोहयस्स समाणस्स केगहलिया सरीरोऽहामा प्रस्त्रा ?, गोवमा ! हरीऽभ्यम्भ्यमेता विक्खंभवाहल्लेणं आयामेणं जहवेणं अहे जाव विजाहरसेदीओउक्केसेणं जाव अहोलोइयग्यामा ओ, उहुं जाव सयाइं विमाणाङ् तिरियं जाव मणुस्सखेत, एवं जाव अनुत्तरोववाइया ॥ एवं कम्यसरीरं भाणियव्यं ।

बृ. 'कइ णं भंते' इत्यादि कण्ठ्यं, नवरमेकेन्द्रियीदारिकशरीरमित्यादी यावल्करणाद् द्वित्रिचतुष्पञ्चेन्द्रियीदारिकशरीराणि पृथिव्याद्येकेन्द्रियजलचरादिपञ्चेन्द्रियभेदेन प्रागुपदर्शितजीव-राशिक्रमेण वाच्यानि, कियद्वूरमित्याह-‘गव्यवकंतिये’त्यादि ।

‘ओरालियसरीरस्से’ तत्रोदारं-प्रधानं तीर्थकरादिशरीराणि प्रतीत्य अथवोरालं-विस्तरालं विशालं समधिकयोजनसहप्रमाणत्वात् वनस्पत्यादि प्रतीत्य अथवा उरालं-स्वल्पप्रदेशोपचितत्वात् बृहत्त्वाद्य भेण्डवदिति, अथवा मांसास्थिपूयबहुं यच्छरीरं तत्समयपरिभाषया उरालमिति, तच्च तच्छरीरं चेति प्राकृतत्वादोरालियं शरीरं, तस्यावगाहन्ते यस्यां साऽवगाहना-आधारभूतं क्षेत्रं शरीराणामवगाहना शरीरावगाहना अथवीदारिकशरीरत्य जीवस्य औदारिकशरीरस्यावगाहना सा भदन्त ! केमहलिया-किम्हतीप्रज्ञाता ?, तत्र जघन्येनाम्बुलासंख्येयमागं यावत् पृथिव्याद्यपेक्षया उक्कर्णेण सातिरेकं योजनसहमिति बादरवनस्पत्यपेक्षयेति ‘एवं जाव माणुस्से’ति इह एवं यावल्करणादवगाहनासंस्थानाभिधानप्रज्ञापनैकविंशतितमपदाभिहितग्रन्थोऽर्थतोऽ-यमनुसरणीयः ।

तथाहि-एकेन्द्रियीदारिकस्य पृच्छा निर्वचनं च तदेव, तथा पृथिव्यादीनां चतुर्णां बादरसूक्ष्म-पर्यासापर्यासाना जघन्यत इकृष्टश्चाम्बुलासंख्येयमागो, वनस्पतीनां बादरपर्यासानामुक्तर्षतः साधिकं योजनसहस्रं, शेषाणां त्वम्बुलासंख्येयमाग एव, द्वित्रिचतुरिन्द्रियाणां पर्यासानामुक्तर्षतोऽ-नुक्रमेण द्वादश योजनानि त्रीणि गव्युतानि चत्वारि चेति, पञ्चेन्द्रियतिरक्षां जलघरामां पर्यासानां गर्भजानां संमूर्छनजानां चोत्कर्षतो योजनसहस्रं, एवं स्थलचराणां चतुष्पदानां संमूर्छनजानां पर्यासानां गव्युतपृथक्त्वं गर्भव्युक्तान्तिकानां तेषां षड् गव्युतानि उरःपरिसर्पणां गर्भव्युक्तान्तिकानां योजनसहस्रं एषामेव सम्मूर्छनजानां योजनपृथक्त्वं भुजपरिसर्पणां गर्भजानां गव्युतपृथक्त्वं सम्मूर्छनजानां च धनुः-पृथक्त्वं खचराणां गर्भजानां सम्मूर्छनजानां च धनुःपृथक्त्वमेव, तथा मनुष्याणां गर्भव्युक्तान्तिकानां गव्युतप्रयं सम्मूर्छनजानाम्बुलासंख्येयमागः, एष एव सर्वत्र जघन्यपदे अपर्याप्तपदे चेति ।

तथा ‘कइविहे ण’मित्यादि स्पष्टं, नवरं विविधा विशिष्टा वा क्रिया विक्रिया तस्यां भवं वैक्रियं विविधं विशिष्टं वा कुर्वन्ति तदिति वैकुर्विकमिति वा, तत्रैकेन्द्रियवैक्रियशरीरं चायुकायस्य फञ्चेन्द्रियवैक्रियशरीरं नारकादीनां ‘एवं जावे’त्यादेरतिदेशादिदं द्रष्टव्यं, यदुत जइएगेदियवेउच्चिपसरीए किं वाउकाइयएगेदियवेउच्चियसरीरए अवाउकाइय‘इत्यादिनाऽभिलापेनायमर्थो ध्ययः, यदि वायोः कि सूक्ष्मस्य बादरस्य वा ?, बादरस्यैव, यदि बादरस्य किं पर्यासकस्यापर्यासकस्य वा ?, पर्यासकस्यैव, यदि पञ्चेन्द्रियस्य किं नारस्य पञ्चेन्द्रियतिरक्षो मनुजस्य देवस्य वा ?, गीतम् ! इत्येषं, तत्र नारकस्य ससविधस्य पर्यासकस्येतरस्य च, यदि तिरक्षः किं सम्मूर्छिमस्य इतरस्य वा ?

इतरस्य, तस्यापि संख्यातवर्षायुष एव पर्यासस्य, तस्यापि च जलचरादिभेन त्रिविधस्यापि,

तथा मनुष्यस्य गर्भजस्यैव, तस्यापि कर्मभूमिजस्यैव, तस्यापि संख्यातवर्जयुषः पर्याप्तिकस्यैव, तथा देवस्य भवनावास्यादेः, तत्रासुरदेवशविधस्य पर्याप्तिकस्येतरस्य च, एवं व्यन्तरस्याशविधस्य ज्योतिष्कस्य पञ्चविधस्य, तथायदि वैमानिकस्य किं कल्पोपपत्रस्य कल्पातीतस्य ?, उभवस्यापि पर्याप्तिस्यापर्याप्तिस्य चेति, तथा वैक्रियं भदन्त ! किंसंस्थितं ?, उच्यते, नानासंस्थितं, तत्र वायोः पत्ताकासंस्थितं, नारकाणां भवधारणीयमुत्तरवैक्रियं च हुण्डसंस्थितं, पञ्चेन्द्रियतिर्थगमनुष्याणां नानासंस्थितं, देवानां भवधारणीयसप्ततुरस्संस्थानसंस्थितमुत्तरवैक्रियं नानासंस्थितं, केवलं कल्पातीतानां भवधारणीयमेव ।

तथा वैक्रियशारीरावगाहना भदन्त ! किंभवती ?, गौतम ! जथन्यतोऽहुलासंख्येय-भागमुत्कर्षतः सातिरेकं योजनलक्षं, वायोरुभयथा अहुलासंख्येयभागं, एवं नारकस्य जथन्येन भवधारणीयं, उल्कर्षतः पञ्च धनुःशतानि, एषा च सप्तम्यां, षष्ठ्यादिषु लियमेव अर्द्धार्द्धहीनेति, उत्तरवैक्रिय तु जथन्यतः सर्वेषामप्यहुलासंख्येयभागमुल्कर्षतश्च नारकस्य भवधारणीयद्विगुणेति, पञ्चेन्द्रियतिरक्षा योजनशतपृथक्त्वमुल्कर्षतः, मनुष्याणां तूल्कर्षतः सातिरेकं योजनानां लक्षं, देवानां तु लक्षमेवोत्तरवैक्रियं, भवधारणीया तु भवनपतिव्यन्तरज्योतिष्कसीधम्भेशानानां सप्त हस्ताः सनल्कुमारमाहेन्द्रयोः षट् ब्रह्मलान्तकयोः पञ्च महाशूक्रसहस्रारयोश्चत्वार आनन्दादिषु त्रयो श्रीवेयकेषु द्वावनुत्तरेष्वेक इतेऽन्तरारोक्तं सूत्रं एवाह-एवं जाव सणंकुमारे त्वादि, एवमिति-द्विविहेपत्रते एगिन्दिय इत्यादिना पूर्वदर्शितक्रमेण प्रज्ञापनोक्तं वैक्रियावगाहनामानसूत्रं वाच्यं, कियद्विमित्याह-यावत्सन- कुमारे आरक्षं भवधारणीयवैक्रियशारीरपरिहानिमिति गम्यं ततोऽपि यावदनुत्तराणि-अनुत्तरसुरसम्बन्धीनि भवधारणीयानि शरीराणि यानि भवन्ति तेषां रली रलिः परिहीयत इति, एतदर्थसूत्रं भवेत् तावदिति, पुस्तकान्तरे त्विदं वाच्यमन्यथापि दृश्यते, तत्राप्यक्षरघटनैतदनुसारेण कार्येति ।

‘आहारये’त्यादि सुगमं, नवरं ‘एव’मिति यथा पूर्वं आलापकः परिपूर्णउद्घारित एवमुत्तरत्रापि, तथाहि ‘जइ मणुस्स’ति-जइ मणुस्साहारणसरीरे किं गब्मवक्षंतियमणुस्साहारणसरीरे किं संमुच्छिममणुस्साहारणसरीरे ?, गोयमा ! गब्मवक्षंतियमणुस्साहारणसरीरे नो संमुच्छिममणुस्साहारणसरीरे, जइ गब्मवक्षंतिय०, ‘इत्यादि सर्वमूद्द्वं ‘जाव जइ एमत्तसंजयसम्भद्विपिञ्चत्यसंखेज्ञवासाउयकम्भमूमिगद्यमवक्षंतियमणुस्साहारणसरीरे अणिहृष्टपत्तपमत्तसंजयसम्भद्विपिञ्चत्यसंखेज्ञवासाउयकम्भमूमिगगद्यमवक्षंतियमणुस्साहारणसरीरे ?, गोयमा !’ द्वितीयस्य निषेधः प्रथमस्य जानुज्ञा वाच्या । एतदेवाह-‘वयणा विभाणियव्य’ति सूचितवचनान्यथुक्तन्यायेन सर्वाणि भणनीयानि, विभागेन पूर्णन्युद्धारणीयानीत्यर्थः, ‘आहारय’ति ‘आहार-गसरीरस्स केमहालिया सरीरोगाहणा प० ?, गोयमा !’ इत्येतत् सूचितं, ‘जहन्नणेण देसूणा रथणी’ति कथम् ?, उच्यते, तथाविधप्रय-लविशेषतस्तथारम्भकद्रव्यविशेषतश्च प्रारम्भकाले-ऽप्युक्तप्रभाणभावात्, न हीहीदारिकादे-रिवाहुलासंख्येयभागमात्रता प्रारम्भकाले इति भावः ।

‘तेयासरीरे णं भंते’इत्यादि, एवं यावत्करणात् प्रज्ञापनासल्कैकविंशतितमपदोक्ता तैजसशरीरवक्तव्यता इह वाच्या, सा चेयमर्थतः-‘एगिन्दियतेयगसरीरेण भंते ! कितिविहेप० ?, गोयमा ! पंचविहेपणते, तंजहा-पुढवीजावदणस्सइकाइयएगिन्दियतेयगसरीरे,’ एवं जीवराशि प्रस्तुपणाऽनुसारेण सूत्रं मावनीयं, यावत् ‘सब्दुसिसुगनुत्तरोववाइयकप्यातीतवे- भाणियदेव-

पंचेन्द्रियतेयगसरीरे णं भंते ! किंसंठिए ? , नानासंठाणसंठिए' यस्य पृथिवादिजीवस्य पदीदारिकादिशरीरसंसागं तदेव तैजस्य कार्मणाश्च च, तथा लीवहा पाणानिकस्मुद्घात-गतस्य कियतीतैजसी शरीरावगाहना ? , शरीरमात्रा विष्फलभवाहल्याभ्यामायामतस्तु जधन्येनाहुलस्यासंख्येयभाग उल्कर्षत् उर्ध्मधश्च लोकान्तालोकान्तं यावदेकेन्द्रियस्य, तत्सत्रोत्पत्ति-मझीकृत्येति भावः, एवं सर्वेषामेवैकेन्द्रियाणां द्वीन्द्रियाणां तु आयामत उल्कर्षेण तिर्यग्लोकालोकान्तं यावत्यायस्तिर्यग्लोकेद्वीन्द्रियादितिरक्षां भावात् ।

नरकस्य जघन्यतो योजनसहस्रं, कथं ?, नरकात्यातालकलशस्य सहमानं कुङ्घं मित्या तत्र मत्स्यतयोत्पद्यमानस्य, उल्कर्षेण तु अधःसःसमीयावत् सप्तमपृथ्वीनारकं समुद्रादिमत्येषूत्पद्यमानं प्रतीत्य, तिर्यक् स्वयम्भूरणं यावत् ऊर्ध्वं पण्डकवनपुष्करिणीं यावत्, यतस्ययोर्नारक उत्पद्यते, न परतः, मनुष्यस्य लोकान्तं यावत् ।

भवनपतिव्यन्तरज्योतिष्कसौधर्मेशानदेवानां जघन्यतोऽहुलासंख्येयतमभागः स्वस्थानं एव पृथिव्यादितयोत्पादात्, उल्कर्षतस्तु अधस्तुतीयपृथ्वीं यावत् तिर्यक् स्वयम्भूमणवहिवेदिकान्तं ऊर्ध्वमीषलाभारां यावत्, यत एते शुभपर्यासिबादेरेष्वेव पृथिव्यादिषूत्पद्यन्ते अतो न परतोऽपीति, सनल्कुमारादिसहस्रारान्तदेवानां तु जघन्यतोऽहुलासंख्येयभागः, कथं ?, पण्डकवनादिपुष्करिणीम-ङ्गनार्थमवतारे मृतस्य तत्रैव मत्स्यतयोत्पद्यमानत्वात् पूर्वसम्बन्धिणीं वा मनुष्योपभुक्तयिं परिष्वज्य मृतस्य तदगर्भेसमुत्पादादिति, उल्कर्षतस्तु अधो यावन्महापातालकलशानां द्वितीयभिगः, तत्र हि जलसद्भावान्मत्येषूत्पद्यमानत्वात्, तिर्यक् स्वयम्भूरमणसमुद्रं यावत्, ऊर्ध्वमच्युतं यावत्, तत्र हि सहस्रिकदेवनिश्चया गतस्य मृत्येहोत्पद्यमानत्वादिति ।

आनतादीनामच्युतानां तु जघन्यतोऽहुलासंख्येय भागः, कतं ?, इहागतस्य भरण-कालविपर्यस्तमतेर्मनुष्योपभुक्तयिमप्यभिष्वज्य मृतस्य तत्रैवोत्पत्तेरिति, उल्कर्षतस्तधो यावदधोलोकग्रामान् तिर्यक्मनुष्यक्षेत्रोऊर्ध्वमच्युतविमानानि यावत् मनुष्येष्वेवोत्पद्यन्ते इति भावनातथैव कार्या, ग्रीवेयकानुतरोपपातिकदेवानां जघन्यतो विद्याधरश्रेणीं यावत् उल्कर्षतोऽधो यावदधोलोकग्रामान् तिर्यक्मनुष्यक्षेत्रं ऊर्ध्वतद्विमानान्येवेति, एवं कार्मणस्याप्यवगाहना धृया समानत्वादेव तयोरिति ।

उक्तायभेदे सूत्रांशमाह-‘भेदेञ्जगस्य ण’ मित्यादि । अनन्तरं शरीरिणामवगाहना धर्म उक्तोऽधुना त्ववधिधर्मप्रतिपादनायाह –

॥ १ ॥

भेदे विसयसंठाणे अविमतर बाहिरे य देसोही ।

ओहिस्स बुद्धिहाणी पडिवाई चेव अपडिवाई ॥

द्वारगाथा, तत्र भैदोऽवधेवर्कस्तव्यो, यथा द्विविधोऽवधिर्मवति-भवप्रत्ययः क्षायोपशमिकश्च, तत्र भवप्रत्ययोदेवनारकाणां क्षायोपशमिको मनुष्यतिरक्षाभिति, तथा विषयो-गोचरोऽवधेवर्च्यः, स च चतुर्झा-द्रव्यतः क्षेत्रतः कालतो भावतश्च, तत्र द्रव्यतो जघन्येन तेजोभाषयोरग्रहणप्रायोऽयानि द्रव्याणि जानाति, उल्कर्षतस्तु सर्वमेकाणुकाद्यनन्ताणुकान्तं रूपिद्रव्यजातं जानाति, क्षेत्रं जघन्यतोऽहुलासंख्येयभागं जानाति उल्कर्षतोऽसंख्येयान्यलोके लोकमात्राणि खण्डानि जानाति, कालं जघन्यत आवलिकाया असंख्येयभागमतीतमनागतं च, जानाति, उल्कर्षतः संख्यातीता उत्सर्प्यवसर्थिणीजन्नाति, भावतो जघन्यतः प्रतिद्रव्यं चतुरो वर्णदीन् उल्कर्षतः

प्रतिद्रव्यमसंख्येयान् सर्वद्रव्यापेक्षया त्वनन्तरनिति ।

तथा संस्थानमवद्यवाच्यं, यथा नारकाणां तप्राकारोऽवधि पल्याकारो भवनपतीनां पडहाकारो व्यन्तराणां झाल्याकृतिज्योर्तिष्काणां मृदकाकाराः कल्पोपपश्चानां पुष्पावलीरचितशिखर चङ्गेर्याकारो ग्रैवेयकानां कन्याद्योलकसंस्थानोऽनुत्तरसुराणां लोकनाल्याकृतिरित्यर्थः, तिर्यङ्गलुभ्याणां तु नानासंस्थान इति, तथा ‘अविंतर’ति के अवधिप्रकाशितक्षेत्रस्याभ्यन्तरे वर्तन्ते इति वाच्यं, यथा ‘नेरइयदेवतित्यंकराय ओहिस्सऽबाहिरादुत्तो त्यादि, तथा ‘पाहिरयं इदं केऽविद्यक्षेत्रय बाह्या भवन्तीति वाच्यं, तत्र शेषा जीवादाद्यावधयोऽभ्यन्तरावधयश्च भवन्ति, तथा ‘देसोहि’ति अवधिप्रकाशयवस्तुनो देशप्रकाशी अवधिर्देशावधिसंकेषणं भवतीति वाच्यं, तद्विपरीतस्तु सर्वावधिः

तत्र मनुभ्याणां उभयमन्येषां देशावधिरेव, यतः सर्वावधिं केवलज्ञानलाभप्रत्यासन्तावेवोत्पद्यत इति, तथा ऽवधेर्वृद्धिर्हनिश्च वाच्या, यो येषां भवति, तत्र तिर्यग्मनुभ्याणां वर्द्धमानो हीयमानश्च भवति, शेषाणामवस्थित एष तत्र वर्द्धमानोऽहुलासंख्येयभागादि दृद्वा बहु बहुतरं पश्यति विरीतस्तु हीयमान इति, तथा प्रतिपाती चाप्रतिपाती चावधिवाच्यः, तत्रोत्कर्षतोलोकमात्रः प्रतिपात्यतः परमप्रतिपाती, तत्र भवप्रत्यस्तं भवं यावश्च प्रतिपत्तति, क्षायोपशमिकस्तुभययेति ।

एतदेव दर्शयति—

मू. (२४७) कइविहे णं भंते ! ओही पञ्चता ?, गोयमा ! दुविहा पञ्चता भवपद्मइए य खओवसमिए य, एवं सब्वं ओहिपदं भाणियव्वं ।

बृ. ‘कइविहे’इत्यादि, अत्रावसरे प्रज्ञापनायास्वयशित्तमं पदमन्युनमध्येयमिति, अन्तरमुपयोगविशेषः क्षायोपशमिको जीवपर्यायः उक्तोऽधुना स एवौदयिको वेदनालक्षणोऽभिधीयते

मू. (२४८) सीया य दब्व सारीर साया तह वेयणा भवे दुक्खा ।

अब्युवगमुवक्षमिया नीयाए चेव अनियाए ॥

बृ. ‘सीया’इत्यादि द्वारगाथा, तत्र ‘सीया य’ति चशब्दोऽनुकृतसमुद्धये तेन त्रिविधा वेदना-शीता उष्णा शीतोष्णा चेति, तत्र शीतामुष्णां च वेदयन्ति नारकाः, शेषास्त्रिविद्यामपि, ‘दब्वे’ति उपलक्षणत्वाभ्युतुर्विधा वेदना द्रव्यादिभेदेन, तत्र पुद्गलद्रव्यसम्बन्धात् द्रव्यवेदना नारकाद्युपपातक्षेत्रसम्बन्धात् क्षेत्रवेदना नारकाद्यायुक्तालक्षणोऽभिधीयते द्यादुभाववेदना, तत्र नारकादयो वैमानिकान्ताश्चतुर्विधामपि वेदनां वेदयन्तीति, तथा ‘सारीर’ति त्रिविधा वेदना शारीरी मानसी शारीरमानसी च, तत्र संज्ञिष्ठेन्द्रियाः सर्वे त्रिविधामपि इतरेतु शारीरीभेदेति, तथा ‘साय’ति त्रिविधा वेदना-साता असाता सातसाता चेति, तत्र सर्वे जीवाः त्रिविधामपि वेदयन्तीति ।

‘तह वेयणा भवे दुक्ख’ति त्रिविधा वेदना-सुखा दुःखा सुखदुःखा चेति, तत्र सर्वेऽपि त्रिविधामपि वेदयन्ति, नवरं सातासातयोः सुखदुःखयोश्चायं विशेषः-सातासाते क्रमेणोदयप्राप्त-वेदनीयकर्मपुद्गलानुभवलक्षणे सुखदुःखे तु परेण उदीर्यमाणवेदनीयकर्मनुभवलक्षणे, तथा ‘अब्युवगमुवक्षमिय’ति द्विधा वेदना-आभ्युपगमिकी औपक्रमिकी चेति, तत्राद्याभभ्युपगमतो वेदयन्ति जीवायथा साधवः शिरोलुभ्यनब्रह्मचर्यादिकां द्वितीया तु स्वयमुद्दीर्षस्योदीरणाकरणेन वेदयमुपनीतस्य वेदनीयस्यानुभवतः, तत्र पञ्चेन्द्रियतिर्यङ्गलुभ्या द्विविधामपि शेषास्त्वीपक्रमिकीमेव वेदयन्तीति, तथा ‘नायाए चेव अनियाए’ति द्विविधा वेदना, तत्र निदया आभोगतः अनिदया

त्वनाभोगतः, तत्र संज्ञिन उभयतोऽसंत्रिनस्त्वनिदयेति, एतदद्वारविवरणाय ।

मू. (२४९) नेरइया णं भंते ! किं सीतं वेयणं वेयंति उसिणं वेयणं वेयंति सीतोसिण वेयणं वेयंति ?, गो० ! नेरइया० एवं चेव वेयणापदं भाणियव्वं । कइ णं भन्ते ! लेसाओ पं० ?, गो० ! छ लेसाओ पं०, तं० -किण्हा नीला काँड तेऊ पक्षा सुका, एवं लेसापयं भाणियव्वं ।

मू. 'नेरइयाण' मित्यादि, इहावसरे प्रज्ञापनायाः पञ्चत्रिंशत्तमं वेदनाख्यं पदमध्येयमिति अन्तरं वेदनाप्ररूपिता, साच लेश्यावत् एव भवतीति लेश्याप्ररूपणायाह- 'कइ णं भंते' इत्यादि, इह स्थाने प्रज्ञापनायाः सप्तदशं षडुद्देशकं लेश्याभिधानं पदमध्येतव्यं, तद्यास्माभिरतिबहुत्वाद- धर्तोऽपि न लिखितमिति तत एवावधारणीयमिति । अनन्तरं लेश्या उक्ताः, सलेश्या एव चाहारयन्तीत्याहारप्ररूपणायाह- 'अनंतरा ये' त्यादिद्वारारूपकमाह, तत्र -

मू. (२५०) अनंतरा य आहारे आहाराभोगणा इय ।

पोगला नेव जाणंति, अज्जवसाणे य सम्भते ॥

मू. 'अनंतरा य आहारे' ति अनन्तराश्च-अव्यवधानाश्चाहारविषये अनन्तराहारा जीवा वाच्या इत्यर्थः, तथाऽऽहारस्याभोगता, अपिचेति वचनादनाभोगता च वाच्या, तथा पुद्रगलान्न जानन्त्येव एवकाराऽपश्यन्तोति घतुनक्तीश्चित्ता, राधा अथवत्ताभागि सम्यक्त्वं च वाच्यमिति, तत्राधद्वारार्थमाह -

मू. (२५१) नेरइया णं भंते ! अनंतराहार तओ निव्वतण्या तओ परियाइयण्या तओ परिणामण्या तओ परियारण्या तओ पच्छा विकुर्वण्या ?, हंता भा० ! एवं आहारपदं भाणियव्वं

मू. 'नेरइए' त्यादि, 'अनन्तराहार' ति उपपातकेत्रप्राप्तिसमय एवाहारयन्तीत्यर्थः 'ततो निव्वतण्या' इति ततः शरीरनिर्वृत्ति, ततो 'परियाइयण्य' ति ततः पर्यादानमङ्गप्रत्यक्षै समन्तात्पा (दादा) नमित्यर्थ, 'ततो परिणामय' ति ततः शब्दादिविषयोपभोग इत्यर्थः 'ततो पच्छा वित्तुव्वण्य' ति ततः पश्याद्विक्रिया नानारूपा इत्यर्थः, हन्ता गौतम !, एवमेतदिति भावः, एवं सर्वेषां पञ्चेन्द्रियाणां वक्तव्यं, नवरं देवाना पूर्वं विकुर्वणा पश्यात्परिचारणा शेषाणां तु पूर्वं परिचारणा पश्याद्विकुर्वणा, एकेन्द्रियादीनामयेवं प्रश्ने, निर्वचने तु यत्र वैक्रियसम्बोधो नास्ति तत्र विकुर्वणा निषेधनीयेति । 'एवमाहारपदं भाणियव्वं' ति यथाऽऽद्वारस्य प्रश्नउक्तस्तथा तदुत्तरं शेषद्वाराणि च भणदिमः प्रज्ञापनायाश्चतुस्त्रिंशत्तमं परिचारणापदाख्यं पदमिह भणितव्यमिति, इदं चात्राहारविचाराप्रधानतया आहारपदमुक्तमिति, तसुनेरवर्यतस्तत्र 'आहाराभोगणाइय' ति एतस्य विवरणं-नारकाणा किमाभोगनिर्वर्तित आहारोऽनाभोगनिर्वर्तितो वा ?, उभयथापीति निर्वचनं ।

एवं सर्वेषां नवरमेकेन्द्रियाणामनाभोगनिर्वर्तित एवेति, तथा 'पोगला नेव जाणंति' ति अस्यार्थ-नारकायान् पुद्रगलान् आहारस्यन्ति तानवधिनापि न जानन्ति अविषयत्वात्तदवधेस्तेषां, न पश्यन्ति चक्षुषाऽपिलोमाहारत्वात् तेषां, एवमसुरादयीन्द्रियान्ताः, केवलं एकेन्द्रिया अनाभोग-हारत्वाद्वित्रीन्द्रियाश्च मत्यज्ञानित्वात् प्रक्षेपाहारं न जानन्ति, चक्षुषापि न पश्यन्ति, तथा त एव लोमाहारमाश्रित्वन जानन्ति न पश्यन्तीति व्यपदिश्यते, चक्षुषोऽविषयत्वात्स्य, पञ्चेन्द्रियतिर्यक्षो मनुष्याश्च केचिज्ञानन्ति पश्यन्ति चावधिज्ञानादिषु युक्ताः लोमाहारप्रक्षेपाहाराच्च, तथाऽन्ये जानन्ति न पश्यन्ति लोमाहारं जानन्त्यवधिना न पश्यन्ति चक्षुषा, तथा अन्ये न जानन्ति पश्यन्ति, तत्र न

जानन्ति प्रक्षेपाहारं मत्यज्ञानित्वात्पश्यन्ति घक्षुषा, तथा अन्ये न जानन्ति न पश्यन्ति लोमाहारं निरतिशयत्वादिति । व्यन्तरज्योतिष्का नारकवत्, वैमानिकास्तु ये सम्यग्दृष्ट्यस्ते जानन्ति विशिष्टावधित्वात् पश्यन्ति घक्षुषोऽपि विशिष्टत्वात्, मिथ्यादृष्ट्यस्तु न जानन्ति न पश्यन्ति, प्रत्यक्षपरोक्षज्ञान-योसतेषामस्यत्वादिति, तथा 'अज्ञवसाणे य'ति द्वारं, नारकादीनां प्रशस्ता-प्रशस्तान्यसंख्येयान्य-ध्यवसायस्थानानीति, तथा 'संपत्ते'ति द्वारं, तत्र नारकाः किं सम्यक्त्वा-भिगमिनो मिथ्यात्वाभि-यमिनः सम्यक्त्वमिथ्यात्वाभिगमिनश्चेति, त्रिविधा अपि, एवं सर्वेऽपि, नवरमेकेनियविकलेन्द्रिया मिथ्यात्वाभिगमिन एवेति ।

अनन्तारमाहारप्ररूपणा कृता आहाराद्यायुर्बन्धवतामेव भवतीत्यायुर्बन्धप्ररूपणायाह-

पू. (२५२) कइविहे णं भंते ! आउगबन्धे पन्नते ? गोयमा ! छव्विहे आउगबन्धे प०, तंजहा-जाइनामनिहत्ताउए गतिनामनिहत्ताउए ठिइनामनिहत्ताउए पएसनामनिहत्ताउए अनुभागनामनहत्ताउए ओगाहणनामनिहत्ताउए ।

नेरइयाणं भंते ! कइविहे आउगबन्धे पन्नते ?, गोयमा ! छव्विहे पन्नते, तंजहा-जातिनाम० गइनाम० ठिइनाम० पएसनाम० अणुभागनाम० ओगाहणनाम० एवं जाव वेमाणियाणं ।

निरयगईणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं प ?, गोयमा ! जहन्नेण एकं समयं उक्कोसेण वारस मुहुते एवं तिरियगई मणुस्तगई देवगई ।

सिद्धिगईणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया सिज्जिणयाए पन्नता ?, गोयमा ! जहन्नेण एकं समयं उक्कोसेण छम्मासे, एवं सिद्धिकज्ञा उव्वट्टणा ।

इमीसे णं भंते ! रयणप्पभाए पुढवीए नेरइया केवइयं कालं विरहिया उववाएणं ?, एवं उववायदंडओ भाणियब्बो उव्वट्टणादंडओय, नेरइया णं भंते ! जातिनामनिहत्ताउगंकति आगरिसेहिं पंगरंति ?, गो० सिय १ सिय २-३-४-५-६-७ सिय अड्हहिं, नो चेव णं नवहिं ।

एवं सेसाणवि आउगाणि जाव वेमाणियति ।

पू. 'कहविहे'त्यादितत्रायुषोबन्धनिषेक आयुर्बन्धः, निषेकश्चप्रतिसमयं द्वहुहीनहीनतरस्य दलिकस्यानुभवनार्थं रचना, निधत्तमपीह निषेक उच्यते, अत एवाह-'जाइनामनिधत्ताउए, जातिनाम्ना सह निधत्तं-निषिक्तमनुभवनार्थं बङ्गल्पात्पतरक्मेण व्यवस्थापितमायुज्जीतिनामनिधत्तायुः, अथ किमर्थंजात्यादिनामकर्मणाऽयुर्विशेष्यते ?, आयुषकस्य प्राधान्योपदर्शनार्थं, यस्मान्नरकाद्यायुरुदये सति जात्यादिनामकर्मणामुदयो भवति, नारकादिभवोपग्राहकं धायुरेच, यस्मादूख्याप्रज्ञस्यामुक्तं ।

"नेरइए णं भंते ! नेरइएसु उववज्ञाइ अनेरइए नेरइएसु उववज्ञाइ ?, गोयमा ! नेरइए नेरइएसु उववज्ञाइ नो अनेरइए नेरइएसु उववज्ञाइ" एतदुक्तं भवति-नारकायुःप्रथमसमयसंवेदन-काल एव नारक इत्युच्यते, तत्सहचारिणां च पञ्चेन्द्रियजात्यादितलक्षणं नामकर्म तेन सह निधत्तं-निषिक्तमायुग्मतिनामनिधत्तायुः, तथा 'ठिइनामनिधत्ताउए'ति स्थितिर्यत् स्थातव्यं तेन भावेनायुर्दलिकस्य सैव नामः-परिणामो धर्मइत्यर्थः स्थितिनाम, गतिजात्यादिकर्मणां च प्रकृत्यादिभेदेन चतुर्विधानां यः स्थितिस्पौ भेदस्तत् स्थितिनाम तेन सह निधत्तमायुः स्थितिनामनिधत्तायुरिति, तथा -

'पएसनामनिधत्ताउए'ति प्रदेशानां-प्रमितपरिमाणानामायुः कर्मदलिकानां नाम-परिणामो

यः तथा ॐ प्रदेशोषु सम्बन्धं स प्रदेशनाम जातिगत्यवगाहनाकर्मणां वा यथादेशरूपं नामकर्म तत्यदेशनाम तेन सह निधत्तमायुः प्रदेशनामनिधत्तायुरिति, तथा 'अनुभागनामनिधत्ताउए' ति अनुभागः-आयुष्कर्मद्रव्याणां तीव्रादिभेदो रसः स एव तस्य वा नामः-परिणामोऽनुभागनाम अथवा गत्यादीनां नामकर्मणामनुभागबन्धरूपो भेदोऽनुभागनाम तेन सह निधत्तमायुरनुभाग-नामनिधत्तायुरिति । तथा 'ओगाहणनामनिधत्ताउए' ति अवगाहते जीवो यस्यां साऽवगाहना-शरीरमीदा-रिकादिपञ्चविधं तत्कारणं कर्माय्यवगाहना तद्रूपं नामकर्मविगाहनानाम तेन सहनिधत्तमायुरव-गाहनानामनिधत्तायुरिति ॥ 'नेरइयाण' मित्यादि स्पष्टं । अनन्तरमायुर्बन्ध उक्तोऽधुना बद्धायुषां नारकादिगतिषूपपातो भवतीति तद्विरहकालप्ररूपणायाह-'निरयगईण' मित्यादि कण्ठयं, नवरं यद्यपि रलप्रभादिषु चतुर्विशतिमुहूर्तादिविरहकालो, यथोक्तं-

॥ १ ॥ 'चउवीसई मुहूर्ता सत अहोरत्त तहय पत्रसा ।

मासो य दो य चउरी छम्मासा विरहकालोत्ति ॥

तथापि सामान्यगत्यपेक्षया द्वादश मुहूर्ता उक्ताः, तथा एवंकरणाद्यतिर्यज्ञनुष्पगत्योः सामान्येन द्वादश मुहूर्ता उक्ताः तद्गर्भव्युज्ञान्तिकापेक्षया, दैवगतौ तु सामान्यत एव, 'सिद्धिवज्ञा उव्वद्धुणे' ति नारकादिगतिषु द्वादशमुहूर्तो विरहकाल उद्धर्तनायामिति, रिद्धानां तूद्धर्तनीव नास्ति, अपुनरावृत्तित्वात्तेषामिति, 'इमीरो णं रथणप्पभाए पुढवीरे नेरइया केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पन्त्ता ? , एवं उववायदंडओ भाणियब्बो' ति, स चायं - "गोयमा ! जहन्नेण एकं समयं उक्कोसेण चउवीसं मुहूर्ताइं अनेनाभेलापेन शंषा वाच्याः, तथाहि- 'सक्करप्पभाए णं उक्कोसेण सत राइंदियाणि वालुयप्पभाए अद्धमासं पंक्पमाए मासं धूमप्पभाए दो मासा तमप्पभाए चउरो मासा अहेसत्तमा उपास' ति असुरकुमार 'चउवीसई मुहूर्ता' एव जाव थणियकुमारा, पुढविकाइया अविरहिया उववाएणं एवं सेसावि, बेइंदिया अंतोमुहूर्तं, एवं तेइंदियचउरिदियसंमुच्छिम-पंचिंदियतिरिक्खजोणियावि गव्यवकंतियतिरिया मणुया य बारस मुहूर्ता संमुच्छिमणुसरा चउवीसई मुहूर्ता विरहिआ उववाएणं, बंतरजोइसिया चउवीसं मुहूर्ताइं । एवं सोहम्मीसार्णेवि, सणंकुमारे नव दिनाइं वीसा य मुहूर्ता, माहिदे बारस दिवसाइं दस मुहूर्ता बंभलोए अद्धतेवीसं राइंदियाइं लंतए पणयालीसं महासुक्के असीइं सहस्सारे दिणसर्यं आणए संखेज्ञा मासा एवं पाणएवि आरणे संखेज्ञा वासा एवं अद्युएवि गेवेऊपत्यडेसु तिसु कमेण संखेज्ञाइं वाससयाइं वाससहस्साइं वाससयसहस्साइं विजयाइसु असंखेज्ञं कालं, सब्बद्विसिद्धेपलिओवमस्सासंखेज्ञमार्गं' ति 'एवं उव्वद्धुणादंडओवि' ति ।

उपपात उद्धर्तना चायुर्बन्धे एव भवतीत्यायुर्बन्धे विधिविशेषप्ररूपणायाह-'नेरइए'त्यादि कण्ठयं, नवरं आकर्षोनाम कर्मपुद्गलोपादानं यथा गीः पानीयं पिबन्ती भयेन पुनः पुनः आवृहति, एवं जीवोऽपितीव्रेणायुर्बन्धाध्यवसानेन सकृदेव जातिनामनिधत्तायुः प्रकरोति, मन्देन द्वाम्यामाकर्षभ्यां मन्दतरेण त्रिभिर्मन्दतमेन चतुर्भिः पञ्चभिः षडभिः सप्तभिरस्याभिर्वा न पुनर्नवभिः, एवं शेषाण्यपि । 'आउगाणि' ति गतिनामनिधत्तायुरादीनि वाच्यानि यावद्वैमानिका इति, अयं चैकाद्याकर्षनियमो जात्यादिनामकर्मणामायुर्बन्धकाल एव वध्यमानानां शेषकालमायुर्बन्धपरिसमातेरुतरकालमपि बन्धोऽस्त्येव, एषां ध्रुववन्धिनीनां च ज्ञानावरणादिप्रकृतीनां प्रतिसमयमेव बन्धनिर्वृत्तिर्भवति, एतास्तु परावृत्य बध्यन्त इति ।

अनन्तरं जीवानामायुर्बन्धप्रकार उक्तोऽधुना तेषामेव संहननसंस्थानवेदप्रकारमाह-
म् (२५३) कद्विहेण भंते ! संघयणे पन्नते ? , गोयमा ! छव्विहेसंघयणे पन्नते, तंजहा-
वडोत्तमनारायसंघयणे रिसभनारायसंघयणे नारायसंघयणे अद्धनारायसंघयणे कीलियासंघयणे
छेवद्वसंघयणे ।

नेरइया एं भंते ! किंसंघयणी ?, गोयमा ! छण्हं संघयणाणं असंघयणी नेव अहिनेव
छिरा नेव ष्हास्त्र जे पोग्गला आदिष्ठा जकंता अग्निया ऊणाहुमा अग्नुमा अग्नुषुप्ता अग्नामा
अग्नामिरामा ते तेसि असंघयणत्ताए परिणमंति ।

असुरकुमारा एं भंते ! किंसंघयणा पन्नता ?, गोयमा ! छण्हं संघयणाणं असंघयणी
नेवद्वी नेव छिरा नेव ष्हास्त्र जे पोग्गला इडा कंता पिया मणुष्णा मणामा मणामिरामा ते तेसि
असंघयणत्ताए परिणमंति, एवं जाव धणियकुमाराणं ।

पुढीकाइया एं भंते ! किंसंघयणी पन्नता ?, गोयमा ! छेवद्वसंघयणी ४०, एवं जाव
संमुच्छिमप- श्चिन्दियतिरिक्खजोणियति, गब्भवकंतिया छव्विहसंघयणी, संमुच्छिममणस्सा
छेवद्वसंघयणी गब्भवकंतियमणुस्ता छव्विहेसंघयणे ४०, जहा असुरकुमारा तहा वाणमंतर-
जोइसियवेमाणियाय ।

कद्विहेण भंते ! संठाणे पन्नते ?, गोयमा ! छव्विहेसंठाणे ४०, तं० -समचउरंसे ७
मिग्गोहपरिमण्डले २ साइए ३ वामणे ४ खुड्डे ५ हुंडे ६, नेरइया एं भंते ! किंसंठाणी ४० ?,
गोयमा ! हुंडसंठाणी ४०, असुरकुमारा किंसंठाणी ४० ?, गोयमा ! समचउरंसंठाणसंठिया
४०, एवं जाव धणियकुमारा, पुढी मसूरसंठाण ४०, आऊ थिब्बुयसंठाणा ४०, तेक
सूइकलावसंठाणा ४०, वाऊ पडागासंठाणा ४०, वणस्त्वै नाणासंठाणसंठिया पन्नता,
बैइंदियतेइंदिय- घउरिदियसंमुच्छिमपंयोदियतिरिक्खा हुंडसंठाणा ४०, गब्भवकंतिया छव्विहसंठा
संमुच्छिममणुस्ता हुंडसंठाणसंठिया पन्नता, गब्भवकंतियाणं मणुस्ताणं छव्विहा संठाणा पन्नता

जहा असुरकुमार तहा वाणमंतरजोइसियवेमाणियावि ।

धृ. 'कद्विहेण' पित्यादि, दण्डकत्रयं कण्दयं, नवरं संहननमस्थिबन्धविशेषः,
मर्कटस्थानीयमुभयोः पाश्वर्योरस्थि नाराचं ऋषभस्तु पद्मः वज्रं कीलिका, वज्रश्च ऋषभश्च नाराचं
चयत्रास्ति तद्ब्रर्षभनाराचसंहननं, मर्कटपद्मकीलिकारचना युक्तः प्रथमोऽस्थिबन्धः मर्कटपद्माम्यां
द्वितीयः मर्कटयुक्तस्तृतीयः मर्कटकैकदेशबन्धनद्वितीयपाश्वर्यकीलिकासम्बन्धश्चतुर्थः
अहुलिद्वयसंयुक्तस्य मध्यकीलिकैव दत्ता यत्र तत्कीलिकासंहननं पञ्चमं यत्रास्थीनि चर्मणा
निकायितानि केवलं तत्सेवार्त, स्नेहपानादीनां नित्यपरिशीलना सेवा तथा ऋत्व्यासं सेवार्तम्
षष्ठं, 'छण्हं संघयणाणं असंघयणे' ति उक्तस्तुपाणां षण्णां संहननानामन्यतमस्याप्यभावेनासंहनिनः-
आस्थिसञ्चयरहिताः ।

अत एवाह-'नेवद्वी' नैवास्थीनि तच्छरीरके 'नेव छिर' ति नैव शिरा-धमन्यः 'नेव ष्हास्त्र' सि
नैव स्नायूनीतिकृत्वा संहननाभावः, तत्सहितानां हिप्रचुरमपि दुःखं न बाधाविधायि स्यात्,
नारकास्त्वत्यन्तशीतादिवाधिताइति, न चास्थिसञ्चयाभावे शरीरं नोपपीडयते, स्कन्धवत्तदुपपत्तेः,
अत एवाह-'जे पोग्गले' त्यादि, ये पुढीग्गला अनिष्टः-अवल्लभाः सदैवैषां सामान्येन तथा अकान्ता-
अकमनीयाः सदैव तद्भावेन तथा अप्रिया-द्वेष्याः सर्वेषामेव तथा ऽशुभाः-ग्रकृत्यसुन्दरतया

अमनोऽग्ना-अमनोरमा: कथयापि तथा अमनःआपा-न मनःप्रियाश्चिन्तयापि ते एवं भूताः पुद्गलास्तोषां-नरकाणां 'असंघयणत्ताए' त्ति अस्थिसञ्चयविशेषरितशरीरतया परिणमति ।

'कइविहे णं भंते ! संठाणे' त्यादि, तत्र मानोन्मानप्रभाणानि अन्यनान्यन्तिरिक्तानि अज्ञोपाङ्गानि च यस्मिन् शरीरसंस्थाने तत्समचतुरङ्गासंस्थानं तथा नाभित उपरि सर्वावियवाश्चतुरा-लक्षणाऽविसंवादिनोऽधस्तु तदनुरूपं यत्र भवति तत्यग्रोधसंस्थानं तथा नाभितोऽधः सर्वावियवाश्चतुरालक्षणाविसंवादिनो यस्योपरि च यत्तदनुरूपं न भवति तत्सादिसंस्थानं, तथा ग्रीवा हस्तपादाश्च समचतुरङ्गालक्षणयुक्ता यत्र संक्षिप्तं च मध्ये कोष्ठं तत् कुञ्जसंस्थानं, तथा यद्वक्षणयुक्तं कोष्ठं चतुरालक्षणापेतं ग्रीवाद्यवयवहस्तपादं च तद्वामनं, तथा यत्र हस्तपादाद्यवयवाः बहुप्रायाः प्रभाणविसंवादिनश्च तद्वृण्डभित्युच्यते ।

मू. (२५४) कइविहे णं भंते ! वेए प० ?, गोयमा ! तिविहे वेए प०, तं० इत्थीवेए पुरिसवेए नपुंसवेए, नेत्रइया णं भंते ! किं इत्थीवेया पुरिसवेया नपुंसगवेया प० ?, गोयमा ! नो इत्थी० नो पुंवेए नपुंसगवेया प०, असुरकुमारा णं भंते ! किं इत्थी० पुरिस० नपुंसगवेया ?, गोयमा ! इत्थी० पुरिसवेया नो नपुंसगवेया जाव थणियकुमारा, पुढवी आऊ तेऊ वाऊ वणस्सई वितिवउरिदियसंमुच्छिमपंचिदियतिरिक्खसंमुच्छिममणुस्सा नपुंसगवेया गव्यवक्तियमणुस्सा पंचिदियतिरिया य तिवेया, जहा असुरकुमारा तहा वाणमंतरा जोझिसियवेमाणियावि ।

मू. 'कइविहे वेए' त्यादि, तत्र स्त्रीवेदः-पुस्काभिता पुरुषवेदः-स्त्रीकाभिता नपुंसकवेदः-स्त्रीपुंस्काभितेति, एते च पूनवोदिता अर्था समवसरणस्थितेन भगवता देशिता इति समवसरण-वक्तव्यतामाह ॥

मू. (२५५) तेणं कालेणं तेणं समएणं कप्पस्स समोसरणं नेयब्वं जाव गणहरा सावद्या निरवद्या वोच्छिणा जंबुद्दीवे णं दीवे भारहे वासे तीयाए उस्सप्पिणीए सत्त कुलगरा होत्था तं०।

मू. 'तेणं कालेणं तेणं समएणं कप्पस्स समोसरणं नेयब्वं' इह णङ्गारी वाक्यालङ्गारार्थी अतस्ते इति प्राकृतल्वात् तस्मिन् काले सामान्येन दुष्प्रमसुष्मालक्षणे तस्मिन् समये विशिष्टे यत्र भगवानेवं विहरति स्मेति 'कप्पस्स समोसरणं नेयब्वं' ति इहावसरे कल्पमाष्प्रक्रमेण समवसरणवक्तव्यताऽध्येया, सा चावश्यकोक्ताया न व्यतिरित्यते, चाचनान्तरे तु पर्युषणाकल्पोक्तक्रमेणे-त्यभिहितं, किघूरभित्याह-‘जाव गणे’ त्यादि, तत्र गणधरः पञ्चमः सुधर्माख्यः सापल्यः शेषा निरपत्यः-अविद्यमानशिष्यसन्ततय इत्यर्थः 'वोच्छिव्व' ति सिद्धा इति, तथाहि -

॥ १ ॥ 'परिनिव्युया गणहरा जीवन्ते नायए नव जणा उ ।

इन्दभूइ सुहम्मो य रायगिहे निव्वुए वीरे ॥

मू. (२५६) मित्तदामे सुदामे य, सुपासे य सयंपभए ।

विमलघोसे सुधोसे य, महाघोसे य सत्तमे ॥

मू. अयं च समवसरणनायकः कुलकर्वंशोत्पन्नो महापुरुषश्चेति कुलकराणा वरपुरुषाणां च वक्तव्यतामाह ॥

मू. (२५७) जंबुद्दीवे णं दीवे भारहे वासे तीयाए ओसप्पिणीए दस कुलगरा होत्था, तं०

मू. (२५८) संयजले सयाऊ य, अजियसेणे अनंतसेणे य ।

कञ्जसेणे भीमसेणे महाभीसेणे य सत्तमे । दढरहे दसरहे सयरहे ।

मू. (२५९) जंबूदीवे णं दीवे भारहे वासे इमीसे ओसपिणीए समाए सत्त कुलगरा होत्या,
तंजहा ॥

मू. (२६०) पढमेत्य विमलवाहण चक्खुम जसमं चउत्थमभिचंदे ।
तत्तो परेणाईर् मरुदेवे चेव नाभी य ॥

मू. (२६१) एतेसि णं सत्तण्हं कुलगराण सत्त भारिआ होत्या, तंजहा –

मू. (२६२) चंदसजा चंदकंता सुरुवपडिल्लव चक्खुकंता य ।
सिरिकंता मरुदेवी कुलगरपतीण नामाइ ॥

मू. (२६३) जंबूदीवे णं दीवे भारहे वासे इमीसे णं ओसपिणीए चउवीसं तित्थगरणं
पियरो होत्या, तंजहा –

मू. (२६४) नाभी य जियसतु य जियारी संवरे इय,
मेहे धरे पङ्क्षे य महसेणे य खतिए ॥

मू. (२६५) सुग्गीवे ददरहे विण्हू वसुपूजे य खतिए ।
कयवम्मा तीहसेणे भाणू विस्सतणे इय ।

मू. (२६६) सूरे सुदंसणे कुंभे सुमितविजए समुद्दविजय य ।
राया य आससेणे य सिद्धत्येन्निय खतिए ।

मू. (२६७) उदितोदिग्कुलवंसा विसुद्धवंसा गुणोहि उववेया ।
तित्थप्पवत्तयाणं एए पियरो जिणवराणं ।

मू. (२६८) जंबूदीवे णं दीवे भारहे वासे इमीसे ओसपिणीए चउवीसं तित्थगराणं मायरो
होत्या तंजहा –

मू. (२६९) मरुदेवी विजया सेन तित्थत्या मंगला सुसीमा य ।
पुहवी लखणा रामा नंदा विण्हू जया सामा ॥

मू. (२७०) सुजसा सुव्वय अइरा सितिया देवी पभावई पउमा ।
वण्णा सिवा य वामा तिसला देवी य जिणमाया ॥

मू. (२७१) जंबूदीवे णं दीवे भारहे वासे इमीसे ओसपिणीए चउवीसं तित्थगरा होत्या,
तंजहा-उसम ? अजिय २ संभव ३ अभिनंदन ४ सुमझ ५ पउमण्ह ६ सुपास ७ चंदप्पभ ८
सुविहिपुष्कदंत ९ सीयल १० सिञ्चंत ११ वासुपुञ्ज १२ विमल १३ अनंत १४ धम्म १५ संति
१६ कुंयु १७ अर १८ मल्लि १९ मुनिसुव्वय २० नमि २१ नेमि २२ पास २३ बहुमाणो २४ य,
एएसिं चउवीसाए तित्थगराणं चउव्वीसं पुव्वभवया नामधेया होत्या, तंजहा ।

मू. (२७२) 'पढमेत्य वइतनाभे विमले तह विमलवाहणे चेव ।
तत्तो य धम्मसीहे सुमित तह धम्ममिते य ।

मू. (२७३) सुंदरवाहु तह दीहवाहु जुगवाहु लहुवाहु य ।
दिन्ने य इंददत्ते सुंदर माहिंदरे चेव ॥

मू. (२७४) सीहरहे मेहरहे रुणी अ सुंदसणे य बोद्धव्वे ।
तत्तो य नंदणे खलु सीहगिरी चेव वीसइमे ।

मू. (२७५) अदीनसतु संखे सुदंसणे नंदने य बोद्धव्ये ।

ओसप्पिणीए एए, तित्थकराणं तु पुब्वभवा ॥

मू. (२७६) एएसि चउब्बीसाए तित्थकराणं चउब्बीसं सीयाओ होत्या, तंजहा-

मू. (२७७) सीया सुदंसाण सुप्पभा य मिहला सूप्पमिहा य ।

विजया य वेजयंती जयंती अपराजिया चेव ॥

मू. (२७८) अरुणप्पभ चंदप्पभ सूरप्पह अग्नि सप्पभा चेव ।

विमला य पंचवण्णा सागरदत्ता य नागदत्ता य ॥

मू. (२७९) अभयकर निव्वुइका मनोरमा तह मनोहरा चेव ।

देवकुरुतरकुरा विसाल चंदप्पभा सीया ॥

बू. 'जंबुद्धीवे' इत्यादि, सुगमं ।

मू. (२८०) एआओ सीआओ सब्बेसि चेव जिणवर्दिंदाणं ।

सब्बजगवच्छलाणं सब्बोउगसुभाए छायाए ॥

बू. तथा 'सब्बोउगसुभयाए छायाए' ति सर्वतुक्या-सर्वेषु शरदादिषु क्रतुषु सुखदया छायया-प्रभया आतपाभावलक्षणया युक्ता इति शेषः ।

मू. (२८१) पुंबिं ओक्खत्ता माणुसेहिं साहडु रोमकूवेहिं ।

पच्छा वहंति सीअं असुरिंदसुरिंदनागिंदा ॥

बू. तथा 'सा हठरोमकूवेहिं' ति सा शिविका यस्या जिनोऽध्यारूढः हृष्टोमकूपैः-उद्धुषितरोमभित्यर्थः ।

मू. (२८२) घलचवलकुंडलधरा सच्छंदविडव्वियाभरणधारी ।

सुरअसुरवंदिआणं वहंति सीअंजिणंदाणं ॥

बू. तथा 'घलचवलकुंडलधर' ति घलाश्च ते घपलकुण्डलधराश्चेति वाक्यं, तथा स्वच्छन्देन-स्वरुच्या विकुर्वितानि यान्याभरणानि-मुकुटादीनि तानि धारयन्ति ये ते तथेति ।

मू. (२८३) पुरओ वहंति देवा नागा पुण दाहिणम्मि पासम्मि ।

पच्छच्छिमेण असुरा गरुला पुण उत्तरे पासे ॥

बू. तथा असुरेन्द्रादय इति योगः 'गरुल' ति गरुडध्वजः सुपर्णकुमारा इत्यर्थः ।

मू. (२८४) उसभो अ विणीयाए बारवईए अटिङ्गवरनेमी ।

अवसेसा तित्थयरा निक्खंता जम्मभूमीसु ।

मू. (२८५) सब्बेवि एगदूसेण निग्यया जिनवरा चउब्बीसं ।

न य नाम अन्लिंगे न य गिहिलिंगे कुलिंगे य ॥

बू. 'तथा सब्बेवि एकदूसेण निग्यया जिनवरा चउब्बीसं । न य नाम अन्लिंगे न य गिहिलिंगे कुलिंगे य । ति 'दूसेण' ति एकेन वस्त्रेन्द्रसमप्पिंतेन नोपधिभूतेन युक्ता निष्क्रमन्ता इत्यर्थः न चान्यलिङ्गे-स्थविरकल्पिकादिलिङ्गेन तीर्थकरलिङ्ग एवेत्यर्थः, कुलिङ्गे-शाक्यादिलिङ्गे ।

मू. (२८६) एको भगवं वीरो पासो मळी य तिहि तिहि सएहिं ।

भगवंपि वासुपुञ्जो छहिं पुरिससएहिं निक्खंतो ॥

- मू. (२८७) उग्गाणं भोगाणं राइणां च खतियाणं च ।
चउहि सहस्रेहि उसभो सेसा उ सहस्रपरिवारा ॥
- मू. (२८८) सुमइत्य निज्ञ मत्तेण । नेष्यद्यो वासुदुष्टं पंत्येण ।
पासो मल्लीय अडुमेण सेसा उ छट्टेण ॥
- बृ. सुमातिरज्ञ नित्यभक्तीनानुपोषितो निष्कान्त इत्यर्थः
- मू. (२८९) एएसिं चउव्वीसाए तित्यगराण चउव्वीसं पढम भिक्खादायारोहत्या, तं० ।
- मू. (२९०) सिज्जंस यंभदत्ते सुरिदंदत्ते य इंददत्ते य ।
पउमे य सोमदेवे माहिंदै तह सोमदत्ते य ॥
- मू. (२९१) पुत्से पुनव्वसू पुण्णनंदसुनंदे जये य विजये य ।
तत्तो य धम्मसीहे सुमित्त तह वग्गसीहे अ ।
- मू. (२९२) अपराजिय वित्ससेणे वीसइमे होइ उसभसेणे य ।
दिने वरदत्ते धने बहुले य आनुपुव्वीए ॥
- मू. (२९३) एए विसुद्धलौता जिनवरभत्तीइ पंजलिउडा उ ।
तं कालं तं समयं पडिलाभई जिनवरिदे ॥
- मू. (२९४) संवच्छरेण भिक्खा लच्छा उसभेण लोयणाहेण ।
सेसोहि बीथदिवसे लच्छाओ पढमभिक्खाओ ।
- मू. (२९५) उसभस्स पढम भिक्खा खोयरसो आसि लोगनाहस्स ।
सेसाणं परमन्तं अमियरसरसोवमं आसि ।
- मू. (२९६) सब्बेसिंपि जिणाणं जहियं लच्छाउ पढमभिक्खाउ ।
तहियं वसुधाराओ सरीरमेत्तीओ दुष्टाओ ॥
- बृ. 'सरीरमेत्तीओ'ति पुरुषमात्रा ।
- मू. (२९७) एएसिं चउव्वीसाए तित्यगराणं चउव्वीसं चेइयरुक्खा होत्या, तंजहा –
बृ. 'चेइयरुक्खे'ति बद्धपीठवृक्षा येषामधः केवलान्युत्पन्नानीति ।
- मू. (२९८) नग्गोहस्तिवण्णे साले पियए पियंगु छत्ताहे ।
सिरिसे य नागरुक्खे माली य पिलंकखुरुक्खे य ॥
- मू. (२९९) तिंदुग पाडल जंबू आसत्ये खलु तहेव दहिवण्णे ।
नंदीरुक्खे तिलए अंबयरुक्खे असोगे य ॥
- मू. (३००) चंपय बउले य तहा वेडसरुक्खे य थायइरुक्खे ।
साले य वह्माणस्स चेइयरुक्खा जिनवराणं ॥
- मू. (३०१) बतीसं धण्याइं चेइयरुक्खो य वह्माणस्स ।
निघोउगो असोगो ओच्छण्णो सालरुक्खेण ॥

बृ. 'बतीसं धण्याइं' गाढा 'निघोउगो'ति नित्य-सर्वदा ऋतुरेव-पुष्पादिकालो यस्य स नित्यर्तुकः 'असोगो'ति अशोकाभिधानो यः समवसरणभूमिषध्ये भवति, 'ओच्छन्नो सालरु-क्खेण'ति अवच्छन्नः शालवृक्षेणेत्यत एव वचनादशोकस्योपरि शालवृक्षोऽपि कथञ्चिदस्तीत्य-वसीयत इति ।

- मू. (३०२)** तिन्ने व गाउआहं चेङ्यवक्खो जिनस्स उसभस्त्त ।
सेसाणं पुण रुक्खा सरीरओ बारसगुणा उ ॥
बृ. 'तिन्नेव गाउयाइ' गाहा, ऋषभस्वामिनो द्वादशगुण इत्यर्थः
- मू. (३०३)** सच्छत्ता सपडागा सवेइया तोरणेहिं उववेया ।
सुरअसुरगरुलमहिया चेङ्यवक्खा जिनवराणं ॥
- बृ. 'सवेइय'ति वेदिकायुक्ताः, एते चाशोकाः समवसरणसम्बन्धिनः सम्भाव्यत्त इति ।
- मू. (३०४)** एएसिं चउच्चीसाए तित्यगराणं चउच्चीसं पढमसीसा होत्था, तंजहा ।
- मू. (३०५)** पढमेत्थ उसभसेने बीइए पुण होइ सीहसने य ।
चारू य वझनाभे चमरे तह सुच्य विदब्बे ॥
- मू. (३०६)** दिन्नेय वराहे पुण आणंदे गोथुमे सुहम्मे य ।
मंदर जसे अरिड्डे चक्राह सर्यभु कुंभे य ॥
- मू. (३०७)** उदितोदितकुलवंसा विसुद्धवंसा गुणेहिं उववेया ।
तित्यप्पवत्तयाणं पढमा सिस्सा जिनवराणं ॥
- मू. (३०८) एएसि णं चउच्चीसाए तित्यगराणं घउच्चीसं पढमसिसिणी होत्था, तंजहा ।
- मू. (३०९)** बंभी य फग्गु सामा अजिया कासवीरई सोमा ।
सुभणा वारुणि सुलसा धारणि धरणी य धरणिधरा ॥
- मू. (३१०)** पढम सिवासुयी तह अंजुया भावियप्पा य रक्खी य ।
बंधुवती पुफ्फवती अज्ञा अमिला य अहीया ॥
- मू. (३११)** जक्खिणी पुफ्फचूला य चंदणऽज्ञा य आहियाउ ।
उदितोदियकुलवंसा विसुद्धवंसा गुणेहिं उववेया ॥
- तित्यप्पवत्तयाणं पढमा सिस्सी जिणवराणं ॥
- मू. (३१२)** जंबुद्धीवे णं भारहे वासे इमीसे ओसप्पिणीए बार चक्रवट्टिपियरो होत्था, तं०.
- मू. (३१३)** उसमे सुमित्ते विजए समुद्दविजए य आससेणे य ।
विस्ससेणे य सूरे सुदंसणे कत्तवीरिए चेव ॥
- मू. (३१४)** पउमुत्तरे महाहरी, विजए राया तहेव य ।
बंभे बारसमे उत्ते, पितृनामा चक्रवट्टिणं ॥
- मू. (३१५)** जंबुद्धीवे भारहे वासे इमीसे ओसप्पिणीए बारस चक्रवट्टिमायरो होत्था, तं०.
सुमंगला जसवती भद्रा सहदेवी अइरा सिरिदेवी
तारा जाला मेरा वप्पा दुल्हणि अपच्छिमा ॥
- जंबुद्धीवे बारस चक्रवट्टी होत्था, तंजहा -
- मू. (३१६)** भरहे सगारो मघवं सणंकुमारो य रायसदूलो ।
- मू. (३१७)** संती कुंथू य अरो हवइ सुभूमो य कोरव्वो ॥
- मू. (३१८)** नवमो य महापउमो हरिसेणो चेव रायसदूलो ।
जयनामो य नरवर्द्ध, बारसमो बंधदत्तो य ॥

मू. (३१९) एएति वारसण्हं चक्रवर्णीणं वारस इत्थिरयणा होत्या तंजहा-

मू. (३२०) पढमा होइ सुभद्रा मह सुनंदा जया य विजया य।
किञ्छसिरी सूरसिरी पउमसिरि वसुंधरा देवी॥

लच्छिमई कुरुमई इत्यीरयणाण नामाइँ।

मू. (३२१) जंबूदीवे० नवबलदेवनववासुदेवपितरो होत्या, तंजहा।

मू. (३२२) पयाकई य बंसो सोमो रुद्धो सिवो महसिवो य।
अग्निसिंहो य दसरहो नवभो भणिओ य वसुदेवो॥

मू. (३२३) जंबूदीवे ण० नव वासुदेवमायरो होत्या, तंजहा-

मियावई उमा घेव पुहवी सीवा य अम्भया।
लच्छिमई सेसमई, केकई देवई तहा॥

मू. (३२४) जंबूदीवे ण० नवबलदेवमायरो होत्या तंजहा –

महा तह सुभद्रा य, सुष्पभा य सुदंसणा।
विजया वेजयंती य, जयंती अपराजिया॥

नवमीया रोहिणी य, बलदेवाण मायरो।

मू. (३२५) जंबूदीवे ण० नव दसारमंडला होत्या, तंजहा-उत्तमपुरिसा मञ्जसमपुरिसा
पहाणपुरिसा ओयंसी तेयंसी वद्यंसी जसंसी छायंसी कंता सोमा सुभगा पियदंसणा सुरुआ सुह-
सीला सुहाभिगमा सब्बजणणयणकंता ओहबला अतिबला महाबला अनिहता अपराइया सुतुदणा
रिपुसहस्रमाणमहणा साणुकोसा अमच्छरा अबवला अचंडा मियमंजुलपलावहसिया गंभीरमधुर-
पडिपुण्णसच्छवयणा अबभुवगयवच्छला सरण्णा लक्खणवंजणगुणोववेआ माणुम्भाणपमाणप-
डिपुण्णमुजायसब्बंगमुदंगा ससिसोमागारकंतपियदंसणा अमरिसणा पयंडदंडप्पभारा गंभीरद-
रसणिआ तालद्वओबव्विद्वगरुलकेऊमहाधणुविकह्या महासतसाअरादुद्धरा धणुद्धरा धीरपुरिसा
पुद्धकितिपुरिसा विजलकुलसमुद्धवा महारयणविहाडगा अद्धभरहसामी सोमा रायकुलवंसतिलया
अजिया अजियरहा हलमुसलकणकपाणी संखचक्कगदसत्तिनंदगथरा पवरुजलयुकंतविमल-
गोत्युभतिरीडधारी कुंडलउओइयाणणा पुंडरीयणयणा एकावलिकण्ठलइयवच्छा सिरिवच्छ-
सुलंछणा वरजसा सब्बोउयसुरभिकुसुम रचितपलंबसोभंतकंतविकसंतविवितवरभालरइयवच्छा
अहुसयविभतलकछणपसत्यसुंदरविरइयंगमंगा मतगयवर्दिललियविकभविलसियगई सारयन-
वथणियमहुरगंभीर- कुंचनिगधोसदुंदुभिसरा कडिसुतगनीलपीयकोसेझवाससा पवरदित्ततेया
नरसीहा नरवईनिरंदा नरवसहा मरुयवसभकणा अम्भाहियरायतेयलच्छए दिष्पमाणा नीलगरीय-
गवसणा दुवे दुवे रामकेसदा भायरो होत्या, तंजहा।

बृ. दशाराणा-वासुदेवानां पण्डलानि-बलदेववासुदेवद्वयद्वयलक्षणः समुदाया
दशारमण्डलानि अत एव 'दो दो रामकेसव' ति वक्ष्यति, दशारण्डलाव्यतिरिक्तत्वाच्च बलदेववा-
सुदेवानां दशारमण्डलानीति पूर्वमुद्दिश्यापि दशारमण्डलव्यक्तिभूतानां तेषा विशेषणार्थमाह-
'तद्यथे'त्यादि, तद्यथेति बलदेववासुदेवस्वरूपोपन्यासारभार्य, केचितु 'दशारमण्डणाई' ति, तत्र
दशाराणा-वासुदेवकुलीनप्रजानां मण्डना:- शोभाकारिणो दशारमण्डना उत्तमपुरुषा इति, तीर्थक-
रादीनां चतुष्पद्धाशत उत्तमपुरुषाणां मध्यवर्त्तिवात् मध्यम पुरुषाः। तीर्थकरचक्रिणां प्रतिवासुदेवा-

दीनां च वलाद्यपेक्षया पथ्यवर्तित्वात्, प्रधानपुरुषास्तत्का-लिकपुरुषाणां शीयादिभि प्रधानत्वात्, औजस्त्विनो मानसवलोपेतत्वात्, तेजस्त्विनो दीपशरीरत्वात्, वर्चस्त्विनः शारीरबलोपेतत्वात्, यशस्त्विनः पराक्रमं प्राप्य प्रसिद्धिप्राप्तत्वात्, 'छायंसि' ति प्राकृतत्वात् छायावन्तः शोभमानशरीरा अत एव कान्ताः कान्तियोगात् सौम्या अरौद्राकारत्वात् सुभगाजनवक्ष्मत्वात् प्रियदर्शनाः चक्षुष्य-रूपत्वात् सुरूपाः समचतुरसंस्थानत्वात् शुभं सुखं वा सुखकरत्वाच्छीलं-स्वभावो वेषां ते शुभशीलाः सुखशीला वा सुखेनाभिगम्यते-सेव्यन्ते ये शुभशीलत्वादेव ते सुखाभिगम्याः सर्वजनगम्याः सर्वजननयनानां कान्ता-अभिलाष्या ये ते तथा

ततः पदन्त्रयस्य कर्मधारयः, ओघबलाः-प्रवाहबलाः अव्यवच्छिन्नबलत्वात् अतिबलाः शेषपुरुषबलानामतिक्रमात् महाबलाः-प्रशस्तबलाः अनिहता-निरूपक्रमायुक्तत्वादुरोयुद्धे वा भूयामपातित्वात् अपराजितास्तीरेव शश्रूणां पराजितत्वात्, एतदेवाह-शशुभर्दनास्तच्छरीतस्त्वंक-दर्थनाद् रिपुसहमानमथनास्तद्वाजितकार्यविघटनात् सानुक्रोशः प्रणतेष्वद्रोहकत्वात् अमत्सराः यगुणलवस्यापि ग्राहकत्वात् अचपला मनोवाक्यायस्तीर्यात् अचण्डा निष्कारणप्रबलकोपरहितत्वात् मिते-परिते मञ्जुले-कोमले प्रलापश्च-आलापो हसितं च येषां ते मितमञ्जुलप्रलापहसिताः गम्भीरं अदश्मितरोषतोषशोकादिविकारं मेघनाट्यद्वामधुर्म-श्रवणसुखकरं प्रतिपूर्णम्-अर्थप्रतीतिजनकं सत्यम्-अवितर्यं वचनं-वाक्यं येषा ते तथा ।

ततः परद्वयस्य कर्मधारयः, अभ्युपगतवल्सलास्तसमर्थनशीलवात् शारण्यास्त्राणकरणे
साधुत्वात् लक्षणानि-मानादीनि वर्जस्वस्तिकचक्रादीनि वा व्यञ्जनानि-तिलकमषादीनि तेषां
गुणः महद्विग्रामयादयस्तैरुपेताः शकन्धवादिदर्शनादुपपेता-युक्ता लक्षणव्यञ्जनगुणोपपेता:,
मानमुदकद्रोणपरिमाणशरीरता, कथं ?, उदकपूर्णवांद्रोण्या निविष्टे पुरुषे यज्ञलं ततो निर्गच्छति
तद्यदि द्रोणप्रमाणं स्यात् तदा स पुरुषो मानप्राप्त इत्यभिधीयते, उम्मानं अर्द्धभारपरिमाणता,
कथं ?, तुलारोपितस्य पुरुषस्य चद्वद्भारस्तील्यं भवति तदाऽसावुम्मानप्राप्त उच्यते ।

प्रमाणमटोत्तरशतमहूलानामुच्छ्रयः, मानोन्मानप्रमाणैः प्रतिपूर्ण-अन्युनं सुजातमाग-
भीषणात्पालनविधिना सर्वाङ्गसुन्दरं निखिलावयवप्रथानं अङ्गं शरीरं येषां ते तथा, 'अमरिसण' ति
अमसृणः-प्रयोजनेष्वनलसाः अमर्षणा वा-अपराधेष्वपि कृतक्षमाः प्रकाण्ड-उत्कटो दण्डप्रकार-
आज्ञाविशेषो नीतिभेदविशेष वा येषा ते तथा –

अथवा प्रचण्डो-दुःसाध्यसाधकत्वाद्विषयः-सैन्यविचरणं येषां ते तथा गम्भीरा-
अलक्ष्यमाणान्तवृत्तित्वेन दृश्यन्ते ये ते गम्भीरदर्शनीयाः, ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः, प्रचण्डदण्ड-
प्रचारेण वा ये गम्भीरा दृश्यन्ते, तथा तालस्तलो वा वृक्षविशेषो ध्वजो येषां ते तालध्वजाः
बलदेवा उद्धिद्धः-उच्छितो गरुडलक्षितः केतुः-ध्वजो येषां ते उद्धिद्धगरुडकेतवो वासुदेवाः
तालध्वजाश्च उद्धिद्धगरुडकेतवस्य तालध्वजोद्दिद्धगरुडकेतवः महाधनुर्विकर्षकाः महाप्राणत्वात्
महासत्त्वलक्षणजलस्य सागरा इव सागरा आश्रयत्वाभ्यासत्त्वसागराः दुर्द्वारारणाङ्गणे तेषां प्रहरतां
केनापि धन्विना धारत्युतिमशक्यत्वात्, धनुर्धराः-कोदण्डप्रहरणाः ।

धीरेष्वेवैतेषु च ते पुरुषाः-पुरुषकारवन्तो न कातरेष्विति धीरपुरुषाः, युद्धजनिता या कीर्तिस्तवधानाः पुरुषा युद्धकीर्तिपुरुषाः, विपुलकुलसमुद्भावा इति प्रतीतं, महारालं-वज्रं तथ्य महाप्राणतया विघटका-अद्वृष्टतर्जनीम्यां द्युर्णिका महारालविघटकाः, वज्रं हि अधिकरण्यां

धृत्वा अयोधनेनाऽऽस्फोट्यते न च भिद्यते तावेव भिनतीति, दुर्भेदं तदिति, अथवा महती या रचना सागरशकटव्युहादिना प्रकारेण सिसङ्गामयिषोर्महासैन्यस्य रणझरसिकतया महाबलतया च विघटयन्ति-वियोजयन्ति ये ते महारचनाविघटकाः, पाठान्तरेण तु महारणविघटकाः ।

अर्द्धभरतस्वामिनः सौन्या नीरुजाराजकुलवंशतिलकाः अजिताः अजितरथाः, 'हलमुशल-कणकपाणयः' तत्र हलमुशले प्रतीते ते प्रहरणतया पाणी-हस्ते येषां ते तथ्य बलदेवाः येषां तु कणका-बाणाः पाणी ते शाङ्खधन्वानो वासुदेवाः, शंखश्च पाञ्चजन्याभिधानः चक्रं तु सुदर्शनिनामकं गदा च कीमोदीकीसंज्ञालकटविशेषः शक्तिश्च त्रिशूलविशेषो नन्दकश्च नन्दकाभिधानः खड्गस्तान् धारयन्तीति शंखघक्षगदाशक्तिनन्दकधराः वासुदेवाः, प्रवरो वरप्रभाव योगादुच्छवलः शुक्लत्वात् स्वच्छतया वा शुक्लान्तः कान्तियोगात् पाठान्तरे सुकृतः-सुपरिकर्मितत्वात् विमलो मलवर्जितत्वात् गोथुभति-कौसुभाभिधानो यो मणिविशेषस्तं तिरीडंति-किरीटं च मुकुटं धारयन्ति ये ते तथा ।

कुण्डलोद्घोतिताननाः पुण्डरीकवनन्यने येषां ते तथा, एकावली-आभरणविशेषः सा कण्ठेश्चीवाया लांगिता-अदलन्धिता सत्तोऽधक्षसि-उरसे यत्तते येषां ते एकावलीकण्ठलगितवक्षासः, श्रीवत्साभिधानं सुषुद्ध लाञ्छनं महापुरुषत्वसूचकं वक्षसि येषां ते श्रीवत्सलाञ्छनाः, वरयशसः सर्वत्र विख्यातत्वात् सर्वतुर्कानि-सर्वत्रतुसंभवानि सुरभीणि-सुगम्भीनि यानि कुसुमानितैः सुरधिता-कृता या प्रलम्बा-आप्रदीपना सोभंतति-शोभमाना कान्ता-कमनीया विकसन्ती-फुलत्ती चित्रा-पञ्चवर्णवरा-प्रधाना माला-झक्करविता-निहिता रतिदा वा-सुखकारिका वक्षसि येषां ते सर्वतुर्क-सुरभिकुसुमरवितप्रलम्बशोभमानकान्तविकसित्वरम्पालारवितवक्षासः, तथा आष्टशतसंख्यानि विभक्तानि विविक्तस्तरपाणि यानि लक्षणानि-चक्रादीनि तैः प्रशस्तानि-मङ्गल्यानि सुन्दराणि च-मनोहराणि विरचितानि-विहितानि ।

'अंगमंग' ति अङ्गोपाङ्गानि शिरोऽङ्गुल्यादिनी येषां ते अष्टशतविभक्तलक्षणप्रशस्त सुन्दर विरचिताङ्गोपाङ्ग॥१०८८॥, तथा मत्तगजवरेन्द्रस्य यो ललितो-मनोहरो विक्रमः- संचरणं तद्वद्विलासिता संजातविलासा गति-गमनं येषां ते मत्तगजवरेन्द्रललितविक्रमविलासितगतयः, तथा शरदिभवः शारदः स चासौ नवं स्तनितं-रसितं यस्मिन्निर्वेषे स नवस्तनितः स चेति समासः स चासौ मधुरो गम्भीरश्च यः क्रीञ्चनिर्वेषः-पक्षिविशेषनिनादस्तद्दृद् दुन्दुभिस्वरो-वर्चस्वरो नादो येषां ते शारदनवस्तनितमधुरगम्भीरक्रीञ्चनिर्वेषदुन्दुभिस्वराः, इह च शरल्काले हि क्रीञ्चा माध्यन्ति मधुरध्वनयश्च मवन्तीति शारदग्रहणं, तथा पौनः पुन्येन शब्दप्रवृत्ती तद्भज्ञादमनोज्ञता तस्य स्यादिति नवस्तनितग्रहणं स्वरूपोपदर्शनार्थं मधुरगम्भीग्रहणमिति ।

तथा कटीसूत्रकं-आभरणविशेषस्तथानानि नीलानि बलदेवानां पीतानि वासुदेवानां कौशेयकानि-वस्त्रविशेषभूतानि वासांसि-वसनानि येषां ते कटीसूत्रनीलपीतकौशेयवासासः, प्रवरदीपतेजसो वरप्रभावतया वरदीपितया च, नरसिंहा विक्रमयोगात् नरपतयः तश्चायकत्वात् नरेन्द्राः परमैश्वर्ययोगात् नरवृषभाउलिकार्यभरनिर्वाहकत्वात् मरुदृवृषभकल्पाः-देवराजोपमा अभ्यधिकं शोषराजेभ्यः राजतेजीलक्ष्मया दीयमानाः, नीलकपीतकवसना इति पुनर्भूणनं निगमनार्थं, कथं ते नवेत्याह- 'दुवे दुवे' इत्यादि, एवं च नव वासुदेवा नव बलदेवा इति ।

मू. (३२८) तिविद्व जाव कण्हे अयले जाव रामे यावि अपच्छिये ।

बृ. 'तिविद्व य' यावल्करणात् 'दुविद्व य,

सयंभू पुरिसुतमे पुरिससीहे । तह पुरिसपुंडरीये दत्ते नारायणे कण्हे ति ।

‘अयले विजये भदे, सुष्ठुभे य सुदंसणे । आनंदे पंदणे पउमे रामे यावि अपचिलेति ॥’

मू. (३२९) एएसि णं नवण्हं बलदेववासुदेवाणं पुब्वभविया नव नामधेष्ठा होत्या, तं०

मू. (३३०) विस्तभूई, पञ्चयए धनदत्त समुद्रदत्त इसिवाले ।
पियमित्त ललियमित्ते पुनव्वसू गंगदत्ते य ॥

मू. (३३१) एयाइं नामाइं पुब्वभवे आसि वासुदेवाणं ।
एत्तो बलदेवाणं जहङ्कमं कित्तइत्तामि ॥

मू. (३३२) विसनंदी य तुवन्धु सामगरदत्ते असोगललिए य ।
वाराह धम्मसेणे अपराह्य रायललिए य ।

मू. (३३३) एएसि नवण्हं बलदेव वासुदेवाणं पुब्वभविया नव धम्मायरियाहोत्या तंजहा-

मू. (३३४) संभूय सुभद सुदंसणेय सैयंस कण्ह गंगदत्ते ।
आसागर समुद्रनामे दुसमेणे य नवमए ॥

मू. (३३५) एए धम्मयरिया कित्तिपुरिसाण वासुदेवेवाणं ।
पुब्वभवे एआराइं जला निवाराहं काहीया ॥

घृ. ‘कित्तिपुरिसाणं’ति कीर्तिप्रथानपुरुषाणामिति । ति

मू. (३३६) एएसि नवण्हं वासुदेवाणं पुब्वभवे नव नियाणभूमिओ होत्या, तंजहा -

मू. (३३७) महुरा य० हत्येणाउरं च -

मू. (३३८) एतेसि णं नवण्हं वासुदेवाणं नव नियाणकारणा होत्या, तंजहा -

मू. (३३९) गावी जुवेऽ जाव माउआ ॥

मू. (३४०) एएसि नवण्हं वासुदेवाणं नव पडिसत्तू होत्या, तंजहा -

मू. (३४१) अस्तरग्गीवे जाव जरासंधे ।-

मू. (३४२) एए खलु पडिसत्तू जाव सचकोहि ॥

मू. (३४३) एको य सत्तमीए पंच य छट्टीए पंचमी एको ।

एको य चउत्थीए कण्हो पुण तथ्यपुढवीए ॥

मू. (३४४) अनिदाणकडा रामा सव्वेवि य केसवा नियाणकडा ।

उहुंगामी रामा केसव सव्वे अहोगामी ॥

मू. (३४५) अड्हंतकडा रामा एगो पुण बंभलोयकप्पंमि ।

एकस्स गब्बवसही सिञ्जिस्सइ आगमिस्सेणं ॥

चृ. ‘आगमिस्सेणं’ति आगमिष्यता कालेन ‘आगमेस्साणं’ति पाठान्तरे आगमिष्यतां-भविष्यतां मध्ये सेल्यन्ति ।

मू. (३४६) जंबूद्धीवेऽ एवए वासे इमीसे ओसप्पिणीए वउव्वीसं तित्यरा होत्या, तं०

चृ. जंबूद्धीपैरवते अस्यामवसर्पिष्यां चतुर्विंशतिरतीर्धकरा अभूवन्, तांश्च स्तुतिछारेणाह-

मू. (३४७) घंदाननं सुचंदं अग्नीसेणं च नंदिसेणं च ।
इसिदिष्णं ववहारिं वंदिमो सोमचंदं च ॥

बृ. 'धंदानन' माहा, चन्द्रानन सुचन्द्रं अग्निसेनं च नन्दिसेनं घ, कच्छिदात्मसेनोऽप्यर्थं ध्यते, क्रृषिदिवं ब्रतधारिणं च वन्दामहे श्यामघन्दश्च ।

पू. (३४८) वंदामि जुतिसेणं अजियसेणं तहेव सिवसेणं ।
बुखं च देवसम्भं सययं निकिखतसत्यं च ॥

सू. 'वन्दामि' गाहा, वन्दे युक्तिसेनं कूवचिदयं दीर्घबाहुदीर्घसेनो वोच्यते, अजितसेनं कूवचिदयं शतायुरुच्यते, तथैव शिवसेनं कूवचिदयं सत्यसेनोऽभिधीयते, सत्यकिश्चेति बुद्धं धावगततत्त्वं च देवशम्भाणि देवसेनपालापकं सततं यदा वंदहति, प्रकृतं निश्चिमशस्त्रं नामान्तरतः श्रेयांसुः ।

मू. (३४९) असंजलं जिणवस्तुं वंदे य अनंतये अमियनार्णि ।
उवसंतं च ध्ययरयं वंदे खलु गृत्तिसेणं च ॥

बृ. 'असंजलं' गाहा, असंज्वलं जिनवृष्टम् पाठान्तरेण स्वयंजलं वन्दे अनन्तकं जिनमभित-
ज्ञानिनं सर्वज्ञमित्यर्थः, नामान्तरेणाय सिंहसेन इति, उपशान्तं ध-उपशान्तसंज्ञं धूतरजसं वन्दे
खल गुप्तिसेनं च ।

मू. (३५०) अतिपासं च मुपासं देवेसरवंदियं च मरुदेवं ।
निवाणगयं च वरं खीणदुहं सामकोङ्गं घ ॥

वृ. अद्वितीयं गाहा, अतिपाश्वर्द्धं च सुपाश्वर्द्धं देवेश्वरवन्दितं च मरुदेवं निर्वाणगतं च धर-
धरसंज्ञं प्रक्षीणदूःखं श्यामकोषं च ।

मू. (३५९) जियरागमग्निसेण वदे खीणरायमग्निसेण वदे खीणरायमग्निउत्तं च ।
वोक्षसियपित्रदोसं वारिसेण गयं सिद्धि ॥

बृ. 'जिय' गाहा, जितरागमग्निसेनं महासेनमपरनामकं बन्दे क्षीणरजसग्निपुत्रं च
व्ययकृद्येषद्वैषं च वारिषेणं गतं सिद्धिमिति, स्थानान्तरे किञ्चिदन्यथाथानुपूर्वीं नामापुपलभ्यते

मू. (३५२) जंबूदीवें० आगमिस्साए उस्सपिणीए भारहे वासे सत्त कुलगरा भविस्संति,

मू. (३५३) मियवाहणे सुभूमेय, सुप्पभैय सधंपभै।
दत्ते सुहमेसुवन्ध्यय, आगमित्साण होकखलि।

मू. (३५४) जंबुदीवे ण दीवे आगमित्साए उस्साप्यिणीए एरवए वासे दस कुलगरा
भवित्सर्ति, तंजहा-विमलवाहणे सीमंकरे सीमंधरे खेमंकरे खेमंधरे ददधम दसधणू सयधणू
पडिसऊ सुमझति ॥

जंबुदीवेण दीके भारहे वासे आगमिस्साए उत्सप्तिणीए चउचीसं तित्थग्रा भविस्सांति,

मू. (३५६) महापञ्चमे सूरदेवे, सुपासेय सवयंपभे।
सत्वाणभ्रई अरहा, देवस्सए य होकखई

मू. (३५६) उदए पेढालयुते य, पोडिले सत्तकिति य
मनिसुव्वए य अरहा, सव्वभावविज जिणे

मू. (३५७) अममे निक्षसाए य, निपुलाए य निष्ममे ।
वित्तउत्ते समाही य, आगमिस्तेण होक्खई ॥

मू. (३५८)

संवरे अनियहीय, विजए विमलेति य ।

देवोबद्धाए अरहा, अनंतविजए इय ॥

मू. (३५९)

एरुत्ता चउच्चीसं भरहे वासम्बि केवली ।

आगमिस्सेण होक्खांति, धम्मातित्थस देसगा ॥

मू. (३६०) एएसि यं चउच्चीसाए तित्थकराणं पुच्चमविया चउच्चीसं नामधेज्ञा भविस्संति, तंजहा -

मू. (३६१)

संणिय सुपास उदए पांडिल अनगार तह दढाऊ य ।

कतिय संखे य तहा नंद मुनंदे य सतए य । बोद्धव्वा ॥

मू. (३६२)

देवईय सद्गइ तह वासुदेव बलदेवे ।

रोहिणी सुलसा चेव ततो खलु रेवई चेव ॥

मू. (३६३)

ततो हवइ सयाली बोद्धव्वे खलु तहा मयाली य ।

दीवायणे य कण्हे ततो खलु नारए चेव ॥

मू. (३६४)

अंबड दारुमडे य साई बुखे य होइ बोद्धव्वे ।

भावी तित्थगराणं नामाईं पुच्चमवियाईं ॥

मू. (३६५) एएसि यं चउच्चीसाए तित्थगराणं चउच्चीसं पियरो भविस्संति चउच्चीसं मायरो भविस्संति चउच्चीसं पढमलीसा भविस्संति चउच्चीसं पढमसिस्सणीओ भविस्संति चउच्चीसं पढमभिक्खादायगा भविस्संति चउच्चीसं चेइयरुक्खा भविस्संति, जंबुदीवे यं दीवे भारहे वासे आगमिस्साए उस्सप्पिणीए बारस चक्कवट्टिणो भविस्संति तंजहा -

मू. (३६६)

भरहे य दीहदंते गूढदंते य सुखदंतेय ।

सिरिउत्ते सिरिभूई सिरिसोमे य सत्तमे ॥

मू. (३६७)

पउमे य महापउमे विमलवाहणे विपुलवाहणे चेव ।

वरिडे बारसमे कुत्ते आगमिसा भरहाहिवा ॥

मू. (३६८) एएसि यं बारसण्ह चक्कवट्टीण बारस पियरो भविस्संति, बारस मायरो भविस्संति, बारस इत्थीरयणा भविस्संति, जंबुदीवे यं दीवे भारहे वासे आगमिस्साए उस्सप्पिणीए नव बलदेववासुदेवपियरो भविस्संति, नववासुदेवमायरो भविस्संति, नव बलदेवमायरो भविस्संति, नव दसारमंडला भविस्संति, तंजहा-उत्तमपुरिसा मञ्जिमपुरिसा पहाणपुरिसा ओयंसी तेयंसी एवं सो चेव वण्णओ भाग्नियव्वो जाव नीलगारीतगवयसणा दुवे दुवे रामकेसवा मायरो भविस्संति,

मू. (३६९)

नंदे य नंदमिते दीहबाहू तहा महाबाहू ।

अइबले महाबले बलभदे य सत्तमे ॥

मू. (३७०)

दुविद्ध य तिविद्ध य आगमिस्साण वष्णिणो ।

जयंति विजए भद्वे सुप्पबे य सुदंसणे । आणंदे नंदणे पउमे, संकरिसणे य अपच्छिमे ।

मू. (३७१) एएसि यं नवण्ह बलदेववासुदेवाणं पुच्चमविया नव नामधेज्ञा भविस्संति, नव धम्मायरिया भविस्संति, नव नियाणभूमीओ भविस्संति, नव नियाणकारणा भविस्संति, नव पडिसत्तू भविस्संति, तंजहा -

- मू. (३७२)** तिलए य लोहजंघे, वइरजंघे य केसरी पहराए ।
अपराह्नए य शीमे, महाभीमे य सुग्गीवे ॥
- मू. (३७३)** एए खलु पडिसत् तू किरीपुरिसाण वासुदेवाणं ।
सब्बेवि चक्रजोही हिम्मिहिंति सचक्षेहिं ॥
- मू. (३७४)** जंबुदीवे एरवए वासे आगमिस्साए उस्तपिणीए चउब्बीसं तित्थकरा भविस्सांति,

तंजहा—

- मू. (३७५)** सुमंगले अ सिञ्जत्ये, निच्चाणे य महाजसे ।
धम्मज्ञाए य अरहा, आगमिस्साण होक्खई ॥
- मू. (३७६)** सिरिचंदे पुष्ककेऊ, महाचंदे य केवली ।
सुयसागरे य अरहा, आगमिस्साण होक्खई ॥
- मू. (३७७)** सिञ्जत्ये पुण्णधोसे य, महाघोसे य केवली ।
सञ्चसेणे य अरहा, आगमिस्साण होक्खई ॥
- मू. (३७८)** सूरसेणे य अरहा, महासेणे य केवली ।
सब्बाणदे य अरहा, देवउत्ते य होक्खई ॥
- मू. (३७९)** सुपासे सुब्बए अरहा, अरहे य सुकोसले ।
अरहा अनंतविजाए, आगमिस्सेण होक्खई ॥
- मू. (३८०)** विमले उत्तरे अरहा, अरहा य महाबले ।
देवाणदे य अरहा, आगमिस्सेण होक्खई ॥
- मू. (३८१)** एए बुत्ता चउब्बीसं, एरवयम्मि केवली ।
आगमिस्साण होक्खंति, धम्मतित्थस्त देसगा ॥

बृ. महापद्मादयो विजयान्ता श्वतुर्विशतिः । एवमिदं सर्वे सुगमं ग्रंथसमाप्ते यावत् ।

मू. (३८२) वारस चक्रवट्टिणो भविस्सांति, वारस चक्रवट्टिपियरो भविस्सांति, वारस
मायरो भविस्सांति, वारस इत्थीरयणा भविस्सांति, नव बलदेववासुदेवपियरो भविस्सांति, नव
वासुदेवमायरो भविस्सांति, नव बलदेवमायरो भविस्सांति, नव दसारमंडला भविस्सांति, उत्तमपुरिसा
मन्जिमपुरिसा पहाणपुरिसा जावदुवेदुवे रामकेसवा भायरो भविस्सांति, नव पडिसत् भविस्सांति,
नव पुब्बभवनामधेज्ञा नव धम्मायरिया नव नियाणभूमीओ नव नियाणकारणा, आयाए एरवए
आगमिस्साए भाणियब्बा, एवं दोमुवि आगमिस्साए भाणियब्बा ।

बृ. नवरं ‘आयाए’ति बलदेवादेरायातं देवलोकादेश्वयुतस्य मनुष्येषूत्पादः सिद्धिश्चयथा
रामस्येति, एवं ‘दोमुवि’ति भरतैरावतयोरागमिष्यन्तो वासुदेवादयो भणितव्याः । इत्येवमनेक-
धार्धानुपदश्यार्थिकृतग्रन्थस्य यथार्थान्विभिधाननानि दर्शयितुमाह-इत्येतदधिकृतशास्त्रमेवमनेना-
भिधानप्रकारेणाऽऽख्यायते-अभिधीयते ।

मू. (३८३) इत्येवं एवमाहेज्ञांति, तंजहा-कुलगर-वंसेइ य एवं तित्थगरवंसेइ य चक्रवट्टिवं-
सेइ य गणधरवंसेइ य इसिवंसेइ य जइवंसेइ य मुणिवंसेइ य सुएइ वा सुअंगेइ वा सुयसमासेइ वा
सुयछंधेइ वा समवाएइ वा संखेइ वा सम्पत्तमंगमक्खायं अज्ञयणन्ति वेमि ।

बृ. तद्यथा-कुलकरवंशस्य-तद्यवाहस्य प्रतिपादकत्वात् कुशकरवंश इति च, इतिरूपदशनि

घशब्दः समुद्घये, एवं तिथ्यगरसंवेद यत्ति यथा देशीन कुलकर्वंशप्रतिपादकत्वात् कुलकर्वंश
इत्येतदाख्यायते एवं देशतस्तीर्थकर्वंशप्रतिपादकत्वात् तीर्थकर्वंश इति च आख्यायते एतदिति,
एवं चक्रवर्तिवंश इति च तत्प्रतिपादकत्वात् दशार्वंश इति च गणधरवंश इति च गणधरव्यतिरिक्ताः
शेषा जिनशिष्या क्रष्णस्तद्वंशप्रतिपादकत्वाहृषिवंश इति च तत्प्रतिपादनं धात्र पर्युषणाकल्पस्य
ऋषिवंशपर्यवसानस्य समवसरणप्रक्रमेण भणितत्वादत एव यतिवंशो मनुवंशस्थैतदुच्यते ।

यतिमुनिशब्दयोः ऋषिपर्यायत्वात्, तथा श्रुतमिति चैतदाभ्यायते, परोक्षतया चैकालिक र्थवदोधनसहत्वादस्य, तथा ‘श्रुताङ्गमिति वा’ श्रुतस्य-प्रवचनस्य पुरुषलपस्याङ्गं-अवयव इति कृत्वा, तथा ‘श्रुतसमास इति वा’ समस्तसूत्रार्थानामिह संक्षेपेणाभिधानात् ‘श्रुतस्कन्ध इति वा’ श्रुतसमुदायस्तुत्वादस्य ‘समाए व’ ति समवाय इति वा, समस्तानां जीवानां-जीवादिपदार्थानामभिधेयतयेह समवादनात् भीलनादित्यर्थः ।

प्रकिर्णकः समवायः समाप्तः

नमः श्रीदीराय प्रवर्वरपाश्वर्यि च नमो, नमः श्री वामदेव्यै वरकविसभाया अपि नमः ॥

॥१९॥ नमः श्रीसङ्काय स्फुटगुणगुरुभ्योऽपि च नमो,

नमः सर्वस्मै च प्रकृतविधिसाहाय्यककृते

॥२॥ यस्य ग्रन्थवरस्य वाक्यजलधेर्लक्षं सहस्राणि च,

चत्वारिंशदहो चतुर्भिरधिका मानं पदानामभूत् ॥

तस्योद्दीश्वुलकाकृतिं निदधतः कालादिदोषात्तथा,

दुर्लेखात् खिलता गतस्य कृधियः कुर्वन्तु कि मादृशाः

॥ ३ ॥ स्वं कटेऽतिनिधाय कष्टमधिकं भा मेऽन्यदा जायता,

व्याख्यानेऽस्य तथा विवेकतुमनसामल्पश्रुतानाभमुभ् ।

इत्यालोचयता तथापि किमपि प्रोक्तं मया तत्र च,

दुव्याख्यानविशेषधनं विदधतु प्राज्ञाः पराधीष्ट

इह वचसि विराधो नास्ति सबजायावयात्

कृवचन तदवभासा यः स मान्याप्त बुद्धः
यगाद्विष्वदाऽत्मेतकाले मनीषैर्गणधावदनां शतमङ्गात्माणा ॥

- ॥ ५ ॥ व्याख्यानं यद्यपीदं प्रवरकविवचः पारतन्त्र्येण हृष्टं (ख्यं)
सम्भाव्योऽस्मिस्तथापि कृचिदपि मनसो मोहतोऽधादिभेदः ।
किञ्चु श्रीसङ्कुलेनुशारणविधेभावशुद्धेश दोषो,
मा मे भूदल्पकोऽपि प्रशमपरमना अस्तु देवी श्रुतस्य ॥
- ॥ ६ ॥ निसम्बन्धविहारहारिचरितान् श्री वर्षमानभिधान्,
सूरीन् ध्यातवतोऽतितीव्रतपसो ग्रन्थप्रणीतिप्रभोः ॥
श्रीमत्सूरिजिनेश्वरस्य जयिनो दर्शयसां वाग्मिनां,
तद्वन्धोरपि बुद्धिसागर इति ख्यातस्य सूरेभुवि ॥
- ॥ ७ ॥ निष्ठोगालक्ष्मेष्व उग्रुरिक्त दितुति हृता ॥
श्रीमतः समवायाख्यतुर्यज्ञस्य समाप्तः ॥
- ॥ ८ ॥ एकादशसु शतेष्वथ विशत्यथिकेषु विक्रमसामानाम् ।
अणहिलपाटकनगरे रचिता समवायटीकेयम् ॥
- ॥ ९ ॥ प्रत्यक्षरं निरूपयास्याः, ग्रन्थमानं विनिश्चितम् ।
त्रीणि श्लोकसहस्राणि, पादन्द्रुना च षट्शती ॥

४

चतुर्थ अङ्गसूत्र – समवायं सटीकं समाप्तः

मुनि दीपरलसागरेण संशोधिता सम्पादिता अभ्यदेवसूरि विरचिता
चतुर्थ अङ्गसूत्र समवायस्य टीका परिसमाप्ता ।

* * *